

titlul este negru

crucă

GLĂȘUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXIV, Nr. 5 — 6-MAI — IUNIE 1975

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXXIV Nr. 5 — 6
MAI-IUNIE
1975

Redacția și Administrația: Sectorul Cultural-Social al Arhiepiscopiei Bucureștilor
str. Patriarhiei nr. 21 — Sectorul V

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

Prea Fericitul Părinte

JUSTINIAN

**Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul
Bisericii Ortodoxe Române**

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM

Episcopul Buzăului

P. S. Dr. ANTIM

Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. ROMAN IALOMIȚEANUL

**Episcop vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor**

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU

Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. PETRE F. ALEXANDRU

Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

Pag.

REDACTIA, *De Sfintele Paști la Palatul Patriarhal* 433

ANIVERSĂRI

REDACTIA, *Sărbătorirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la aniversarea împlinirii a 27 de ani de patriarhat* 436

PASTORALE

Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN, *Pastorală la Învierea Domnului* 438
Prea Sfințitul Episcop ANTIM al Buzăului, *Pastorală la Învierea Domnului* 442
Prea Sfințitul Episcop ANTIM al Dunării de Jos, *Pastorală la Învierea Domnului* 445

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Diac. P. I. DAVID, *Indoiala lui Toma, încredințarea noastră pentru Învierea Domnului* 448
Diac. PETRE ZAMFIRA, *La Duminica Mironosițelor* 451
Pr. Lector DUMITRU RADU, *La Duminica Samarincii* 455
Pr. CORNEL SAVA, *La Apostolul din Duminica a V-a după Paști* 459
Pr. DAVID POPESCU, *La Apostolul din Duminica Orbului* 462
Pr. CONSTANTIN GALERIU, *La Duminica Pogorării Duhului Sfânt* 465
Prof. TUDOR POPESCU, *La Duminica Tuturor Sfinților* 469
Pr. ATANOLIE ZAREA, *Vinerea sfântă. — Meditație* 473

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACTIA, *Acțiuni în slujba păcii (mai—iunie)* 478
Diac. Prof. OREST BUCEVSCHI, CEZAR VASILIU și ANATOLIE LEFTER, *Știri ecumenice* 484
Prof. O. B., *Conferințe ecumenice* 495

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. BORIS RĂDULESCU, *Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu* 498
Diac. Prof. OREST BUCEVSCHI, *Patimile și Învierea Domnului* 513
Pr. Prof. MIHAIL BULACU, *Omilia Hrisostomică în Ortodoxia românească* 523
Doctorand BURTAN D. GHEORGHE, *Eliberarea poporului evreu din robia egipteană, în cercetările istorice și arheologice mai noi* 541

veșnicie. Este ceva veșnic în om, altfel nu ar putea să aspire spre infinit, spre eternitate. De-a lungul vîrstelor, al generațiilor și al epocilor, făptura aceasta este purtată de nostalgia veșniciei de care se simte în stare. De aceea Domnul a binevoit să ne dea și astfel de bucurii între care cea mai mare este «Învierea pe care Sfîntul Apostol Pavel o urmărea cu atîta ardoare» (Filipeni III). De aceea putem spune azi, pe temeiul învierii Domnului, că El a dat lumii elixirul vieții veșnice și din acest unghi de vedere «Creștinismul este tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte». Creștinismul este eterna tinerețe a neamului omenesc. De aceea creștinătatea întreagă, de-a lungul unei istorii de două ori milenară, retrăiește, cu entuziasm festiv această bucurie care stă la temelie inepuizabilului optimism creștin. Hristos, în marea Sa iubire de oameni se face slujitor al omului, iar misiunea Lui în lume este *slujirea omului*. Moartea și învierea Sa sînt tot în slujba omului «pentru noi și pentru a noastră mîntuire». Astfel Prea Fericirea Voastră ne-ați arătat statornic, mai bine de un sfert de veac, cum se realizează această slujire autentică ce formează «Apostolatul social» al Bisericii. Ați știut să îmbinați fericit și inspirat, noile exigențe ale apostolatului social cu predaniile tradiționale și ați creat astfel, o nouă tradiție progresistă care continuă creator pe cea veche. Ați intuit, mai înainte decît alte biserici contemporane, că este necesară o nouă orientare adaptată la noile condiții de viață la întoarcerea slujirii integrale pe care Biserica trebuie să o efectueze în cadrul «apostolatului social» spre o orînduire morală dreaptă, pentru pace, pentru colaborarea între Biserici și popoare. Prea Fericirea Voastră ați descifrat semnele trecutului și din puterile lor ați făurit trepte noi pentru vremurile prezente; și îndrumat Biserica, preoții și credincioșii ei pe calea sprijinirii marilor înfăptuiri și transformări sociale create în țara noastră, în așa fel ca și Biserica să contribuie la progresul patriei noastre și la prestigiul ei internațional. Cu prilejul vizitelor pe care le-ați făcut peste hotare și le-ați primit ați știut să scoateți în evidență laturile care unesc lumea creștină și să lăsați în umbră deosebirile dintre biserici. Prestanța personală, duhul irenic, rîvna apostolică de care V-ați arătat însuflețit au cucerit adeviziunile celor mai sceptici și mai rezervați. În marea acțiune și luptă pentru pace sînteți personalitate bisericască cunoscută care militează mai bine de trei decenii pentru pacea lumii. De aceea, încheie vorbitorul, Vă mulțumim smeriți pentru osteneala la care V-ați supus pentru noi, Biserica și preoțimea și în această mare zi rugăm pe Domnul cel înviat să Vă dăruiască sănătate deplină, pace, zile îndelungate, ca să conduceți sigur Biserica Ortodoxă Română, drept învățînd cuvîntul adevărului Său, întru mulți și fericți ani».

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus printre altele: «Marele praznic al Învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos revarsă de fiecare dată în sufletele noastre har și mari bucurii duhovnicești. Ca și primăvara naturii, care de altfel coincide, această binecuvîntată primăvară duhovnicească, «această sărbătoare a sărbătorilor» cum o numesc imnele Bisericii noastre Ortodoxe, reîn-

suflețește credința și ne reîntinerește inimile noastre, încredințându-ne încă odată de biruința vieții asupra morții, de biruința luminii asupra întunericului, căci «Lumina lui Hristos luminează tuturor». Vă încredințez de bucuria și sentimentele mele de mulțumire, pentru că și anul acesta ați venit în număr atât de mare — păstrînd tradiția — să ciocniți un ou de Paști cu Patriarhul vostru și să trăim și să cîntăm bucuria învierii.

În continuare Prea Fericirea Sa a salutat delegația Bisericii luterane a Suediei amintind de legăturile culturale bisericești dintre Suedia și România începînd de la spătarul Nicolae Milescu care a scris la Stockholm lucrarea intitulată: «Enchridion sive stella Orientalis Occidentali splendens, id est Sensus Ecclesiae Orientalis, scilicet Graecae, de Transsubstantiatione Corporis Domini» tipărită la Paris în anul 1669, lucrare tradusă pentru prima oară în românește și publicată de Pr. Prof. Al. Ciurea în Revista «Ortodoxia» nr. 4/1958. De asemenea, amintește despre crearea parohiei ortodoxe române din Stockholm în anul 1971, care a ajuns astăzi să aibă șapte filiale și grija Bisericii luterane, pentru această parohie și a guvernului suedez, precum și numele Arhiepiscopului Nathan Söderblom, organizatorul Adunării ecumenice de la Stockholm din anul 1925, la care a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române.

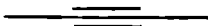
În încheiere Prea Fericirea Sa a spus: «Vă mulțumesc încă odată pentru dragostea și sentimentele frumoase pe care le-ați mărturisit față de Întîistătătorul vostru, cu ocazia acestui mare praznic creștin.

Vă doresc tuturor să petreceți sfintele sărbători ale Paștelui împreună cu familiile Prea cucernicilor voastre și cu credincioșii pe care îi păstoriți, în pace și sănătate. Rugînd pe Dumnezeu să vă fie pururea în ajutor și să vă binecuvînteze, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, vă spun din toată inima, cu părintească dragoste: «Hristos a înviat!».

Potrivit tradiției, la sfîrșit Prea Fericirea Sa a ciocnit un ou roșu cu participanții care s-au bucurat de binecuvîntarea duhovnicească a Înalțului Părinte.

Astfel prima zi de Paști a constituit o oază duhovnicească și un moment de trăire luminoasă creștină pentru toți cei prezenți.

REDACTIA

ANIVERSĂRI

SĂRBĂTORIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN LA ANIVERSAREA ÎMPLINIRII A 27 DE ANI DE PATRIARHAT

Ziua de 6 iunie a intrat în calendarul bucuriilor duhovnicești ale Arhiepiscopiei Bucureștilor. Este ziua memorabilă a întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe scaunul marilor vlădici ai Mitropoliei Ungrovlahiei a căror galerie ilustră strălucește în istoria Bisericii Ortodoxe Române.

Prilej de mulțumire adus lui Dumnezeu și de rugăciune fierbinte pentru binefacerile făcute Bisericii noastre, prin dăruirea ca Întâistătător al ei, acum 27 de ani, a Prea Fericitului Părinte Justinian. De aceea, în această zi, o parte din membrii Sfântului Sinod al Bisericii, profesori de la Școlile de învățămînt teologic din București, colaboratori apropiați ai Prea Fericirii Sale, salariații ai Instituțiilor bisericești de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor, cu buchețele lor de flori, au adus Înaltului nostru ierarh prinos de mulțumire și omagii, cu urări de sănătate deplină și încă mulți ani de arhipăstorie.

După oficierea unui Te-Deum de mulțumire de către un sobor de arhimandriți și arhidiaconi de la catedrala patriarhală, în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor s-a trecut în cabinetul patriarhal.

Luînd cuvîntul, Înalt Prea Sfințitul Teoctist, mitropolitul Olteniei, aduce urare omagială și de aleasă felicitare Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, în numele Sfântului Sinod, al corpurilor profesionale de la Școlile teologice, al colaboratorilor și salariaților bisericești și al tuturor clericilor și credincioșilor.

Evocînd momente scumpe din vizita făcută de delegația Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh la locurile sfinte, Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat modul strălucit în care au fost primiți la Ierusalim și pretutindeni în Țara Sfîntă solii Bisericii noastre și de aleasa prețuire și cinstire arătată Înaltei personalități a Prea Fericitului Părinte Patriarh de către autoritățile bisericești și civile din acea

țară, cunoscut ca unul dintre marii ierarhi ai Bisericilor contemporane, promotor al ecumenismului între biserici și apărător al păcii.

Răspunzînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus, printre altele : «Îmi dați voie ca mai întii să mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist al Olteniei pentru felul cum a expus călătoria noastră la Locurile Sfinte. Este adevărat, că împlinind 27 de ani de la întronizarea mea, pot să mulțumesc din toată inima lui Dumnezeu că ultima dorință pe care o aveam, an de an, de a merge la Locurile Sfinte, s-a împlinit. Așa cum am declarat la coborîrea din avion presei, reprezentanților și autorităților, am împlinit un întreit scop. Întii, ca orice bun creștin am făcut un pelerinaj la Locurile Sfinte, la locurile pe care le-a călcat Mîntuitorul cu picioarele Sale și cu suferințele Sale. În al doilea rînd, să întorc vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Benedict al Ierusalimului, făcută în anul 1968, iar în al treilea rînd, să sfințim bisericuța noastră de la Ierusalim. Ea este atît de frumoasă și strălucește făcînd cinste, nu numai bisericii noastre ci și poporului nostru». După ce Prea Fericirea Sa face un istoric al ridicării acestei biserici al cărei loc a fost însemnat din anul 1914 și construcția începută în anul 1935 în vremea Prea Fericitului Părinte Miron, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Reluîndu-se lucrările în anul 1952 și făcîndu-se aproape o reconstrucție, auritul și pictura făcută de regretatul pictor Gheorghe Popescu, s-a realizat nu o biserică, ci o perlă atît de scumpă Bisericii noastre și poporului credincios.

În continuare, Prea Fericirea Sa, are cuvinte vrednice de antologie, spunînd : «A vorbi despre Locurile Sfinte nu se găsesc cuvinte care să înfățișeze amintirile și nu le poți cuprinde, dacă nu te duci la fața locului. Veți citi în revistele oficiale dările noastre de seamă, dar eu cred că nu s-au găsit cuvintele cele mai potrivite oricît s-ar strădui cronicarul să înfățișeze Locurile Sfinte, care dau emoția, atunci cînd ești la fața locului. Acolo am întîlnit, în contactul cu autoritățile, dorința de pace și de bună-înțelegere. La recepțiile noastre au participat reprezentanții tuturor cultelor religioase din Israel, — treizeci și nouă din cele treizeci și nouă de comunități religioase — un adevărat ecumenism ; și a fost un răspuns la ecumenismul practicat de 25 de ani în România. Ne-am bucurat de o stimă și de o prețuire deosebită și am constatat cu acest prilej, am apreciat felul de viață al lor și faptul că oamenii veneau la căpetenia unei Biserici care a inițiat un ecumenism religios, mai mult decît creștin și că în România cultele religioase trăiesc în deplină libertate, în bună înțelegere și colaborare reciprocă. Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru sănătate ca să putem merge mai departe cu puteri sporite să împlinim toate lipsurile pe care Biserica noastră le are. De aceea și eu vă zic : «La mulți ani, cu sănătate!».

Astfel sărbătorirea Prea Fericirii Sale, cu prilejul celei de a 27 aniversări de patriarhat a constituit un moment de adîncă trăire duhovnicească, o călătorie cu gîndul pe urma pașilor lui Hristos și o adîncă bucurie pentru toți.

REDACTIA

PASTORALE

---

† JUSTINIAN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ȘI VOINȚA CLERULUI ȘI A BINECREDINCIOȘILOR CREȘTINI, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE, LOȚIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR

IUBITULUI NOSTRU CLER ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI,
har și pace de la Dumnezeu, iar de la Noi arhierească binecuvîntare.

«Aștept învierea morților și viața veacului
ce va să fie!» (Simbolul Credinței).

Iubiții Mei fii duhovnicești,

După cum bine știți, în timpul propovăduirii *Evangeliei Sale*, Mîntuitorul Hristos a săvîrșit nenumărate minuni, din care numai unele sînt amintite în Sfînta Scriptură. A vindecat bolnavi, a dat vedere orbilor, a scos demonii din cei îndrăciți, a potolit furtunile pe mare, a înmulțit pîinile săturînd cu ele poporul în pustie. Mai mult, Sfintele *Evangelii* ne istorisesc și cîteva învieri din morți săvîrșite de El. Astfel, Hristos a înviat pe fiul văduvei din Nain, făcîndu-I-se milă de acea mamă nefericită care își ducea la groapă pe singurul său fiu (Luca VII, 11—16). A înviat pe fiica lui Iair, mai marele sinagogii (Luca VIII, 41—56). A înviat pe prietenul Său Lazăr, care murise de patru zile (Ioan XI, 1—45).

Cea mai mare minune a Mîntuitorului, însă, este *Învierea Sa* din morți. Ea umple veacurile de uimire și a făcut ca nesfîrșite milioane de oameni, de atunci și pînă la sfîrșitul lumii să creadă că, într-adevăr, El este Fiul Tatălui Ceresc.

Dar, iubiții mei, nu numai acesta a fost rostul *Învierii Domnului*, de a ne convinge de dumnezeirea Sa. În primul rînd, ea ne grăiește și,

mai ales, ne convinge de învierea noastră a tuturor, de învierea de obște, de la sfârșitul veacurilor.

Orice creștin știe că omul este alcătuit din trup și suflet, că trupul făcut din materie este trecător, muritor, dar că sufletul este nemuritor. Orice creștin știe că despărțirea trupului de suflet, ceea ce noi numim moarte, nu înseamnă pieirea definitivă a omului. Creștinul știe că dacă trupul se dă pământului și putrezește, sufletul trece în lumea și viața cea fără de sfârșit, la Cel care l-a creat. După cum sîntem încredințați că soarele cînd apune răsare în aceeași clipă în altă parte a pământului, tot așa sîntem încredințați că sufletele, cînd vine apusul vieții noastre pămîntești, răsar, se mută în altă parte a infinitului, în lumea nevăzută a duhurilor, în lăcașurile făcute de Dumnezeu, pentru ca ele să trăiască acolo în veci. Apusul vieții noastre pămîntești, moartea trupului, este doar poarta prin care intrăm în viața viitoare.

De unde cunosc creștinii aceste adevăruri, iubiiții mei? Din învățătura pe care ei o primesc de la Biserică, pentru că ea le spune că aici pe pămînt «nu avem cetate stătătoare», că aici avem o existență scurtă și că dincolo urmează viața cea fără de sfârșit. Biserica învață pe credincioșii săi că la sfârșitul veacurilor toți oamenii vor învia, că într-o clipă își vor uni iarăși sufletele cu trupurile pe care le-au avut pe pămînt, care însă atunci vor deveni nesticăcioase.

Dar ea, Biserica, de unde are aceste adevăruri pe care le predică fiilor săi?

Din însuși cuvîntul Mîntuitorului Hristos. Referindu-se la învățătura celei de a doua veniri a Sa, la învierea de obște și la judecata din urmă, Domnul Hristos ne spune lămurit că la sfârșitul veacurilor «va veni... întru slava Sa și toți sfinții îngeri cu El. Atunci va ședea pe tronul slavei Sale» (Matei XXV, 31). Această a doua venire va fi urmată de învierea de obște a tuturor oamenilor care au trăit pe pămînt. «Adevăr, zic vouă, spune El, că va veni ceasul eînd morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și cei ce vor auzi vor învia. Și vor ieși cei ce au făcut (pe pămînt) cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osîndeii» (Ioan V, 28—29). Tot El ne grăiește în altă parte: «Și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului cu putere și cu slavă multă. Și va trimite pe îngerii Săi, cu sunet mare de trîmbiță, și vor aduna pe cei aleși ai Lui, din cele patru vînturi, de la marginea cerurilor pînă la celelalte margini» (Matei XXIV, 30—31). Iar Sfîntul Apostol Pavel ne spune și el: «Deodată, într-o clipeală de ochi, la trîmbița cea de apoi... morții vor învia nesticăcioși» (I Cor. XV, 52). Și tot acest dumnezeiesc Apostol spune: «Acum Hristos

a înviat din morți, făcându-se începătură (a învierii) celor adormiți». «Căci precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia» (I Cor. XV, 20, 22).

Potrivit acestor cuvinte sfinte, garanția învierii noastre, iubiiții mei, este însăși Învierea Mântuitorului; cheazăia învierii noastre este însuși cuvîntul Său. El s-a referit de atîtea ori la cea de-a doua venire a Sa, la învierea de obște și la judecata cea de apoi, la care vor fi supuși toți oamenii. «Privegheați, că nu știți ziua și nici ceasul, spune El, cînd vine Fiul Omului» (Matei XXV, 13). «De aceea și voi fiți gata, că în ceasul în care nu gîndiți, Fiul Omului va veni» (Matei XXIV, 44), căci «nu este al vostru a ști anii sau vremurile pe care Tatăl le-a pus în stăpînirea Sa» (Fapte I, 7):

Iată deci că, întemeiată pe Scriptura Sfîntă, Biserica are toată îndreptățirea ca să predice credincioșilor săi aceste învățături pe care le-am amintit. Pentru însemnătatea lor, ca și pentru nevoia ca toți credincioșii să le cunoască bine, Biserica le-a statornicit în însuși Simbolul de Credință, în Crezul pe care-l mărturisim cu toți și care este rezumatul învățăturii noastre dogmatice. «Și iarăși va să vie să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfîrșit», rostim în Crez. «Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie», mărturisim în ultimele două articole ale Crezului.

Să nu uitați, deci, iubiiții mei, că sfîrșitul lumii va veni, atunci cînd Dumnezeu va hotărî. Cînd va fi și cum va fi acest sfîrșit nu ne este nouă dat să știm și nu trebuie să-și chinuie nimeni mintea pentru a pătrunde această taină, pe care nici îngerii din ceruri nu o cunosc (Matei XXIV, 36). Destul este pentru noi, precum am amintit, că Mîntuitorul ne-a încredințat despre toate acestea.

Dacă toți creștinii din întreaga lume ar cunoaște aceste adevăruri dumnezeiești și dacă fiecare creștin ar trăi pe pămînt învățătura Mîntuitorului Hristos pe care o găsește în Biserică, ce tablou minunat ne-ar înfățișa atunci lumea! Fiecare și-ar face datoria «din îndemnul cugetului», convins fiind că așa trebuie să lucreze și să trăiască. Fiecare ar respecta pe aproapele său, avutul acestuia, cinstea acestuia. Fiecare ar iubi pe aproapele său și l-ar ajuta la nevoie, știind că orice om este frate al său. Unde ar mai fi atunci neînțelegerile între oameni și popoare? Unde ar mai fi războaiele pustiitoare? Am avea o lume în care ar domni pacea, omenia, întrajutorarea. Pe chipul fiecăruia am citi bună-tatea, blîndețea. În viața fiecăruia am constata cinstea, seriozitatea.

Iubiții Mei fii duhovnicești,

Să se gîndească fiecare la aceste lucruri. Și mai ales, să se convingă fiecare dintre voi că învățătura Mîntuitorului care, trăită de toți

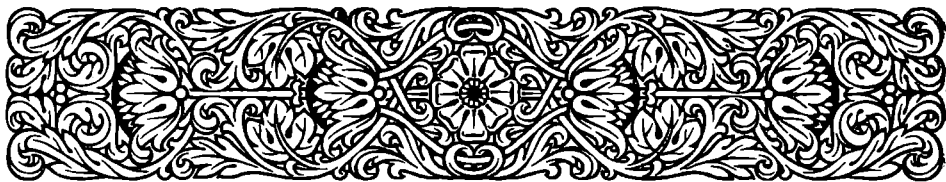
creștinii, ar putea să realizeze o astfel de lume, nu este o sarcină atât de grea, încât ar fi cu neputință să fie realizată pe pământ. Să se gîndească fiecare că sînt nenumărați oamenii care au trăit și trăiesc cu adevărat viața creștină predicată de Biserica lui Hristos. Și să nu uite nimeni că Însuși Domnul Hristos ne îndeamnă : «Luați jugul Meu asupra voastră... și veți găsi odihnă sufletelor voastre... Căci jugul Meu este bun și sarcina Mea este ușoară» (Matei XI, 29—30). Iar Sfîntul Evanghelist Ioan ne îndeamnă și el zicînd : «Să păzim poruncile Lui : (căci) poruncile Lui nu sînt grele» (I Ioan V, 3).

Nădăjduind că toți fiii Bisericii noastre, că toți creștinii de pretutindeni și cu ei toți oamenii de pe pământ, care sînt cu toți făpturile lui Dumnezeu, vor ajunge să creeze cît mai curînd o lume a păcii, a înfrățirii și a bunătății — pentru care Domnul Hristos s-a coborît printre noi, s-a jertfit și a înviat — vă binecuvîntez pe voi toți și casele voastre ; vă uez tuturor «La mulți ani» și vă spun din toată inima :

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

† A N T I M

DIN MILA LUI DUMNEZEU, EPISCOP AL EPARHIEI BUZĂULUI

Iubitului nostru cler, cinului călugăresc și tuturor binecredincioșilor creștini, har și milă de la Dumnezeu-Tatăl și de la Mântuitorul Iisus Hristos, iar de la noi arhiereshi binecuvântări.

«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru-înșă» (Psalmul CXVII, 24).

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Iubiții mei fii sufletești,

Iată-ne adunați în miez de noapte, în sfintele și dumnezeieștile lăcașuri, cu suflete curățite prin post și rugăciuni și cu gânduri nefîntinate să primim cu bucurie vestea Învierii Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos.

Veacuri s-au scurs unele după altele, atitea și atitea întimplări s-au succedat, dar nici una nu a fost mai minunată, nu a dat uitării și nu a putut umbri gloria Învierii Domnului.

Învierea este unul din temeiurile fundamentale ale credinței noastre, ce stă la temelia edificiului creștin.

Sfântul și dumnezeiescul apostol Pavel spune: *«Iar dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră»* (I Cor. XV, 14). *«Luați bine aminte, dar, la Cel ce a răbdat...»* (Evrei XII, 3).

Iubiților,

Sînt aproape două mii de ani de atunci și, an după an, amintirea e tot mai vie.

În Simbolul credinței, mărturisim, din fragedă copilărie că «Domnul nostru Iisus Hristos... pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri... a pătimit și s-a îngropat și a înviat a treia zi».

Cu cuviință dumnezeiască, în Deniile din Săptămîna Patimilor, am ascultat cum Domnul și Mîntuitorul nostru, în grădina Ghetsimani, și-a găsit răgaz a se gîndi și la Sine.

Se înnoptase de-a binelea și în singurătate, departe de ucenici, cade în genunchi și cu strigare și cu lacrimi aduce rugăciuni fierbinți către Cel ce poate mintui de moarte. Știe că jertfa Lui trebuie să se plinească pentru izbăvirea păcatelor noastre.

Oameni înrăiți, L-au judecat și osîndit la moarte pe cruce. L-au dezbrăcat și L-au batjocorit. L-au scuipat și L-au bătut.

Iisus Hristos, străin de răutatea omenească, suferă chinurile în tăcere.

Acum, pe Golgota, trei cruci stau înfipte în pămînt. Toate chinurile la care Iisus Hristos a fost supus, și le-a primit, au luat sfîrșit.

Iisus, între doi tilhari, își pleacă ușor capul încununat cu spini, și își dă duhul.

Întreaga fire se cutremură. Soarele își ascunde lumina și pămîntul se clatină. Jale și durere mare se revarsă asupra lumii întristate. Vînzătorul Iuda a aruncat arginții, preț al trădării, și s-a spînzurat.

Moartea Domnului Iisus Hristos este dovada sigură că urmările păcatului strămoșesc sînt iertate.

Iosif și Nicodim, cu voie de la stăpînire, l-au scos cuiele, L-au pogorit de pe cruce, au învelit trupul Lui neprihănit în giulgiu curat și L-au îngropat în mormînt, săpat în stîncă, în care nimeni nu mai fusese pus.

Iubiților,

O tăcere adîncă împresoară grădina unde este îngropat Cel ce ne-a răscumpărat din robia păcatului.

Cînd se lumina spre ziuă, dis-de-diminează, pămîntul s-a cutremurat din nou. Ostașii, care străjuiau mormîntul pecetluit, au fost cuprinși de frică și s-au făcut ca niște morți. Colinele din jurul Ierusalimului au început să freamăte.

Un înger cu față de fulger și îmbrăcăminte albă ca zăpada, a prăvălit piatra de pe mormînt.

Domnul Iisus s-a sculat din morți, a părăsit giulgiul și a înviat.

Soarele strălucitor al primei Duminici a Paștelui își aruncă razele primăvăratice în grădina mormîntului, acum dătător de viață.

Maria Magdalena și cealaltă Marie, înspăimîntate dar fericite, aleargă să vestească ucenicii. Iisus Hristos li se arată în drum și le spune: «*Bucurați-vă!*» (Matei XXVIII, 9).

Și a venit Iisus pe înserate, între ucenicii adunați în casa încuiată de frica iudeilor, și le-a zis: «*Pace vouă*» (Ioan XX, 21).

Pe Toma necredinciosul, care L-a pipăit spre a se convinge, îl ceartă: «*Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut*» (Ioan XX, 29).

Taina Învierii Domnului este adeverită în Sfintele Scripturi și în cîntările liturgice.

Ferice dară de voi, dreptcredincioși creștini, care credeți în Înviere, spre izbăvirea păcatelor.

Iubiți fii duhovnicești,

Învierea Domnului, pe care o sărbătorim acum, este garanția învierii noastre. Vom învia trecind din această viață vremelnică la viața veșnică.

Acum sufletele noastre ne sînt luminate de razele credinței și binecuvîntările Sfintei noastre biserici care, ca o mamă bună și duioasă ne îndeamnă să ne înnoim viața.

Scurta noastră existență pămîntească are nevoie de hrană, îmbrăcăminte și adăpost.

Acestea le avem prin muncă cinstită și laolaltă. Să ne aducem aminte de cuvintele Sfintei Scripturi : *«Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mînințe»* (II Tesal. III, 10). Primăvara a sosit ! Cîmpurile și livezile ne așteaptă. Zumzetul uzinelor și al fabricilor cheamă la lucru.

Munca se desfășoară cu spor, în vremi de pace. După Înviere, cînd Iisus s-a arătat ucenicilor Săi, cele dintîi cuvinte au fost *«Pace vouă !»* (Ioan XX, 21). Pacea este cel mai scump și dorit cuvînt care a răsunit în lume și care trebuie să sălășluiască între noi, spre binele și fericirea tuturor popoarelor.

Trebuie să ne dezbrăcăm de omul cel vechi și să ne îmbrăcăm în cel nou, social, om al păcii, al frăției și dragostei, al cinstei și al muncii. Să slujim lui Dumnezeu și oamenilor, căci așa ne învață Mîntuitorul nostru care zice : *Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul Său pentru răscumpărarea multora»* (Marcu X, 45).

Sfînta noastră biserică își desfășoară «Apostolatul ei social» după îndemnul Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Roadele muncii noastre încă de mult am început a le culege și trebuie să le desăvîrșim.

Înțelepții noștri conducători, după directivele președintelui Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu, ne-au asigurat un trai bun și au ridicat pe culmi nebănuite renumele țării noastre.

Să-i urmăm cu dragoste și ascultare, muncind fără preget, cu supunere și devotament.

Iubiții mei fii sufletești,

În încheierea cuvîntului nostru epistolar de Sfintele Paști, ca Episcop al locului, ne îndreptăm cu binecuvîntările arhieresti către toți și dorim din toată inima ca bucuriile și darurile Sfintei Învieri să se reverse în inimile, sufletele și casele voastre, căci *«Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa»* (Ps. CXVII, 24).

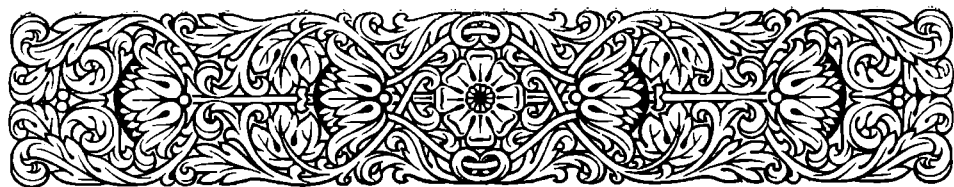
«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Harul Domnului Iisus să fie cu voi toți.

Al vostru de tot-binele doritor și pururea către Domnul rugător fierbinte,

† ANTIM
Episcop

† A N T I M

DIN MILA LUI DUMNEZEU
EPISCOP AL EPARHIEI DUNĂRII DE JOS

Întregului nostru cler și tuturor dreptcredincioșilor creștini din această Eparhie : har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul Iisus Hristos, iar de la smerenia noastră arhieresti binecuvântări.

«HRISTOS A ÎNVIAT !»

Dreptmăritori creștini,

Luminatul praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, pe care l-am așteptat cu dorire sfântă, ne-a sosit astăzi, umplînd inimile noastre de bucurie duhovnicească și de nădejde a mîntuirii.

Sfîntă și dumnezeiască este slava învierii lui Hristos, măreț și plin de strălucire este harul ei. Minunea biruinței Mîntuitorului asupra morții și iadului este temelia adevăratei credințe, «încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute» (Evrei XI, 1). Pe ea se sprijină așezămîntul dumnezeiesc al Bisericii, care continuă în lume lucrarea Mîntuitorului și a Sfinților Apostoli. Bucuriile cele mari ale sufletului, spiritul de jertfă și nădejdiile cele către mîntuire aici își au izvorul. «Eu sînt învierea și viața, zice Mîntuitorul Iisus Hristos. Cel ce crede în Mine, chiar de va muri, va trăi. Și oricine este viu și crede în Mine, nu va muri în veac» (Ioan XI, 26—27).

De aceea, propovăduirea învierii în lume a fost ca un sunet de trîmbiță cerească, pentru deșteptarea oamenilor spre lumină și virtute din somnul necunoștinței de adevăratul Dumnezeu și al păcatului. Celor care zăceau în întuneric le-a adus lumina călăuzitoare sufletului și celor fără de nădejde le-a adus speranța mîntuirii. Prin această vestire sfîntă, omenirea dezbinată în limbi și popoare a fost chemată la unire și înfrățire universală, avînd de aici înainte «Un singur Domn (Iisus Hristos), o credință, un botez, un Dumnezeu și Tată al tuturor» (Efeseni IV, 5—6), trecînd peste orice fel de despărțire, precum arată Sfîntul Pavel : «Nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este rob, nici slobod, nu mai este parte bărbătească și femeiască, pentru că voi toți unul sînteți în Hristos Iisus» (Galateni III, 28).

Mărețul fapt al învierii a născut lucrarea Bisericii în lume și a călăuzit întreaga ei desfășurare de-a lungul veacurilor. Nenumăratele nevoițe ale sfinților apostoli și mucenici, ale sfinților ierarhi, ale cuvișorilor și dreptilor sînt tot atîtea mărturii ale credinței lor în învierea lui Hristos. Faptele de jertfelnicie ale credincioșilor către Biserică și către aproapele, din toate vremurile, din același imbold sfînt pornesc. Pentru că, precum spune Sfîntul Ioan Gură de Aur : «Din pricina învierii ne silim către dorința celor viitoare. Din pricina învierii, deși îmbrăcați în trupuri, nu sîntem cu nimic mai prejos decît cei fără de trupuri».

Iubiții mei fii duhovnicești,

Avînd această credință nestrămutată, creștinii de odinioară s-au străduit în felurite chipuri de a-și sfinți viața printr-o trăire aleasă, potrivit învățăturilor Sfintelor Evanghelii. Pe această cale ei au cucerit inimile celor din jurul lor, încît cei de alte credințe, văzînd viața pilduitoare a acestora, se minunau și părăsind credințele păgîne veneau sub acoperămîntul Bisericii lui Hristos. De asemenea, în generațiile ce au urmat, găsîm numeroase exemple de adevărați creștini, care, prin viața lor îmbunătățită, au propovăduit pe Hristos și au săvîrșit fapte vrednice de laudă, care formează o continuă mărturisire a crezului evanghelic, un tezaur nesecat de trăire și experiență duhovnicească.

Dar noi, astăzi, cum putem mărturisi oare pe Hristos ?

Mîntuitorul ne spune, ca și celor de dinaintea noastră : «*Rămîneți întru Mine și Eu întru voi*» (Ioan XV, 4). Trăirea în Hristos înseamnă o continuă dăruire și revărsare a credinței noastre cu cuvîntul și cu fapta. Creștinii nu trebuie să fie numai credincioși de duminică, cînd de obicei se abat la biserică și se roagă, ci în fiecare zi să-I aducem Lui jertfă curată mărturia dragostei noastre izvorîtă din inimă smerită și fără de prihană.

Sfînta noastră Biserică, maica noastră duhovnicească, ne cere mai întîi să ne păstrăm credința mărturisită de părinții și strămoșii noștri. Din dragoste pentru Hristos și pentru poporul nostru ei au ridicat minunate lăcașuri de închinare pe tot cuprinsul pămîntului românesc, cu care noi ne mîndrim astăzi. Urmînd pildei lor și strîns uniți în jurul bisericilor noastre, să împlinim cele de trebuință pentru buna lor întreținere și înfrumusețare.

De asemenea, Biserica ne cere să ne iubim familia noastră sfințită cu legămînt în fața altarului și întărită prin dragostea statornică și prin cinstea și buna-înțelegere între soți. Ea ne arată că misiunea cea mai de seamă a familiei, pe lîngă nașterea de prunci, este educația lor, pentru ca aceștia să devină membrii de nădejde ai societății noastre și să ducă mai departe credința și năzuințele neamului nostru. De aceea, Sfîntul Apostol Pavel spune că femeia «*se va mîntui prin nașterea de fii, dacă stăruiește, cu deplină înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie*» (I Timotei II, 15).

În același timp putem aduce o mărturie de buni creștini prin munca noastră cinstită, închinată slujirii semenilor noștri. Munca contribuie

în mare măsură la înobilizarea omului. Prin muncă oamenii se disciplinează, se înfrăţesc şi îşi agonisesc cele necesare vieţii lor. Munca luminează mintea, întăreşte voinţa, potoleşte patimile şi este izvor de sănătate trupească şi sufletească. Progresul omenirii a fost făurit prin muncă. De aceea, pe cei ce umblă fără rînduială şi nu se lipsesc de o muncă folositoare, Sfîntul Apostol Pavel îi mustră, zicînd : «*Cine nu vrea să lucreze, acela să nu mănînce*» (II Tesaloniceni III, 10). Tot aşa şi celor ce cu lăcomie rîvnesc şi îşi însuşesc bunurile altora, le spune : «*Cine a furat să nu mai fure, ci mai virtos să se ostenească lucrînd cu mîinile sale lucru cîstit, ca să aibă să dea şi celui ce nu are*» (Efeseni IV, 18). Cu adevărat, munca cîstită este ca o rugăciune bine primită de Dumnezeu.

Iubiţilor,

Odată cu înnoirea obştească a firii, primăvara din acest an ne-a înviorat simţirile în valul de mireasmă al mării sărbători de 1 Mai, legată de cînstirea muncii şi a realizărilor îmbelşugate ale întregului nostru popor, strîns unit în jurul iubiţilor noştri Conducători. Iar peste cîteva zile, la 9 mai, vom întîmpina cu entuziasm amintirea măreţelor fapte din viaţa neamului nostru româneasc : împlinirea a 98 de ani de la independenţa de stat a României şi 30 de ani de la victoria asupra fascismului. Vom evoca aceste evenimente cruciale din istoria luptei pentru independenţă şi libertate a poporului român cu toată recunoştinţa pentru eroii neamului care s-au jertfit cu sutele de mii, ca noi să trăim astăzi în ţară liberă, în pace şi pe deplin stăpîni pe soarta noastră. De la ei să luăm pildă de cel mai înalt patriotism şi să nu precupeţim nimic pentru întărirea Patriei şi fericirea poporului nostru.

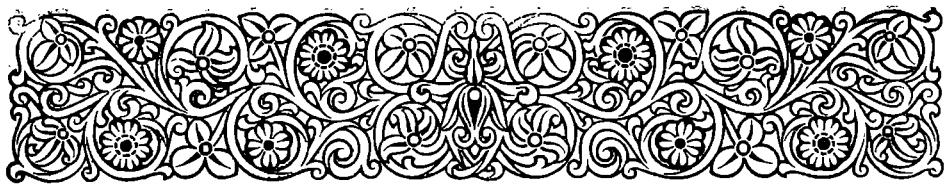
Păşind mai departe în activitatea noastră de la oraşe şi sate ce ne stă înaintea fiecăruia, să aducem prinos de mulţumire Bunului Dumnezeu că ne-a ajutat să trăim vremi de rodnice înnoiri în ţara noastră şi să proslăvim cu bucurie numele Lui cel sfînt. Bucuria Sfintelor Paşti, pe care le sărbătorim astăzi, să ne călăuzească paşii şi voinţa pentru noi sporuri duhovniceşti şi pentru o lucrare cît mai folositoare celor din jurul nostru. Iar Hristos cel înviat din morţi să binecuvînteze bunele voastre strădanii şi să reverse asupra voastră harurile Sale cele bogate pentru binele şi mulţumirea voastră sufletească şi trupească.

Vă binecuvîntez, iubiţilor, şi mă rog fierbinte ca Cel ce a înviat din morţi, Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru, să ne miluiască şi să ne mîntuiască pe toţi, ca un bun şi de oameni iubitor.

Al vostru pururea rugător către Dumnezeu,

† ANTIM

Episcopul Dunării de Jos

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

ÎNDOIALA LUI TOMA, ÎNCREDINȚAREA NOASTRĂ PENTRU ÎNVIEREA DOMNULUI

Și după opt zile iarăși s-a arătat Iisus ucenicilor Lui fiind de față și Toma, căruia Mântuitorul i-a spus : Adu-ți degetul tău și pipăie urmele cuielor din mâinile Mele, pune palma în coasta Mea și nu te mai îndoi, ci fii credincios... (Ioan XX, 26—27).

Domnul Hristos a venit în lume pentru mântuirea omului, s-a răstignit pentru noi, s-a coborât la iad pentru strămoși, a înviat a treia zi pentru toate generațiile de credincioși. Bineînțeles că lumea n-ar fi înțeles nimic din rolul de Mesia al Domnului Hristos dacă ucenicii Săi n-ar fi văzut în El pe adevăratul Dumnezeu întrupat și n-ar fi crezut în minunile săvârșite de El.

Dintre cei doisprezece Apostoli, fiecare cu temperamentul lui, s-a găsit și un trădător, Iuda, adică un ucenic care a considerat apostolatul o sursă comodă de ciștig ; «pentru aceasta, spânzurare și-a agonisit...» (*Triodul, troparul..., Când slăviții ucenici...*), iar opus lui Iuda era Toma, care era convins în sinea lui că apostolatul nu este o ocupație ca oricare alta fără răspundere față de conștiință.

Prăznuirea a opta zi după înviere a arătării Domnului pentru a doua oară ucenicilor și pentru întâia oară Apostolului Toma, ne amintește despre perioada de intens zbucium al apostolilor. În aceste opt zile s-au petrecut fapte de-a dreptul copleșitoare. Învierea Mântuitorului fiind actul suprem doveditor al dumezeirii Sale, este piatra unghiulară pentru orice conștiință de creștin. De aceea, în primele predici, Sfinții Apostoli căutau să explice lumii tulburate și curioase că «Iisus pe care voi L-ați răstignit și L-ați omorât, pe Acela vi-L vestim că a înviat dintre morți (Fapte IV, 2 ; V, 30), iar noi L-am văzut cu ochii noștri (I Ioan I) și sîntem toți martorii Lui (Fapte II, 32) ; dacă Hristos n-ar fi înviat, zadarnică ar fi credința voastră, fără rost propovăduirea Evangheliei» (I Cor. XV, 14).

Specifică sufletului omului este căutarea, convingerea și mai ales dorința și datoria lui ca un adevăr valabil pentru el să fie împărtășit cu convingere tuturor. Același lucru s-a întâmplat și cu Sfinții Apostoli unii credeau repede, alții vedeau în activitatea Mântuitorului ceva de neexplicat, iar alții se îndoiau de puterea Lui. Mântuitorul nu i-a condamnat pe aceștia, ci totdeauna îi sfătuia : «Va veni ceasul când n-o să mai fiu Eu cu voi, dar vă voi trimite Duhul Adevărului, care vă va convinge despre Mine» (Ioan XIV, 26).

Pentru a înțelege însă atitudinea Apostolului Toma, trebuie să-l privim în preocupările lui, în complexitatea sa sufletească și în dialogul său cu Mântuitorul, fapt ce va folosi credinței noastre. Vom vedea că *îndoiala lui Toma se transformă în încredințarea noastră în învierea Domnului.*

Toma s-a născut în părțile Galileei ; se pare că părinții săi erau de alt neam, dar admiratori ai poporului ales. Amănunte nu se cunosc despre ei, probabil că erau din Orient. Toma era născut geamăn și făcea parte dintre cei mai tineri ascultători ai predicii Mântuitorului și l-a urmat încă de la început. El considera pe Mântuitorul Prooroc mare al poporului evreu (Luca XXIV, 39) și om deosebit. Era un temperament rece, dar de o inteligență ieșită din comun. El nu credea pînă nu se convingea de un adevăr. Și-a însușit repede învățătura Domnului Hristos, dar era nedumerit asupra puterii Sale de a face minuni.

Cînd Mântuitorul alege pe cei doisprezece, dintre aceștia nu a lipșit Toma. Cu ocazia trimerii lui Toma la propovăduire, i s-au încredințat orașe, Mântuitorul cunoscîndu-i capacitatea de gîndire, de om hotărit.

Apropiindu-se patimile și sfîrșitul vieții pămîntești, Mântuitorul a căutat să întărească încrederea apostolilor că-i va revedea și-i va lua cu El. Toma s-a tulburat, a început să mediteze mai mult și de aceea întrebă : «Doamne, dar unde mergi, cum putem ști calea într-acolo ? Iisus i-a zis : «Eu sînt calea, adevărul și viața... Nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine» (Ioan XIV, 5—6). Toma a rămas rușinat, dar parcă nemulțumit de răspuns. Mântuitorul a observat acest lucru și continuă : «Cine crede în Mine va face lucruri de neexplicat... și cine Mă iubeste, păzește poruncile Mele... credeți cel puțin pentru lucrurile pe care le-am făcut» (Ioan XIV, ș.a.).

Altă dată, Mântuitorul amintește lui Toma despre minunea învierii lui Lazăr, iar Toma a zis : «Hai să mergem și noi și să murim cu El» (XI, 16).

În sfîrșit, după prinderea Mântuitorului, Toma, ca și ceilalți ucenici a părăsit pe Domnul. Toma a fost cel care și-a dat seama de șarpele trădării, aflat în inima lui Iuda și l-a dojenit, iar după spînzurarea acestuia, Toma nu s-a mai întîlnit cu apostolii.

După înviere, cînd Mântuitorul se arată Mariei Magdalena și celorlalte mironosițe, apoi Apostolilor, lui Luca și Cleopa, ucenicii au căutat pe Toma, l-au adus în casă și au vrut să-l convingă de învierea lui Iisus, dar el nici n-a vrut să audă spunînd : «dacă nu voi vedea eu sem-

nul cuielor și nu voi pune eu degetele mele în aceste semne și mâna mea în coasta Lui nu voi crede...». Ne putem da seama ce tulburare se petrecea în sufletul său în acele momente, când omul din el căuta să se convingă de realitatea învierii și când ceilalți apostoli încercau să-l convingă de faptul învierii.

A opta zi, Mîntuitorul se arată din nou apostolilor, în aceeași încăpere, Toma a înmărmurit, ochii săi sufletești se deschid, toată ființa este acum și mai zbuciumată, nu mai vedea pe nimeni, o emoție adîncă îl stăpînește. După salutul sfînt de *Pace vouă*, Mîntuitorul se adresează lui Toma : «Adu-ți degetul și pipăie mîinile Mele, adu-ți mîna și pune-o în coasta Mea și nu te îndoii, ci fii credincios...». Toma, cu ochii plini de lacrimi și luminat în toată ființa sa de faptul învierii a zis : *Domnul meu și Dumnezeuul meu...* Aceste cuvinte sînt cea mai profundă mărturisire a greșelii, și cea mai înaltă expresie a totalei convingeri... Mîntuitorul încheie spunîndu-i : «Pentru că M-ai văzut, Toma, ai crezut ?, fericiți sînt acei care n-au văzut și au crezut...».

Aici se încheie deci pregătirea lui pentru apostolat, urmînd ca și harul din ziua Cincizecimii să sfințească misiunea de chemat al Mîntuitorului Iisus Hristos.

Pînă aici am urmărit pe Toma ucenic și om cu slăbiciuni obișnuite ca oricare altul. Adevărata sa convingere și eliminarea îndoielii prin propria viață ne-a arătat-o Toma în misiunea sa de propovăduitor al dumnezeirii lui Hristos, al nemuririi sufletului și al învierii morților.

Adunarea Sfinților Apostoli, după Pogorîrea Duhului Sfînt, hotărâște ca Apostolul Toma să meargă pentru propovăduirea Evangheliei în Orient. Se știe că a predicat învățătura Domnului la părți apoi la perși, unde Toma arăta că este trimisul lui Iisus cel înviat din morți și a cărui stea minunată — la naștere — a venit din aceste părți. Trece apoi în India, pe valea Indusului și Gangelui răspîndind noua religie. Cunoscînd limbile respective, Apostolul Toma a adus la adevărata credință mulți cugetători ai vechii înțelepciuni indiene și babiloniene.

Printre alții, el a convertit un prinț indian care avea darul vindecător.

Apropiindu-se de sfîrșitul vieții, Sfîntul Toma a rămas în Malabar, în sudul Indiei, unde a înființat prima comunitate creștină care-i poartă numele și astăzi. Aici, un grup de închinători la zei, în frunte cu reprezentanții acestora, sacrificau copii, aruncîndu-i într-un lac plin de crocodili, pe care îi considerau sfinți. Apostolul Toma s-a opus unor asemenea crime, arătînd că acele reptile sînt obișnuite, pe cînd oamenii sînt mult mai de preț decît ele. Ca să le dovedească acest lucru, cu un fier înroșit a omorît mulți crocodili. Populația, la îndemnul celor interesați s-a revoltat și Sfîntul Toma a fost legat, bătut și lăsat în junglă pradă leilor și leopardurilor. Pentru că nu i se întîmplă nimic și mulți adepți ai zeilor credeau în Hristos, Sfîntul Apostol Toma a fost jupuit de viu și aruncat în lacul cu crocodili...

O tradiție pioasă spune că ultimele sale cuvinte au fost *Hristos a înviat !*

Așa și-a sfârșit viața Apostolul Toma.

El a arătat că învierea lui Hristos este cel mai mare act al activității Mântuitorului. Scularea Sa dintre morți nu se poate înțelege ca orice lucru omenesc, pentru că ea aparține credinței, iar credința nu poate lucra dacă nu are la baza ei trăirea și pregătirea duhovnicească așa cum a avut-o Sfântul Apostol Toma. El s-a îndoit atâta vreme cât n-a fost suficient pregătit sufletește.

Așadar și noi credincioșii avem datoria să ne pregătim duhovnicește pentru a trăi actul învierii, convingși fiind de realitatea ei atît prin arătările Mântuitorului, după înviere, cît și prin jertfa aceluia care au fost martori oculari învierii : Sfinții Apostoli, între care, a 8-a zi și Sfântul Apostol Toma pe care îl prăznuim astăzi. De aceea, fericiți sînt cei ce s-au făcut începători credinței noastre prin vederea și pipăirea Domnului cel înviat din morți, dar și noi sîntem fericiți și convingși că Hristos a înviat și că vom învia și noi luîndu-ne răsplata faptelor săvîrșite în această viață.

Viața noastră pămîntească să ne fie o permanentă cercetare a cugetului, o înnobilare a sufletului, o desăvîrșire morală. Numai așa vom ajunge ca și Apostolul Toma, să ne apropiem de Domnul Hristos, pe care-L găsim în Sfînta Împărtășanie și numai astfel ființa noastră va fi luminată de binefacerile învierii, fiind convingși totdeauna că ceea ce a văzut și a pipăit Toma, vedem și pipăim și noi : pe Hristos cel preaslăvit după înviere aflat în Sfînta Împărtășanie.

Plini de credință nefățarnică, pătrunși de convingerea ridicării dintre morți a Domnului, copleșiți de marele praznic al învierii, împreună și cu Sfîntul Apostol Toma, martorul ocular al învierii Domnului nostru Iisus Hristos, să-I cerem întărire în credința învierii și să mărturisim din tot sufletul :

«Hristos a înviat !»

Diac. P. I. DAVID

LA DUMINICA MIRONOSIȚELOR

Duminica de astăzi este închinată sfințelor femei purtătoare de mir, sau mironosițelor.

Din cărțile sfinte identificăm următoarele femei purtătoare de mir :

Maria Magdalena, care îl iubea pe Domnul cu recunoștință pentru că alungase din sufletul ei șapte draci.

Salomeea, mama fiilor lui Zevedei (Sfinții Ap. Iacob și Ioan), care era atît de apropiată de Domnul încît îndrăznise a cere ca în împărăția despre care vorbea, fiii ei să șadă, unul de-a dreapta și altul de-a stînga.

A treia mironosiță este Ioana, soția lui Huza, ispravnicul lui Irod. Aceasta, deși trăind în palatul împărătesc, nu se sfia să-L urmeze pe

Domnul Iisus. Despre ea aflăm în viețile Sfinților că, fiind la curtea lui Irod și știind ce s-a întâmplat cu Sfântul Ioan Botezătorul, a scos cinstitul cap din locul de necinste în care îl ascunsese Irodiada.

Cea de-a patra mironosiță este Maria, sora lui Lazăr din Betania. Aceasta a spălat picioarele Domnului cu mir de nart, de mare preț și le-a șters cu părul capului ei.

Fiind o fire contemplativă uita de treburile gospodărești. Atunci când venea Domnul în casa lor, petrecea tot timpul ascultându-I învățăturile și lăsa pe sora ei Marta, a cincea mironosiță, să se ocupe singură de pregătirile necesare primirii oaspetelui scump.

Maria lui Cleopa este a șasea purtătoare de mir, rudă apropiată a Maicii Domnului. Aceasta știind cele proorocite despre Domnul, cunoscând și taina nașterii Lui, cu cită atenție și dragoste va fi urmărit pe Învățătorul său încă din copilărie. Este sigur că s-a bucurat împreună cu Fecioara Maria de primele minuni săvârșite de Domnul.

A șaptea mironosiță este Suzana, despre care sfântul evanghelist Luca zice că, împreună cu multe altele ajutau pe Domnul din avuțiile lor și în alt loc spune că după Mîntuitorul venea mulțime multă de popor și de femei care se băteau cu pumnii în piept.

Din Sfînta Scriptură a Noului Testament reiese că au mai fost și alte multe femei care îl urmau pe Domnul, dar nominal nu s-a vorbit decît de cele șapte, amintite mai sus.

*

*   *

În ziua cea grea a durerii, cînd Mîntuitorul mergea spre răstignire, femeile Mironosițe au rămas model de duioșie, de respect și de dragoste față de Domnul Hristos. Nu le-a îndepărtat de El nici frica de soldații romani, nici jignirile fariseilor, nici urletul gloatelor care mai ieri cîntau Domnului osanele, iar acum strigau: «Răstignește-L!».

Numai aceste suflete rămăsese neatînse de veninul răutății care se vărsa din paharele nerecunoștinței.

Acestor femei le-a fost dat să sprijine și să îmbrățișeze pe îndurerata Maică — Fecioara Maria — care se clătina în timp ce sabia durerii îi străpungea inima.

În grija acestor femei a rămas procurarea și pregătirea aromatelor pentru ungerea Trupului Domnului.

Cu durere în sufletele lor, plîngeau și se tînguiau, arzînd de nerăbdare să meargă la locul unde se afla Mîntuitorul. Nu se luminează bine de ziuă cînd pleacă spre grădina lui Iosif și gîndul lor era acum la piatra de pe ușa mormîntului, a cărei greutate depășea puterile lor.

De unde oare atîta curaj la niște femei plîpînde și distruse de jale, ca să plece de cu noapte la mormîntul Învățătorului lor, dacă nu din dragostea dumnezeiască, care singură depășește toate?

Maria Magdalena, ajunghind mai întii la mormînt și găsindu-l gol, se tînguia prin grădină. Deodată vede pe cineva și socotind că este grădinarul îl întreabă: «Doamne, dacă tu L-ai luat, spune-mi unde L-ai pus și eu îl voi ridica» (Ioan XX, 15). Atunci, Mîntuitorul observînd că

din cauza întunericului nopții ce încă stăruia îl confundă, îi zice: «Marie» (Ioan XX, 16). Aceasta auzindu-și numele pronunțat de vocea blîndă pe care o ascultase de atîtea ori, recunoaște imediat pe Domnul (Marcu XVI, 9—10) și cade la picioarele pe care încă se observau urmele rănilor.

Mîntuitorul învrednicind-o o trimite să vestească ucenicilor Învierea. Cele vestite de ea au fost adevărate de Sfinții Ucenici Petru și Ioan care alergînd la mormînt, au găsit ușa răsturnată.

După ce Maria Magdalena a plecat, au sosit la mormînt pline de teamă și celelalte mironosițe.

Mîntuitorul li s-a arătat și le-a spus: «Bucurați-vă», poruncindu-le, ca și Mariei Magdalena, să vestească Învierea.

Astfel, Sfintele Femei care alergaseră cu sufletele arse de durere, au fost răsplătite pentru dragostea și credința lor, cu darul de a-L vedea cele dintii pe Domnul Hristos cel Înviat.

Răscumpărătorul lumii, care s-a jertfit pentru a ridica firea noastră cea căzută, după Înviere, s-a arătat mai întii celor mai plăpînde ființe, mironosițelor femei, care nu L-au părăsit pînă la ultima suflare. El mîngîie mai întii pe acelea a căror durere este mai simțitoare și le trimite să ducă speranța și credința ucenicilor Săi.

Prin această poruncă, dată de Domnul femeilor mironosițe, se ridică prestigiul femeilor, pe care învățații vremii nu le băgau în seamă.

Vestea Învierii Domnului a prins rădăcini adînci în inimile celor mai apropiați ai Domnului. Sfinții Apostoli vor duce mai departe vestea cea mare și vor propovădui Evanghelia lui Hristos, cu timp și fără timp.

Dar misiunea mironosițelor femei a încetat?

Femeile creștine de mai tîrziu, au rămas reci în fața exemplului de credință, de dragoste și respect al mironosițelor?

Dragostea lor față de Hristos, setea lor pentru învățătura cea nouă, le dă lor curaj, mai departe, să mărturisească credința într-un singur Dumnezeu.

Istoria Bisericii, consemnează nenumărate fapte de credință, de dragoste și de curaj al femeilor creștine.

Cînd împărații romani dau legi de prigonirea creștinilor și distrugerea bisericilor lor, a cărților sfinte, multe femei creștine care îl iubeau pe Domnul Hristos, se jertfesc pentru El cu credința că merg la El.

Calendarul nostru creștin a înscris multe nume de femei creștine, fiice, mame și soții care au fost martirizate de împărații necredincioși pentru faptul că erau creștine și mărturiseau credința în Iisus Hristos.

De unde izvora atîta credință, de unde atîta curaj la niște tinere fete ca Cecilia și Agnezia? Acestea păstrîndu-și curătenia trupească și sufletească, renunță la căsătorie, mărturisesc credința în Hristos și sînt martirizate, din dragostea față de Hristos-Dumnezeu care pe toate le cuprinde și nimic din ceea ce este rău nu-i poate sta împotriva.

De unde au primit atîta putere, mamele care își învățau fiii că Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, atunci cînd nu era permisă această învățătură și cînd primejdia era aproape?

Din credința tare în Dumnezeu — Iisus Hristos — care este în stare să mute și munții.

Credința acestor ființe plăpânde, ajutată de iubirea lui Hristos față de noi a generat în sufletele acestora dragostea pentru semenii, înlăturând egoismul.

Creștinii care aveau averi, le împart săracilor. Trăiesc ca frații, se iubesc unul pe altul, ca să cunoască lumea că sînt de-ai lui Hristos Iisus. Trăiesc în El pentru că El le garantează bucuria cerească și nepieritoare.

Învățătura cea nouă care pune capăt urii și răzbunării și aduce dragostea, înmoaie acum inimi împărătești. Împărăteasa Elena, mama împăratului Constantin, îl sfătuiește pe acesta să oprească persecuțiile contra creștinilor. Acesta dă edictul de la Milan, la anul 313 prin care religia creștină a fost, nu numai egalizată cu toate cultele religioase din Imperiu, dar o și privilegiază.

Printre femeile care s-au trudit să dea Sfintei noastre Bisericii fii de nădejde, se numără mama și sora mai mare a Sfîntului Ambrozie care a ajuns episcop de Milan.

Merite sfinte a avut bunica Macrina a Sfîntului Vasile cel Mare cît și mama lui, Emilia. Lor li s-a asemănat Nona, mama Sfîntului Grigore, Cuvîntătorul de Dumnezeu, Antuza, mama Sfîntului Ioan Gură de Aur și Monica, mama Fericitului Augustin.

Păgînii cei mai de seamă admiră femeile creștine. Libanius, cel mai strălucit profesor de oratorie din veacul al patrulea, avîndu-i studenți ai săi pe Sfîntii Vasile cel Mare, Grigore de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur, l-a felicitat pe acesta din urmă cu cuvintele: «Ce fericiți sînt creștinii că au astfel de femei».

Din exemplul Sfintei Fecioare Maria, Maica Domnului, din exemplul lepădării de sine a Sfintelor Mironosițe, din exemplul Sfintelor mame creștine, se inspiră și mama creștină a zilelor noastre, ca să-și crească fiii și fiicele în frica de Dumnezeu.

Femeia creștină are mereu datoria față de Cel ce s-a jertfit pentru binele și mîntuirea noastră, să ducă mai departe candela aprinsă a credinței, precum femeile purtătoare de mir au dus vestea cea mare a Învierii Domnului.

Credincioasele Bisericii noastre îl iubesc pe Mîntuitorul Iisus Hristos, iubesc Biserica Sa cea Sfîntă, îi iubesc pe semenii lor și luptă pentru realizarea idealurilor înalte de pace, de progres, de bunăstare în lume.

Religia creștină este religia dragostei dintre Dumnezeu și credincios și ne învață să ne iubim unul pe altul. Ea este religia conviețuirii pașnice izvorîtă din iubire.

Toți oamenii au loc pe acest pămînt roditor creat de Dumnezeu, dacă se iubesc unul pe altul și înlătură ura.

Este de datoria tuturor acelorora care se înflăcărează de principiul iubirii față de om, este de datoria noastră a tuturor să-i îndreptăm pe cei ce își pun nădejdea în rău, dar mai ales este de datoria mamelor creștine să-și educe copiii în spiritul dragostei și înfrățirii, pe drumul binelui și adevărului.

Căci, ce suflet de mamă poate avea cineva, dacă îl învață pe fiul său, sau pe fiica sa, să săvârșească răul?

Că în pădurea aceasta se găsesc și uscături, este un adevăr. Dar este adevărat că unele femei care merg pe drum greșit, nu pot întuneca lumina de luceafăr a mironosițelor, a bunelor creștine.

Este de datoria fecioarelor înțelepte, să le sfătuiască și pe cele neînțelepte, să se înțeleptească.

Cu adîncă recunoștință, gîndul nostru se îndreaptă spre femeile creștine pline de înțelepciune, care fie că sînt din ceata primelor mironosițe, fie că sînt fecioare, fie că sînt mame, care au născut atîtea vieți de luceferi ai Bisericii și preaslăvim pe Dumnezeu care le-a sfințit pe ele.

Rugăm pe Bunul Dumnezeu, ca pentru rugăciunile Sfințelor Mironosițe și ale tuturor sfinților Săi, să ne dea nouă darul convingerii, mărturisirii credinței și al dragostei depline ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh. A m i n !

Diac. Petre ZAMFIRA

LA DUMINICA SAMARINENCII

«Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină trebuie să I se închine în duh și adevăr» (Ioan IV, 24).

Fiecare pericopă Evanghelică își are importanța ei privind viața noastră creștină și mîntuirea în Hristos. Subliniază o idee, sau mai multe, ilustrînd-o cu o serie de aspecte și nuanțe. Convorbirea Mîntuitorului cu o femeie samarineancă, la puțul lui Iacob de lîngă Sihem în Samaria, unde Domnul se afla în trecere spre Galileea, pe care ne-a relatat-o Sfînta Evanghelie de astăzi, cuprinde o mare bogăție de idei și fapte de viață mîntuitoare: Mîntuitorul Hristos, părăsind Iudeea, s-a întors în Galileea nu pe o cale ocolită, prin Perea, ci pe drumul direct care trece prin Samaria, ai cărei locuitori erau de alt neam și cu care iudeii se găseau în relații neprietenești. Aceasta, pentru că Hristos venise să aducă vestea cea bună tuturor oamenilor ca pe toți să-i răscumperă prin Patimile, moartea pe cruce și Învierea Sa din morți. Femeia samarineancă trăiește bucuria întîlnirii sale cu Hristos Domnul nostru cel prezis de profeții Vechiului Testament. Mîntuitorul Hristos se descoperă samarinencii și neamurilor chemîndu-le să bea din apa cea vie izvorîtoare spre viață veșnică (Ioan IV, 14), și arătîndu-șe nouă tuturor ce este Dumnezeu și cum să ne închinăm Lui: «Femeie, crede-Mă că vine ceasul cînd nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui... Duh este Dumnezeu și cei ce se închină trebuie să I se închine în duh și adevăr» (Ioan IV, 21—24). Două lucruri învățăm din cuvintele Mîntuitorului: primul, că Dumnezeu este duh, adică pur spi-

ritual, și al doilea, că și închinarea sau adorarea pe care creștinii l-o aduc trebuie să fie potrivită cu ființa Sa, adică să aibă tot un caracter spiritual. În cuvîntul nostru de astăzi vrem să stăruim asupra acestor două adevăruri pe care stă credința noastră creștină.

Pe vremea Mîntuitorului, păgînii își închipuiau pe Dumnezeu sub forma zeilor sau a idoloilor cu chipuri de oameni, de animale, sau de diferite lucruri din natură, schimbînd adevărul în minciună și închinîndu-se făpturii în locul Făcătorului cum spunea Sfîntul Apostol Pavel (Romani I, 25). Tot minciună era și cinstirea pe care ei o dădeau acestor zei aducîndu-le jertfe singeroase de animale sau chiar de oameni, în anumite religii, pentru a-i împlinzi și a-i face îndurători. Dar și cultul iudaic, adică adorarea pe care poporul «ales» o aducea Dumnezeului adevărat, era un cult care se reducea mai ales la jertfele de tot felul aduse la templul din Ierusalim, sau consta din diferite practici formaliste care nu plăceau nici lui Dumnezeu și nici închinătorilor Lui nu aduceau nici un folos.

Din această pricină, Mîntuitorul Hristos a osîndit adesea formalismul cultului iudaic, amintind iudeilor cuvintele proorocilor, prin care Dumnezeu îi mustra arătîndu-le că prețuiește mai mult dreptatea, mila și pacea decît jertfele singeroase și arderile de tot: «*Milă voiesc, iar nu jertfă și cunoașterea lui Dumnezeu mai mult decît arderile de tot*» (Osea VI, 6; Miheia VI, 6—8; Matei XII, 7). Domnul izgonește cu biciul pe neguțătorii din templu care transformaseră casa lui Dumnezeu în casă de negoț, iar pe cărturarii și fariseii fățarnici care dădeau zeciuială din izmă, din mărar și chimen, dar erau plini de răutate, de nedreptate și fățarnicie, îi aseamănă cu niște morminte frumos văruite pe dinafară, dar pe dinăuntru pline de oase de morți și de toată necurăția (Matei XXII, 24—29).

Dumnezeul credinței noastre creștine este însă spirit absolut, nemărginit de nimeni și de nimic și care este de la Sine și care nu are o cauză în afară de Sine, El fiindu-și propria-i cauză. Numele Său este «Cel ce este» (Ieș. III, 14), Cel ce era și Cel ce va fi pururea. De aceea, de El trebuie să ne apropiem, «descălțîndu-ne» de mîndria minții și de nepăsare, cu simțirea smerită că El e Făcătorul, Susținătorul, Mîntuitorul și Stăpînul nostru, mulțumindu-I că ne-a adus la existență din nimic, că ne ține în viață și că ne-a rînduit spre viața veșnică, din marea Sa iubire și bunătate față de noi. Pentru că este duh absolut, Dumnezeu este iubire (I Ioan IV, 8) și iradiază iubirea Sa asupra tuturor făpturilor Sale în general și asupra omului în special, chemîndu-l la comuniune în iubire cu Sine, căci mai înainte de a-L fi iubit noi, ne-a iubit El, pe noi, trimițîndu-ne pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre (I Ioan IV, 19). Legătura noastră cu Dumnezeu nu se mai bazează pe frică și pe teamă, ci pe iubire, pe iubirea părintească a lui Dumnezeu față de noi căruia trebuie să-I răspundem cu iubirea noastră de fii față de El.

Pe acest Dumnezeu al iubirii trebuie să-L cinstim și să-L adorăm în «duh și în adevăr». Dar ce este «cultul?» — Sînt formele și mijloacele prin care omul credincios caută să intre în comuniune cu Dumnezeu,

să-I simtă prezența atotputernică și bunătatea, să-L cinstească, să-L preamărească și să-I mulțumească, să-L roage și să dobândească de la El ajutorul și bunătățile pe care numai El ni le poate da. Cultul acesta trebuie să fie mai întâi spiritual, căci Dumnezeu nu are trup material; El este Duh sau Spirit, cum însuși Mîntuitorul ne-a vorbit astăzi în Sfînta Evanghelie. Dumnezeu nu este aici sau acolo; El nu sălășluiește nici în templul din Ierusalim, cum credeau iudeii, nici pe muntele Elgal sau Garizim, cum pretindeau samarinenii, nici în idolii cu chipuri de oameni sau de monștri pe care-i adorau păgînii. Dumnezeu creștin este veșnic și pretutindeni prezent și îl găsim oriunde și oricînd ne ridicăm gîndurile spre El sau îl chemăm în ajutor prin rugăciune smerită și inimă curată.

Dar, drumul spre El pornește întotdeauna din interiorul nostru, din mintea și inima noastră căci «primul altar și primul tron al dumnezeirii este inima omului» (Pr. II. Felea, *Religia iubirii*, Arad, 1946, p. 459).

«Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul nostru», zice Mîntuitorul cu un alt prilej (Luca XVII, 21). Dacă nu-L găsim pe Dumnezeu mai întâi aici, în noi înșine, nu-L vom găsi nici în altă parte. De ce? Fiindcă El se adresează duhului și minții noastre. Din aceleași motive, numai ceea ce izvorăște din inimă ajunge la Dumnezeu și îl cinstește cu adevărat. Numai rugăciunea făcută din inimă curată și smerită este bine-priimită și ascultată de Dumnezeu.

Lungile lecturi, bolboroseli și poliloghii practicate de farisei și în mare cinste la templul din Ierusalim, au fost înlocuite de Mîntuitorul cu rugăciunea simplă și firească a fiilor pămîntești către Părintele lor ceresc: «Tatăl nostru...». Rugăciune scurtă, dar atotcuprinzătoare, rămasă pînă astăzi modelul de neîntrecut și dumnezeiesc al rugăciunii creștine. Locul sacrificiilor de animale, păsări și bucate, drept mijloace de curățire de păcate l-au luat smerenia și pocăința izvorîte din inimă și ajutate de harul dumnezeiesc pe care Duhul Sfînt ni-L împărtășește neconținut în Biserică prin Sfintele Taine administrate de episcop și preot.

Dar duhul nostru nu este singur în stare să se deschidă într-o atitudine de rugăciune față de Dumnezeu care este duh absolut, care depășește timpul și spațiul, fiind pretutindeni prezent și cuprinzînd totul, fără să fie cuprins de cineva sau de ceva. Cel ce ne deschide duhul nostru și-l ridică spre pridvorul dumnezeirii este Duhul Sfînt «Căci nimeni nu poate numi Domn pe Iisus Hristos, decît în Duhul Sfînt» (I Cor. XII, 3). Duhul Sfînt este cel care strigă și se roagă în noi «Ava Părinte». Hristos este calea, adevărul și viața (Ioan XIV, 6), dar cel care ne deschide calea și ușa este Duhul Sfînt, încălzind duhul nostru.

Nu putem cugeta cele ale lui Dumnezeu, dacă nu sîntem după Duhul lui Dumnezeu și nu cugetăm la cele ale Duhului lui Dumnezeu (Romani VII, 6; VIII, 2, 4, 5). Creșterea în Hristos și mîntuirea ne sînt asigurate de Duhul Sfînt care este prezent în Biserică prin harul și mulțimea darurilor Sale de care noi ne împărtășim prin Sfintele Taine și Ierurgii ale Bisericii. Iată aici ce înseamnă închinarea în duh.

Dar ce înseamnă închinarea în adevăr? Firește nu orice închinare sau adorare se poate adresa lui Dumnezeu. Păgînii identificau, cum am văzut, pe Dumnezeu cu zeii și idolii lor. Închinarea în adevăr, despre care vorbește Mîntuitorul în Evanghelia de astăzi, este închinarea care izvorăște dintr-o credință adevărată despre Dumnezeu și care corespunde lui Dumnezeu. Acest lucru este subliniat de Mîntuitorul însuși cînd zice: «Voi vă închinați căruia nu știți, noi ne închinăm căruia știm» și «adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și în adevăr, căci și Tatăl astfel îi dorește pe cei care I se închină Lui. Duh este Dumnezeu și cei ce I se închină, trebuie să I se închine în duh și în adevăr» (Ioan IV, 22, 23, 24). Deci nu este vorba aici numai de o închinare sinceră din inimă deschisă, ci despre închinarea sau cultul care are la bază adevărata învățătură și credință despre Dumnezeu-Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. Căci nu orice credință este lucrătorea mîntuirii noastre.

Adevărul despre Hristos și mîntuirea noastră, precum și harul dumnezeiesc care să ne ajute să cunoaștem acest adevăr și să ne mîntuim le găsim numai în Biserică, care este Trupul lui Hristos și plenitudinea de viață a Duhului Sfînt (Efes. 1, 23). Ca instituție dumnezeiască și omenescă, Biserica cuprinde pe toți care se încorporează în Hristos, prin Sfînta Taină a Botezului, a Mirungerii și a Sfintei Euharistii, din toate timpurile și locurile și cred așa cum ne-a învățat Mîntuitorul și cum ne-au transmis Sfinții Apostoli, de-a lungul timpurilor, prin urmașii lor, episcopii.

De aceea, tot ce săvîrșesc în Sfintele noastre Biserici sfințirii slujitori, toate formele externe ale cultului nostru, slujbe, taine și ierurgii, sînt mărturii văzute ale acelei închinări în duh și în adevăr, sînt expresii ale unor stări sufletești, ale unor simțăminte religioase, ale credinței noastre în Dumnezeu, ale iubirii noastre față de El și față de semenii noștri. De pildă, cînd facem semnul crucii, noi creștinii ne aducem aminte de patimile și moartea pe cruce a Domnului nostru Iisus Hristos prin care ne-a mîntuit; cînd ingenunchem la rugăciune sau facem metanii, arătăm smerenia noastră față de Dumnezeu cel atotputernic precum și pocăința noastră pentru păcatele săvîrșite; cînd ne ridicăm ochii spre cer, ne înălțăm și cugetul nostru la Dumnezeu, «de unde vine tot ajutorul nostru». Prin toate acestea trupul nostru se asociază cu sufletul nostru și ia parte și el la preamărirea lui Dumnezeu, îndeplinind îndemnul Sfîntului Apostol Pavel: «Să înfățișăm trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfîntă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca o închinare duhovnicească a noastră» (Romani XII, 1—2).

Închinarea pe care o aducem lui Dumnezeu prin cultul Bisericii noastre este o adevărată cinstire a Lui; este o închinare «în duh și în adevăr», pentru că toate formele văzute din care este alcătuit acest cult au un înțeles și un caracter profund spiritual, duhovnicesc. Cele văzute ne înalță gîndul la cele nevăzute și dumnezeiești, lucrurile materiale ne descoperă pe cele spirituale, iar cele naturale ne conduc spre cele supranaturale. Explicația caracterului spiritual, duhovnicesc al întregii noastre religii o avem în învățătura noastră de credință, după

care Dumnezeu e duh sau spirit absolut care cheamă la comuniune cu Sine pe om căruia îi cere, pentru aceasta, curăția inimii, cugetul curat.

Expresie a credinței noastre ortodoxe, spiritualitatea ortodoxă nu privește numai credinciosul izolat, ci întreaga obște creștină; ea are un îndoit caracter, personal și comunitar-sobornicesc. Îmbunătățirea morală a unuia se răsfrânge asupra aceluia din jurul său, căci un om îmbunătățit duhovnicește este un om de omenie și de profundă sensibilitate față de semenul său, de aproape și de departe, trăind și arătând pe Hristos și Evanghelia Sa în faptele sale de slujire, în iubire, a semenilor și a întregii obști în care el și semenii săi trăiesc și se realizează. Slujirea semenilor cu cuvântul și cu fapta pentru mântuirea și bunăstarea lor, este o altă formă concretă, văzută a închinării «în duh și în adevăr» a lui Dumnezeu. De aceea, «să nu uităm facerea de bine și dărnicia, căci în jertfe ca acestea își găsește Dumnezeu plăcerea» (Evrei XIII, 15—16). Amin.

Pr. Lector Dumitru RADU

LA APOSTOLUL DIN DUMINICA A V-A DUPĂ PAȘTI

«Și mare număr crezînd s-au întors la Domnul» (Faptele Apostolilor XI, 19).

Pentru a înțelege mai bine cuprinsul și învățătura Sfintei Evanghelii din Duminica a V-a după Paști, în care Iisus stă de vorbă cu o femeie samarineancă (Ioan cap. IV), intervine fericit conținutul Apostolului citit astăzi din Faptele Apostolilor XI, în care — după ce Petru dă socoteală în Ierusalim Iudeilor de primirea și a altor neamuri la Hristos — se arată vestirea apostolilor «risipiți din tulburarea întimplată cu Ștefan» (Fap. Ap. XI, 19), desfășurată între pagini, în Antiohia, Cipru, Asia Mică, unde era și Saul cel convertit, cărora le-au vestit pe Domnul.

Știm cum la fîntina patriarhului Iacob, în Samaria, se petrece una din înălțătoarele scene din viața Mîntuitorului. Aici Iisus se întâlnește cu femeia, dornică de a cunoaște unele adevăruri de credință, și care după ce s-a convins că interlocutorul ei este Profetul așteptat, ea devine o misionară a cetății Siharului și o binevestitoare, asemenea Apostolilor. Rînd pe rînd în convorbirea avută cu Iisus îi înlătură fireștile ei prejudecăți ca și ale neamului ei, cu privire la «neînghăduială» dintre iudei și samarineni, închinarea adevărată cui și unde se cuvine, etc.

De acum, convertindu-se ea nu va mai urî pe iudei, ci va binevesti tuturor cu rîvnă pe Domnul.

Pilda samarineanului milostiv și cele revelate în discuțiile avute cu femeia samarineancă sînt pline de înțeles pentru noi creștinii. Ele sînt dovezi că Iisus s-a ridicat deasupra neînțelegerilor dintre oameni

și popoare, ridicînd iubirea și înfrățirea la cel mai înalt rost de poruncă divină. Această «religie a iubirii» va sta permanent la temelia activității și faptelor viitoare ale Apostolilor în toată opera lor de propovăduire în lume a Legii noi creștine.

Pentru spulberarea unei alte prejudecăți, nu a ei ci a neamului samaritean, cea cu privire la locul de închinare, Iisus o încredințează «că nu vă veți închina» Tatălui nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim. Vine ceasul și acum a venit, cînd închinătorii adevărați se vor închina Tatălui în Duh și în Adevăr, pentru că «Duh este Dumnezeu». Cu aceasta îi revelează femeii veșnicele adevăruri: spiritualitatea lui Dumnezeu și universalitatea credinței, care nici unul nici celălalt nu depind de «muntele acesta» de «cetatea aceasta», deoarece Dumnezeu este o entitate spirituală și atotprezentă, un duh absolut, iar credința în El o referire a sufletului către cel ce cuprinde în Sine toată lumea văzută și nevăzută. Cu alte cuvinte sufletul credinciosului se poate înălța prin credință și rugăciune fierbinte la cer, oricînd și oriunde va simți și întîlni Duhul cel adevărat a lui Dumnezeu.

Și încă ceva: prin această convorbire avută cu femeia samariteancă, Iisus înalță demnitatea femeii în genere, socotind-o egală bărbatului, contrar concepției vremii și a Apostolilor «care se mirau» că Iisus vorbea cu o femeie îndreptățind-o în creștinism la aceleași drepturi și datorii pe pămînt și în împărăția lui Dumnezeu.

Cele relatate în Apostolul zilei (Fap. Ap. XI, 19) ne scot în evidență — dovedindu-se astfel o concordanță deplină cu Evanghelia citită. — că și Ucenicii plecați în propovăduire se luptau și ei cu anumite prejudecăți în lățirea, respectiv primirea în creștinism.

Astfel Apostolul Petru considera — mai tîrziu — părerea că, cei ce nu erau iudei erau spurcați. Spre a-i întoarce de la această socoteală greșită, citim în Fapte X—XI, că într-o zi el a avut o vedenie. Înaintea lui se cobora din cer «un lucru ca o față mare de pînză» în care erau tot felul de animale, socotite de iudei ca necurate. «Junghie și mînîncă, îi zice glasul. Nicidecum Doamne, răspunde Petru, căci niciodată n-am mîncat ceva spurcat și necurat». Și glasul îi răspunde: «Ceea ce Dumnezeu a curățit, tu să nu numești necurat».

Mai tîrziu Petru a înțeles sensul vedeniei. Ea era în legătură cu primirea păgînilor în biserică și mai întîi a sutașului Corneliu, pe care chiar el l-a botezat în Cezareea Palestinei. Pentru aceea Apostolul Petru declară în fața iudeilor nemulțumiți de primirea «neamurilor» în creștinism. «Dumnezeu nu este părtinitor, ci în orice neam, cel ce se teme de El și trăiește cu dreptate primit este înaintea Lui» (Fapte X, 34—35).

Din cele amintite vedem cum Domnul Iisus a spulberat aceste prejudecăți, atît ale samarinencii cît și ale Apostolilor, punînd ca mijloace ale propovăduirii Legii noi, între toate popoarele lumii, fără deosebire; iubirea în locul urii, egalitatea tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu, în locul discriminărilor de orice fel, chemarea creștinilor de a fi fii ai Săii prin credință și Har. El i-a învățat pe toți să cinstească pe Dumnezeu, «în tot locul stăpînirii Lui», iar învățătura creștină cultivă

în sufletele credincioșilor dragostea de aproapele care cuprinde pe tot omul din lume.

De atunci, de-a lungul istoriei creștine, cei ce și-au ales drumul vestirii Evangheliei, asemenea femeii amintite, Apostolii cu toți dreptii și ostenitorii în via Domnului, vreme de douăzeci de veacuri, au știut că secerișul e mult cu holdele-i aurii, dar se cere neconținut ca lucrarea lor să fie făcută cu zel și răbdare multă, cu foarte multă dragoste față de semeni.

Să nu uităm că viața religioasă prin structura ei complexă, prin gingășia ei firească, continuu trebuie îndrumată ca să toarne noi forme. Lucrarea aceasta de înnoire va trebui însă să plece în primul rînd de la fiecare din noi. Pentru că sufletul nostru trebuie să devină mai întii pentru Dumnezeu o holdă aurită. Din starea ta întunecată de ispite și cernită uneori de prejudecăți, ești chemat să te înnoiești cu «spălare de apă prin cuvînt». Cuvîntul să-ți vorbească și să te avertizeze, să te învelească și să te mîngîie, deci să lucreze, ca și factorii naturii asupra bobului și holdelor albe.

Samarineanca a lăsat ciutura, a uitat apa din fîntînă, după ce «cuvînt» a ajuns la apa cea vie și a devenit holdă pentru El și secerător pentru ai săi, care de acum treziți prin credință ziceau: «Credem nu numai pentru cuvîntul tău, căci noi înșine am auzit și știm că Acesta este cu adevărat Hristosul, Mîntuitorul (Ioan IV, 42).

Asemenea acestor învățători și îndemnuri apostolice credința noastră ortodoxă cultivă în suflete, dragostea și simțul de respect față de viața, cinstea și bunul aproapelui, simțul de omenie, atît de prețuit la poporul nostru. Toată trăirea de astăzi, trebuie să fie un dor după dreptate, după pacea lumii.

Am greși dacă am crede că prejudecățile de felul celor amintite s-au stins cu totul. Și acum se mai practică în unele țări discriminarea rasială unde un copil negru nu poate învăța sau a se ruga cu unul alb. Părerii și purtării necreștine care sînt osîndite de Dumnezeu, căci: «Dumnezeu nu caută la fața omului» (Rom. II, 11), și iarăși zice: «Voi toți sînteți una» (Gal. III, 28).

Sîntem datori — slujitori și credincioși — să ne pătrundem de adevărurile veșnice, de iubire și prețuire frățească, să înțelegem că trăim timpul cînd omul este împăcat cu semenul său, și se depun uriașe eforturi ca în lume să domnească pacea între toate popoarele.

A sosit timpul ca armele distrugătoare să fie nimicite iar norul de ură să fie alungat de pe derul vieții omenеști de către soarele împăcării.

Sufletul nostru creștin simte trebuința de mai bine, de a-și recîștiga liniștea și fericirea, trăind cu cuvîntul și cu fapta creatoare la zidirea noastră sufletească. Apostolul Pavel, înțelegînd că nimic nu este mai esențial în chemarea lui apostolică decît acest fapt, zice: «Căci nu voi cuteza să spun ceva din cele ce n-a săvîrșit Hristos prin mine, spre ascultarea neamurilor, prin cuvînt și faptă» (Ioan XV, 18).

Pr. Corneliu SAVA

LA APOSTOLUL DIN DUMINICA ORBULUI

Ca niște perle se înșiruie pe firul credinței noastre în învierea lui Iisus Hristos Mîntuitorul nostru, așa cum au fost rînduite de evlavia creștină, evangheliile și apostolele duminicale de la Sfintele Paști și pînă la Înălțarea Domnului.

Toate au avut menirea să ne lumineze mai mult întunericul firii noastre omenești și să facă să strălucească și mai tare soarele învierii.

Astfel, am fost împreună cu Apostolul Toma, după opt zile de la sculara Lui din morți. Și, după ce ne-am încredințat cu el odată că Iisus este cu adevărat «Învățătorul» și Fiul lui Dumnezeu cel înviat, am ingenunchiat cu el în fața Domnului și am strigat din adîncul cugetului nostru: «Domnul meu și Dumnezeu meu, Tu ești». Ca un reprezentant al scepticismului vremii, Toma adeverează pe Hristos cel înviat.

O duminică mai înainte am pășit cu inima, odată cu mironosițele femei în grădina lui Iosif din Arimateea și am dus, odată cu ele, miresele rugăciunilor și nădejdlor noastre, ca împreună cu lacrimile de pocăință să ungem trupul Dumnezeului făcut om. Și, odată cu ele, cuprinși de bunele vestiri ale învierii primite de la înger am mărturisit în fața conștiinței noastre dovedirea învierii și am deslușit una dintre marile necunoscute ale firii — moartea cea biruită de învierea lui Hristos.

Am poposit, după aceea, la scaldătoarea de la Vitezda și am citit în ochii bătrînului slăbănog, ca într-o carte, tainele credinței și ale nădejzii, și, admirînd adîncul răbdării sale, am văzut tămăduirea unei dureri care stăpînise un om 38 de ani. Încă o dată am desprins din convorbirea sa cu Mîntuitorul ce-l vindecase, adevărul că Hristos este Fiul lui Dumnezeu.

Același lucru l-am înțeles din convorbirea minunată avută de Mîntuitorul cu femeia samarineancă și ne-am ridicat cu gîndul la înălțimea marilor probleme sufletești ce au izvorît din cuvintele lui Iisus: «închinarea în duh și în adevăr».

Astăzi, însă, în minunea vindecării orbului din naștere, cînd Fiul lui Dumnezeu, cel ce este «lumină din lumină și Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» ca la o nouă creație «face din tină ochi nefăcuți prin procesul nașterii», ne-am încredințat, încă o dată, de puterea Sa divină, și, ascultînd împreună cu orbul tămăduit întrebarea Mîntuitorului: «crezi tu oare în Fiul lui Dumnezeu?», am răspuns și noi: «Credem Doamne, și ne-am închinat Lui» (Ioan IX, 38).

Astfel, cu fiecare duminică am primit mai multă lumină, mai multă limpezime în credința noastră, reflectată în chemarea sfîntă din noaptea învierii: «Veniți de primiți lumină». Această lumină a credinței a fost farul care a călăuzit viața noastră spirituală și a strălucit minunat asupra întregii activități spirituale a comunității și Bisericii creștine. Reflectînd acestea în oglinda cuvintelor «cît sînt în lume sînt lumină lumii» (vers. 5) am ingenunchiat cu toții în fața dumnezeirii Sale și am cunoscut darurile cele veșnice descoperite de El văzînd mai limpede și

mai puternic, iubirea Sa nesfîșită prin care ne-am întărit mai mult credința în «Cel ce iartă fărădelegile noastre și vindecă toate bolile noastre» (Psalm CIII).

În ajutorul adevăririi acestei puternicii a credinței în lumina lui Hristos și a învierii Sale vine Sfîntul Apostol Pavel cu o nouă mărturisire a credinței sale petrecută în Macedonia în cetatea Filipi. Pentru că din citirea rînduită a «Apostolului» de azi se întărește încă o dată puterea credinței în Hristos a marelui Apostol Pavel, care merge, prin suferință, pînă la poalele Golgotei și la jertfa supremă — martiriul.

Deci, Sfîntul Pavel însoțit de Apostolul Luca, părăsește Troa și, trecînd prin Samotracia și Napoli, ajunge în Macedonia unde rămîne cîteva zile. Pe drum se alipesc de el Sila și Timotei. Rămîn cu toții în cetatea Filipi, numită astfel după numele regelui Filip tatăl lui Alexandru Macedon. Filipi era un oraș unde se formase o puternică colonie romană. Evreii, puțini la număr nu izbutiseră să-și ridice o sinagogă, ci se rugau și aduceau jertfe nu departe de oraș, pe malurile rîului Gangras, afluentul rîului Strymon. În prima sîmbătă Sfîntul Apostol Pavel convertește la credința în Hristos pe neguțătoarea de purpură Lidia, care se botează și-l primește în casa sa în gazdă. În cealaltă sîmbătă are loc faptul despre care ne vorbește lectura de azi a «apostolului» și anume episodul cu tînăra prezicătoare stăpînită de duhul necurat. Fiind în slujba unor oameni exploatare, aceștia cîștigau mult de pe urma prezicerilor sale. Și pentru că adevărul nu poate să stea în umbră și totdeauna iese la lumină, această femeie, ținîndu-se după Sfîntul Apostol Pavel și însoțitorii săi striga poporului: «Oamenii aceștia sînt robii lui Dumnezeu Cel de sus, care ne vestesc nouă calea mîntuirii» (vers. 17). Și pentru că ea spunea repetat aceste cuvinte, Sfîntul Pavel izgonește duhul cel necurat dintr-însa. Eliberată de sub puterea acestui duh ea și-a pierdut puterea de prezicătoare, aducînd prin aceasta mare pagubă stăpînitorilor ei.

Textul din cuprinsul «apostolului» citit astăzi, arată, în continuare prinderea lui Pavel și a lui Sila, pîra adusă asupra lor că tulbură cetatea cu obiceiuri noi, pe care romanii nu se cuvine a le primi și urma, bătaia cu nuiiele și întemnițarea lor în cea mai adîncă celulă și punerea lor cu picioarele în butuci. Dar nevinovăția apostolilor și pedeapsa lor nedreaptă a fost strigătoare la cer. Parcă însăși natura, care este dreaptă în firea ei, era împotriva acestei nedreptăți. De aceea, s-a făcut un cutremur mare ce a zguduit temeliele temniței. Ușile s-au deschis și cătușile tuturor celor închiși au fost rupte (v. 26). Temnicerul crezînd că cei închiși au fugit iar el era cu viața în primejdie, a vrut să se omoare cu sabia. Sfîntul Apostol Pavel îl oprește. Încredințat că fugarii sînt acolo, cade la picioarele sfinților și pune «marea întrebare» pe care se cade să o pună fiecare dintre noi: «Domnul meu, ce trebuie să fac să mă mîntuiesc?» (v. 30).

Iată ce transformare minunată s-a petrecut în sufletul temnicerului. Iată cum din viața unui ostaș roman supus ordinelor militare ro-

mane se naște o viață nouă în Hristos. Iată un ostaș roman ce devine din rob, fiu lui Hristos. A simțit acest om obișnuit, cu palmele bătătorite de lupte, cu ochii ageri și cu ținuta severă, ceva cu totul neobișnuit. A simțit acest om puternicia celor doi oameni încredințați lui sub cea mai aspră pază. A înțeles că pentru ei s-a produs tocmai acum, acel semn deosebit — cutremurul de pământ — și zdrobirea lanțurilor și legăturilor celulelor celor mai adinci și a înțeles că, totuși, deși aveau posibilitatea să fugă, ei rămân nu pentru alteleva, ci numai ca el să nu aibă necazuri în calitatea sa de temnicer. A înțeles că acești oameni sînt trimiși de Dumnezeu și pot să-i rezolve marea problemă sufletească ce-l preocupa — mîntuirea sa. Era și el un om, un om adevărat. Poate ani îndelungați de campanii în lumea barbară și păgînă îi încărunțise părul. Poate în călătoriile sale militare văzuse și răsturnase multe statui de zei; poate că auzise desigur și despre Iisus Hristos și puterea Sa divină. Aceasta îl preocupa la fel ca pe femeia samarineancă, marea sa problemă: taina mîntuirii sale. De aceea el întreabă: «Ce să fac să mă mîntuiesc?» Este întrebarea cheie a sufletului nostru creștinesc, care frămîntă și va frămînta, pînă la sfîrșit, sufletele și inimile credincioșilor dornici de mîntuirea lor.

Și la întrebarea pusă de temnicer a venit un răspuns ce satisface întrebările tuturor celor din veac care au adresat-o cerului, a tuturor sfinților apostoli, mucenici, mărturisitori și cuvioși, popovăduitori și drepti. Și, de pe buzele marelui apostol Pavel au picurat aceste cuvinte sfinte, ca niște perle minunate ce strălucesc cu veacurile: «Crede în Iisus Hristos și te vei mîntui tu și casa ta».

Ce cuvinte pline de credință și de îndemn spre mîntuire! Ce cuvinte pline de adevăr și de dragoste creștină față de oameni! Și este așa de ușor să crezi. Este atît de ușor să-ți eliberezi sufletul de păcat. Acestea au răsuna în urechile temnicerului și răsună de 20 de veacuri în sufletele tuturor celor ce bat la poarta mîntuirii. Așa a crezut și Saul pe drumul Damascului și credința aceasta a împuternicit pe Sfinții Părinți ai Bisericii creștine.

«Crede în Iisus Hristos, tu și casa ta», a zis Apostolul temnicerului și după ce s-a botezat, l-a primit în casa sa. Odată cu ei a intrat Hristos în casa și în viața lui, odată cu bucuria, veselia, pacea și mîntuirea. Așa a făcut și orbul din Evanghelie, care, după ce a fost tămăduit, a fost încredințat de Binefăcătorul său, căci aflîndu-l Iisus în sinagogă l-a întrebat: «Crezi tu în Fiul lui Dumnezeu?», iar el a răspuns: «cine este Doamne ca să cred într-Însul»; iar Mîntuitorul i-a zis: «L-ai și văzut, și Cel care grăiește cu tine, Acela este»; iar orbul a continuat: «Cred Doamne» și «I s-a închinat».

Iată dar cum și în duminica de azi Biserica, prin glasul «Apostolului» aduce mărturii despre dumnezeirea lui Iisus și învierea Sa. Iată cum, întăriți sufletește în credință și în nădejde, ne vom apropia cu gîndul, cu frică și cu rugăciune sfîntă în joia viitoare de muntele măslinilor și vom vedea cu ochii cei nepămîntești ai credinței, pe Hristosul

cel ce s-a înălțat la cer, ca de acolo să trimită pe Mintuitorul și să reverse prin Cincizecime darurile Sfântului Duh peste toți.

De aceea, în lumina lui Hristos care luminează întunericul din sufletele noastre și care ne luminează tuturor să ne afundăm ochii noștri cei duhovnicești și din conștiința noastră să zicem : «Credem Doamne» și să I ne închinăm.

Pr. David POPESCU

LA DUMINICA POGORÎRII DUHULUI SFÎNT

Iată, iubiți credincioși, noi înșine sintem aici un semn viu al pogorîrii și lucrării Duhului Sfînt în Biserică. Asemenea ucenicilor «adunați în ziua aceea la un loc» (Fapte, II, 1) peste care s-a revărsat dumnezeiescul Duh, sintem și noi, aici și acum, ca și ei un «singur duh». O credință, nădejde și dragoste ne însuflețește ; sufletul acestor virtuți e Duhul Sfînt. Avem aceeași pace în Hristos, ascultăm aceeași Evanghelie, ne împărtășim din același trup al Lui ; toți o privire, un auz, un glas. Dar unitatea tuturor în același cuget o lucrează Duhul Unicului Dumnezeu. «Cei mulți sintem un trup, pentru că e un singur duh» (Rom. XII, 5 ; Efes. IV, IX) ; sint aici roadele Lui. Sfîntul Pavel știa, o simțea și spunea... «iar roada Duhului este : dragostea, bucuria, pacea, îndelungă răbdare, bunătatea, dreptatea, credința... (Gal. V, 22).

Și mai cu temei trebuie spus : toate aceste daruri, roduri, mîngîieri le lucrează «Dumnezeirea cea în trei sori», Tatăl prin Fiul în Sfîntul Duh. Prin întruparea Fiului Său care a luat chipul nostru smerit și i-a dat slava Lui ; a întemeiat apoi Biserica întocmai ca pe un trup al Său, și a trimis de la Tatăl pe Însuși Duhul Său cel Sfînt peste ea ca să avem și noi aceeași strălucire, frumusețe și slavă ca a Lui).

Domnul făgăduise încă înainte de pătîmire, înviere și înălțare : «Nu vă voi lăsa orfani . . . voi ruga pe Tatăl și alt Mîngîietor vă va da ca să rămîna cu voi în veac ; Duhul Adevărului... El cu voi este și în voi va fi» (Ioan XIV, 16—18). Înțelegem acum și mai bine cuvîntul cel rostit de Domnul în Sfînta Evanghelie pe care am auzit-o astăzi, cînd s-a citit : «Iar în ziua cea din urmă — ziua cea mare a praznicului — Iisus a strigat, zicînd : dacă însetează cineva să vină la Mine și să bea. Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, rîuri de apă vie vor curge din inima Lui. Iar aceasta a zis-o despre Duhul pe care aveau să-l primească acei ce cred în El. Încă nu era dat Duhul pentru că Iisus încă nu fusese preaslăvit» (Ioan VII, 37—39.)

Cum se luminează tot mai mult în noi înțelesul cuvintelor dumnezeiești ! Trebuia întii Iisus să fie preaslăvit. Mai întii Capul, Icoana, Modelul, cum se lucrează orice, apoi de la El noi. Dusă, înălțată firea omenească în care s-a întrupat Fiul, pînă la plînatatea slavei, la Dumnezeire, pînă la dreapta Tatălui. Și după aceea începută lucrarea zidirii noastre din nou, a fiecăruia după «Prototipul Hristos», în același Duh al Lui. Zice cîntarea Bisericii la ziua Înălțării : «Firea omenească

Hristoase, cea căzută prin stricăciune o ai ridicat și cu suirea Ta o ai înălțat, și împreună cu Tine pe noi ne-ai preaslăvit» (Trop. IV, cînt. III, Canon Utrenie, Înălțare). Și iarăși altă cîntare zice : «Născutu-Te-ai precum Înșuți ai voit ; arătatu-Te-ai precum Înșuți ai socotit, pătimit-ai cu trupul Dumnezeuul nostru ; din morți ai înviat călcînd moartea ; înălțatu-Te-ai întru slavă, Cela ce toate le plinești, și ai trimis nouă pe dumnezeiescul Duh ca să lăudăm și să slăvim Dumnezeirea Ta» (Stihira I-a Stihovna III-a a Vecerniei).

(Taina pogorîrii Sfîntului Duh o înțelegem adînc numai în unitatea întregii iconomii dumnezeiești : împreună cu Înălțarea, cu Învierea, Botezul, Nașterea, Bunavestire înșeși. Ce unitate dumnezeiască e între Bunavestire și Pogorîrea Duhului Sfînt, la Cincizecime. Noi știm : acolo umbrește Duhul peste Fecioară și se naște Fiul lui Dumnezeu ; aici, la Cincizecime, coboară Duhul peste Apostoli și se nasc «fii» și «frați» Domnului, cum îi și numea Iisus pe ucenici după Înviere (Ioan XX ; 17 ; XXI, ; 5) ; acolo Hristos, aici Biserica ; acolo Capul, aici Trupul Lui ; acolo Icoana, aici cei ce se zidesc după chipul ei, adică noi.

(Dar iată momentul însuși al Pogorîrii Duhului ; «Și cînd a sosit ziua Cincizecimii, spune Sf. Evanghelist Luca, ucenicii erau toți împreună la un loc. Și deodată din cer — adică din lumea duhovnicească — fără de veste s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vînt repede și s-a umplut casa unde ședeau. Și li s-au arătat împărțite niște limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei» (vers. 2—3). Faptul acesta neobișnuit e exprimat, cum vedem prin imagini luate din lumea noastră : vuiet și furtună, foc și flăcări. Dar iată că flăcările au formă de limbi omenești, iar vuietul se va preface în cuvinte ; toate ne spun că e vorba de un limbaj deosebit al Duhului. «Slujba unei limbi este tocmai tălcuirea mișcărilor tainice din lăuntru cugetului. . . Duhul le da puterea acum de a mări pe Domnul cu limbi de foc», zice un teolog ortodox (N. Cabasilas). Spune și sfîntul evanghelist Luca mai departe : «Și s-au umplut toți de Duhul Sfînt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi» (vers. 4).)

Erau, cum arată Scriptura Sfîntă mai departe, veniți la sărbătoare în Ierusalim, «iudei cucernici din toate neamurile care sînt sub cer . . . Făcîndu-se glasul acela, s-au adunat, și deși fiind de limbi diferite : Parti și Mezi, din Pont și din Asia, din Frigia sau Egipt, Grecia sau Roma... îi auzeau și-i înțelegeau pe Apostoli ca vorbind în graiurile lor» (vers. 5—6). Era desigur lucrarea Duhului Sfînt care îi unea acum pe toți într-un cuget și-i răscumpăra din vechiul păcat de la «turnul lui Babel» unde amestecarea limbilor îi împărțise și îi fărîmitase, după lucrarea celui rău. Uimiți, îi socoteau pe Apostoli «plini de must». Dar Petru ridică glasul și rostește : «Bărbați iudei și toți cei ce locuiți în Ierusalim . . . , ascultați cuvintele mele : aceștia nu sînt beți cum vi se pare . . . Aceasta e ceea ce s-a spus prin prorocul Ioil : iar în zilele din urmă zice Domnul, voi turna din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri și fiicele voastre vor proroci . . . » (Fapte II, 17). Ce se petrecea ? E momentul acum să tălmăcim după Sfînta Scriptură și Sfîntii Părinți, cît ne este dat, din taina și lucrarea Duhului în ei.

Sf. Petru cunoștea acum în sine revărsarea Lui, puterea Lui tainică dinăuntru, așa cum o recunoscuseră odinioară Adam când a primit suflarea divină de viață, Avraam, Moisi, Proorocii și ne-au făcut cunoscute inspirațiile și descoperirile lor. Belșugul de har acum era încă și mai mare. Când proorocul Isaia vorbește profetic despre Mesia-Hristos, ne descoperă că peste El avea să odihnească Duhul lui Dumnezeu, adică «Duhul înțelepciunii și al înțelegerii, Duhul sfatului și al tăriei, Duhul cunoștinței și al buneii credințe» (Isaia XI, 2). Psalmistul spusese și el : «Întru lumina Ta vom vedea și noi lumină» (Ps. XXXV ; 9). Mîntuitorul făgăduise ucenicilor de asemenea că le va trimite de la Tatăl pe Mîngîietorul, «Duhul Adevărului» (Ioan XIV, 17). Toate aceste numiri și lucrări sînt ale Duhului și ne spun că El e : lumină, înțelepciune, înțelegere, sfat, tărie, cunoștință, bunăcredință, mîngîiere ; încă și cum îl descriu Apostolii : «Duh al vieții» (Rom. VIII., 2), «Duh al descoperirii» (Efes. I, 17), «Duhul slavei» (I Petru IV, 14), «Duh al dragostei» (II Timotei I, 7), «Marea harului». Dar toate acestea sînt cu Hristos și în Hristos. Sînt, așa-zicînd : descoperirea și înțelegerea lui Hristos ; credința și tăria în El, înțelegerea și sfatul Lui, slava Lui, viața Lui. Duhul Sfînt e «Duhul Adevărului», al lui Hristos, căci Hristos a zis : «Eu sînt calea, adevărul . . .» (Ioan XIV, 6). Domnul spunea de mai înainte : «Duhul din al Meu va lua» (Ioan XVI, 14), deci pe El îl va descoperi și «zidi» în ucenici, căci pe toate Fiul le lucrează cu Duhul și Duhul cu Fiul : «Adăpați de Duhul, îl bem pe Hristos, (Sf. Atanasie).

În Duhul pogorît și revărsat acum prin har asupra lui Petru și a celorlalți Apostoli — în lumina Lui, și ce s-ar putea vedea și înțelege fără lumină, vedea și înțelegea el, Petru pe Hristos, luminos și adevărat. Simțea mai mult, născînd și crescînd în el cu Duhul lui Hristos, Icoana Lui, virtuțile Chipului Lui, credința Lui, nădejdea, dragostea, pacea, bucuria, mesajul Evangheliei Lui ; simțea că devine purtător de Hristos, apostol, purtător și «slujitor al Cuvîntului». Nu spusese Iisus însuși odată : «Mama Mea și frații Mei sînt aceștia care ascultă cuvîntul Meu și-l împlinesc ?» (Luca VIII, 21). Inima lui Petru devenea acum — după spusa Domnului Însuși, — vas dumnezeiesc, Maică a lui Hristos. Duhul Sfînt năștea pe «Hristos» acum în el, ca odinioară în Fecioară la Bunavestire.

Și iată, Petru îl vestește pe Hristos și zice : «Bărbați frați, ascultați cuvintele acestea : Pe Iisus Nazarineanul, bărbat adevărat între voi de Dumnezeu prin puteri..., prin semnele pe care le-a făcut..., pe Acesta, fiind dat după sfatul cel rînduit și după știința cea dinainte a lui Dumnezeu, voi L-ați luat și pironindu-L, prin mîinile celor fără de lege L-ați omorît.. Dumnezeu L-a înviat pe acest Iisus... dezlegînd durerile morții pentru că nu era cu puțință să fie El ținut de ea. Noi toți sîntem martori... Dumnezeu a făcut Domn și Hristos pe acest Iisus pe care L-ați răstignit» (Fapte II, 22 : 36). Lucrare, semne și putere a Duhului. Ce fapt minunat avea acum loc, ce schimbare și zidire din nou se petrecea în Petru și în ceilalți Ucenici. El care se lepădase de Hristos, fugise departe de crucea Lui, acum deodată vorbește despre El, descoperă taina Lui, devine ceea ce s-a spus : martorul Lui viu. Profeșie

Iisus înainte de Înălțare : «Veți primi putere de sus și îmi veți fi martori» (Fapte, I, 8). Petru devine, «martorul» Lui.

Duhul Sfânt începea acum zidirea Trupului lui Hristos, a Bisericii. Se începea cu Apostolii, cu «stilpii». Cu mărturia lor unică, ei fiind cei ce au petrecut cu Iisus, «L-au văzut cu ochii lor ; L-au auzit, L-au pipăit cu mâinile lor...» (I Ioan, I, 1) ; cu credința lor apostolică, cu tradiția, ierarhia, plinirea lor apostolică. Dar cu ei erau de acum și cei ce îi ascultau și se împărțeau din Duhul revărsat asupra lor. «Slava pe care Mi-ai dat-o Mie, Eu le-am dat-o lor» (Ioan XVI, 22), ucenicilor, rostește Iisus, în rugăciunea către Tatăl ; iar acum ucenicii o transmiteau mai departe, creîndu-se acea legătură duhovnicească, succesiune apostolică. Mulțimea adunată întreba pe ucenici : «Bărbați frați, ce să facem ?, iar Petru le-a răspuns : pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos spre iertarea păcatelor voastre și veți primi darul Duhului Sfânt. Că vouă vă este dată făgăduința aceasta și fiilor voștri și tuturor celor de departe, pe oricîți îi va chema Domnul Dumnezeu vostru» (Fapte II, 37). Căci «Duhul Sfânt este, cum preamărește Biserica : Viață și de viață Făcător, Lumină și de lumină Dătător. Însuși Bun și izvor bunătații... Dumnezeu și îndumnezeitor, foc care-l purcede din foc, Grăitor, lucrător, împărțitor de daruri...» (Duminica Cincizecimii. Laude (Stihirile 2 și 3)).

Ceea ce s-a săvîrșit cu Apostolii se va săvîrși mai departe cu toți fiii Bisericii de-a lungul veacurilor. Ca și la Botezul Domnului. Atunci, «Duhul coborîndu-se, a rămas peste El» peste Iisus (Ioan I, 32). Acum Duhul coboară peste apostoli, peste Biserica și rămîne în ea ; El e Mîngietorul-Paraclet : cel chemat să fie cu noi. Și Biserica va naște. Spune Sf. Luca încă : «cei ce au primit cuvîntul, s-au botezat și în ziua aceea s-au adăugat ca la 3000 suflete» (vers. 41). Atîtea suflete într-o zi ! Putere a nașterii : prin Cuvînt în Duh. Tălmăcește Sf. Ioan Gură de Aur : dacă eu îți dau un ban, atunci el rămîne numai la tine ; dar cuvîntul pe care ți-l împărțesc eu ție, e și în mine, și în tine și în toți cei ce-l primesc. Și așa s-au născut prin Cuvînt și prin Botez toți acei mărturisitori, mucenici, cuvioși, ierarhi, drepti, sfinte femei, ca și simpli credincioși, dar buni, cinstiți, curați, cu acea veselie senină, harică, în ochii lor. Căci Cuvîntul Evangheliei, Botezul, Tainele, fiece binecuvîntare și fiece virtute cu rodul, cu bucuria, ei, fiece rugăciune, toate vor însemna cîte o Cincizecime, o pogorîre și o lucrare a Duhului. De aceea zice Apostolul : «Duhul se roagă pentru noi cu suspinuri negrăite» (Rom. VIII, 26). El se roagă pentru și în noi, pentru că «nimeni nu poate să zică : Doamne Iisuse, decît în Duhul Sfânt» (I Cor. XII, 3). Iar rugăciunea Lui, suspinul Lui e dorul după Fiul, dorul ca «Fiul», ce e dumnezeiesc «să ia chip în noi», (Gal. IV, 19).

Să fie și în noi aceeași credință și încredere, nădejde și bunătațe, dreptate și pace, mîngiere și bucurie sfîntă a Lui ; să ne înțelegem, să ne iubim, să ne privim unii pe alții ca și cu ochii Lui ; «Slava ochilor e ca ochii tăi să fie ochii Porumbelului» — ai Duhului, zice un sfînt Părinte, deci ca și cu ochii Lui Hristos. Cu aceeași privire nevinovată, sfîntă, binefăcătoare să privim pe orice semen, orice lucru, ființă, orice organ al firii, nu pătimaș, stricăcios, ci curat, în rostul lui proniator și

ziditor al voci Ziditorului. Iată de ce s-a întrupat Fiul și iată de ce ne-a trimis pe Duhul Său cel sfânt.

Ce frumusețe divină a vieții spirituale se crează astfel ! Cineva își zicea : Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu care s-a făcut ca noi, pentru a ne face și pe noi ca El. Oare, — se întreba — ne întilnim noi cu un asemenea lucru divin ? Și s-a întilnit ! A cunoscut un suflet care dovedea semne că Duhul lui Hristos era în el și lucra în el. Prin ce anume ? Era totdeauna gata să servească și fericit să slujească ; cu o seninătate și bucurie firească, niciodată forțată. Și nu făcea nimic ca s-o arate pe virtuosul sau din obligație. Nu ezita o clipă în a sluji. Făcea imediat tot ce i se cerea în slujba lui, repede și eficace. Chiar când era încărcat de griji, rămânea același, liniștit, senin, egal cu el însuși mereu ; își găsea bucuria în a sluji . . . — Atunci și-a zis : vezi, noi sîntem schimbători ; aceasta e de altfel condiția, legea firii noastre. Dar, acest suflet care rămîne neclintit în inima lui, cu aceeași bunătate, dragoste, pace... desigur e «locuit de altcineva» ! — Da, în el e Duhul Aceluia despre care Apostolul a spus : «Iisus Hristos este același, ieri și azi și în veci» (Evrei XIII, 8).

(Facă Domnul ca, în bine, să rămînem mereu același ; e un semn al Cincizecimii în noi, al prezenței Duhului pe care Părinții, l-au numit : «Arhitectul Bisericii lui Dumnezeu». Amin. }

Pr. Constantin N. GALERIU

LA DUMINICA TUTUROR SFINȚILOR

(Ev. Matei X, 32—35, 37—38 ; XIX, 27—30)

Prima Duminică după Rusalii, care este cea de azi, se numește Duminica tuturor Sfinților. Această Duminică nu are o dată fixă în calendar, pentru că ea este legată de Duminica Rusaliilor, adică a Pogorîrii Sfîntului Duh, care este a opta după Paști și cade, deci, cu aceasta, la date lunare schimbătoare, ca și a Paștilor.

Numele ei, deosebit de al celorlalte duminici obișnuite, arată că acestei duminici i se dă o cinstire aparte în calendarul nostru bisericesc.

Sfinții se pomenesc în toate celelalte zile și, de regulă, mai mulți deodată, fără a li se cunoaște numele tuturor.

Duminica aceasta a Sfinților nu pomeneste pe toți cei cunoscuți, laolaltă, ci pomeneste pe acei sfinți care, neînscrîindu-li-se și nepăstrîndu-li-se la timpul respectiv numele în calendarul bisericesc la timpul lor, au rămas necunoscuți ca nume și fapte ale vieții lor.

Sînt, de pildă, numeroși sfinți mucenici care au îndurat chinuri, și alte suferințe, fără a li se scrie numele și lăsa spre pomenire Bisericii. Sînt mulți călugări care au trăit în sihăstrie, retrași, departe de lume, care au murit neștiuți.

Au fost buni credincioși, evlavioși și virtuoși, care au viețuit în smerenie deplină și au murit în neștiința oamenilor.

Prigoanele îndurate de creștini, năvălirile de popoare barbare păgâne, vremuri de foamete, de molime primejdioase, de războaie, de cutremure, de înecuri, de tot ce tulbură viața omenească, o risipește, o apasă și o face uitată, aruncarea multor creștini la fiare, surghiunirea altora, arderea de vii, au făcut ca numeroși creștini care au suferit nu numai chinuri — cunoscute sau nu —, ci au și sfârșit dureros să rămână necunoscuți sau nepăstrați în amintirea celor de atunci din cauza împrejurărilor.

În cărțile de slujbă numite mineie, în care se găsește scris despre sfinții pomeniți în fiecare zi, sînt arătați unii numai cu numele, iar alții nici măcar cu numele, ci, doar, cu numărul, dacă se cunoaște. De aici, greutatea și neputința de a ști cîți creștini au murit moarte mucenicească cunoscută și obiceiul de a se fi scris, în unele cazuri, pe lângă cei cunoscuți și pomeniți cu numele lor și «pe cei împreună cu el» sau «cu ei».

Acești sfinți, rămași necunoscuți și nenumiți, sînt, totuși, împreună cu cei cunoscuți și numiți, o comoară de sfințenie creștină și pildă de credință, de suferință, de evlavie, de curăție sufletească, de eroism creștin, de virtuți evanghelice. Sînt o podoabă și o bogăție morală, sufletească de mare și sfînt preț duhovnicesc, un drept al lor la cinstire din partea noastră ; o moștenire de bunuri sfinte care le dă dreptul la pomenire și cinstire din partea noastră.

Sfinții toți, cunoscuți sau necunoscuți de noi azi, au fost, în adevăr, pildă de credință și de viață creștină. Ei au gândit, au simțit și au săvîrșit cele cerute de Iisus Hristos și Biserică tuturor creștinilor, creștinilor de totdeauna, cum sîntem și noi azi : ucenici ai Învățătorului dumnezeiesc, Mîntuitorul, chemați de El la desăvîrșire sufletească, prin cunoașterea învățăturii Lui, prin urmarea pildei Lui, prin virtuțile creștine, prin sfințenie.

Morala de ne-a învățat Iisus Hristos este sfințenia omului prin sfințenia lui Dumnezeu trăită și învățată de Mîntuitorul prin Evanghelie și încredințată Bisericii ca să o propovăduiască și să o înfăptuiască în lume.

Este datoria sfîntă a noastră, a creștinilor, ca să cunoaștem și să urmăm învățătura Mîntuitorului, spre a curăți, a îndrepta și a ridica viața noastră la înălțimea sfințeniei, sfințenie de izvor dumnezeiesc, din care se adapă și se îmbunătățește sufletul omnesc cel luminat de Hristos.

Dînd pilde de adevărată dragoste creștină, deosebită de cea a legii iudaice vechi, Mîntuitorul învața pe ucenicii Săi să se poarte cu oamenii după legea cea nouă pe care o propovăduia El și o propovăduiește de la El Biserica creștină, lege a cărei regulă este dragostea de om, mila, bunătatea, iertarea, binefacerea. Spre deosebire de ceea ce învățau și făceau iudeii, creștinii a trebuit și trebuie să se desăvîrșescă în dragoste, așa cum desăvîrșit este Tatăl nostru cel din ceruri (Matei V, 48).

Grija și osteneala cea mare a Mîntuitorului a fost îndreptarea oamenilor, întoarcerea lor la ascultarea de Dumnezeu, pocăința și stăruirea lor în bine, o stare de sfințenie, care trebuia să deosebească pe creștini de ceilalți oameni.

Creștinul trebuia să fie un om refăcut, om renăscut, un om nou și a reușit, în adevăr, aceasta, prin învățătura Mântuitorului Hristos și prin harul Sfântului Duh, care pe toate le înnoiește și sfințește. «Cugetați cele de sus, nu cele de pe pământ» (Coloseni III, 3). Dezbrăcați-vă de omul cel vechi dimpreună cu faptele lui, și îmbrăcați-vă în cel nou, care se înnoiește spre a ajunge la cunoaștere, după chipul Celui ce l-a făcut (V, 9—10). Îmbrăcați-vă ca niște aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și iubiți, cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă-răbdare (V, 12). Iar peste toate acestea, îmbrăcați-vă în dragoste, care este legătura desăvîrșirii și pacea lui Dumnezeu, la care ați și fost chemați într-un singur trup, să domnească în inimile voastre și fiți mulțumitori (V, 16). «Și tot ce ați face, din suflet să faceți, ca pentru Domnul, iar nu ca pentru oameni (V, 23).

Mântuitorul s-a rugat Tatălui pentru ucenicii Săi: «Sfințește-i în adevărul Tău, căci cuvîntul Tău este adevărul» (Ioan XVII, 17).

Creștinii aceluși timp erau socotiți sfinți. Sfîntul Pavel scria creștinilor corinteni, zicînd: «Pavel, apostolul lui Iisus Hristos prin voia lui Dumnezeu, și Timotei fratele, bisericii lui Dumnezeu care este în Corint, împreună cu toți sfinții cari sunt în Ahaia» (II Corinteni I, 1). Despre creștini scria Sfîntul Apostol Pavel către Efeseni că Dumnezeu i-a rînduit dinainte spre înfiere Lui în dragoste prin Iisus Hristos, după bunăvoința voii Sale, spre lauda măririi harului Său cu care ne-a dăruit pe noi întru Cel iubit (II, 4—6).

Cu aceasta, sfințenia era pentru creștini un dar de la Dumnezeu, o datorie față de Dumnezeu, era starea de har firească, în care trebuie să se găsească creștinii.

Cuvînte asemănătoare a scris Sfîntul Apostol Pavel către creștinii filipeni, pe care îi numește toți sfinții în Hristos Iisus, care sînt în Filipi cu episcopii și diaconii, plini de roade ale dreptății, cele prin Iisus Hristos, spre mărirea și lauda lui Dumnezeu (I, 1, 11).

Sfinții sînt, deci, spre lauda creștinilor și spre lauda lui Dumnezeu. Sfințenia vine de la Dumnezeu ca har și se întoarce spre Dumnezeu ca respect și ca cinstire ce i se cuvine. Sfințenia face cinste și sfinților, și lui Dumnezeu, și creștinilor și putem lărgi zicînd și neamului omenesc întreg.

Sfințenia este cel mai înalt rang sufletesc al credinciosului în viața sa. Sfințenia este pentru credincioși suma virtuților creștine, este culmea desăvîrșirii sale.

Sfințenia este un prinos datorat lui Dumnezeu de noi, oamenilor. Aceasta s-a înțeles și s-a cerut doar în creștinism. Păgînii din antichitate aduceau zeilor lor jertfe. Iudeii aduceau, de asemenea, după legea lor veche, jertfe și prinoase. Dar ei nu tindeau anume la desăvîrșirea omului, a credinciosului, la sfințirea lui.

Concepția creștină a văzut în sfințirea credinciosului cea mai mare apropiere a omului de Dumnezeu, a văzut asemănarea lui cu Dumnezeu. La această apropiere și asemănare sîntem datori să tindem și să ajungem în marginile puterilor noastre omenești, ca să se adeverească și să se înfăptuiască cuvîntul Sfintei Scripturi și voia lui Dumnezeu despre asemănarea omului cu Dumnezeu.

Prin curățirea, îmbunătățirea și desăvârșirea noastră sufletească, ne apropiem de sfințire, ne apropiem de Dumnezeu. Prin sfințire plătim lui Dumnezeu cel mai mare tribut datorat Lui.

Creștinii se știu fii ai lui Dumnezeu, cetățeni ai împărăției lui Dumnezeu, servi, adică robi ai lui Dumnezeu, supuși ai lui Dumnezeu, credincioșii lui Dumnezeu. În aceste stări și calități, noi, creștinii, trebuie să aducem lui Dumnezeu ascultarea și cinstea cuvenită.

Biserica creștină cinstește pe Dumnezeu și prin cinstirea sfinților, cei bine-plăcuți Lui. Cinstirea lui Dumnezeu sporește în Biserică și prin cinstirea sfinților.

Duminica tuturor Sfinților este chip și prilej al unei asemenea cinstiri a lui Dumnezeu, prin cinstirea sfinților, ca a celor bine-plăcuți Lui.

Credinciosul este dator să înmulțească pe pământ sfințenia creștină și să o aducă prinos lui Dumnezeu, ca fiind ale Tale sîntem ale Tale. A ne mulțumi să cinstim doar pe sfinții de pînă acum, pe sfinții care au fost demult — ca prooroci, vechi patriarhi, apostoli, mucenici, învățători, mari dascăli, ierarhi, cuvioși, nu este destul.

Creștinismul n-a fost sfințenie și creștinul n-a fost sfînt doar într-o vreme de demult. Izvorul sfințeniei creștine n-a secat, nu s-a pierdut, nu s-a uitat. El nu va seca și nu va pieri niciodată.

Sfințenia creștină nu trebuie lăsată să se uite, să se piardă, sau să nu folosească. Ea trebuie păstrată, sporită și făcută folositoare și Bisericii și omenirii.

Să nu ne mulțumim a fi creștini cu numele, creștini de formă, creștini reci și păcătoși. Creștinul trebuie să dovedească a năzui să-și sfințească sufletul și viața; să fie adevărat credincios și adevărat fiu, adevărat închinător și slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor.

Să nu ne mulțumim, deci, cu sfințenia celor care au fost sfinți la vremea lor.

Sfințenia creștină este virtute și însăși o necesitate de tot timpul, de totdeauna. Omenirea creștină are și va avea totdeauna nevoie de virtuți creștine.

Sfințenia creștină a ridicat mult nivelul moral al vieții omenesti, și acesta este un mare bine făcut neamului omenesc.

Să păstrăm, deci, sfințeniei creștine cinstea și prețuirea care i se cuvin. Să tragem din ea învățătura și folosul ce aduce Bisericii și oamenilor.

Să nu ne lenevim, să nu pregetăm, să nu uităm a face din îndreptarea, din întărirea, din curățirea noastră sufletească, din ridicarea nivelului nostru moral, datoria și bucuria noastră de creștini.

Să mulțumim lui Dumnezeu pentru toate bucuriile ce ne dăruiește, pentru toate bunurile de care ne face parte, pentru cinstea ce ne hărăzește prin sfinții Săi. Iar pe toți sfinții, patroni ai bisericii noastre să-i rugăm a ne ajuta în rugăciunile lor înaintea Bunului Dumnezeu și a ne învrednici de mila, harul și ocrotirea Lui în veacul acesta și în vecii vecilor. Amin.

Theodor M. POPESCU

VINEREA SFÎNTĂ.

G.B. 1910
1-6, XXIV

Tristă zi are azi Sfînta noastră Biserică. Icoanele împodobite în negru, altarul în frumusețea lui cernită și mormîntul din mijlocul bisericii ne spun că avem în el pe însuși Domnul nostru Iisus Hristos, cel care a murit pe cruce.

... A murit Domnul vieții, chinuit pe cruce. A murit ca să aducă prinos jertfa cea mare, din iubirea Lui de oameni. Cu singele Său vărsat pe cruce, Iisus răscumpără omenirea păcătoasă, așa că lingă cel mort, azi jefim pe Răscumpărătorul și Stăpînul nostru cel ceresc. Tristă sărbătoare avem azi, îndurerată este Maica Domnului nostru. Jalea ei pătrunde adînc în inimile noastre, a fiilor săi. La durerea ei întreaga familie creștină ia acum parte.

Azi nu ne veselim, ci prohodim și urcăm Muntele Golgota și urmăm pașii Răscumpărătorului nostru pe durerosul drum al Sfîntelor Sale patimi. Nu va fi ușor acest drum, dacă-l vom face cu luare aminte; în mers vom călca pe urmele pe care le-a stropit Domnul cu Singele Său, și vom șterge cu lacrimile noastre fiecare picur care pentru noi și pentru iertarea păcatelor noastre s-a vărsat.

Să scuturăm acum de pe suflet praful uitării și să trăim aducerea-aminte a celei mai mărețe dintre morți.

*
* * *

Cînd a luat Domnul Hristos Cina Sa cea din urmă cu cei 12 ucenici ai Săi, a socotit că și-a încheiat lucrarea Sa de învățător și cu supunere s-a pregătit pentru slujirea Lui de Mare Preot, s-a pregătit de moarte. Mai întii cu cuvinte pline de duioșie și-a luat rămas bun de la ucenicii Săi și le-a spus un ultim cuvînt de pace și îmbărbătare: «Credeți în Dumnezeu, credeți și în Mine» (Ioan XIV, 1) «... în lume necazuri veți avea, dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea» (Ioan XVI, 33). Apoi ridicîndu-și ochii la cer, i-a dat în grija Tatălui Ceresc și s-a rugat pentru unitate între ei.

El este gata pentru patimile ce-l stau înaintea. Cu vorbe calde ca ale unui părinte care se desparte de fiii săi, Domnul îi conduce peste Valea Chedronului pînă în grădina Ghetsimani, așezată într-o mică vale înconjurată de înălțimi, cunoscută de ucenicul Său Iuda și ușor de împresurat. În suferințe nespuse, Mîntuitorul se pregătește prin rugăciune, pentru ultimele lui ceasuri pe pămînt. Nu-i lipseau mijloace să scape din primejdia în care se afla: prietenii Săi, îngerii din cer și însăși atotputernicia Sa îi erau la îndemînă. Chiar a venit un înger ca să-L întărească, dar să-L și facă să vadă mai bine; cu spaimă, grozăvia «ceasului» Său de suferință. Cîtă apăsare îi produce numai gîndul la ele!

Aici a năvălit Iuda și cu o sărutare L-a dat pe mîna chinuitorilor care leagă pe Cel sfînt și nevinovat și-L duc în toiul nopții înaintea marilor preoți Ana și Caiafa. Aceștia vor cu orice preț să scoată declarații din gura lui Iisus. Totul este însă în zădar. Iisus tace. El numai atunci răspunde la întrebări, cînd este vorba de dumnezeirea Sa. Vorbea cu cuvinte simple, dar puternice. Știa că-L așteaptă moartea, înțelegea că soarta Lui atîrnă numai de un cuvînt al Său și totuși, cînd L-a întrebat arhiereul, îmbrăcat sărbătorește: «Ești tu Fiul lui Dumnezeu?» (Matei XXVI, 63; Marcu XIV, 61), El n-a pregetat o clipă și a întărit: «Da, sint» (Marcu XIV, 62), mărturisind astfel dumnezeirea Sa. Cine ar putea înșirui ce hule și batjocuri au urmat acestor vorbe sfînte? În cuvinte puține ne zugrăvesc scena aceasta sfîntă

evangheliști și le citim cu ochii în lacrimi: unii L-au scuipat, alții L-au legat la ochi și L-au palmuit întrebându-L: Profetește-ne, cine te-a lovit? (Matei XXVI, 68). În felul acesta a petrecut în taina nopții de joi spre vineri mulțimea batjocurilor. «Iar dacă s-a făcut ziua, sfat au făcut toți mai marii preoților și bătrînii poporului asupra lui Iisus, ca să-L omoare» (Matei XXVII, 1). Dar ei nu aveau acest drept. Țara iudeilor era în timpul acela supusă împărăției romane; osîndirea la moarte stătea în puterea guvernatorului roman, astfel ca după chinurile acelei nopți, «legîndu-L», L-au dus și L-au dat lui Pontiu Pilat, dregătorul (Matei XXVII, 2). Pe acest om șirel dar slab de caracter, sinedriștii l-au înfricoșat ușor, spunîndu-i c-au adus să judece nu altî un înnoitor, un stricător al religiei ci un răzvrătit împotriva puterii politice. «Și au început a-L pîrî, spune sf. Evanghelie, zicînd: pe acesta L-am găsit răzvrătînd neamul nostru și oprînd a da dajdie Cezarului, zicînd că el este Hristos, rege» (Luca XXIII, 2).

Tribunalele romane se deschideau dis-de-dimineață. Pilat este treaz. El vine în fața delegației de sinedriști. Despre vreo vinovăție a lui Iisus nu știe nimic. Întrebă care este fapta celui arestat. Căpeteniile iudeilor se prefac la început că le este silă că un păgîn va judeca pe un iudeu, dar Iisus este atît de vinovat, încît l-au adus la Pilat. Acesta le cere să-L judece, totuși ei. Dar ei repetă zicînd că a întăritat poporul învățînd prin toată Iudeea începînd din Galileea... (Luca XXIII, 5). După ei, Iisus ar ținti la titlul de împărat și este gata să răscoale poporul împotriva Cezarului. Astfel neavînd iudeii putința să ucidă cu pietre pe Domnul, L-au împins la moartea prin răstignire. Pilat continuă să creadă că Iisus este un răzvrătit religios. Iar pîrișii își înmulțesc plîngerile. Iisus tace pentru că nu vrea să învinuiască pe căpeteniile poporului Său în fața unui străin. Pilat este convins de nevinovăția Domnului și vrea cu orice preț să-L elibereze. De aceea, cînd află că Iisus este originar din Galileea, l-a trimis îndată la Irod, tetrarhul Galileii. Irod, acest iudeu lăsat de lege, care și-a renegat credința și poporul din care se trăgea ca să ajungă la rangul de tetrarh, era venit în Ierusalim cu alai mare, pentru sărbătorile Paștelui. Cînd Irod a auzit că Pilat cu care era în neînțelegere i-a trimis pe Iisus să-L judece, mult s-a bucurat. Înțelegerea că Pilat îi recunoștea de acum rangul dar mai ales s-a bucurat în așteptarea unei minuni din partea lui Iisus. Iar Iisus, care citea gîndurile lui Irod, nu l-a socotit vrednic să-i adreseze nici un cuvînt. A răspuns Domnul la întrebări slugilor, arhierilor, lui Pilat, numai lui Irod nu i-a vorbit. În tăcere, l-a privit doar ca pe un nelegiuît. Irod a simțit înfruntarea și, ca să se răzbune L-a îmbrăcat în veșminte de batjocură și a pus de L-au dus iar la Pilat. Cînd L-a văzut, a înțeles Pilat că tot el va trebui să ia o hotărîre și a căutat alt mijloc de salvare pentru Domnul. Era datina ca la sărbătorile paștelui guvernatorul să elibereze poporului un vinovat pe care vrea el (Matei XXVII, 15). Și era unul, numit Varava, închis împreună cu niște răsculați, care în răscoală făcuseră ucidere (Marcu XV, 7).

În clipele acestea, cînd încă n-a rostit osînda, Pilat se gîndește să se folosească de un drept al său în favoarea lui Iisus. Poporul adunat privește la Iisus: un Mesia, în lanțuri, în fața guvernatorului roman, îl fac atît de vrednic de milă, încît unii din cei ce și-au pus nădejdea în el, simt o dezamăgire, ce se va schimba ușor în minie. Pilat însă chibzuieste și vrea să-L scape pe Iisus, de aceea întrebă poporul «pe care vor ei să-l slobozească: pe Iisus sau pe Varava?». Pilat îl pune pe Iisus alături de un tilhar și-și inchipuie că poporul se va dezmetici văzînd această alăturare. El îl numește pe Iisus «împăratul iudeilor» dar mulțimea asmuțită de

farisei și cărturari și de slugile lor, a cerut mai bucuros eliberarea lui Varava decât să-L vadă scăpat pe Iisus. Zis-a lor Pilat: «Dar ce să fac cu Iisus ce se cheamă Hristos? Zis-au toți: Să se răstignească! Iar el a zis: Dar ce rău a făcut? Și ei mai tare strigau zicind: Să se răstignească! Deci văzind Pilat că nimic nu folosește ci mai mare tulburare se face luind apă și-a spălat miinile înaintea poporului, zicind: nevinovat sint de singele Dreptului acestuia» (Matei XXVII, 22—24). Uimit cu totul de întorsătura pe care au luat-o lucrurile și văzind că nu și-a ajuns scopul, Pilat a mai făcut o încercare, la fel de stingace și rea. El se gîndește să înmoaie inimile mulțimii dezlănțuite și să deștepte în ea o brumă de compătimire cu Iisus. A pus deci de L-au legat pe Iisus de un stîlp și L-au lovit cu un bici de care atîrnau bucăți de plumb și os. Iar în urma bătăii au pornit și mai obraznice batjocurile ostașilor. Sfînta Evanghelié ne spune că ostașii «ducînd pe Iisus în pretoriu au adunat în jurul lor toată cohorta. Și dezbrăcîndu-L, L-au îmbrăcat cu hlamidă roșie și împletind o cunună de spinii, I-au pus-o pe cap și trestie în dreapta Lui și ingenunchind înaintea Lui își băteau joc de El zicind: Bucură-te Împăratul iudeilor; și scuipîndu-L, au luat trestia și-L băteau peste cap. Și după ce L-au batjocorit, L-au dezbrăcat de hlamidă și L-au îmbrăcat în hainele Sale» (Matei XXVII, 27—31). În acest timp Pilat cugeta că mulțimea este satisfăcută cu chinurile acestea îngrozitoare și josnice. Ca să-i însuflească milă, el arăta spre Cel schingiuit zicînd «Iată omul!». Mulțimea se umple mai mult de ură fanatică și e departe de a se potoli. Căpeteniile poporului privesc la cel umilit și văd că Pilat nu se poate hotărî să-L osindească. Atunci ei dau pe față adevărata pricină care-i împinge să obțină uciderea lui Iisus: legea lui Moise îi silește să pedepsească cu moartea hula lui Iisus care s-a numit pe Sine Fiul veșnic al lui Dumnezeu. Pilat îl ia deoparte pe Iisus și-L întreabă de unde este. Iisus tace. Lui Pilat i se face milă de El și vrea să-L salveze. Dar mulțimea se aude strigînd și chiar începe să amenințe că-l va pîrî pe Pilat la Roma că a eliberat pe omul care s-a răzvrătit împotriva ordinii Imperiului. Auzind acestea, Pilat s-a înfricoșat de răutatea vrăjmașilor lui. Căci cunoștea bine pe împăratul roman, bănuitor și crud, cu care nu era de glumit în astfel de împrejurări. Și tulburat L-a scos afară pe Iisus și L-a așezat pe scaunul de judecată, în locul ce se cheamă pardosit cu pietre, iar evreește Gabbata. Și era vinerea Paștelui, ca la al 6-lea ceas și a zis iudeilor: Iată împăratul vostru! Iar ei au strigat: Ia-L, răstignește-L! Zis-a lor Pilat: Pe împăratul vostru să-L răstignesc? Răspuns-au mai marii preoților: N-avem împărat decât pe Cezarul. Deci atunci L-a dat lor ca să-L răstignească (Ioan XIX, 13—15).

Și au pornit pe Domnul de-a dreptul la locul răstignirii pe Golgota, un munte în afara Ierusalimului. Cît de greu a fost acel drum pentru Mîntuitorul. Mulțimea i-a pus crucea pe umăr și spre a-L înjosi mai rău, au adus și doi tilhari. Iisus își duce crucea cu pași tremurători și cade de trei ori sub greutatea ei.

Cînd, cu totul slăbit de puteri fiind, în zadar loveau în El și-L sileau să se ridice, au pus pe un trecător care venea din țarină, Simon Cireneanul, ca să-I ducă mai departe crucea. «Și mergea după El mulțime multă de popor și de femei» (Luca XXIII, 27). Femeile pătrunse de durere priveau la Cel ce pătimea și-L plîngeau cu milă. Pe tot drumul spre Golgota întîlnim o singură scenă mîngîietoare: cînd a căzut a treia oară Iisus la pămînt, una din femei și-a făcut cale printre slugi și I-a șters fața sfîntă, însîngerată cu marama sa. Compătimirea aceasta L-a mișcat pe Iisus și uitînd o clipă de durerile Lui le-a zis: «Fiice ale Ierusalimului, nu Mă plîngeți pe Mine, ci pe voi plîngeți-vă și pe copiii voștri» (Luca XXIII, 28).

Nemărginită este dragostea Sa dumnezeiască!

Dar cine e femeia care vine sprijinită de brațul apostolului celui mai tânăr? Cine e femeia tristă care-și sfărîmă miinile și privește în lacrimi la Iisus? Este mama Lui, Maica durerilor, care vede cum lovesc cu picioarele în Fiul ei, și nu-L poate răpi din mîinile chinuitorilor. Cine cunoaște în aceasta pe femeia despre care s-a spus: «O, voi toți cei care treceți pe cale, priviți și vedeți dacă este durere mare ca durerea mea!»

Cortegeul ajunge pe Golgota. I-au smuls îmbrăcămintea lipită de rănile proaspete din care se mai scurge sînge. Gol, îl pun pe cruce. În mîini și în picioare îi bat cuie. Sus, pe muntele Golgota răsună lovituri de ciocan. La auzul lor se înfi-oară pămîntul și plîng îngerii din cer. Pe cruce, între cer și între pămînt, atîrnă acum Cel Sfînt pe unealta de chinuri cea mai rușinoasă a vremii vechi. Tot atunci au răstignit împreună cu El doi tilhari, unul de-a dreapta și unul de-a stînga (Matei XXVII, 38). Lîngă Iisus, un glas urît se aude: «...de ești Fiul lui Dumnezeu, coboară-Te de pe cruce! ...pe alții a mîntuit, iar pe Sine nu se poate mîntui?» (Matei XXVII, 40—42).

Moartea cea sfîntă a unui Om-Dumnezeu o batjocorește un vierme de nimica. «De este împăratul lui Israel, coboară-se acum de pe cruce și vom crede în El» (Matei XXVII, 42). Cît de întunecată poate deveni o inimă omenească, încît să-și ridă pînă și de suferințele unui muribund. Pentru Iisus însă nu există vreo batjocoră care să-l poată știrbi cituși de puțin iubirea Lui cea nemărginită. El își deschide gura și cele dintîi cuvinte pe cruce sînt cuvinte de îndurere: «Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Iar către tilharul din dreapta a zis: «Adevărat grăiesc ție: astăzi vei fi cu Mine în rai» (Luca XXIII, 43). Și văzînd pe mama Sa și pe ucenicul pe care-l iubea stînd alături, a zis mamei Sale: Femeie, iată fiul tău! Apoi a zis ucenicului: Iată mama ta. Și din acel ceas a luat-o ucenicul la sine. Fericit este ucenicul de care Domnul își aduce aminte acum și-i lasă moștenirea cea mare, pe care o vor dobîndi toți cei care vor crede, pe Maica Precista. «Iar de la al șaselea ceas, întineric s-a făcut peste tot pămîntul pînă la al nouălea ceas. Iar în ceasul al nouălea a strigat cu glas mare zicînd: «Eli, Eli, lama sabah-tani?» adică: «Dumnezeul Meu, Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit?» (Matei XXVII, 45—46).

Agonia cea infricoșată începe. Iisus arde de chinul setei și zice: «Mi-e sete!» (Ioan XIX, 28). Un ostaș umple un burete cu oțet și punîndu-l într-o trestie de isop I l-a dus la gură» (Ioan XIX, 39).

Și văzînd că totul s-a împlinit, Iisus a zis: Săvîrșitu-s-a! Se săvîrșise prin patimi și moarte pe cruce lucrarea de răscumpărare a Cuvîntului făcut om, a Mielului nepătat care a luat asupra-și păcatele lumii. Odată vărsat sîngele Său pentru noi, Domnul își vede împlinită lucrarea Sa mîntuitoare pe care a avut-o de făcut. Lucrul pe care Tatăl cerea I l-a dat a-l face, I-a săvîrșit: Numele Tatălui a fost vestit oamenilor, păcatul lumii a fost înlăturat, omenirea se va naște din nou prin botezul cu Duhul Sfînt, viața veșnică este cîștigată pentru toți cei care i-au fost încredințați de Tatăl cerea. Acum, El își întoarce ochii la cer și cu glas mare zice: «Părinte, în miinile Tale încredințez Duhul Meu» (Luca XXIII, 46). Și plecîndu-și capul pe piept, în trupul Domnului Hristos înceleză funcțiunile vieții pămîntești. Scrie Scriptura: «și plecîndu-și capul și-a dat duhul» (Ioan XIX, 30). În clipa aceasta «catapeteasma templului s-a sfîșiat în două de sus pînă jos, și pămîntul s-a cutremurat, pietrele s-au despicat și mormintele s-au deschis și multe trupuri de sfinți adormiți s-au sculat; și ieșind din morminte, după învierea Lui, au venit în sfînta Cetate și s-au arătat multora. Iar sutașul și cei ce împreună cu el păzeau pe Iisus,

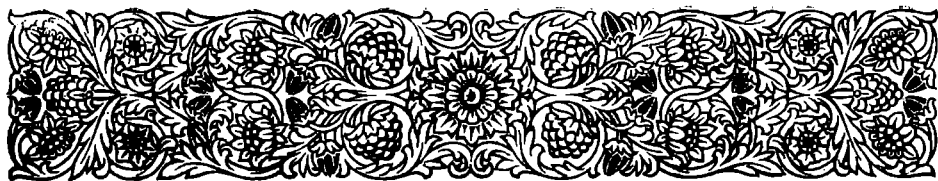
văzînd cutremurul și cele ce s-au făcut, s-au înfricoșat foarte... Și erau acolo și femei multe, de departe privind.

Vinerea mare este zi tristă. Ea este ziua în care ne aflăm lângă crucea lui Iisus, pe Golgota. Din înaltul crucii domină asupra noastră Cel răstignit ca Răscum-părător al tuturor. Este între noi vreunul care vede atîta suferință și dragoste — și nu cade în genunchi zicînd: Cred Doamne și mărturisesc că Tu ești Hristos, Fiul Dumnezeului celui viu!

Calea crucii n-a fost o taină pentru Iisus. El îi știe tot înțelesul ei înalt. Cu mult înainte El a vorbit de ceasul Său care trebuie să vină (Ioan II, 4; VII, 6—8, 30; VIII, 20; XII, 23—27). Înaintea celui din urmă Paște al Său, El merge la Ierusalim știînd pentru ce anume merge: pentru a suferi și a muri de bunăvoie pentru noi (Ioan VIII, 14). Moartea Sa nu este o înfrîngere, ci o biruință fiindcă a implinit, pe cruce voînța și misiunea pentru care L-a trimis pe pămînt Tatăl ceresc. Și Tatăl îl proslă-vește (Ioan VII, 39). Numai Mîntuitorul a învins moartea. Cînd puterile omenești descreșteau în trupul Lui din ce în ce, ca o lumină ce se depărtează pe încetul, pe măsură ce era El mai aproape de a muri, în același timp ele creșteau ... încît în a treia zi de ședere în mormînt, cînd moartea părea stăpînă, biruie totuși viața dum-nezeiască și Domnul iese viu din mormînt. «Înghițitu-s-a moartea în biruință, scrie Sf. Ap. Pavel. Unde-ți este, moarte, boldul? Unde-ți este, iadule, biruința?» (I Cor. XV, 54—55). Așadar moartea Domnului n-a fost un sfîrșit, ci o vremelnică luare de rămas bun al unui Om-Dumnezeu care prin înviere se întoarce între ai săi ca Stăpîn ceresc.

...Ca să ne descopere puterea învierii Sale și totodată învierea viitoare a tuturor celor care au gustat și vor gusta moartea, Domnul a primit să pătîmească astăzi. Sfînta Biserică ne amintește că în prag de plecare din lume, Domnul este plin de negrăite simțăminte de iubire și rostește cuvinte care n-au mai fost auzite și care vor răsuna veșnic în inimile credincioșilor. Apoi, judecat și bătut, ajunge pe cruce. Trupul Lui este plin de rănî, capul Lui e încununat cu spini, inima îi va fi străpunsă de o suliță. Mai putem cugeta în această Vinere la altceva decît la Hris-tos Domnul, care s-a coborît pînă la moarte ca să ne înalțe pe noi la cer, care a murit pentru ca noi pururi să trăim? În El «avem răscumpărarea prin sîngele Lui, iertarea păcatelor, după bogăția harului Lui» (Efes. I, 7). Astăzi, Domnul, de pe cruce întoarce spre noi chipul Său brăzdat de sînge, ochii Lui vii ne privesc țîntă. Pri- virile care l-au adus la pocăință pe tilharul cel din dreapta vor să miște și inimile noastre pentru a părăsi întunericul păcatului. Dacă ne vom întoarce și vom des- chide ochii sufletului nostru spre Iisus Mîntuitorul vom simți privirile Lui, vom primi puterea Duhului Sfînt în ajutor și ne vom sfinți înviorîndu-ne de duhul pocă- inței. Măcar acum vom merge cu trezvie pe drumul Calvarului spre a fi părtași la purtarea crucii Lui și vom auzi chemarea Lui de pe cruce: «Vino la mine, creștine! Te recunosc ca pe un frate după durerile și suferințele tale, te recunosc după rănile inimii tale. Vino și privește-Mă. Eu am mers de bunăvoie la cruce, am învins păcatul și am triumfat asupra morții. Învață că suferința cea împotrivoitoare la păcat este și pentru tine cruce dătătoare de mîntuire, de viață, de fericire. Du lupta cu păcatul și tu. Iar cînd greutatea crucii te va apăsa mai mult, gîndește-te la Mine și vei afla alinarea și odihna cea dorită».

Pr. ANATOLIE ZAREA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(mai—iunie)

1 Mai, ziua internațională a celor ce muncesc. — Ca în fiecare an, ziua de 1 Mai, a prilejuit și anul acesta în țara noastră o puternică reafirmare a solidarității internaționaliste, a tradițiilor revoluționare ale poporului nostru, o sărbătoare a succeselor muncii și a viitorului strălucit al patriei noastre.

Împreună cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, cu ceilalți conducători de stat, locuitorii Capitalei au adus, în ziua de 1 Mai, ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc, un vibrant omagiu, acestei mari sărbători a tuturor oamenilor muncii, în cadrul unei entuziaste adunări populare la Sala Palatului din Capitală.

La marea Adunare populară din Capitală au participat distinși oaspeți de peste hotare, conducători ai instituțiilor centrale și ai organizațiilor de masă și obștești, personalități ale vieții noastre științifice și culturale din țară precum și șefii misiunilor diplomatice acreditați în țara noastră, atașați militari și numeroși membri ai corpului diplomatic.

În cadrul adunării populare consacrată zilei de 1 Mai, a luat cuvîntul Dl. Gheorghe Pană, președintele Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România.

Remarcînd faptul că, sărbătorirea din acest an a zilei de 1 Mai marchează împlinirea a trei decenii de la primul 1 Mai liber care a urmat insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944 și a instaurării la 6 martie 1945 a guvernului democratic, Dl. Gheorghe Pană, a analizat pe larg bilanțul mărețelor realizări cu adevărat istorice obținute de poporul român în ultimele trei decenii, atît pe plan intern cît și pe plan extern.

«Sînt trei decenii — a spus vorbitorul — în care oamenii muncii din țara noastră au cucerit întreaga putere politică și economică din mîinile exploatoare, s-au eliberat de orice exploatare și asuprire, au devenit stăpîni deplin ai propriilor destine și ai roadelor muncii lor», prin muncă, pace și bună-înțelegere alit pe plan intern cît și extern. Toate acestea au făcut ca România, într-o perioadă relativ scurtă, să pună capăt înapoierii economice și sociale moștenite de la vechea orînduire, să devină o țară cu o economie în plină dezvoltare și modernizare, cu o dinamică înaltă a progresului social, cu o bogată viață spirituală și materială.

Cu acest prilej, vorbitorul a subliniat contribuția deosebit de însemnată pe care o aduce la elaborarea și la aplicarea în viață a politicii de pace și progres a popo-

rului nostru, fiul cel mai iubit al României, Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, pentru ca țara noastră să înflorească tot mai mult spre binele și fericirea poporului român, aducând astfel o contribuție tot mai însemnată la creșterea forței și prestigiului mondial socialist, la triumful cauzei socialismului și păcii în lume.

Vizite de pace, prietenie și cooperare. — Intre 5 și 8 mai 1975, ministrul Afacerilor Externe al R. S. România, George Macovescu, a efectuat o vizită oficială în Finlanda, la invitația ministrului Afacerilor Externe al acestei țări, Ahti Karjalainen. Această vizită s-a înscris în cadrul evoluției pozitive a relațiilor de prietenie dintre România și Finlanda, țări care în ultimii ani au lărgit baza trainică de cooperare multilaterală, în interesul celor două națiuni.

Convorbirile pe care Dl. George Macovescu, ministrul român al Afacerilor Externe, le-a avut în Finlanda cu Urho Kekkonen, președintele Finlandei, cît și cu omologul său finlandez au evidențiat încă o dată roadele fructuoase rezultate din întîlnirile la nivel înalt din 1969 cînd președintele Kekkonen ne-a vizitat țara și respectiv 1971 cînd președintele României Dl. Nicolae Ceaușescu a vizitat Finlanda.

Ambele părți au evidențiat cu satisfacție progresul relațiilor bilaterale bazate pe principiile respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, principiilor care stau la baza cooperării dintre cele două țări.

În cadrul convorbirilor s-au analizat, de asemenea, stadiul cooperării economice și comerciale dintre cele două țări în spiritul avantajului reciproc. Un alt capitol important al convorbirilor a fost consacrat abordării situației internaționale, evidențîndu-se în mod deosebit, importanța Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, aprecîndu-se totodată progresele și bunele rezultate obținute pînă acum, care deschid largi orizonturi păcii și înțelegerii între popoare. În acest sens s-a avut în vedere procesul elaborării documentelor privitoare la principiile fundamentale ale relațiilor dintre statele participante la securitatea europeană în ansamblul ei, la cooperarea în multiple domenii între țările continentului cît și la urmările instituționale ale conferinței.

Subliniind că, aceste documente trebuie să corespundă aspirațiilor popoarelor din Europa, de a dezvolta o cooperare într-o deplină atmosferă de securitate, ministrul român al afacerilor externe, Dl. George Macovescu, a precizat că România și Finlanda, luptă cu toate forțele spre a se ajunge la realizarea dezarmării generale, pentru ca fiecare popor să-și poată folosi, în mod liber și creator resursele materiale și umane, spre bine și bunăstare.

În încheierea vizitei, oaspeții și gazdele au apreciat că rezultatele schimbului de vederi vor contribui la amplificarea relațiilor bilaterale, în interesul celor două popoare, al cauzei generale a păcii și colaborării internaționale.

*
*   *
*

În succesiunea inițiativelor și acțiunilor constructive de politică externă, ale țării noastre, recunoscută și apreciată deosebit în viața internațională, se înscrie și vizita oficială în țara noastră a reginei Iuliana a Olandei, împreună cu Alteța Sa Regală Bernhard, prințul Țărilor de Jos, vizită efectuată între 13—16 mai a.c., la invitația președintelui Nicolae Ceaușescu și a doamnei Elena Ceaușescu.

După vizita oficială în Olanda a președintelui Nicolae Ceaușescu și a Doamnei Elena Ceaușescu, care a avut loc în urmă cu doi ani, această nouă întîlnire la nivel

înalt, a fost aşteptată cu interes şi salutată cu multă cordialitate de opinia publică din România.

Aşa cum spunea preşedintele Nicolae Ceauşescu, vizita înalţilor oaspeţi atestă «dezvoltarea multilaterală a relaţiilor româno-olandeze pe baza deplinei egalităţi în drepturi, a respectului reciproc şi avantajului mutual, are o importanţă nu numai pentru ţările şi popoarele noastre. Ea reprezintă, în acelaşi timp, o contribuţie la îmbunătăţirea climatului european, la asigurarea securităţii pe continent şi, totodată, un exemplu de relaţii între două state cu orînduiri sociale diferite, dornice să trăiască în înţelegere şi prietenie, să contribuie la cauza păcii şi colaborării între naţiuni».

Aceste afirmaţii s-au dovedit roditoare în cadrul convorbirilor care au avut loc, într-un dialog sincer, întemeiat pe stimă şi respect reciproc, promovat consecvent de România şi preşedintele ei, Nicolae Ceauşescu, şi care s-au încheiat prin *Declaraţia solemnă comună*, act de mare însemnătate pentru cele două ţări.

Prin Declaraţia solemnă comună s-a consfinţit hotărîrea celor două ţări de a adînci şi intensifica raporturile bilaterale. Ea a proclamat principiile pe care cele două ţări înţeleg să-şi întărească relaţiile reciproce, precum şi relaţiile cu celelalte state: respectarea suveranităţii şi independenţei naţionale, egalitatea în drepturi, dreptul şi datoria statelor de a conlucra pentru pace şi progres etc.

De asemenea declaraţia remarcă progresul şi rezultatele bune ale acordurilor încheiate în 1973, în urma cărora, în numai doi ani, schimburile comerciale dintre cele două state s-au triplat, încît pe piaţa olandeză, produsele româneşti din industria chimică şi constructoare de maşini, au o prezenţă variată şi de înaltă tehnicitate, ca şi mărfurile olandeze pe piaţa română.

Aşa cum sublinia şi Majestatea Sa Regina Iuliana a Olandei, «ţările noastre, cu mijloacele de care dispun, trebuie să folosească totul pentru o lume paşnică şi demnă de fiinţa umană».

Referindu-se la Conferinţa general-europeană, pentru înfăptuirea dezarmării generale şi, în primul rînd a celei nucleare, pentru lichidarea stării de subdezvoltare în care se mai află unele popoare şi înlăturarea vestigiilor politicii de inegalitate şi asuprire care generează şi accentuează stările de criză din viaţa internaţională, atît Dl. preşedinte Nicolae Ceauşescu, cît şi Regina Iuliana şi-au exprimat convingerea că România şi Olanda vor colabora şi mai departe în baza principiilor cuprinse în Declaraţia solemnă pe plan bilateral şi internaţional, spre binele general al păcii şi colaborării între toate statele lumii.

Primirea frăţească şi prietenească rezervată suveranei Țărilor de Jos şi personalităţilor care au însoţit-o, în Capitală şi în toate locurile vizitate, a exprimat sentimentele de preţuire şi stimă ale poporului român faţă de poporul olandez, precum şi convingerea fermă în rezultatele fructuoase pe care schimbul de vederi la cel mai înalt nivel între cele două ţări îl vor aduce atît în domeniul relaţiilor bilaterale, cît şi în cel al înţelegerii general-europene şi internaţionale.

Între 22—28 mai, la invitaţia guvernului Republicii Socialiste România, în frunte cu Dl. Nicolae Ceauşescu, preşedintele ţării noastre, ne-a vizitat ţara Dl. Kim Ir Sen, secretar general al Comitetului Central al Partidului Muncii din Coreea, preşedintele Republicii Populare Democrată Coreea.

Desfășurată sub auspiciile unei adevărate sărbători a prieteniei româno-coreene, constituind un moment istoric de mare importanță în dezvoltarea raporturilor de colaborare frățească și solidaritate militantă, vizita oficială în țara noastră a înalților oaspeți, a constituit pentru poporul român — așa cum sublinia Dl. Nicolae Ceaușescu — «un amplu tur de orizont asupra stadiului actual și perspectivelor de dezvoltare a raporturilor bilaterale pe multiple planuri, care sînt expresia profundelor satisfacții pentru evoluția ascendentă a colaborării româno-coreene, a hotărîrilor de a ridica pe o nouă treaptă relațiile politice, economice, tehnico-științifice și culturale ale celor două popoare prietene».

Hotărîrea comună de a asigura intensificarea și întărirea relațiilor frățești dintre cele două țări și-a găsit expresia cea mai elocventă în semnarea, la 26 mai a.c., a «Tratatului de prietenie și colaborare între Republica Socialistă România și Republica Populară Democrată Coreeană», document de mare însemnătate istorică, rezultat dintre convorbirile ce au avut loc între Dl. Nicolae Ceaușescu și Dl. Kim Ir Sen.

Semnarea tratatului, convorbirile ce s-au purtat deschis și sincer, înțelegerile care au fost realizate cu privire la colaborarea frățească în toate domeniile de activitate, vor constitui un imbold pentru întărirea relațiilor dintre țările socialiste, țările din lumea a treia și a tuturor popoarelor iubitoare de pace din lume.

Pe lângă problemele de interes reciproc, în timpul convorbirilor oficiale s-a examinat și un cerc larg de probleme privind viața internațională, ceea ce a prilejuit evidențierea identității de păreri cu privire la cele discutate, cum ar fi: lupta de eliberare națională și socială a popoarelor; criza generală a sistemului capitalist și schimbările radicale în raportul de forțe pe plan mondial în favoarea forțelor socialiste și antiimperialiste; întărirea mișcării comuniste și muncitorești internaționale; lupta comună împotriva celor ce doresc divizarea Coreei; retragerea neîntîrziată a tuturor trupelor străine din Coreea de Sud, care poartă emblema O.N.U.; obligația tuturor statelor de a-și reglementa pașnic diferendele lor; dreptul inerent al fiecărui stat la autoapărare individuală sau colectivă, în conformitate cu articolul 51 al Cartei Națiunilor Unite, etc.

În încheierea convorbirilor cele două părți au constatat cu satisfacție că dialogul româno-coreean constituie un drum firesc al colaborării frățești dintre cele două țări, partide și popoare, la întărirea unității și coeziunii țărilor socialiste, a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a păcii și înțelegerii dintre state și popoare.

*
*   *
*

În aceeași atmosferă sărbătorească s-a desfășurat și vizita în România a primului ministru al Republicii Elene, Constantin Caramanlis, care, la invitația președintelui României, Nicolae Ceaușescu și a primului ministru al guvernului român, Manea Mănescu, a fost oaspetele țării noastre între 26 și 27 mai.

Deși scurtă, vizita primului ministru grec a constituit un moment de adîncă semnificație în evoluția bunelor relații dintre cele două popoare, relații ale căror rădăcini se pierd adînc în istorie și care au rezistat vremurilor, în pofida evenimentelor istorice prin care au trecut cele două țări de-a lungul veacurilor.

Ca urmare a convorbirilor oficiale, care au relevat aspirațiile comune ale popoului român și elen spre pace, înțelegere și colaborare între ele și celelalte popoare ale lumii, a fost semnată o «*Declarație solemnă comună*», care reafirmă și proclamă

voința celor două popoare de a-și fundamenta relațiile dintre ele și cu celelalte state, pe normele dreptului internațional, pe scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite, evidențiind rolul celor două țări la instaurarea unui climat de pace și securitate în Peninsula Balcanică, pentru binele și fericirea oamenilor.

Pentru securitate și cooperare în Europa. — Lucrările Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa au continuat și în lunile mai și iunie analizând problema de elaborare în cadrul prevederilor generale referitoare la respectarea și aplicarea principiilor, a unei serii de clauze cu privire la Raportul dintre eforturile întreprinse în acest domeniu, de conferința general-europeană și activitatea Organizației Națiunilor Unite.

În acest sens avându-se în vedere că 30 din cele 35 de state participante la Conferință sînt membre ale O.N.U., s-a convenit să se exprime, în primul rînd, voința comună de a acționa, în aplicarea acestor principii, conform cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite, examinîndu-se în același timp și problema sprijinirii activității și a creșterii rolului O.N.U.

Reprezentantul român s-a pronunțat cu fermitate pentru adoptarea de către statele participante a angajamentului de a sprijini întărirea rolului O.N.U. în ceea ce privește menținerea și consolidarea păcii, securității și justiției internaționale prin promovarea normelor dreptului internațional în relațiile dintre state, precum și dezvoltarea cooperării între toate națiunile.

În cadrul ședinței din 5 iunie a Comitetului de coordonare a lucrărilor celei de a doua faze a Conferinței, s-a aprobat noul program de ședințe pentru perioada 9 iunie — 4 iulie și pentru pregătirea fazei a treia a Conferinței.

Au fost apreciate eforturile guvernului finlandez în pregătirea și găzduirea primei faze a Conferinței și s-a exprimat convingerea că cea de a treia fază a Conferinței, în capitala Finlandei va marca un moment istoric de o deosebită semnificație în viața continentului european, care să asigure înțelegerea dintre țările participante pe multiple planuri.

O nouă solie de pace, prietenie și colaborare. — Brazilia și Mexicul sînt al optulea și respectiv al nouălea stat din America Latină care, în mai puțin de doi ani, au primit mesajul de pace, prietenie și colaborare al R. S. România în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, între 4 și 11 iunie a.c.

Așa cum reiese din comunicatele și declarațiile comune semnate cu această ocazie, amploarea dialogului promovat de România socialistă cu toate statele lumii, pentru consecvența cu care țara noastră acționează în dorința dezvoltării relațiilor frățești cu toate țările indiferent de sistemul lor social-economic, se constată contribuția majoră a președintelui Nicolae Ceaușescu la crearea unui cadru istoric al dezvoltării actuale și de perspectivă a relațiilor dintre România și popoarele continentului latino-american.

Afît convorbirile purtate cu președintele Republicii Federative a Braziliei, Domnul Ernesto Geisel cît și cele avute cu Domnul Luis Echeverria Alvarez, președintele Statelor Unite Mexicane, precum și documentele semnate, dau un conținut concret activității desfășurate de reprezentanții celor trei țări, pentru identificarea diferitelor domenii în care se poate realiza o colaborare spre binele tuturor oamenilor.

În aceeași ambianță s-au desfășurat și convorbirile la nivel înalt, prilejuate cu această ocazie, la Dakar, Caracas, Washington și Londra, unde președintele țării noastre a făcut scurte escale. Remarcăm, îndeosebi, întâlnirea și convorbirile dintre președintele Nicolae Ceaușescu și președintele Statelor Unite, Gerald Ford, care au constituit de asemenea, un pas înainte în ridicarea pe o treaptă superioară a relațiilor de prietenie și colaborare multilaterală dintre România și S.U.A.

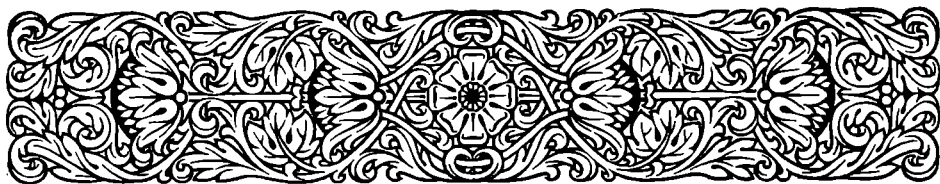
*
*   *
*

În aceleași scopuri mărețe, de pace și prietenie, s-a înscris și vizita pe care președintele Portugaliei, generalul Francisco da Costa Gomez și Doamna Maria Estela da Costa Gomez au făcut-o în țara noastră între 13—15 iunie, precum și cea efectuată de Dl. Todor Jivkov, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria (16—22 iunie a.c.).

Opinia publică din țara noastră, întregul popor văd în rezultatele strălucite ale vizitelor și convorbirilor președintelui Nicolae Ceaușescu în străinătate și în țara noastră o nouă acțiune internațională de prestigiu a României socialiste, o magistrală îmbinare a poziției de principiu cu activitatea practică, consecvent desfășurată de țara noastră pe scena politică a lumii.

În cronică marilor fapte întreprinse în numele păcii și înțelegerii în întreaga lume, România și-a adus o nouă și valoroasă contribuție, așa cum n-a încetat s-o facă în ultimii ani, așa cum este hotărâtă s-o facă și în viitor.

REDACTIA

ȘTIRI ECUMENICE

— «Akid» — buletinul Bisericii Vechi-Catolice — notează în nr. 173/1975 următoarele: «Ca semn vizibil al relațiilor strânse dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Veche-Catolică, Prea Fericitul Patriarh Justinian (București) a distins cu «engolpion» Episcopii Vechi-Catolici Iosef Brinkhues (Bonn) și Léon Gauthier (Bern).

Cu «Crucea patriarhală» au fost distinși Preotul Franz Ackermann, Vicarul Bisericii Vechi-Catolice din Elveția, Pr. Consilier sinodal Dr. Ernst Kreuzeder (Viena), Pr. docent Sigisbert Kraft (Karlsruhe), Profesorul emerit Dr. Werner Küppers (Tübingen) și Prof. Dr. Berthold Spuler (Hamburg).

— Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicarul Sfintei Patriarhii, a participat, din partea Bisericii noastre, la lucrările Comitetului Ecumenic «Inter-Church Aid» al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, întrunit la Torre Pellicce (Italia).

— La jubileul său de 100 de ani, Facultatea Teologică Veche-Catolică de la Universitatea din Bern (Elveția) a distins cu titlul de «Doctor honoris causa» pe dogmatistul ortodox grec, Prof. Dr. I. Karmiris de la Universitatea din Atena. Distincția i-a fost acordată «în semn de recunoaștere a meritelor sale pentru promovarea relațiilor ecumenice între Biserica Ortodoxă și celelalte Biserici creștine, și îndeosebi Biserica Veche-Catolică. Prof. Karmiris este unul dintre secretarii Comisiei mixte ortodoxe Vechi-Catolice, înființată în 1973, pentru dialogul teologic oficial în vederea reunirii celor două Biserici. Cu ocazia promoției, Prof. Karmiris a ținut o conferință în care a făcut o privire istorică asupra relațiilor dintre ortodocși și vechi-catolici. Prof. Karmiris a fost ales și membru al Academiei de Științe de la Atena. În prelegerea inaugurală a tratat tema «Biserica Ortodoxă în dialog cu Bisericile neortodoxe», subliniind importanța și necesitatea dialogului interconfesional.

— În Melanesia (Pacifical de sud) s-a constituit o Biserică Anglicană Autonomă (Akid nr. 173/1975).

— În editura «Pallotinum» (Varșovia) a apărut primul din cele două volume care vor trata istoria Bisericii din Polonia. Primul volum cuprinde timpul de la primirea creștinismului și pînă la mijlocul secolului XVIII.

— Profesorul de teologie Irineu Gavrilovici (45 ani) a fost numit Episcop-Vicar al Patriarhului ortodox sîrb Gherman.

— Sinodul episcopilor Bisericii Ortodoxe din Antiohia s-a întrunit sub președinția Patriarhului Ilie IV în mînăstirea Sfîntul Ilie din Betina, lîngă Beirut, elaborînd un «nou drept bisericesc». Acesta cuprinde condiții mai severe pentru candidații la episcopat și o mai largă participare a credincioșilor la treburile bisericești. Episcopii vor putea fi aleși numai dintre monahii care au petrecut mai mult timp în mînăstiri și au activitate duhovnicească.

— Sinodul Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol l-a numit pe Arhiepiscopul Ezechiel din Australia Mitropolit de Pisidia, iar pe Arhimandritul Pantelimon Kontagiumies Episcop-Vicar al Mitropolitului din țările Benelux-ului, cu titlul de «Episcop de Apollonia».

— Episcopul Timotei de Eleusis (Alexandria) prezintă elogios în revista «Pantoinos», organul oficial al Patriarhiei alexandrine, lucrarea dogmatistului romano-catolic Karl Rahner, intitulată «Viitorul credinței». Lucrarea este foarte utilă în lumină ecumenistă, fiindcă nu insistă asupra erorilor din trecut. Contrastele dintre Bisericele Ortodoxă și Romano-Catolică — subliniază Rahner — nu se pot înlătura stăruint asupra erorilor trecutului, ci îndreptînd atenția asupra Bisericii celei una din viitor.

— O comisie de ierarhi elaborează o nouă constituție a Bisericii Ortodoxe din Grecia, după care se va schimba modul numirii ierarhilor.

— Arhimandritul Metodie, starețul minăstirii ortodoxe Rila (Bulgaria), a luat atitudine față de articolele jubiliare apărute în publicații catolice la împlinirea a 700 de ani de la «Conciliul Uniunal» din Lyon (1274), arătînd că acolo a fost o «unire cu sila», nerecunoscută de ortodocși.

— O colaborare mai strînsă între Patriarhiile din Alexandria, Antiohia și Ierusalim cere Mitropolitul de Cartagina, Parthenios, în revista «Pantoinos», organul oficial al Patriarhiei de Alexandria.

— Dr. Abdel Hahim Mahmud, Marele Imam al Universității Al-Azhar din Cairo, a instituit un comitet de profesori de teologie pentru pregătirea unui proiect în vederea înființării de facultăți de teologie islamice pe lîngă o serie de universități americane. Acestea vor fi încorporate universităților respective, conducerea spirituală rămîind însă la Al-Azhar.

— La invitația Bisericii Ortodoxe Ruse, comisia pentru tineret a «Conferinței creștine pentru pace» s-a întrunit la Academia teologică din minăstirea Sfîntul Sergiu de la Sagorsk. Au participat 48 de tineri creștini de diferite confesiuni din 22 de țări din Europa, Asia, Africa, America. Tema: «Educația pentru pace». Pe temă de texte biblice și patristice s-a arătat că activitatea pentru pace a fost totdeauna o preocupare a Bisericii. Există o continuitate în «teologia păcii», determinată de credința creștină.

— La Dakar, capitala Senegalului, s-a ținut o «Conferință islamică mondială», urmărind să întărească legăturile dintre musulmanii din toată lumea și să facă cunoscută cultura arabă-islamică popoarelor din Asia, Africa, Europa și America Latină.

— «Teologie pentru slujirea creștină a păcii» a fost tema unui seminar organizat la Berlin de comitetul regional al «Conferinței creștine pentru pace».

— În discuții s-au vădit și deosebiri de concepții teologice; unanimitatea a fost însă în afirmarea că «lucrarea pentru pace este unul dintre semnele caracteristice esențiale ale existenței creștine».

— La Praga a fost o întîlnire între delegați ai «Conferinței de la Berlin a creștinilor catolici din țările europene» și delegați ai «Conferinței creștine pentru pace». Scopul întîlnirii a fost un schimb de informații privind activitatea și planurile celor două mișcări, precum și adîncirea colaborării lor, ajungînd la concluzia că credința în Iisus Hristos obligă creștinii să militeze totdeauna pentru pace și dreptate socială în lume.

— Cercetarea catacombelor din Roma a fost «opera vieții» Prof. Dr. Enrico Iosi, care a împlinit recent vârsta frumoasă de 90 de ani. Rezultatele cercetărilor sale sînt cuprinse în peste 200 de lucrări.

— Într-o întîlnire interconfesională, teologul evanghelic, Prof. Dr. Jürgen Moltmann (Tübingen), s-a declarat pentru o comunitate euharistică a creștinilor tuturor confesiunilor, căci «comunitatea creștină de sub cruce nu îndreptățește a refuza comunitatea la masa Domnului». Iar Prof. Dr. Wilhelm Breuning (Bonn), ca vorbitor romano-catolic, a accentuat însemnătatea comunitară a Euharistiei, fără să aprobe însă «euharistia interconfesională».

— Pentru prima dată a participat un creștin la o sesiune a Congresului mondial evreesc. Este vorba de Pr. Dr. Franz von Hammerstein, delegat al Consiliului Ecu-menic al Bisericilor, care a prezentat și un referat la Congresul ținut la Ierusalim.

— Teologi romano-catolici și luterani din S.U.A. și-au continuat la St. Louis dialogul lor privind infailibilitatea Papei. Pînă acum, au elaborat un studiu despre primatul papal, ajungînd la concluzia că acesta nu trebuie să constituie un impediment la împăcare. Dialogul a început cu zece ani în urmă, la el participînd zece teologi catolici și zece teologi luterani (Epd. 9, 12, 13/1975).

— S-ar putea ca, în interesul pastorației, Biserica Romano-Catolică să reexamineze «problema celibatului preoțesc» a afirmat într-un interviu. Episcopul romano-catolic de Malaga, Ramon Bucarrais.

— *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului* semnează studiul: «Die christliche Ethik und der soziale Fortschritt» în revista «Standpunkt» *Evangelische Monatsschrift* Berlin nr. 7/1973, iar în nr. 12/1974 al aceleiași reviste, *Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului*, semnează studiul: «Zur Gemeinschaft der Kirchen», — amîndouă studiile sînt elogios apreciate de redacția numitei reviste.

— În revista «Ostkirchliche Studien» publicată de «Institutul pentru studiul Bisericilor Răsăritene» din Würzburg, Profesorul Ernst Chr. Suttner prezintă elogios teza de doctorat susținută la Institutul Teologic Universitar — București de *Prea Sfințitul Episcop-vicar patriarhal, Antonie Plămădeală*: «Biserica slujitoare», București, 1972.

Asemenea și teza de doctorat a P. Cuv. Arhim. Timotei Sevicu, Vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, intitulată: «Doctrina hristologică a Sfintului Chiril al Alexandriei în lumina tendințelor actuale de apropiere dintre Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale», *Timișoara*, 1973.

— «Catedra pentru istoria și teologia răsăritului creștin» (titular Prof. Hermann Goltz de la Universitatea din Erlangen publică, sub titlul «Oikonomia», studii teologice din domeniul Ortodoxiei. Pînă acum au apărut patru volume, tratînd despre cărți bisericești slavone, liturghia Sfintului Ioan Hrisostom, pietate și Corpus areopagiticum. Proximu volum: Prof. Dumitru Stăniloae (București). Studii Teologice.

— În centrul ortodox din Chambesy (Geneva) a apărut revista: «Synodika» urmărind pregătirea «Marelui și Sfintului Sinod» al întregii ortodoxii. Majoritatea paginilor sînt semnate de teologi ai Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, între care și Mitropoliții Hrisostomos de Myfa și Iacobos de Mytilene.

— Sinodul «Bisericii Ortodoxe Macedoniene», desprinsă de Patriarhia Sirbă, intrunit în Mănăstirea Caliste-Struga, și-a dat o nouă «constituție bisericească», reglementînd în primul rînd relațiile cu comunitățile apusene. Totodată se menționează că Biserica Macedoneană vrea să întrețină relații cu alte Biserici, și în primul rînd cu Biserica Ortodoxă Sirbă.

— «Comisiunea ecumenică» a Suediei sărbătorește o jumătate de veac de la prima conferință bisericească mondială, ținută la Stockholm în august 1925. Conferința s-a ținut la inițiativa cunoscutului teolog luteran, Nathan Söderblom — Arhiepiscop de Uppsala, considerat a fi intemeietorul mișcării ecumenice. — La conferința menționată de la Stockholm a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului.

— La Düsseldorf s-a organizat o «dispută ecumenică» cu tema: «Creștinii sub cruce», la care au participat teologi de diferite confesiuni (O.K.I. 3, 8/1975).

— Un grup de teologi ai Academiei catolice din Bavaria în frunte cu Cardinalul Döpfner (München) a organizat la Ierusalim un «simpozion științific» cu profesorii de la universitățile din Ierusalim și Tel Aviv cu tema: «Probleme de interes comun pentru creștini și iudei».

— S-a înființat un comitet de legătură permanentă între «Conferința Bisericilor Europene» și «Consiliul catolic al Conferinței Episcopilor europeni» pentru studiul împreună al diferitelor probleme teologice și aplicarea lor practică.

— În «Anul internațional al femeii» (1975), sinodul «Bisericii Evanghelice a Uniunii» (R. F. Germania) a decis ca femeile pastorițe să aibă în toate domeniile drepturi egale cu bărbații-pastori (Epd. 5, 7/1975).

— Universitatea din Teheran (Iran), ai cărei studenți sînt aproape exclusiv musulmini, a sărbătorit 700 ani de la decesul lui Thoma din Aquin. Rectorul Universității a deschis serbarea cu conferința: «Ideile ecumenice ale lui Thoma din Aquin». În cele două zile ale serbării s-au ținut o serie de conferințe, tratînd despre opera și gîndirea teologului dominican, Thoma din Aquin (Alt. K. febr. /1975).

— Editura «Pax» din Varșovia a publicat în limba polonă volumul V și ultimul al «Marei istorii a Bisericii Romano-Catolice», cuprinzînd intervalul de timp de la revoluția franceză pînă la moartea Papei Ioan XXIII.

— A apărut primul volum — din cele 12 volume proiectate — al Enciclopediei romano-catolice în editura științifică a Universității catolice din Lublin (Polonia). Enciclopedia aceasta se va ocupa de problemele biblice, dogmatice, morale, istorice și canonice ale Bisericii Romano-Catolice, dar și ale tuturor celorlalte comunități religioase din lume. Vor fi considerate și religiile necreștine, precum și probleme de filozofie, literatură, artă, cultură.

— «Centrul ecumenic internațional» din Frankfurt (R. F. Germania) a organizat un «seminar pentru liturghia și spiritualitatea ortodoxă», avînd în program: conferințe, servicii divine, zile de reculegere, excursii de studii (K. 22, 26/1975).

— Universitatea catolică din Löwen (Belgia) a conferit secretarului general al Națiunilor Unite, Kurt Waldheim, titlul academic de «doctor honoris causa». La această ocazie K. Waldheim a conferențiat despre «Națiunile Unite într-o lume schimbată».

— «Cursille» este numele cursurilor de trei zile care se țin din timp în timp la Würzburg pentru «împrospătarea învățaturii creștine».

— În S.U.A. s-a ținut «săptămîna clerului american» pentru «apropierea oamenilor întreolaltă într-o lume stăpînită de forță și suferință».

— A decedat în vîrstă de 87 de ani unul dintre «deschizătorii de drum» ai mișcării ecumenice: Dr. Joseph Lortz. Cîteva săptămîni înaintea decesului a publicat studiul: «Ecumenism fără adevăr?» — «drumul spre unitate trebuie să fie și drumul adevărului».

— 1200 de romano-catolici și evrei din New-York au hotărât ca timp de un an să discute despre toate problemele care în trecut au îngreuiat relațiile dintre cele două comunități religioase: — Ecumenism.

— Non-violența este puterea cea mai mare, de care dispune omul. Ea este mai puternică decât cel mai eficient mijloc de distrugere, inventat de spiritul omului. Distrugerea nu-i legea vieții omului (Mahatma Gandhi).

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, Olof Sundby, Arhiepiscop de Upsala și Primatul Bisericii Luterane C.A. din Suedia, împreună cu soția, și Protopopul Carlson de Stockholm și Rev. Henrick Svenungson, din partea Comisiei pentru relațiile externe a Bisericii Luterane Suedeze, au vizitat Biserica noastră.

Au participat în Catedrala patriarhală la serviciile divine de Sfânta Înviere și la recepția de la Palatul patriarhal. Cu această ocazie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a salutat delegația Bisericii Luterane Suedeze, făcând istoricul legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Luterană Suedeză. Totodată a subliniat ajutorul substanțial dat de Primatul Bisericii Luterane Suedeze nou-înființatei Parohii ortodoxe române, condusă de Pr. Profesor Dr. Alexandru Ciurea. În răspuns, Arhiepiscopul Sundby a vorbit de asemenea despre legăturile bune dintre cele două Biserici, precum și de frumoasa activitate dezvoltată în Suedia de Parohia ortodoxă română, mulțumind totodată și pentru frumoasa primire făcută delegației sale la București. Delegația bisericească suedeză, însoțită de Prea Sfințitul Episcop Antonie, Vicar patriarhal, și Pr. Prof. Ciurea, a vizitat institutele centrale ale Patriarhiei Române și minăstirile din jurul Capitalei. S-au vizitat și minăstirile din nordul Moldovei. O vizită a făcut delegația și Bisericii Luterane C. A. din Sibiu.

La invitația Prea Fericitului Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Comitetul de lucru și Secretariatul Internațional al «Conferinței Creștine pentru Pace» s-au întrunit în sesiune de primăvară la Sofia. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și Pr. Ilie Georgescu.

Lucrările s-au ținut în aula Academiei Teologice «Sf. Clement de Ohrida», prezidate de II. PP. MM. Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Pancratie de Stara Zagora. Tema: situația din Orientul apropiat, conexată cu tema «Pace și dreptate».

I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a vorbit despre obligația creștinilor de a sprijini orice acțiune pentru pace, cu respectarea dreptului la existență a oricărui popor.

Patriarhul ecumenic din Constantinopol, Dimitrie, și-a exprimat dorința și nădejdea că toți creștinii vor prăznuși odată împreună ziua «Învierii Domnului». Într-o adresă de «salut pascal» trimisă Papei Paul VI, Patriarhul Dimitrie scrie: «Deși anul acesta nu prăznuim în același timp Sfintele Paști, totuși «Învierea Domnului» este una și aceeași și Hristos cel înviat este unicul «Domn al tuturor».

Academia teologică «Sfântul Clement de Ohrida» din Sofia a acordat președinției «Conferinței creștine pentru pace», Mitropolitului de Leningrad și Novgorod, Nicodim, titlul de «doctor honoris causa» pentru îndelungata sa activitate în domeniul eticii sociale, pentru contribuția sa la adâncirea conlucrării ecumeniste între Bisericile Ortodoxă Rusă și cea Bulgară, precum și pentru activitatea sa pentru pace.

Patriarhul Pimen al Bisericii Ortodoxe Ruse l-a ridicat la rangul de Mitropolit pe Arhiepiscopul Filaret, exarhul Patriarhiei Ruse pentru Europa Centrală,

Dr. Athanasios Basdekis a fost numit reprezentant al Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol în «centrala ecumenică» de la Frankfurt, contribuind la o mai strînsă colaborare între Bisericile Ortodoxe din R. F. Germania.

La Blankenberf (R. D. Germană) s-a ținut o sesiune a «Cercului evanghelic internațional pentru studiul confesiunilor», cu tema: «Cum se predică?». «Cercul» menționat s-a înființat în 1962, la inițiativa Bisericii evanghelice din Elveția, Olanda și R. F. Germania.

La München s-a deschis o expoziție despre «Tema Crucii», cuprinzînd icoane, lucrări grafice și textile, înfățișînd «Crucea».

Dr. Wilhelm A. Visser't Hooft, fost mulți ani secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și în prezent președinte de onoare, a fost distins cu «Premiul Augustin Bea» pe 1974/1975, pentru activitatea sa ecumenistă dezvoltată în vederea «unirii oamenilor în libertate».

Dr. M. M. Thomas (Bangalore, India), președintele comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a fost distins de Universitatea din Leiden (Olanda) cu titlul teologic «doctor honoris causa».

Revista lunară «Evangelische Kommentare» (nr. 4/1975) insistă pentru intensificarea discuțiilor internaționale asupra drepturilor generale ale omului, subliniînd necesitatea întăririi fundamentului teologic al doctrinei despre drepturile omului, pentru a arăta contribuția specific creștină la această problemă (Epd. 14.07./1975).

La Driebergen (Olanda) s-a ținut o conferință a «Consiliului Ecumenic al tineretului», la care au participat 150 delegați din 18 țări europene. Tema generală «Credința azi» a fost tratată în referatele: 1. — «Credință și politică»; 2. — «Evanghelia și societatea»; 3. — «Credința și noul stil de viață».

Pentru întărirea lucrării ecumeniste în Anglia și Wales, Episcopii romano-catolici au înființat un comitet de legături între Biserica Romano-Catolică și consiliul britanic al Bisericilor.

Cele una mie de familii copte-ortodoxe din Egipt, trăind în R. F. Germania, și-au primit acum un preot al lor, numit de Patriarhul copt-ortodox, Shenuda III din Alexandria.

«Dialogul cu alții» a fost tema unei conferințe de teologi ținute la Academia Teologică din Leningrad. Au participat delegați ai tuturor Bisericilor din Uniunea Sovietică, care fac parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, precum și o delegație a acestui Consiliu (O.K.I. 18/1975). — (Diac. Prof. O. Bucevschi).

În acest an, Biserica Ortodoxă Sîrbă sărbătorește cea de a 800-a aniversare de la nașterea Sfîntului Sava. Cu această ocazie, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Sîrbe va trimite clerului și credincioșilor o scrisoare comemorativă și va publica un volum, cuprinzînd studii asupra vieții și activității Sfîntului Sava. De asemenea, se va săvîrși o Sfîntă Liturghie la Mînăstirea Zika, se va prezenta un concert de muzică religioasă la Belgrad iar în toate parohiile Bisericii Ortodoxe Sîrbe, de ziua Sfîntului Sava, se vor săvîrși liturghii și se vor rosti predici despre viața și activitatea sfîntului.

Sfîntul Sava a fost simbolul luptei naționale sîrbe împotriva dominației otomane iar astăzi este patronul școlilor teologice ale Bisericii Ortodoxe Sîrbe (Episkepsis nr. 121 din 25 martie 1975).

Premiul «Templeton» 1975 — decernat de mai multe organizații religioase mondiale — a fost decernat anul acesta fostului Președinte al Indiei, Dl. Dr. Sarvepalli Radhakrishman, de religie hindusă, pentru contribuția sa la dezvoltarea religiei.

Profesor de filozofie comparată, el este cel de al treilea laureat — după o catolică, Sora Theresa de Calcuta și un protestant, Fratele Roger Schutz, priorul de la Taiz — care primește acest Premiu, în valoare de 40.000 lire sterline («Le christianisme au XX-ème siècle», nr. 13 din 27 martie 1975).

Odată cu admiterea Bisericii Protestante din Senegal și a Bisericii naționale din Lippe (R. F. Germania), numărul Bisericilor membre ale Alianței Reformate Mondiale se ridică actualmente la 142.

Biserica Protestantă din Senegal este o biserică mică, de numai 160 familii. Este o comunitate multinațională, formată dintr-o parohie la Dakar condusă de un pastor malgaș, Jean Andriamampita.

Conform Buletinului Fraternității Ortodoxe din Belgia, există astăzi, în această țară, 26 biserici ortodoxe de parohie, adică : 12 la Bruxelles, 3 la Anvers, 2 la Charleroi, 2 la Liège și cîte una la Gând, Heïsdën, Louvain, Mons, Peronnes și Verviers. Aceste parohii sînt deservite de 19 preoți iar sfințele slujbe sînt săvîrșite în grecește (în 12 biserici), în slavonă (în 5 biserici), în olandeză și franceză sau în mai multe din aceste limbi (Episkepsis nr. 121 din 25 martie 1975).

Pastorul Dr. Visser't Hooft, președinte onorar al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și-a publicat de curînd memoriile intitulate : *Le temps du rassemblement* (Timpul adunării), éd. du Seuil, Paris, 1975, a început să redacteze în ziarul «La Vie Protestante», începînd cu nr. 14 din 4 aprilie 1975 meditația publicată de acest ziar, urmînd să continue timp de trei luni. Ziarul citat publică prima parte cu titlul : O jumătate de secol de ecumenism (La Vie Protestante, nr. 14 din 4 aprilie 1975).

Bodil Soeling (Kopenhaga-Danemarca) a fost ales președintele Comitetului celei de a VI-a Adunări generale a Federației Luterane Mondiale care va avea loc în anul 1977 la Dar-Es-Salaam (Tanzania) (Le christianisme au XX-ème siècle, nr. 13 din 27 martie 1975).

Consiliul național al Bisericii reformate din Franța s-a reunit la Paris, între 22—23 martie 1975. Întrucît mandatul pastorului Paul Guiraud ca secretar general a expirat, Consiliul a ales în această funcție pe pastorul Alfred Chevalley, în vîrstă de 57 ani, care-și va lua postul în primire la 1 iulie 1975.

Al doilea Congres clerico-laic al Arhidioczei grecești ortodoxe din America va avea loc în luna august 1976 la Atena. Aceasta este hotărîrea luată de Consiliul arhidiocezan care s-a reunit de curînd la Phoenix, Arizona, cu participarea a 45 persoane, hotărîre care modifică proiectul inițial al tinerii Congresului la Philadelphia.

De asemenea, Consiliul arhidiocezan s-a ocupat de problemele reinnoirii spirituale, tineretului și educației religioase și a fixat viitoarea sa reuniune pentru iulie 1975 tot la Atena (Episkepsis nr. 121 din 25.03.1975).

În Biblioteca de Stat din München (R. F. Germania) se păstrează unicul manuscris talmudic existent în lume, așa-numitul Codex Hebraicus Monacensis 95. Manuscrisul are 1200 pagini de format mare. (Revista Cultului Mozaic, nr. 343 din 15 aprilie 1975).

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia a respins recent propunerea recunoașterii divorțului automatic. Într-un comunicat, Sfîntul Sinod a declarat că «Biserica Ortodoxă din Grecia nu poate să consimtă la adoptarea divorțului zis automatic, în-

trucit ea urmează hotărârile canonice și tradițiile ortodoxe. Pentru Biserică, divorțul automat reprezintă un pericol real pentru instituția sfântă a căsătoriei și a familiei ortodoxe (Episkepsis din 25 martie 1975).

În Editura Philosophical Library din New York a apărut cartea profesorului Solomon Poll intitulată «Idei vechi în perspectivă modernă: un punct de vedere contemporan asupra Bibliei». Autorul este titularul catedrei de sociologie a Universității New Hampshire și abordează, de pe poziția omului contemporan, ideile fundamentale ale Sfintei Scripturi, subliniind caracterul lor profund umanist (Revista Cultului Ebraic din 15 aprilie 1975).

Ortodocșii de origine arabă stabiliți în Statele Unite ale Americii doresc să-și întemeieze o academie teologică proprie. Până în prezent, preoții care deserveșc parohiile arabe se formează în mai multe școli teologice: Facultatea de teologie de la Balamad (Liban) — care aparține de Patriarhia Antiohiei, Seminarul teologic «Sfânta Cruce» din Boston și Seminarul teologic «Sf. Vladimir» din New York.

Părerea generală este că pentru pregătirea preoților ortodocși arabi care să deservească parohiile din S.U.A. este nevoie de o proprie școală de teologie, adaptată nevoilor pastorale complexe ale comunităților ortodoxe arabe de peste ocean (La vie protestante din 21 martie 1975).

Între 2—6 martie 1975 a avut loc la Geneva reuniunea Comisiei de program de luptă împotriva rasismului a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Aceasta a considerat că este necesar să continue susținerea mișcărilor de eliberare, să facă presiuni pentru retragerea investițiilor și să demasce în continuare coliziunea intereselor occidentale cu cele ale regimurilor rasiste din Africa de Sud. (Le christianisme au XX-ème siècle nr. 14 din 31 martie 1975).

Pastorul Faiq Haddad a fost recent numit Episcop auxiliar al eparhiei anglicane de Ierusalim, cu drept de succesiune. Pastorul Aql'Aql a fost numit Episcop-Vicar al eparhiei anglicane de Iordan, Liban și Siria cu reședința la Aman. Cei doi noi episcopi vor asista în funcțiile lor pastorale pe Episcopul Anglican Stepford numit, la începutul acestui an, Vicar General la Ierusalim. Numirea a doi episcopi anglicani dintre arabi este rezultatul noii viziuni în organizarea Bisericii Anglicane din Orientul Mijlociu.

Cei doi noi episcopi anglicani au fost sfințiți la Ierusalim la 19 august 1974 (Le christianisme au XX-ème siècle nr. 14 din 31 martie 1975). — (Cezar Vasiliu).

— Patriarhia din Constantinopol a editat două Tomos-uri prin care se hotărăște înființarea a două noi Mitropolii, cea din «Noua Crini și Kalamaria» și cea de «Neapole și Stavropoleos», ambele pe teritoriul Greciei, dar aflate sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice.

— Conform unei hotărâri a Sf. Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, în Elveția a fost înființată prima comunitate bisericească constituită din francezii care aparțin de Mitropolia greacă din Austria. Pentru slujbele religioase i-a fost atribuită, acestei comunități, cripta bisericii «Sfântul Apostol Pavel» din Chambesy, iar ca preot deservent le-a fost repartizat clericul Ioan Reneto.

— Sfântul Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol a numit doi noi episcopi pentru episcopiile grecești din diaspora. Astfel, Arhim. Timotei Netrepontis va fi trimis pentru comunitatea greacă din Buenos-Aires (Argentina), iar Arhim. Sotirios Atanasula, pentru comunitatea greacă din Montreal (Canada). Hirotonia noilor episcopi a fost săvârșită la Boston și respectiv la Montreal de către episcopi locali, având ca întistătător pe Arhiepiscopul Iacob al Americii.

— Se implinesc zece ani de la tipărirea primului număr al revistei «O ortodoxia Kirix» («Vestitorul ortodox») pe care o editează eparhia Tiatirelor și a Marii Britanii (Exarhatul Patriarhiei din Constantinopol). Revista apare lunar prin grija unui comitet pus sub conducerea Arhimandritului Timotei Katțianis.

— Sfântul Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol l-a numit pe Arhim. Pavel Menevisoglu, prim-secretar al Sfântului Sinod, în scaunul de Mitropolit al Suediei și al întregii Scandinavii. Născut în 1935 la Constantinopol, noul mitropolit este doctor în teologie, iar din 1971, doctor în teologie onorific al Universității din Tesalonic. Numitul a făcut parte din toate delegațiile trimise de Patriarhia ecumenică la cele trei Conferințe pancreștine de la Rhodos și la cea de la Chambesy. Eparhia pe care o va conduce acum este înființată din anul 1969.

— Pe insula Creta s-a ținut, în timpul din urmă, un sinod al episcopilor locali, la care s-au ales trei episcopi pentru eparhiile rămase vacante și s-a hotărât înființarea unei facultăți de teologie pe lângă Universitatea din Creta, anume în orașul Heraklion.

— Într-o sesiune a Sfântului Sinod al Patriarhiei din Alexandria, pe care a prezidat-o Patriarhul Nicolae VI, s-au dezbătut pe larg raporturile dintre Bisericile ortodoxe și relația Patriarhiei Alexandriei față de Mișcarea ecumenică. În aceeași sesiune s-a făcut și o mișcare în ierarhia superioară, adică: Mitropolitul Nicodim de Memphis a fost transferat în scaunul de Mitropolit al Africii Centrale; Episcopul Dionisie de Heliopol a fost numit Mitropolit de Memphis, iar arhimandritul Teoklit Lețos, secretarul Sfântului Sinod, a fost promovat Episcop de Heliopol.

— Și în Patriarhatul Ortodox Sîrb, la ultima sesiune a Sinodului arhieresc, s-a făcut următoarea mișcare în ierarhia superioară: Episcop al Timocului a fost numit vicarul patriarhal Daniil, iar protosinghelul Irineu (Gavrilovici), profesor și rector al Seminarului teologic din Prizren, a fost ales episcop de Moravitz. Sinodul a mai dezbătut și probleme de organizare bisericească, de cultură, misionare și financiare.

— Printr-o hotărâre a Prea Fericitului Nicolae VI, Papă și Patriarh al Alexandriei, Ieromonahul Grigorie Mudzuris a fost numit Exarh al Patriarhiei din Alexandria pe lângă Patriarhia din Moscova, avînd a îndeplini funcția de superior al metocului alexandrin din Odeșă.

— Mitropolitul Barnaba al Kitrelor a vizitat recent minăstirea «Sfînta Ecaterina» din Muntele Sinai. Aici el a purtat convorbiri cu Mitropolitul Damian și cu obștea monahală pe teme ce privesc lipsurile materiale ale minăstirii. După aceea, Mitropolitul Damian a fost primit de Patriarhul Benedict al Ierusalimului.

— La ultimul sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia s-a hotărît să se îmbunătățească — din punct de vedere editorial și al conținutului — cunoscutele reviste bisericești «Ecclisia» și «Teologia».

— La Viena a fost deschis un centru ortodox sîrb prin truda Episcopului Lavrentie al Europei Apusene și a preotului ortodox Draga Govedoriț, superiorul comunității sîrbe din Viena. La organizarea acestui centru ortodox au mai conlucrat organizațiile bisericești austriece «Diakonische Werk» și «Servitas». Așezămîntul posedă o capelă, o sală de lectură și un club.

— În Biserica Ortodoxă Sîrbă a văzut lumina tiparului cartea preotului Milislav D. Potici, intitulată: «Pocăința și spovedania». Volumul, totalizînd 18 capitole, cuprinde, teme legate de Taina mărturisirii, adică: Înființarea Tainei, vremea pocăinței, vrednicia preotului, selecționarea duhovnicilor ș.a.

— Mitropolitul Frumentie, al Africii de Răsărit a făcut recent o călătorie de o săptămână în Uganda. La Kampala, capitala țării, s-a ținut prima adunare a clerului ortodox de culoare. Cu prilejul vizitei, Mitropolitul Frumentie a transmis eparhiei Dar-Es-Salaam ajutoarele materiale colectate pentru ea de Biserica Ortodoxă Greacă. S-a mai hotărât, acolo, intensificarea activității școlilor catehetice și mai multă stăruință și interes pentru slujbele religioase.

— Arhiepiscopul Damian de Sinai și Rait a declarat într-un interviu că Mînăstirea Sfînta Ecaterina din Muntele Sinai — care în prezent adăpostește numai 23 de călugări — are mare nevoie de personal provenit din novicial, mai ales că în jurul mînăstirii locuiesc 1200 de beduini care au mare nevoie de asistență medicală. Este necesară mînă de lucru tînă și pentru construirea, în cadrul mînăstirii, a unui nou hotel unde să se adăpostească pelerinii și turiștii.

— Cu prilejul împlinirii a 140 de ani de la înființarea Universității din Berna, șapte persoane au fost cinștite cu titlul de «doctor onorific». Printre aceștia se numără și cunoscutul profesor de teologie Ioan Karmiris de la Universitatea din Atena.

— În întreaga Franță, ca și în alte țări europene, în prezent se comemorează împlinirea a 100 de ani de la moartea preotului Iacob-Pavel Migne († 1875), arhicunoscut în întreaga lume creștină pentru editarea monumentalei enciclopedii «Patrologia», lucrare în 383 de volume, care cuprinde părinții bisericești greci și latini.

— «Biserica Evanghelică creștină din R. D. Germană» este titlul unei cărți pe care această Biserică o va edita în Berlinul răsăritean. Volumul, cuprinzînd 300 de pagini, este împărțit în trei secțiuni: enorie, slujire (diaconia) și comunitate și cuprinde, în esență, răspunsuri concrete în probleme de viață bisericească în comunitatea socialistă. Dr. Carol Ordnung, Secretar al Comitetului regional din R.D.G. al Conferinței Creștine pentru Pace, este autorul de bază al cărții, închinată principiilor și metodelor cu care trebuie să opereze lumea creștină în acțiunile de apărare a păcii, acest bun suprem al omenirii.

— Comunitatea ortodoxă din Madrid a prăznuit solemn amintirea sfîntului mare mucenic Dimitrie de Tesalonic, protectorul Bisericii ortodoxe din capitala Spaniei. Slujba a fost săvîrșită de Mitropolitul Meletie, Exarh al Patriarhiei din Moscova pentru Peninsula Iberică.

— Nu departe de Koloșino (Iugoslavia) se găsește mînăstirea ortodoxă Moraci, zidită în anul 1252 de un oarecare Ștefan, nepot al sfîntului Sava Sîrbul. Mînăstirea posedă fresce de mare valoare, operă a călugărului-pictor Evstafie (sec. XIV). Tot aici se tipăresc cărți bisericești. În anul 1504, turcii au ocupat mînăstirea și au distrus acoperișul de aramă, ceea ce a dăunat mult picturii. Totuși fresca «Corbul îl hrănește pe profetul Ilie» s-a păstrat destul de bine. Mînăstirea mai posedă un Octoih din 1493, iar în altar se găsește o cruce din lemn de nuc, în filigran, datînd din sec. XVI.

— Mînăstirea Vravecșnița din Sunvadie (Iugoslavia) a fost construită în sec. XV de către Radici Postupovici, fiul voievodului sîrb Milutin. Aici, Karagheorghievici a convocat, în 1812, pe bătrînii poporului pentru a le înfățișa condițiile tratatului de pace de la București. Mînăstirea a fost distrusă de patru ori de la înființare, actuala construcție a bisericii și a chiliilor datînd din sec. XIX.

— S-a început renovarea mînăstirii ortodoxe sîrbe Rmnia din eparhia Dalmației. Mînăstirea, datînd din sec. XV, a fost distrusă de bombe fasciste în timpul celui de al doilea război mondial.

— Ieromonahul sîrb Metodie Lazici a fost numit preot la cea mai veche parohie sîrbă din diaspora, care se află în Hanovra. Altarul ortodox la care slujește părintele Metodie este amplasat în biserica evanghelică «Kreutze Kirche».

— Este binecunoscută minăstirea Orehovița, amplasată în centrul Slavoniei (Iugoslavia). Ea a fost construită în anul 1570 și numai după zece ani, adică în 1580, a devenit un important centru monahal care a scos la lumină numeroase copii de cărți. Arsă în 1943, minăstirea a fost restaurată în 1952 de către tînărul monah Mîlutin Amidjici — în prezent ajuns stareț al minăstirii.

— S-au împlinit recent 100 de ani de la înființarea primului seminar teologic inferior din minăstirea Petropavlovsk din Bulgaria, minăstire fondată încă în anii veacului XII sub dinastia Asăneștilor. Istoria acestei minăstiri este dramatică: distrusă de turci în 1393, după restaurare a fost din nou ruinată în 1598. În anul 1700 a fost reclădită, de aici pornindu-se răzmerița cunoscută sub numele de «Răzmerița Mariei». Tot de aici a pornit revolta lui Hadji Stavrev, în 1862 cîtă vreme pe timpul Revoluției din Aprilie, ceata preotului Hariton a rezistat vreme de 9 zile, apărînd minăstirea. De multe ori aici venea în refugiu și ierodiaconul Ignatie — cunoscutul revoluționar bulgar Vasil Levski.

Primul seminar inferior, înființat în 1875, avînd patru clase și un an pregătitor, a funcționat în această minăstire pînă în 1886, cînd a fost mutat la Tirnovo și apoi la Samokov, împreună cu o valoroasă bibliotecă. În prezent minăstirea Petropavlovsk, complet restaurată, funcționează ca așezămînt călugăresc de femei.

— La cea de a VI-a Adunare Generală a Conferinței Bisericilor Europene (Nyborg VI), care a avut loc la Egenberg (Elveția) în 1974, Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei a fost reales Președinte al acestei organizații și vicepreședinte al Prezidiului și a Comitetului consultativ, iar docentul K. M. Komarov de la Academia duhovnicească din Moscova a fost ales membru în Comitetul consultativ.

— Un nou rector al Seminarului teologic din Krka (Biserica Ortodoxă Sîrbă) a fost numit în persoana Arhim. Ștefan Malitici, iar redactor principal al revistei «Glasnik» («Vestitorul»), organ oficial de presă bisericească al Patriarhiei sîrbe a fost numit diaconul Radomir Rachici.

— Conducerea eparhială a Arhiepiscopiei «Munților Liban» a hotărît deschiderea unor cursuri serale de un an pentru pregătirea candidaților la preoție. Cursurile pot fi urmate și de preoții și diaconii în funcțiune, care doresc să-și adîncească cultura teologică.

— Recent s-au terminat lucrările de reparații ce s-au făcut bisericii «Mormîntul Domnului» din Ierusalim, care au durat vreme de 14 ani.

— Un nou reprezentant permanent al Patriarhiei din Moscova pe lîngă Conferința Creștină pentru Pace de la Praga a fost numit în persoana ieromonahului Iosif Pustoutov — care îl înlocuiește, astfel, pe preotul Vasilie Novinski, rechemat în țară.

— Cunoscutul teolog sîrb, Arhim. Dr. Justin Popovici tipărește o nouă ediție a «Vieții Sfinților» Bisericii Ortodoxe, în 12 volume. Cele deja ieșite de sub tipar cuprind și viețile unor sfinți din Biserica Ortodoxă Rusă.

— O jumătate de an în urmă a fost înființată în Australia o nouă minăstire sîrbească cu hramul Sf. Sava Sîrbul. În anul 1974 au și venit aici primii monahi și acum se săvîrșesc în această minăstire slujbe religioase în fiecare zi.

Pr. A. LEFTER

CONFERINȚE ECUMENICE

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, profesorul de teologie protestantă, Dr. Oskar Cullmann, a vizitat Biserica și Institutele noastre teologice.

Dr. O. Cullmann, fost profesor la Facultățile teologice protestante din Strasbourg, Basel, Paris, precum și la Sorbona, membru al Academiei Franceze, este unul dintre cei mai însemnați teologi protestanți contemporani și bine cunoscut de toate confesiunile creștine, prin seria bogată a lucrărilor sale teologice, traduse în multe limbi.

În teologie, profesorul Cullmann reprezintă «teologia istoriei mântuirii», spre deosebire de «teologia demitologizării» a teologului Bultmann și de «teologia deeshatologizării» susținută de Al. Schweitzer. Profesorul Cullmann introduce în interpretarea Bibliei «metoda istorico-soteriologică», după care Sfânta Scriptură trebuie cercetată fără prejudecăți, și textele biblice interpretate în lumina istoriei și a soteriologiei. Revelația creștină aparține istoriei, fiindcă ne prezintă istoria mântuirii centrată pe Iisus Hristos. Din seria lucrărilor prof. Cullmann menționăm: «Hristos și timpul»; «Hristologia Noului Testament»; «Mintuirea în istorie»; «Existența creștină după Noul Testament»; «De la izvoarele Evangheliei la formarea teologiei creștine»; «Introducere în Noul Testament» ș. a. Unele studii de-ale profesorului Cullmann au fost prezentate și în revistele noastre (prof. N. Chițescu, prof. Șt. Alexe — «Tradiția», prof. O. Bucevschi — «Nemurirea sufletului sau învierea morților?», d-l Cezar Vasiliu — «Despre ecumenism» ș.a.). Mai notăm că Prea Fericitul Patriarh Justinian l-a distins pe prof. O. Cullmann cu «Crucea patriarhală pentru mireni».

La institutele teologice din București și Sibiu, prof. Cullmann a ținut câte două conferințe, din care extragem ideile principale :

I. — «Scopul și valoarea istorică a Evangheliei după Ioan».

— Sfânta Evanghelie după Ioan pune criticii biblice — spune prof. Cullmann — mai multe probleme decât oricare altă carte nouotestamentară, fapt pentru care a fost caracterizată de «cea mai mare enigmă a istoriei originii creștine». Din problemele acestei «enigme ioaneice», una o tratează prof. Cullmann în conferința cu titlul menționat.

Conferențiarul subliniază de la început că perspectiva ioaneică în care-i prezentată viața pămîntească a lui Iisus se deosebește de perspectiva sinoptică, fără a-i fi însă opusă. Sînt unghiuri diferite de înțelegere și tratare. Sfîntul evanghelist Ioan are conștiința că a fost inspirat de «Duhul Adevărului» («Paraclet-Mîngîietorul»), pentru a expune viața pămîntească a lui Iisus într-un mod special, intrucît dispunea de tradiții particulare și «Duhul Adevărului» l-a făcut să întrevadă aspecte noi ale vieții și activității lui Iisus, într-un timp determinat al istoriei. În cercetarea scopului urmărit de evanghelistul Ioan prin descrierea vieții lui Iisus, unii au interpretat textul de la cap. XX—31 : «Iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu», în sensul că ar fi voit prin evanghelia sa să-i convertească pe necredincioși, ceea ce însă — afirmă conferențiarul — pare exclus prin universalismul evangheliei. Din textul menționat, s-ar desprinde mai curînd sensul că rostul evangheliei ar fi să-i întărească în credință pe cei care credeau acum în Iisus Hristos ! S-a mai susținut că evanghelistul Ioan a urmărit o polemică împotriva iudeilor, sau o polemică împotriva ereticilor. Da, în fiecare din aceste interpretări este un simbul de adevăr — spune conferențiarul — însă nici una nu sesizează preocuparea

centrală a evanghelistului. Relatînd viața lui Iisus, evanghelistul a avut în vedere totodată — subliniază conferențiarul, — viața Bisericii. În fiecare eveniment particular al vieții lui Iisus, evanghelistul voințe să arate că Hristos, cel prezent în Biserica Sa lucrează.

Lipsind în evanghelie cuvîntul «Biserică», unii au afirmat că evanghelistul Ioan nu s-ar fi interesat de Biserică. În realitate însă, evanghelia după Ioan se ocupă de Biserică foarte mult, după cum arată cap. XVII, unde se insistă și asupra «unității Bisericii», «pentru ca toți să fie una» (v. 21). De-a lungul întregii evanghelii, se poate urmări în mod simultan viața lui Iisus și viața Bisericii, cultul și misiunea ei. Apoi evanghelistul Ioan voințe să arate că toate faptele din timpul activității lui Iisus nu sînt decît realizarea planului divin al mîntuirii.

Conferențiarul stăruie și asupra caracterului evangheliei ioaneice de sursă istorică pentru viața lui Iisus. Astfel, ea oferă informații prețioase asupra provenienței primilor ucenici ai lui Iisus și anume din cercul «vechilor ucenici» ai lui Ioan Botezătorul. Apoi evanghelistul Ioan precizează data răstignirii Mîntuitorului: 14 Nisan, precum și rolul juridic al romanilor în condamnarea lui Iisus, — fapt relatat mai puțin în evangheliile sinoptice. Acuzația contra lui Iisus pentru blasfemie a fost formulată de marele preot, dar condamnarea juridică, ce a dus la răstignire, a fost pronunțată de Pilat, — și nu pentru blasfemie (aceasta nu-i interesa pe romani), ci pentru un motiv politic (numai acesta îi interesa pe romani). Și aceasta a fost falsă acuzație, formulată de Sinedriu împotriva lui Iisus, de a fi aspirat la regalitate într-o provincie administrată de romani. Este misiunea mesianică a lui Hristos, fals interpretată.

Cert este — încheie conferențiarul — că Apostolul Ioan a urmărit să arate în Evanghelia sa că întreaga istorie a mîntuirii este concentrată în activitatea Fiului lui Dumnezeu întrupat, — fapt pentru care se și străduiește să expună cît se poate de fidel evenimentele din cadrul acestei activități. Dar pentru a înțelege deplin evenimentele petrecute în Palestina, acum două mii de ani, trebuie studiate toate evangheliile.

II. — «Locul Evangheliei după Ioan în lumea ambiantă și în comunitatea creștină primară».

Prima problemă tratată de conferențiar privește mediul ebraic căruia aparține evanghelistul Ioan, căci, fără îndoială, acesta a avut o influență asupra felului expunerii conținutului evangheliei sale. În timpul lui Iisus existau, adică, trei tipuri de iudaism: 1. — un iudaism oficial, închis ideilor lumii ambiante: orientale și grecești; 2. — un iudaism elenizat, în afara Palestinei; și 3. — un iudaism nou, conformist, deschis influențelor lumii orientale și grecești, în Palestina însăși. Aici interesează tipul al treilea, căci acestuia a aparținut evanghelistul Ioan. Și studiile biblice din ultimele decenii au stabilit că ideile teologice din evanghelia ioaneică se resimt de influența iudaismului palestinian marginal, care, la rîndul său, a suferit influența lumii ambiante, îndeosebi a Siriei, unde exista o vastă mișcare religioasă numită orientál-elenistică, în fond sincretistă. Aceasta a acționat asupra unei fracțiuni sectare, heterodoxe a iudaismului palestinian, căruia, probabil, au aparținut ucenicii Mîntuitorului.

Deci, nu trebuie negat nici caracterul elenistic și nici cel ebraic al evangheliei ioaneice. Toți filologii sînt de acord în afirmația că limba greacă a evangheliei a patra a suferit o puternică influență a limbii aramaice. Apoi, evanghelia aceasta este familiarizată cu geografia Palestinei, cu riturile și sărbătorile ebraice. Sub presiunea

influențelor menționate s-a format în Palestina un iudaism non-conformist, care el însuși a suferit apoi influența lumii înconjurătoare, de pildă a gnosticismului, — sistemul religios ce bazează mintuirea pe cunoaștere. În ultimele decenii s-a descoperit o întreagă bibliotecă gnostică la Qumran și la Nag Hammadi (Egipt), constatându-se asemănări între concepte ale sistemelor menționate și anumite formule ioa-neice. Este vorba însă de gnosticii creștini eretici, deci de documente din secolul II după Hristos. Astfel, nu poate fi vorba de o influență a acestor documente asupra evangheliei a patra. S-ar putea susține însă și contrariul. Dar asemănările provin pur și simplu — afirmă conferențiarul — din faptul că toate au la bază un fond comun: iudaismul eterodox (non-conformist), căruia aparține și «religia samarineană», care are și ea idei comune cu evanghelia ioaneică. Dar aceasta nu înseamnă că autorul evangheliei a patra a fost membru al «religiei samarinene», după cum n-a fost nici membru al sectei de la Qumran și nici gnostic, cum pretind unii.

Înainte de a deveni ucenic al lui Iisus, el a aparținut unui iudaism eterodox, căruia aparțineau toate mișcărilor sectare din iudaism.

Și în evanghelia ioaneică se sesizează urmele unei influențe a iudaismului non-conformist. Apoi, din relațiile acestei evanghelii despre comunitatea creștină primară din Ierusalim se înțelege că exista și un grup particular de creștini, diferit de ceilalți creștini și căruia aparținea și autorul evangheliei a patra și ucenicii săi. Sint eleniștii iudei, menționați de Faptele Apostolilor, cap. VI și VII, — diferiți de creștinii din iudaismul oficial. Existau atunci: 1. — creștini palestinieni proveniți din iudaismul oficial; 2. — creștini palestinieni proveniți din iudaismul eterodox; 3. — creștini proveniți din păgânism. Grupului eleniștilor aparținea și Ștefan martirul.

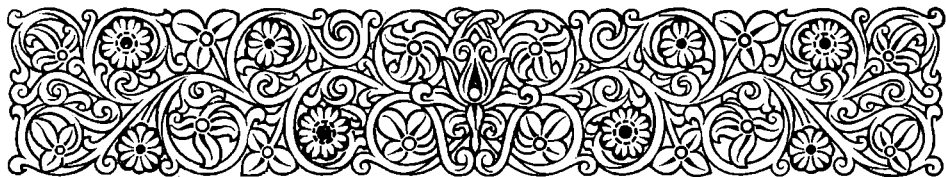
Din discursul său de apărare (Faptele Apostolilor cap. VII), se constată că Ștefan respinge cultul Templului din Ierusalim (construcția acestuia o prezintă drept culmea infidelității evreilor). Ideea principală a acestui discurs este că Dumnezeu nu și-a delimitat local prezența Sa. Pentru acest motiv, construcția templului constituia o mare infidelitate. Și ideea aceasta o regăsim în evanghelia ioaneică, în cap. IV, unde este vorba de întâlnirea lui Iisus cu femeia samarineană. La întrebarea acesteia unde trebuie să se închine: în Ierusalim (cu iudaismul oficial), sau pe muntele Garizim (cu samarinienii), Iisus răspunde: «Nici pe acest munte, nici în Ierusalim, ci să vă închinați lui Dumnezeu în duh și adevăr».

Deci, evanghelia a patra provine — afirmă conferențiarul — dintr-un grup de ucenici, care, înainte de convertirea lor, aparțineau unui iudaism non-conformist, — fapt desprins din discursul de apărare al martirului Ștefan. Grupul de ucenici căruia aparține autorul evangheliei a patra nu este identic, dar apropiat de grupul Sfintului Ștefan; însă ambele grupuri provin din iudaismul eterodox.

Deci, alături de creștinismul primar, care urcă pînă la ucenicii proveniți din iudaismul oficial, și alături de creștinismul Apostolului Pavel, exista un creștinism primar care urcă pînă la ucenicii proveniți din iudaismul eterodox.

Acesta este creștinismul ioaneic, cunoscut din Evanghelia după Ioan și din epistolele ioaneice. Dar cele trei tipuri de creștinism nu sint opuse unul altuia, ci se completează. Toate trei urcă pînă la însuși Iisus.

Subiectele celor două conferințe — anunță conferențiarul — vor fi tratate pe larg într-un volum.

ARTICOLE ȘI STUDII

ÎNTRUPAREA CUVÎNTULUI LUI DUMNEZEU

Întruparea este manifestarea iubirii lui Dumnezeu prin care El își desăvârșește Creația. *Întruparea constituie baza, sensul și scopul Creației.* Unii sfinți Părinți ai Bisericii și teologi subliniază că Întruparea nu a fost determinată de Căderea omului, ci a fost prevăzută înainte de Creație pentru îndumnezeirea lui.

Astfel, *St. Isaac Sirul* spunea: Întruparea «ar fi avut loc chiar fără cădere». Rațiunea profundă a Întrupării nu vine de la om, ci de la Dumnezeu; ea este împlinită în dorința Sa eternă și negrăită de a deveni om și de a face din umanitatea Sa o Teofanie, lăcașul Său. *St. Irineu*, în fraza care a fost reluată de toți Sf. Părinți spune: «Dumnezeu s-a făcut om ca să-l facă pe om dumnezeu». Acest obiectiv al Întrupării nu putea fi determinat de cădere. El a fost prevăzut încă în sfatul cel veșnic în care omul a fost creat «chip» al lui Dumnezeu, apt de-a primi Protochipul și de-a ajunge prin El asemenea Lui, un dumnezeu prin Har. *St. Atanasie* rupe cu cristologia «iconomică» și afirmă «Cuvîntul s-a întrupat nu condiționat de lume, ci de singur Dumnezeu». *St. Maxim Mărturisitorul* continuă linia *St. Irineu* și a *Sf. Atanasie* spunînd: «Dumnezeu a creat lumea pentru a deveni om și pentru ca omul să devină dumnezeu prin har și să participe la condiția existenței divine». Interpretînd textul din Sf. Scriptură (I Petru I, 20) spunea: «Taina aceasta (a Întrupării) este desigur unirea negrăită și neînțeleasă a dumnezeirii și omenității într-un singur ipostas». «Aceasta este ținta fericită pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul gândit mai înainte de începutul lucrurilor. Spre această țintă finală privind, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor». «Înainte de veacuri a fost cugetată și rînduită unirea Creatorului și creaturii. Iar această taină s-a împlinit în Hristos» (*Filocalia* vol. 3, p. 325—331). «Unirea celor două naturi divine și umane a fost determinată în sfatul etern al lui Dumnezeu, pentru că acesta este scopul pentru care a fost creată lumea din neant» (cit. Lossky — *Théologie mystique de l'église d'orient*). *Sf. Andrei Crîteanul*, în rîndurile care se cîntă la Bunavestire spune: «Tatăl din cer binevoiește și întruparea se săvîrșește după sfatul cel veșnic», iar troparul aceleiași sărbători subliniază: «Astăzi este începătura mîntuirii noastre și arătarea tainei celei din veac». *S. Bulgacov* precizează: «Dumnezeu a creat lumea pentru Întruparea Sa, iar nu lumea a determinat Întruparea prin Cădere». *P. Evdochimov* spune: «Dacă Întruparea ar fi fost determinată de Cădere atunci ar însemna că Satana (Răul) a determinat-o». «Descifrarea Creației nu este posibilă decît în Dumnezeu-Omul; (în El) lumea este concepută și creată în toată realitatea grandioasă a Întrupării» (*L'Orthodoxie*).

Și dacă iei pe om după Cădere, atunci poți considera destinul lui doar în parantezele istoriei terestre. În acest caz lectura Bibliei va începe cu capitoul trei din Geneză și se va opri la Judecata cea din urmă. Prima pagină din Biblie — Creația și ultima pagină din Apocalipsă — un cer nou și un pământ nou — vor lipsi, iar această lipsă va trunchia nu numai înțelegerea Dumnezeu-Lume-Om, dar o va lipsi de esență.

Punctul de vedere expus mai sus privind Întruparea, se bazează pe afirmația din *Sf. Scriptură a Sf. Apost. Petru și Pavel*: «Hristos a fost rinduit mai înainte de zidirea lumii, dar s-a arătat în vremile din urmă pentru noi» (I Petru I, 20); «În Hristos Dumnezeu ne-a ales pe noi «înainte de întemeierea lumii» (Efes. I, 4).

Simbolul Credinței concretizează această idee din *Sf. Scriptură* prin cuvintele: «Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri și s-a întrupat» S. Bulgacov (Agnus Dei) și P. Evdochimov (L'Orthodoxie) subliniază că densitatea cuvintelor din crez exclude ideea repetării fără rost. Dacă Întruparea ar fi fost numai din pricina Căderii, s-ar fi spus: «Carele pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer». Întrucît, însă există anterior afirmația «Carele pentru noi oamenii și» ... înseamnă că se subliniază două obiective ale Întrupării și anume *răscumpărarea*, determinată de Cădere și *îndumnezeirea* conținută în ideea Creației.

Ideea mîntuirii este integrată deci în ideea Întrupării. Dacă mîntuirea a fost prevăzută pentru căderea omului, Întruparea face parte din însăși ideea Creației. Problema soteriologică se cuprinde în cea eshatologică la fel cum mijlocul se cuprinde în scop, adică răscumpărarea este calea spre «slava noastră» fiind o etapă din Întrupare. Întruparea tinde a uni toate în Hristos, atît «cele din ceruri cît și cele de pe pămînt» (Efes. I, 10). Ea dezvăluie înțelepciunea lui Dumnezeu cea tainică, cea ascunsă «pe care Dumnezeu mai înainte de veci a rinduit-o spre slava noastră» (I Cor. II, 7).

«Iconomia slavei — spunea P. Evdochimov — se află dincolo de toată opțiunea îngerească sau omenească, de Lucifer sau Adam. Întruparea implică ultima treaptă de comuniune. Umanizarea lui Dumnezeu este deja dată în dogma îndumnezeirii pe care o presupune și a cărei sursă și împlinire este. Căderii îi răspunde ispășirea și judecata; Întrupării nu-i răspunde decît Împărăția lui Dumnezeu; aceasta este împlinirea Întrupării». Antropologia își ia originea în paradis și se încheie în plinătatea Împărăției, în misterul apocatastazel finale, care recapitulează cerul și pămîntul. Acesta este proiectul divin, aspirația îndubitabilă a Întrupării, dimensiunea ei universală care nu exclude pe nimeni. Este o nădejde deschisă, nădejde care poate semnifica de asemenea, că apocatastaza nu depinde numai de Dumnezeu, ci și de iubirea noastră, de minunea acesteia.

Ca urmare, «Cuvîntul trup s-a făcut trebuie înțeles în sensul larg al cuvîntului: și teologic, și cosmic și antropologic și cristologic și soteriologic. Ultimul ca unul ce este mai concret cuprinde dar nu exclude toate sensurile de mai sus, fapt pentru care și Teologia Întrupării este nedrept a o mărgini în limitele soteriologiei și nici nu este posibil după cum mărturisește istoria dogmelor» și însuși simbolul credinței (S. Bulgacov).

ÎNTRUPAREA SPRE MÎNTUIRE

Survenită fiind Căderea, Întruparea s-a făcut în primul rînd pentru răscumpărare.

Omul predestinat să ajungă dumnezeu-om prin Har, nu s-a putut niciodată mulțumi cu starea căzută, care nu era conformă cu rațiunea lui de a fi. De aceea au existat permanente strădanii pentru a se mîntui, pentru a ajunge la o stare de mai

Bine, mai conformă cu sine. Doctrina creștină despre mîntuire ne învață că nimeni nu se poate mîntui numai prin el însuși. În creștinism noțiunea de mîntuire implică două aspecte :

a) eliberarea lăuntrică a omului de sub stăpînirea diavolului și b) împăcarea sa cu Dumnezeu. Aceste aspecte reprezintă două momente nedespărțite în lucrarea mîntuirii, formînd conținutul acestei lucrări.

Dumnezeu, respectînd libertatea creaturilor Sale, cerea în dreptatea Lui ca cel căzut (omul) să fie răscumpărat numai prin cineva asemenea lui. Dar nici un pămîntean, individ sau colectivitate, nu putea înfăptui acest lucru din două motive : 1) Omului îi era imposibil să biruască pe Satana de care era subjugat. Și chiar ajungînd vreunul la o asemenea performanță (ex. Maica Domnului), restul oamenilor tot în starea de cădere urma să rămînă. Căzînd Adam a căzut toate firea. Care mai putea fi omul care biruînd el însuși să extindă biruința și răscumpărarea pentru toți, de la Adam pînă în veac ? 2) Care putea fi omul care să se ridice pe sine și prin sine să ridice întreaga fire din nou în comuniune cu Dumnezeu ? De aceea mîntuirea omului era de neconceput.

Pentru a salva Creația Dumnezeu s-a întrupat și a descoperit că numai persoana care unea în sine în mod ipostatic cele două firi putea înfăptui mîntuirea. Numai Fiul Omului fiind totodată Fiul lui Dumnezeu putea prin biruința Sa asupra diavolului răscumpăra întreaga fire. Și în același timp numai Fiul lui Dumnezeu fiind totodată și Fiul Omului, putea ridica și restabili prin Dumnezeu-omenimea Sa întreaga fire în comuniune cu Dumnezeu.

De aceea — Iisus Hristos — era singurul în măsură «să strice lucrurile diavolului» (I Ioan III, 8), «să-i izbăvească pe aceia care toată viața erau ținuți în robia fricii morții» (Evr. II, 14—15) și să «împace cu Sine (Dumnezeu) toate cele din cer și cele de pe pămînt făcînd pace prin El» (Col. I, 19—22; Efes. III, 16—19).

Prin biruința Sa Hristos eliberînd pe om de păcat l-a născut a doua oară și prin «ungerea» firii cu dumnezeirea l-a introdus din nou în comuniune cu Dumnezeu. De aceea Hristos — al doilea Adam — stă în același raport de părinte al omenirii ca și primul Adam. După cum cei proveniți din Adam odată cu natura intervertită primesc și păcătoșenia lui, tot așa cei care provin din Hristos odată cu natura renăscută primesc prin botez și sfințenia Lui.

În întrupare, Dumnezeu intră în comuniune personală cu omul. Dumnezeu comunică omului viața Sa dumnezeiască. «Eu am chipul lui Dumnezeu — spune Grigorie Teologul — și nu l-am păstrat. El, Hristos vine la chipul Său, ia trup pentru trup, se unește cu sufletul pentru sufletul meu, curățînd pe cel asemenea cu asemenea».

Această lucrare trece dîncolo de imaginația și gîndirea noastră constituînd taina iubirii lui Dumnezeu, «ascunsă din veșnicie în El», neștiută nici de îngeri (Evr. III, 10; I Petru I, 12; I Tim. III, 16). Căderea în păcat a omului n-a constituit o piedică pentru această iubire. Dumnezeu vine și în lumea căzută. Iubirea Lui nu se scîrbește nici de neputința sau îndărătnicia făpturii și nici de păcătoșenia ei. El se coboară pînă a lua asupra Sa păcatele lumii. Putem spune că Dumnezeu dă totul pentru mîntuirea lumii.

Dumnezeu este Iubire (I Ioan IV, 8), Iubire nemărginită. Aceasta implică Iubitor și Iubit. Iubitorul dorește iubirea celui iubit. Acela care răspunde din eternitate la dorul divin al Tatălui este Fiul cel Unul-Născut — «Fiul Meu cel iubit» —, cel de o ființă cu Tatăl. El răspunde la Iubire și o primește în Duhul Iubirii. Dar, odată cu

nașterea Fiului înainte de timp s-a născut și întreg neamul omenesc duhovnicesc cuprins în stare potențială în Fiul și răspunde la dorul lui Dumnezeu după Altul.

Prin Creație, omul — acel altul asemenea — urma în mod faptic să răspundă la iubirea lui Dumnezeu, dar n-a făcut-o. Omul a părăsit starea firească. De aceea Fiul s-a întrupat pentru a înfăptui și în chip empiric armonia iubirii și pentru a readuce pe om la posibilitatea de a răspunde în mod voit și conștient împreună cu El la iubirea nemărginită a Tatălui, cea din eternitate.

Am putea spune că după cum există dor tainic al omului după Dumnezeu, tot așa există și dor tainic al lui Dumnezeu după om. Și după cum există o naștere a lui Dumnezeu în om, tot așa există și o naștere a omului în Dumnezeu, adică umanizarea lui Dumnezeu și îndumnezeirea omului. «Dorința divină, spune Sf. Maxim, culminează în Hristos cel istoric, în care Dumnezeu și Omul se privesc ca într-o oglindă și se recunosc, căci iubirea lui Dumnezeu și iubirea oamenilor sînt două aspecte ale unei singure iubiri totale». Astfel, se explică Iubirea cea nemărginită a lui Dumnezeu față de lume, față de om, încît și pe unicul Său Fiu l-a trimis ca să fie cale de întoarcere «fiului risipitor». Astfel se explică venirea Fiului lui Dumnezeu «*la ai Săi*» pe care nu se rușinează a-i numi frați (Evr. II, 11) sau prieteni (Ioan XV, 18). El vine pentru a-i readuce la o *stare și lucrare teandrică*, la înfăptuirea împărăției dumnezeu-omenimii, împărăție în care Dumnezeu se naște în mod definitiv în om și omul se naște în Dumnezeu, realizînd această împărăție în Duhul. Nu se întrupează Tatăl și nici Duhul, ci Fiul se în-omențește, Fiul care are în Sine și pe cel iubit «atît de mult» de Tatăl.

De aceea de la Hristos și prin Hristos începe o nouă intrudire, un nou neam omenesc, neamul lui Hristos, neam duhovnicesc al omenirii, născut și renăscut în Duhul. Hristos se naște în om și omul se naște în Hristos. El este Tulpina, omul mlădița care se hrănește din Tulpină. Prin această renaștere și transfigurare internă a omului, natura și întreg cosmosul revine la bucuria de a gusta din libertatea cea slăvită a copiilor lui Dumnezeu (Rom. VIII, 12). Prin Hristos — Noul Adam — neamul omenesc răspunde la chemarea de iubire a lui Dumnezeu. Cel care iubește și cel iubit află plinătatea vieții în împărăția Iubirii care este împărăția lui Dumnezeu, împărăția omului transfigurat. Aceasta este opera Duhului Sfînt în lucrarea de mîntuire.

La întrebarea de ce anume Fiul s-a întrupat, de ce este El cel care se naște și ca om asemenea nouă, Sf. Ioan Damaschinul răspunde: «Tatăl este Tată și nu Fiu; Fiul este Fiu și nu Tată; Duhul este Duh Sfînt și nu Tată și nici Fiu. Căci însușirea este imobilă. Altfel, cum ar putea să rămînă însușire; dacă este mobilă și se schimbă. Pentru aceea Fiul lui Dumnezeu se face Fiul Omului ca să rămînă imobilă însușirea». Prin întrupare Fiul Omului nu s-a despărțit de însușirea de a fi Fiu».

ÎNTRUPAREA SPRE SLAVĂ

Intruparea este o a doua Creație nu numai a unui om nou, ci prin El este o a doua Creație a lumii prevăzută din veșnicie. Dumnezeu naște din nou lumea îndumnezeind-o prin Sine. Această desăvîrșire a lumii nu putea să aibă loc din primul moment al Creației. Dumnezeu putea să creeze ființe care să se supună automat voci Lui; dar El a dorit ființe care în mod liber voit să-L urmeze pentru a ajunge asemenea Lui. Desăvîrșirea implică libertate. De aceea Dumnezeu își putea desăvîrși creația numai în decursul timpului, în momentul în care omul Îl accepta conștient și

voit. Faptul că Adam a căzut (dovedind astfel libertatea firii) n-a reprezentat o eșuare a Creației. Firea umană s-a încredințat lui Dumnezeu prin Fecioara Maria, atunci când vremea s-a împlinit. Pentru ca Întruparea să aibă loc trebuia în primul rînd să existe lumea creată și în ea Omul, «chip» al lui Dumnezeu. În al doilea rînd, trebuia ca omul în mod liber să se supună Creatorului și să-L dorească, dovedindu-și astfel asemănarea cu El.

Întruparea este descoperirea chipului lui Dumnezeu în creatura, care la rîndul său este gata să întîmpine pe Cel ce vine. De aceea întruparea nu este un act al lui Dumnezeu deasupra lumii, ci în lume. Cuvîntul trup s-a făcut este o unire nu numai externă dar și internă, în om. Această lucrare include două laturi: lumea în persoana omului care primește pe Dumnezeu și Dumnezeu care așteaptă această primire. Ar rezulta că Întruparea depinde nu numai de Dumnezeu în iubirea Lui față de creatură dar și de creatură, atît în natura ei cît și în libertatea ei. Se semnaleză deci două voinți încă înainte de Întrupare: creatura trebuie să fie aptă și demnă de a primi pe Dumnezeu pentru ca El să săvîrșească lucrarea de mîntuire și de îndumnezeire a lumii.

Dumnezeu nu se putea întrupa, uni cu orice creatură; nici inger, nici heruvim nu puteau cuprinde pe Dumnezeu. Numai omul fiind chip al Său L-a putut percepe și L-a putut cuprinde. Prin «suflarea de viață» omul poartă în sine un principiu necreat, divin. Prin această origine divină spiritul omului poartă în sine posibilitatea de a percepe și de a participa la viața în Dumnezeu. De aceea a putut percepe Slava Lui atunci cînd i s-a descoperit. Prin lucrarea Duhului Sfînt, omul a putut vedea și auzi pe Dumnezeu: Slava — Sofia — Înțelepciunea. Arătarea slavei dumnezeiești lui Moise, lui Iezechiel, lui Isaia, apostolilor la Schimbarea la față, lui Pavel etc., reprezintă descoperiri din Înțelepciunea divină. Dar și Înțelepciunea, Slava cerească a putut să se facă văzută, auzită, întrucît și Ea poartă în Sine umanitatea, și în această a Sa umanitate s-a descoperit omului în Testamentul Vechi. «Pe bolta de deasupra capetelor fiarelor — concretizează prorocul Iezechiel — era ceva, care semăna ca un scaun împărătesc...; iar sus, pe acest scaun împărătesc era un chip de om» (I, 26). Această apariție de Slavă care apare în întregime și în vedenia lui Daniil este Adam cel nou, Dumnezeu-Omul Hristos... care vine și care este din veșnicie Fiul Omului.

De aceea dacă la prima Creație omul a fost făcut «chip» al Slavei, la a doua Creație Domnul Slavei s-a întrupat. Ceea ce în primul creat a fost «suflarea», duhul venit de la Dumnezeu, în Hristos a fost Logosul din veșnicie, Însuși Dumnezeu. Dacă la prima Creație omul a cunoscut viața ca principiu dumnezeiesc (Dar și Problemă), la a doua creație omul a primit Viața dumnezeiască. Cele două naturi — divină și umană — s-au unit în mod nedespărțit în și prin singura ipostază a Logosului întrupat. Nu numai Logosul a primit natura umană, dar și natura umană a primit natura Logosului. Cele două naturi nu puteau să se întrepătrundă dacă ar fi fost străine una de alta. Natura umană n-ar fi putut primi și purta în sine ipostaza Logosului, să se ipostazieze în El, dacă n-ar fi purtat chipul Lui. Și invers, Logosul nu putea deveni ipostază umană, nu putea ipostazia natura umană dacă nu era într-un anumit sens co-uman, dacă chipul umanului n-ar fi existat și n-ar fi fost prezent din veșnicie în Însăși viața Lui, El fiind *Protochip al «chipului»*.

Iisus descoperă și precizează singur acest lucru spunînd: «Nimeni nu s-a suit în cer decît Cel ce s-a pogorit din cer, *Fiul Omului care este în cer*» (Ioan III, 13) și apoi «Dacă veți vedea pe Fiul Omului suindu-se acolo unde era mai înainte» (I Ioan

VI, 62). De asemenea, Sf. Apostol Pavel scrie : «Omul cel dintii este din pământ, pământesc ; omul cel de-al doilea este din cer» (I Cor. XV, 47) și «Cel ce sfințește și cei ce sînt sfințiți dintr-unul sînt toți ; de aceea nu se rușinează să-i numească pe ei frați» (Evr. II, 11).

Deci nu numai Logosul, nu numai Fiul lui Dumnezeu a existat înainte de Întrupare dar și Fiul Omului a existat în cer înainte de Întrupare, din veșnicie. Sf. Ioan Damaschinul subliniază această credință de bază a ortodoxiei precizînd : — «Numai Dumnezeu, fiind fără început, este făcătorul tuturor, al veacurilor și al tuturor existențelor. Iar cînd vorbesc de Dumnezeu, este clar că eu vorbesc de Tatăl, de *Fiul lui Unul-Născut, Domnul nostru Iisus Hristos* și de Duhul Lui cel Prea Sfînt, singurul Dumnezeu nostru» (Dogmatica). De aceea S. Bulgacov a și putut spune : «*nu numai omul este dumnezeo-om în destinația lui, ci și Logosul este Dumnezeo-Omul din veșnicie ca Protochip al omului creat*» (Agnus Dei).

«Hristos unește în El chipul lui Dumnezeu și chipul omului». «Omul seamănă lui Dumnezeu» îi răspunde justificarea «supracerească» și anume că «Dumnezeu seamănă omului». Astfel, Dumnezeu se întrupează în chipul Său viu ; omul este chipul uman al lui Dumnezeu (P. Evdochimov, *L'Orthodoxie*). Acest fapt ne duce la concluzia că într-un fel Dumnezeu este tema umană și că omul este tema divină. În acest fel ipostaza Logosului s-a putut face ipostaza omului creat.

Fiul lui Dumnezeu care este din veșnicie Fiul, Omului, a cuprins din veșnicie în Sine — principal dar totuși real — întreg neamul omenesc. În El a existat și a fost ipostaziată din veșnicie omenitatea cerească, *Protochipul făpturii*. Prin Întrupare se realizează fapt Dumnezeo-Omenimea inițială, pe care apoi a înălțat-o cu Sine în slavă de-a dreapta Tatălui ; nu natura căzută, păcătoasă, ci natura curată, spiritualizată.

Omul are innăscută tendința de a deveni fiul lui Dumnezeu, de a intra întru Slavă ; el este chemat ca din om natural să devină dumnezeo-om, prin Har. Acesta este postulatul lui intern. Omul avînd chipul lui Dumnezeu în sine, purta în acest sens pe Hristos care urma să vină. Dar, omul purta pe Hristos și prin nădejdea venirii Lui. «Eu știu că răscumpărătorul meu este viu și că el în ziua cea de pe urmă va ridica iar din pulbere această piele a mea ce se destramă. Și afară din trupul meu voi vedea pe Dumnezeu. Pe El îl voi vedea și ochii mei îl vor privi, nu ai altuia. Și de dorul acesta măruntaiele mele tînjesc în mine» spune Iov (XIX, 25—27). Omul era «viu» în măsura în care nădăjduia în răscumpărare și mîntuire. Numai nădăjduind în El putea să beneficieze și de răscumpărarea Lui. Totuși, înainte de venirea lui Hristos omul nu putea să devină nici măcar precum a fost creat dintru început, adică liber cu adevărat. Cu atît mai mult fără Hristos omul nu putea și nu poate realiza nașterea duhovnicească, nașterea de la Dumnezeu, să devină fiu al lui Dumnezeu.

Numai prin Întrupare se realizează întrepătrunderea celor două naturi în Dumnezeo-Omul Hristos și prin El în întreaga fire de la Adam pînă în veac. Strămoșii lui Hristos ca și urmașii Lui cunosc îndumnezeirea numai prin Hristos. Chiar cei care nu s-au întîlnit cu Hristos au parte de slava viitoare prin El. Întruparea s-a înfăptuit prin Fecioara Maria care L-a primit de bunăvoie pe Dumnezeu pentru întreaga fire ; întruparea se realizează în continuare teandric în fiecare om, în măsura în care El doarește și-L urmează pe Hristos, rezidînd Trupul Său cosmic, dumnezeo-omenimea Hristos.

Astfel, în *Noul Adam* se reface și se desăvârșește adevăratul chip al lui Adam cel vechi. Unirea celor două naturi în și prin Hristos nu este doar o schemă abstractă, dogmatică, ci o *realitate vitală*, care cuprinde în sine viața, experiența și trăirea noastră lăuntrică, a fiecărui credincios. Hristos reflectă prin Sine chipul omenității celei adevărate, chipul Căruia se află (se naște) în fiecare dintre noi. El este «*trate*» fiecărui. Omenitatea Sa înglobează pe toți și nu exclude pe nimeni. Eu, om, am fost îndumnezeit prin Hristos, îl port pe Dumnezeu în mine; m-am născut a doua oară prin Hristos pentru ca tot prin El — dacă voiesc — să mă înalț cu sufletul și cu trupul în slava lui Dumnezeu, fixându-mă în Binele veșnic.

De aceea apostolul Pavel vorbește despre cei doi Adami, doi oameni: «Omul cel din ~~lăuntru~~ a fost din pământ și pămîntesc, iar Omul cel de-al doilea este Domnul din cer. Însă n-a fost întâi cel duhovnicesc, ci cel pămîntesc și apoi cel duhovnicesc; și *după cum am purtat chipul celui pămîntesc, să purtăm și chipul celui ceresc*» (I Cor. XV, 45—49). Ca urmare, numai sub un anumit aspect, al firii pămîntești, neamul omenesc este neamul lui Adam cel vechi. Sub alt aspect, aspectul cel real, duhovnicesc, cel conform rațiunii sale de a fi, neamul omenesc este neam ceresc, neamul lui Hristos, «*ruda lui Dumnezeu*» (Fapte XVII, 28), căci «*între om și Dumnezeu există cea mai mare înrudire*», spune Sf. Macarie.

Hristos ca Logos întrupat redă naturii umane conținutul Sofiei cerești. Prin Întrupare El își impropriază toate ipostazele umane (Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*), născîndu-se nu numai Dumnezeu-Omul dar și Dumnezeu-Omenimea. Prin această impropriere ia păcatele tuturor asupra Sa putînd lucra răscumpărarea noastră. Totodată, prin aceeași impropriere El redă naturii umane Sofia, conținutul ideal, deplin, desăvârșit al Sofiei cerești, dăruind din nou tuturor puțința de îndumnezeire. Astfel, pe măsură ce-a curățit firea de păcat, în aceeași măsură i-a dăruit din nou puțința să crească pentru a ajunge la asemănare, la îndumnezeire. Numai pe baza acestui conținut sofianic nou, pe care fiecare om l-a primit prin Hristos, natura umană este nu numai restabilă, dar în potență și îndumnezeită în Hristos. În acest sens, Hristos este numit de Apostolul Pavel «*Pulțerea lui Dumnezeu și Înțelepciunea lui Dumnezeu*» (I Cor. I, 24), căci El unește într-o singură persoană Sofia Dumnezeiască — Dumnezeirea Sa, cu sofia creaturii — omenitatea Sa. Ca urmare, El poate fi numit «*Înțelepciunea lui Dumnezeu*» în dubla Sa calitate, atât prin Sofia Sa cerească, cea necreată, cit și prin Sofia Sa pămîntească, cea creată.

În Hristos s-a arătat «*Înțelepciunea lui Dumnezeu cea tainică și ascunsă pe care a rînduit-o Dumnezeu mai înainte de veacuri spre slava noastră*» (I Cor. II, 7). Întru Hristos, Dumnezeu «ne-a ales pe noi *înainte de întemeierea lumii*, ca să ne înfiez prin Hristos» (Efes. I, 46) prin care «a venit Harul și Adevărul» (Ioan I, 17). Prin El Dumnezeu descoperă făpturii «*taina voiei Sale după planul dinainte hotărît în Sine însuși, ca la plinirea vremii să unească toate cele cerești și cele pămîntești sub capul Hristos*» (9—10). Aceasta este «*iconomia tainei celei din veșnicie ascunsă în Dumnezeu, Cel care a făcut toate prin Iisus Hristos, pentru ca acum, prin Biserică să se facă cunoscută începătorilor și stăpînirilor din ceruri Înțelepciunea cea felurită a lui Dumnezeu, după Hotărîrea cea mai dinaintea de veci, pe care El a împlinit-o în Hristos Iisus, Domnul nostru*» (Efes. III, 9—11). În acest sens Iisus se și numește Alfa și Omega, Începutul și Sfirșitul, Cel dintîi și Cel de pe urmă, Cel ce este, Cel ce a fost și Cel ce vine; *Cel ce viețuiește*» (Apoc. I, 8; X, 17; II, 8; XX, 13).

NAȘTEREA LUI HRISTOS

Nașterea lui Hristos nu reprezintă o naștere oarecare. Însuși Dumnezeu este cel care lua trup. În al doilea rînd, intrucît Întruparea urma să aibă loc cu încuviințarea și participarea omului, Dumnezeu a dat toate elementele pentru ca omul să recunoască în Hristos pe Dumnezeu și să-L primească recunoscîndu-L.

Încă în paradis Dumnezeu a anunțat pe om că va veni eliberatorul care va zdrobi capul șarpelui (Fac. III, 5). Această făgăduință a fost reinnoită de-a lungul veacurilor în diferite feluri, formînd *revelația naturală* prin care Dumnezeu a pregătit toate semințiile în vederea răscumpărării. Întreaga istorie a erei vechi este o pregătire în acest sens. Prin revelația naturală, în credința multor popoare s-au păstrat rămășițele revelației inițiale care nu s-au pierdut dintr-o dată, ci s-a păstrat prin tradiție, deși cu timpul mult schimbată și chiar intervertită. Astfel, întîlnim ideea despre raiul pierdut, despre cădere, despre Mesia ce va veni etc. Așteptarea unui Mesia este — de exemplu — oglindită la Perși în mitul despre Mitra, la Induși în mitul despre Aditi din care trebuie să se nască și să se intruzeze pentru mîntuirea oamenilor Vișna. La Greci în mitologia despre Prometeu, Dionisie etc. Acest lucru s-a oglindit și în filozofie, în «Dreptul» lui Platon, în «Pruncul dumnezeiesc» al lui Virgiliu etc.

Pentru pregătirea Întrupării Dumnezeu a intervenit însă și direct printr-o *revelație supranaturală* desfășurată în formarea poporului Israel. Prin intermediul acestui popor, a făcut cunoscut lumii întregi mijloacele ce duc la mîntuire, a dat amănunte cu privire la persoana Mîntuitorului și a indicat împrejurările în care va veni. Vestirea și pregătirea omului pentru a-L recunoaște și întîmpina pe Hristos erau în centrul lucrării divine. Nașterea Lui a fost prezisă mult timp înainte de a se împlini, prin patriarhi, prooroci, clarvăzători, prin preînchipuirii divine de cult, jertfă etc.

Pronia lui Dumnezeu a făcut ca timp de 400 de ani iudeii să se răsplinească în lume proorociile pe care le dețineau. Astfel, ei au propagat revelația divină în robia egipteană, babiloniană, asiriană, persană și mai ales sub stăpînirea romană. Propaganda iudeilor în era veche s-a concentrat în special în Alexandria unde credința iudaică s-a întîlnit cu gîndirea greacă, filozofia păgînă cu revelația divină, rațiunea cu credința. În Alexandria s-a înfăptuit cea mai mare pregătire a lumii păgîne pentru răscumpărare. Prin traducerea Bibliei ebraice în limba greacă (Septuaginta — în sec. III înaintea lui Hristos), toată lumea antică a putut cunoaște Legea Veche și semnul dat de Dumnezeu oamenilor. Chiar istoricul roman Suetonius vorbește despre așteptarea generală a lui Mesia, care va veni din răsărit, din Iudeea.

Vremea primei venirii sau prima «plinire a vremii» era determinată de cădere. Trebuia ca boala păcatului să ajungă la apogeu și totodată omenirea să devină conștientă de necesitatea ajutorului divin. Iisus n-a venit — spune Grigorie de Nisa — după fratricidul lui Cain, ci după ce s-au vădit toate felurile răului, după desființarea universală din timpul lui Noe, după fărădelegile celor din Sodoma, după mîndria asirienilor, după uciderea pruncilor de către Irod și a tuturor fărădelegilor ce se amintesc și pînă astăzi. Deci, cînd toți au fost sub păcat și răul a ajuns la gradul maxim de dezvoltare, atunci s-a născut Mîntuitorul pentru a vindeca omenirea. Sau, cum spunea Grigorie Teologul, venirea Mîntuitorului depindea de posibilitatea omenirii de a accepta salvarea ce i se dăruia.

Înțelepciunea falsă a creat o viață falsă; iudaismul gemea sub jugul legii, căci îi vedea deșertăciunea și neputința; păgînii gemeau sub jugul minciunii ce cuprînesc viața personală și socială, bazată pe egoism, asprime și tiranie. Acest impas

constituia și el o precizare, un semn al venirii lui Hristos, căci atunci «fărădelegea va trece peste margini» spune proorocul (Ps. VII, 6, 9; Daniil IX, 24). Tot așa căderile sau rătăcirile din zilele noastre par să fie stări pregătitoare pentru a doua «plinire a vremii», venirea lui Hristos Judecător.

Omul, omenirea este trezită la realitate în diferite chipuri, spune Grigorie Teologul: prin cuvânt, prin Lege, prin prooroci, prin binefaceri, prin amenințări, pedepse, prin revărsarea apelor, incendiile, războaiele, victorii, pierderi, prin semne cerești, semne în aer, pe pământ, pe mare, prin stări survenite pe neașteptate în soarta oamenilor, a orașelor, a popoarelor; în cele din urmă, a fost nevoie de un medicament mai puternic din cauza gravelor abateri și anume: ucideri de oameni, desfrinări, sodomii, crime și cel mai mare și cel dintâi din toate relele — *idolatria* — închinarea la făptură în loc de Făcător.

Dar Dumnezeu cunoscând necredința omului, n-a prevestit venirea lui Mesia numai prin simboluri și arătări. El a prevestit dimpotrivă, cu precizie locul, timpul, împrejurările în care se va naște. De aceea proorociile sînt argumentul cel mai puternic despre originea divină a lui Hristos. În acest scop:

1. Poporul Israel a fost împărțit în 12 seminții care după prevederile Legii nu puteau să se încrucișeze între ele anume pentru că numai din seminția lui Iuda s-a vestit venirea lui Mesia. La moartea lui Iacob, cînd și-a binecuvîntat cei 12 fii, începătorii celor 12 seminții, lui Iuda i-a zis: «Iudo, pe tine te vor lăuda frații tăi ... Închinase-vor ție feciorii tatălui tău... Nu va lipsi sceptrul din Iuda, nici toiag de cîrmuitor din coapsele sale, pînă ce va veni Împăciuitorul, căruia se vor închina popoarele» (Gen. XLIX, 8, 10). Această profecie s-a împlinit. Regii lui Israel au fost întotdeauna din seminția lui Iuda. Domnia lui Irod care era de altă semniție era deci un semn asupra venirii lui Mesia.

2. Timpul venirii lui Mesia a fost precizat prin proorocul Daniil. «În anul I al domniei lui Darius, eu Daniil, am citit în cărți numărul de 70 de ani ... care trebuia să se îplinească de la dărimarea Ierusalimului» (Daniil, IX, 2). Cunoscînd jalea poporului său, proorocul s-a îndreptat cu rugăciune, post și pocăință către Dumnezeu pentru a dobîndi mila lui. La această rugăciune și stăruință i s-a arătat Gavriil care i-a spus: «Să știi și să înțelegi, că de la ieșirea poruncii pentru zidirea din nou a Ierusalimului pînă la Cel-Uns, Cel-Vestit sînt 7 săptămîni și 62 de săptămîni. Iar după cele 62 de săptămîni Cel-Uns va pieri fără să se găsească vreo vină în El» (Dan. IX, 25—26).

Pînă la Mesia, sînt deci prevestite în total 69 de săptămîni. Și intrucît profeciile lui Daniil întrebunțează în alte locuri ca unitate «săptămîni de ani» s-a aplicat și aici. În acest caz, $69 \times 7 = 483$ indică un interval de 483 ani.

O primă poruncă pentru rezidirea templului a fost dată de Cyrus în primul an al domniei sale. Pe atunci însă, cei 70 de ani de robie prevăzuți de Domnul pentru «liniștirea pămîntului» nu erau împliniți. Artaxerxe a oprit lucrarea. Intervenția lui Daniil are loc în anul I al domniei lui Darius, urmașul lui Artaxerxe. *Darius dă porunca de rezidire a Templului în anul al 2-lea al domniei sale*, după cum rezultă din Vechiul Testament. «A fost oprită zidirea locașului sfînt din Ierusalim, pînă în al 2-lea an al domniei lui Darius, regele Perșilor» (I Ezdra IV, 24).

Sf. Chiril al Ierusalimului dovedește exactitatea profecției lui Daniil cu ajutorul olimpiadelor grecești. Acestea se țineau odată la patru ani. Anul al doilea de domnie a lui Darius corespunde cu primul an al olimpiadei a 65-a a Grecilor. Regele Irod, în timpul căruia s-a născut Hristos, a domnit în al patrulea an al olimpiadei 186. Între

cele două olimpiade au avut loc $186 - 65 = 121$ olimpiade. $121 \times 4 = 484$ ani, arată un interval de 484 de ani care corespund profeției celor 69 săptămîni de ani ai lui Daniil.

3. Locul unde urma să se nască Mesia a fost precizat prin profeția lui Miheia (V, 1) care spune: «Și tu, *Beteleeme, casa lui Eirata întru nimic nu ești mai mic între miile lui Iuda, căci din tine va ieși stăpînitor peste Israel, iar obîrșia lui este dintru început din zilele veșniciei*». Cînd a adunat Irod pe toți arhierii și cărturarii și i-a întreat unde este să se nască Hristos, i-au răspuns fără ezitare: *în Beteleemul Iudeii*. (Matei II, 2—4).

4. S-au dat nenumărate alte semne despre Mesia: că se va numi Nazarinean (Matei II, 23); că va uimi pe înțelepți și cărturari (Is. VI, 10); că va lua asupra sa durerile noastre, va fi jertfă pentru păcatele noastre, dar că prin ranele Lui toți ne vom vindeca (Is. LIII, 4—5); că va arăta calea desăvîrșirii (Is. XXX, 21) și va fi, povătuitor păgînilor (Is. LV, 4); va deveni piatră de încercare și stîncă de poticnire (Is. VIII, 14); și această Piatră va crește munte mare care va umple tot pămîntul (Daniil II, 35) etc.

5. Dar, Dumnezeu cunoscînd și văzînd necredința Iudeilor le-a dat voie să ceară un semn: «În adîncurile iadului sau în înălțimile cele de sus». La refuzul lor proorocul Isaia spune: «Domnul (Însuși) vă va da un semn: Iată, Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel (Dumnezeu este cu noi)» (Is. VII, 11—14). Deci, cu toate că întreaga istorie a poporului Israel a fost presărată cu semne și minuni, deși toate semnele și proorociile vesteau și pregăteau pe Mesia, Dumnezeu binevoiește să dea în plus, *un semn unic*, cu totul deosebit, mai important decît toate celelalte pe care-l și anunță în mod deosebit: «*vă voi da un semn*». Oare acest semn este atît de important prin mărimea minunii sau pentru taina pe care o cuprinde?

Minuni au fost nenumărate: Moise a aruncat un toiag și s-a prefăcut în șarpe; Marea Roșie s-a împărțit în două și poporul a trecut prin ea pe uscat; toiagul lui Aaron a odrăslit, deci lemnul lipsit de viață a dat viață; din stîncă din pustie a izvorît apă; soarele s-a oprit; întregul popor de atîtea suflete a peregrinat 40 de ani prin pustie și totuși a mîncat și a băut; zidurile Ierihonului au căzut; Iordânul s-a împărțit și din adîncul lui au luat cele 12 pietre spre aducere aminte; Ilie a învățat copilul văduvei, a aprins jertfele cu foc din cer; Ieremia a prevestit căderea Ierusalimului, plecarea într-o robie de 70 de ani etc. Poporul Israel a văzut aceste minuni și multe altele, a verificat atîtea proorocii. Prin toate a cunoscut puterea lui Dumnezeu. De aceea fără să vadă a crezut că El a dat viață omului din «pămînt» și apoi că tot El, din bărbat a creat prima femeie. Oare aceste minuni sînt mai mici decît nașterea unui fiu din Fecioară?

Ținînd seama de toată istoria poporului ales se poate deduce că importanța semnului constă nu atît în el ca «minune», ci în taina pe care o cuprinde. Toate datele despre venirea lui Mesia ca timp, loc, împrejurări, caracteristici, sînt doar părți, fragmente din marea taină a întrupării. Dar, Nașterea din Fecioară a fiului Emanuel care descoperă și prin denumirea lui că «Dumnezeu este cu noi», reprezintă taina însăși în toată mărimea și grandoarea ei. Dumnezeu a descoperit-o ca «semn» anume ca omul să-i poată cunoaște și pătrunde, pe cît posibil, în adîncimea și-n înălțimea ei.

Și precizînd acest semn Dumnezeu n-a spus: «Domnul se pogoară sau se naște» sau în altfel să arate lucrarea divină. El spune: «*Fecioara va lua în pîntece și va naște*». Deci, Dumnezeu subliniază lucrarea Fecioarei, care participă, care a acceptat

pe Dumnezeu și care-l înomește. În aceasta constă semnul cel mare pe care și Dumnezeu îl aștepta.

Dacă trebuia să fie o pregătire a oamenilor pentru ca tot răul să se vădească și să se reverse din ei, concomitent avea loc și o pregătire pozitivă, prin care aceștia își plămădeau un rod — cel mai de preț — capabil să biruiască răul și să-L înomească pe Dumnezeu. Acest rol îl aștepta întreaga creație: Fecioara, care să-l poată birui pe diavol și să-L primească pe Dumnezeu. Și cit de mare a trebuit să fie virtutea Fecioarei pentru a birui pe diavol și-a conlucra cu Dumnezeu la restabilirea omului și-a întregii creații. De aici cinstirea deosebită care a fost dată Fecioarei de Dumnezeu; de aici puterea deosebită a Ei ca mijlocitoare a noastră înaintea lui Dumnezeu; de aici preamărirea deosebită pe care i-o acordă întreaga Biserică, mai presus decît toți sfinții și puterile îngerești. Îndoiala lui Iosif (Matei I, 19), n-a fost decît un prilej ca Dumnezeu să facă cunoscut tuturor că «ce s-a zămislit în ea este de la Duhul Sfînt».

Prin Fecioara Maria Dumnezeu intră în lume. Și Istoria i se supune. Pronia divină a dirigit împrejurările în așa fel încît prin ele să se împlinească proorociile. Cezar August, poruncește primul recensămînt. Fiecare se înscrie pe familii și seminții. Astfel, ajunge și Iosif cu Maria la Betleem, orașul de origine și centrul de recensare pentru casa lui David, seminția lui Iuda. Prin aceasta, recensămîntul marchează anul nașterii lui Hristos; Iosif și Maria își dovedesc obîrșia din David, iar în Betleemul proorocit se naște Dumnezeu.

PARTICIPAREA FĂPTURII LA NAȘTEREA LUI IISUS

Trei categorii de oameni participă la Naștere: *Păstorii, Magii și Irod împreună cu Iariseii și cărturarii.*

1. Primii cărora li se vestește Nașterea și Mintuirea sînt păstorii. Ei o află nemijlocit, de la îngeri, pe cînd stăteau pe cîmp și făceau de strajă noaptea împrejurul turmei lor (Luca II, 8), oameni simpli dar cu *inima curată*. Peste această curățenie a lor naturală «a strălucit slava Domnului». Simplitatea lor îmbinată cu smerenia și curățenia inimii a putut vedea cel mai ușor descoperirea. Păstorii au crezut cu inima, au verificat cu mintea după semnul indicat de îngeri, L-au găsit și I s-au închinat.

În adevăr, bolta infinită a cerului înstelat, cîmpia îmbrăcată în valurile legănate ale holdelor de grîu, șopotul apelor, foșnetul frunzelor, cîntecul păsărilor și în general întreaga natură formează un templu mareț în care se aduce laudă Creatorului, căci Cerul este scaun Stăpînului, iar pămîntul este așternut picioarelor Lui (Fapte VII, 49). În acest cadru omul crește mai aproape de El și în curățenia inimii lui poate cel mai bine vedea și aduce slavă lui Dumnezeu. Un astfel de cadru a creat Dumnezeu pentru om ca în acesta să se poată face auzit și înțeles. Aceasta era și starea din paradis, starea normală a omului cînd auzea atît graiul făpturii cit și graiul Făcătorului. O asemenea simplitate și curățenie a păstorilor a auzit glasul Îngerului care le-a spus: «Vă vestesc bucurie mare, care va fi pentru tot poporul. Astăzi în cetatea lui David s-a născut un Mîntuitor, Care este Hristos, Domnul» (Luca II, 10—11).

Nașterea lui Iisus este vestită omului în primul rînd ca bucurie, bucurie mare. În al doilea rînd prin cîntarea de mărire îngerii anticipează rezultatul Nașterii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, și între oameni bunăvoire». Deci, prin nașterea lui Iisus pentru Dumnezeu slavă, căci de acum și Pămîntul Îl va slăvi; pace

pe pământ prin împăcarea omului cu Dumnezeu și prin El și întru El bunăvoință între oameni și popoare.

Astfel, prin cîntarea «Slavă, pace, bunăvoință» îngerii vestesc scara ierarhică spre Viață, posibilă numai prin El, Cel născut în iesle, căci El este Ușa vieții. Împăcarea și pacea între Făcător și făptură coborîtă în peștera din Betleem urmează să crească, să pătrundă în lume pentru a cuprinde întreaga omenire, încît toți «cu o gură și cu o inimă» să slăvească și să cînte Numele Creatorului. Cîntarea tridică a îngerilor la Naștere anticipează rodul final al Întrupării cînd se va ajunge ca «în numele Lui să se plece tot genunchiul celor cerești și celor pămîntești și al celor dedesubt și toată limba să mărturisească că Iisus Hristos este Domn întru slava lui Dumnezeu-Tatăl» (Filip. II, 9—11); îngerii anticipează starea finală cînd «mulțime mare de oameni, pe care nimeni n-ar fi putut-o număra din toate semințiile și popoarele și limbile ... strigau (sau vor striga) cu glas mare: «Mintuirea este a Dumnezeului nostru, Care șade pe tron și a Mielului!» (Apoc. VII, 9—12).

2. Evanghelistul Matei adaugă că la Betleem au venit să se închine Pruncului ca unui Împărat și niște *magi de la răsărit* conduși în chip tainic și minunat de o stea. Întrucît evanghelia nu dă date mai precise nici asupra magilor, nici asupra stelei, părerile au fost multiple: cîți magi au fost? Din ce țară? Steaua a fost un fenomen astronomic sau nu? etc. Sigur este că magii fiind «de la răsărit» reprezentau știința din acea vreme și erau păgîni.

După Sf. Ioan Gură de Aur, magii n-au găsit pe Iisus pe baza unui calcul astronomic, prin stea. Steaua din evanghelie a dispărut în timpul șederii lor la Ierusalim, apoi iar a apărut și din înălțimea cerului era practic imposibil să marcheze peștera în care se găsea Iisus. Chiar dacă pe atunci a apărut vreun fenomen astronomic deosebit de care s-au sesizat, dar ceea ce i-a condus pe magi nu a fost rațiunea lor, ci o iluminare interioară prin care ei au recunoscut Adevărul și au găsit pe Dumnezeu. Dumnezeu i-a chemat printr-o stea, prin ce le era lor la îndemînă, cititorilor în stele. În ce măsură steaua a existat ca o realitate are mai puțină importanță. Magii chiar dacă au văzut ceva deosebit, au interpretat-o în acest sens pentru că au sesizat o chemare interioară, ca o dovadă a virtuții, a curăției lor interioare, a gradului în care căutau în mod curent Adevărul. Aceasta i-a determinat să plece dintr-o țară îndepărtată la un drum poate de ani, pentru a-L găsi.

Prin magi Dumnezeu admonestează poporul Izrael. Magii au văzut, s-au sesizat de stea, poporul Izrael nu s-a sesizat de prooroci. Prin magi Hristos deschide neamurilor poarta credinței pentru ca să instruiască poporul Izrael prin păgîni. Magii sînt cei care vin de departe — cu cît mai departe de Dumnezeu revelat — ca să vestească pe Izrael de Mesia-Împăratul ce s-a născut. Venirea magilor este totodată o formă de prevestire a viitorului prin care se arată că păgînii intră în împărăția lui Dumnezeu înaintea celor mulți din poporul Izrael. Și magii se comportă în fața Pruncului ca în fața lui Dumnezeu. Ei își deschid vistieriile lor pămîntești pentru a-I aduce prinos: aur, tămîie și smîrnă, care pot simboliza și prinosul dat de trup, suflet și duh.

La plecare, Dumnezeu nu se mai folosește de stea sau ceva similar pentru a le face cunoscut voia Sa. Magii L-au auzit, L-au cunoscut, s-au închinat Lui. Ei au crescut și au ajuns la o cale de cunoaștere mai perfectă. De aceea la plecare Dumnezeu le face cunoscut voia Sa direct, prin vis. Magii nu se opun, ei și-au văzut împlinită căutarea, au cunoscut bucuria de-a fi găsit Adevărul și se supune lui Dumnezeu.

3. A treia categorie de oameni care participă la nașterea lui Iisus este *Irod, împreună cu țariseii și cărturarii*.

Auzind Irod întrebarea magilor : «unde este regele Iudeilor cel ce s-a născut?... s-a tulburat, și tot Ierusalimul împreună cu el. Și adunînd pe toți arhieriei și cărturarii poporului i-a întreat : «unde este să se nască Hristos?» (Matei II, 2—4).

Arhieriei și cărturarii poporului au participat activ la această frămîntare. Ei n-au combătut părerea lui Irod, ci dimpotrivă i-au întărit-o precizîndu-i și locul nașterii : Betleemul Iudeei. Reacția lor a fost aceeași, de «tulburare» pentru cel ce vine ca un «intrus» să le strice liniștea. Făcînd un pact tacit cu Irod i-au descoperit doar Betleemul, lăsînd pe seama lui Irod asigurarea liniștei lor viitoare. Irod n-ar fi îndrăznit să ucidă toți pruncii din Betleem și împrejurimi de la 2 ani în jos, dacă n-ar fi avut aprobarea — chiar tacită — a arhierilor. Tot așa de-a lungul istoriei puterea laică n-ar fi comis atîtea atrocități dacă n-ar fi avut uneori consimțămîntul tacit sau chiar imboldul unor reprezentanți ai diferitelor religii, după cum și ai Bisericii creștine.

Uciderea pruncilor reprezintă cea mai puternică dovadă că fariseii și cărturarii au știut și au crezut că s-a născut Mesia-Hristos. Cum altfel ar putea justifica uciderea pruncilor? De comun acord cu Irod au vrut să scape de El pentru a-și asigura fie conducerea politică, fie conducerea spirituală a poporului. De aceea uciderea pruncilor îi acuză pe toți nu numai pentru crima în sine, dar în primul rînd pentru că au făcut-o sau au acceptat să fie făcută pentru a omorî pe Hristos.

Uciderea pruncilor săvîrșită la Betleem a fost prevestită de proorocul Ieremia care și prin aceasta fixează locul de naștere a lui Iisus. Ieremia spune : «Glas în Rama s-a auzit, plîngere și tînguire multă ; Rahela plîngea pe fiii săi și nu voia să se mîngîie pentru că nu mai sînt» (Ier. XXXI, 15 ; Matei II, 18). Rahela a murit și a fost înmormîntată lîngă Betleem (Geneză XXXV, 19—20). De aceea proorocul o amintește că-și plînge fiii.

Atitudinea avută la Nașterea lui Iisus se menține de-a lungul timpului. Cele trei categorii persistă pînă azi. Se poate spune că ele întruchipează totodată *sentimentul, raftunea și voința*.

Cei care «aud» și «recunosc» Adevărul, Binele și Frumosul absolut sînt cei cu inima curată și cu înțelepciunea smerită, ca păstorii și magii. Fiecare în parte au găsit Izvorul Vieții și Adevărul, pe Dumnezeu. L-au recunoscut, I s-au închinat și L-au vestit. În schimb, voința egocentrică și idolatră a omului n-a vrut să renunțe la sine, la apoteozarea sa, la autonomia sa ci a ucis, a persecutat, a exclus orice mînă întinsă de sus, a exclus orice Criteriu sau Principiu existent în sine ; s-a limitat la apoteozarea Eului propriu. Această autonomie exclusivistă s-a transformat de-a lungul timpului în exploatare și tiranie care «ucide» nu numai pe om dar și perspectiva istorică de renaștere a omenirii. Dar, după cum Irod voia ca prin uciderea pruncilor să ucidă pe Pruncul ce în iesle s-a născut Împărat și nu L-a ucis, tot așa nici de-a lungul istoriei voința idolatră a omului nu va putea «ucide» pe Dumnezeu pentru ca să I se substituie. Hristos a biruit și prin voința Sa restabilind omul ca tot unitar, și a deschis drumul spre starea cînd Dumnezeu va fi totul în toate.

ADEVĂRUL DESPRE IISUS

Iisus întrunește în Sine pe Dumnezeu și pe om într-o unire ipostatică mai presus de minte, dar accesibilă inimii curate. După cum Adam cel dintîi a fost creat *nemiilocit* de Dumnezeu, tot așa și Hristos — ca om — a fost creat *nemiilocit* de Duhul lui Dumnezeu, fiind o «sădire cerească», o «altoire» făcută pomului sălbatic. El este Dumnezeu adevărat și om adevărat.

Realitatea Hristos neputînd fi cuprinsă de mintea omului, acesta a încercat să-L micșoreze, să-L creeze, încît să-L facă accesibil minții sale limitate. Dintre ereziile apărute cu privire la Hristos, cele extreme sînt *dochetii* și *raționaliștii*.

Dochetii susțin că Hristos a avut doar în aparență un corp uman, El fiind numai Dumnezeu. Dochetismul reprezintă o influență a mitologiei păgîne care vorbea de întruparea zeităților, întrupări însă ireale. Ca urmare și nașterea lui Iisus ca om, o consideră o irealitate, căci tot ce este omenesc la Iisus, spun ei, este iluzoriu. Erezia aceasta este combătută de întreg Noul Testament care vedea pe Iisus în primul rînd Om între oameni. Dacă umanitatea lui Iisus ar fi ireală, atunci iluzorie ar fi mîntuirea și răscumpărarea noastră. În sens larg, dochetismul n-a existat numai în creștinismul primitiv, ci s-a extins într-un fel pînă-n zilele noastre. În disputa cristologică dochetismul apare nu numai în doctrina monofizită sau monotelită ci într-un anumit fel această dispută apare ca o alunecare permanentă și oscilatorie, iar în problema hristologică nu se ține seama de cele două lucrări unite în chip nedespărțit și neamestecat (două nu una) ale lui Hristos.

Raționaliștii, care folosesc în cunoașterea fenomenelor exclusiv rațiunea, este firesc să nege nașterea supranaturală a lui Iisus din Fecioara Maria și Duhul Sfînt. Ei consideră aceasta un mit apărut în antichitate pentru a preamări valoarea lui Iisus, după cum și păgînii își preamăreau eroii atribuindu-le origine divină.

Ambele erezii una exaltînd iar alta diminuînd firea divină a lui Iisus, îl privesc unilateral numai prin sentiment sau numai prin rațiune. Ei trunchează Persoana lui Iisus și prin aceasta nu văd posibilitatea mîntuirii lumii prin El. Creștinismul vede în Hristos pe Dumnezeu din eternitate, întrupat la «plinirea vremii» în Om. El este în toate asemenea nouă afară de păcat. Se deosebește de noi prin originea Sa supranaturală, pe care i-o neagă raționaliștii și pe care o exagerează dochetii.

Evanghelia lui Ioan prezintă nașterea Cuvîntului în eternitate, iar evangheliștii Matei și Luca prezintă nașterea Cuvîntului în timp, însă tot ca naștere supranaturală. Bogăția spirituală infinită apare în sîrăcie materială; Atotputerea se arată în smerenie, Atotînțelepciunea se descoperă prin curățenie și dragoste, Iubirea nemărginită se vedește prin jertfire, Lumina cea neînserată strălucește în «Peștera» nebuloasă a istoriei umane. Dumnezeu se naște Om, dar chiar dacă se pleacă smerindu-se pînă în staulul de vite, toată creațiunea participă la nașterea lui. Nașterea lui Iisus este nu numai un eveniment istoric dar și cosmic, la care iau parte îngerii, stelele, oamenii. Cerul se unește cu pămîntul, puterile spirituale se unesc cu cele materiale, pentru ca împreună să cînte cu glas de biruință : «Osana întru cei de sus, bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului».

De aceea nașterea lui Iisus poate fi privită și ca o intrare triumfală în lume. Ea anticipează intrarea triumfală din Ierusalimul geografic și totodată intrarea triumfală, teandrică în Ierusalimul universal al omenirii.

Pentru noi creștinii Nașterea lui Dumnezeu în trup este un important eveniment din istoria lumii și a creației. Pentru aceasta, *prin nașterea lui Hristos se încheie o eră și începe alta*. Era de pregătire și așteptare ia sfîrșit. Începe era nouă creștină : «Dumnezeu s-a arătat pe pămînt în trup și cu oamenii a petrecut» (Baruh III, 38).

Edenul care era închis pentru firea omenească, s-a deschis. Prăpastia dintre cer și pămînt se desființează; îngerii pot avea din nou grai comun cu oamenii. S-a încheiat o eră căci moartea a fost desființată, Pomul Vieții coboară pe pămînt dăruind viața, veșnicia; «răsărit-a lumii lumina cunoștinței». Omul poate cunoaște din nou

pe Dumnezeu și lumea prin El; poate din nou să se unească cu Dumnezeu pentru a crește pînă la asemănare cu El.

S-a încheiat o eră și una nouă a început căci «s-a dezlegat legătura cea veche, diavolul a fost făcut de rușine, demonii au fugit, moartea a fost distrusă, raiul s-a deschis, blestemul a dispărut, păcatul a fost alungat, înșelăciunea s-a îndepărtat, adevărul s-a reîntors, iar cuvîntul evlaviei s-a răspîndit» (Sf. Ioan Hrisostom).

S-a început o eră nouă căci s-a născut Hristos. De aici începe numărătoarea anilor erei noastre creștine. «Acest centru este un fapt accesibil cercetării istorice; el poate fi determinat cronologic, dacă nu cu precizie totală totuși în limitele cîtorva ani. De la acest punct central este firesc să pornească cele două sensuri; unul spre viitor, era nouă, și unul spre trecut, era veche. Numărătoarea erei noi nu poate începe decît prin nașterea lui Hristos care a înnoit și a dat viață lumii» (O. Cullmann: *Christ et le temps*).

La nașterea lui Hristos Biserica Îi cîntă: «Ce-ți vom aduce Ție?» Și răspunde: «Pămîntul peștera, păstorii cîntarea, magii steaua, iar noi pe Maica Fecioara». Cu acestea Îi întîmpină întreaga făptură. La prima privire s-ar părea puțin și totuși acest puțin conține un grăunte care dovedește un grai comun, un nou fir de legătură cu Dumnezeu. Dacă în casa de oaspeți n-a mai fost loc pentru El, pămîntul îi oferă totuși o peșteră unde vitele Îi încălzesc, păstorii «aud» cîntarea îngerilor și se asociază ei, magii «văd» steaua și o urmează, iar noi credem în nașterea Fecioarei și ne închinăm Lui mărturisindu-L Dumnezeu.

Intrînd în lume prin Născătoarea de Dumnezeu, intrînd în timpul și spațiul acestei lumi și primind natura umană supusă acestei lumi, Fiul lui Dumnezeu și-a însușit prin aceasta și *chipul ei empiric*, a devenit Persoană istorică. El s-a născut într-un anumit timp și loc, din anumii părinți și a aparținut unui anumit popor cu cultura lui, vorbea o anumită limbă etc. Dar odată cu nașterea Lui în trup se naște Dumnezeu-omenimea Hristos, se naște Dumnezeu care unește în Sine, care își apropiază întreaga fire, pe tot omul (Sf. Ioan Damaschinul: Dogmatica). Individualitatea Hristos — spune S. Bulgacov — nu cunoaște pentru Sine nici o limitare ontologică. El n-a fost simplu om, ca unul între cei mulți, ci El a fost *Om-Atotom* și Persoana Lui conținea în Sine toate chipurile umane, a fost *Atot-persoană*. În El nu este nimic local, limitat, particular. Veșmîntul Lui empiric este absolut transparent și neobservat. El este *deopotrivă* apropiat și accesibil fiecăruia care îl privește cu atenție. Întru Hristos Iisus cu adevărat nu este nici elin, nici scit, nu este nici rob, nici slobod, nici chiar bărbat și femeie, căci *El este Chip pentru toți și pentru fiecare* ca unul ce vorbește nemijlocit minții și inimii, ca Unul ce pătrunde în cele tainice. Fiecare din cei care se apropie de Hristos, în chipul Lui, se va vedea pe sine așa cum trebuie să fie, așa cum îl vrea Dumnezeu și nu este nimeni mai apropiat de noi, desigur nu mai dacă în viața noastră ne vom întîlni cu Hristos — este *Ăproapele* fiecăruia om.

Prin întrupare, Hristos s-a îmbrăcat în firea noastră. Lucrarea este tainică, sfîșlirea nevăzută, cele două firi se unesc. Hristos se naște și în fiecare din noi, fiecare devenim templul lui Hristos, prin fiecare din noi Hristos poate de acum să lumineze, să lucreze și să-și zidească Biserica Sa, Trupul Său și deci, Templul lui Dumnezeu. În vederea acestui eveniment Biserica face apel la conștiința credincioșilor spunînd:

«Hristos se naște (Om), — slăviți-L ca pe un Dumnezeu.

«Hristos (Dumnezeu) din ceruri, — întîmpinați-L» căci s-a făcut om,

«Hristos pe pământ, înălțați-vă», — ca să ajungeți asemenea Lui, și ca Dumnezeu-Omul să strălucească prin voi.

Fiul lui Dumnezeu își ia Mireasă Fecioara și totodată prin ea întreaga fire omenească. La nașterea Lui este bucuria cea mare, este bucuria nunții, a unirii lor, este nunta Fiului de Împărat, la care este chemată întreaga omenire.

Pr. BORIS RĂDULEANU

PATIMILE ȘI ÎNVIEREA DOMNULUI

«Hristos a înviat, adevărat a înviat» este salutul de totdeauna al creștinilor, prin care își exprimă ei o bucurie proprie, pe care voiesc însă s-o transmită și altora. Este bucuria despre «Învierea Domnului», fapt divin, care din tot începutul Bisericii creștine, constituie mesajul central al propovăduirii sale, fiind mărturia cea mai evidentă a divinității lui Hristos și proba incontestabilă a divinității și adevărului învățurii Sale și deci temelul credinței noastre, după cum subliniază apostolul neamurilor: «Dacă Hristos n-a înviat, deșartă este atunci predica noastră, deșartă este și credința voastră» (I Cor. XVI, 14). Dar «Învierea Domnului» este totodată și temelul nădejzii că trupurile noastre nu vor rămâne pentru totdeauna în mormânt, ci vor învia, căci «Acum Hristos a înviat din morți, fiind pîrgă învierii celor adormiți ... precum în Adam toți mor, așa și întru Hristos toți vor învia» (I Cor. XV, 20, 22). Prin aceste cuvinte Sfîntul Apostol Pavel precizează importanța mesajului pascal pentru înțelegerea autentică a credinței și existenței creștine. Iar misiunea Bisericii este să păstreze și să transmită nefalsificat și integral acest mesaj, dar nu ca pe o piesă moartă de muzeu, ci ca un mesaj soteriologic, exprimat, firește, în dicționarul și contextul timpului, pentru a fi bine înțeles de oricine.

Dar «Învierea Domnului» nu apare în istoria creștinismului ca un fapt «spontan», ci are premise necesare. «Duminica Învierii Domnului» e precedată de «Vinerea Patimilor». Învierea din morți a lui Iisus e precedată de moartea Sa.

Relatează Sfînta Scriptură că după «Cina cea de taină», cînd Mîntuitorul instituie Sfînta Euharistie și le spusese ucenicilor «Poruncă nouă vă dau ca unul pe altul să vă iubiți. După cum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi unul pe altul să vă iubiți» (Ioan XIII, 34), — Mîntuitorul, urmat de ucenici, s-a dus, ca de obicei, în Muntele Măslinilor și s-a rugat, zicînd, în perspectiva «Patimilor» pe care le anunțase: «Întristat este sufletul Meu pînă la moarte...» și «Părintele Meu, de este cu puțință treacă de la Mine paharul acesta, însă nu precum voiesc Eu, ci precum voiești Tu» (Matei XXVI, 38—39). Se rugase Mîntuitorul pentru Sine: «Părinte, venit-a ceasul, preamărește pe Fiul Tău, ca și Fiul să Te preamărească» (Ioan XVII, 1); Se rugase pentru apostoli: «Eu pentru aceștia Mă rog» (Ioan XVII, 9); Se rugase pentru toți credincioșii: «Nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede întru Mine după cuvîntul lor» (Ioan XVII, 20).

Dar sosise «ceasul». Și «Iuda vinzătorul, unul dintre cei doisprezece, luînd oaste și slujitori de ai Arhierilor și ai Fariseilor», a venit în grădina Ghetsmani și prin sărutare, după cum se înțeleseseră, îl identifică pe Iisus cel căutat.

Sărutarea trădării. Dar sărutarea cu care Iuda L-a trădat pe Iisus este orice rugăciune care-i roștită fără simțire interioară și fără a izgoni din suflet plăcerea răului.

Iuda, trădătorul om, al utilului egoist, care s-a revoltat la ospățul din Betania, cînd Maria — sora lui Lazăr cel înviat de Iisus — cu «o litră de nard adevărat a uns picioarele lui Iisus și le-a șters cu părul ei», s-a revoltat Iuda de «risipa» aceasta de nard, dar nu fiindcă cu prețul acestuia s-ar fi putut ajuta sărmanii, ci «fiindcă era fur și avînd punga la el, dădea la o parte din cele puse într-însa» (Ioan XII, 1—7); îl vînduse Iuda pe Iisus pentru «treizeci de arginți», dar în curînd, «văzînd că a vîndut sînge nevinovat» și că Iisus e condamnat la moarte, a intrat în funcțiune conștiința sa morală cu muștrările ei. Și Iuda se căiește, voințe să înapoieze arginții trădători, dar fiind refuzat, îi aruncă în templu și se sinucide, în fața condamnată a trădării mai adăugînd una de aceeași calitate morală negativă.

Deci vîndut de «unul din cei doisprezece», Iisus este prins, legat, batjocorit, maltrat și dus spre judecare la autoritățile bisericești și politice ale locului. Ucenicii îl părăsesc, de la distanță îl urmează numai apostolul Petru. Dar în curtea arhierelui, la privirea și la cuvîntul unei femei, se leapadă și el de Hristos, așa cum îi proorocise Mîntuitorul. Se leapadă Petru care, scurt timp mai înainte afirmase că de-ar fi chiar să moară nu se va lepăda de Hristos — afirmație făcută și de ceilalți ucenici (Matei XXVI, 35).

Și Mîntuitorul e dus de la Ana la Caiafa, la Pilat, la Irod și iarăși la Pilat. Trimîterea aceasta de la o autoritate la alta probează însă că nimeni nu voia să-și asume responsabilitatea pentru condamnarea lui Iisus. Da, Arhierul Caiafa îl acuză pe Iisus de «hulă adusă lui Dumnezeu», fiindcă îi dăduse un răspuns afirmativ la întrebarea sa dacă «este El Hristos, Fiul lui Dumnezeu». Acuză, evident, nedreaptă, dar motiv ca mulțimea să-L declare pe Iisus «vinovat de moarte» (Matei XXVI, 63—66). Răspuns afirmativ a dat Iisus și întrebării procuratorului Pilat dacă «este El împăratul iudeilor»: «Răspuns-a Iisus: Tu zici prea bine că Eu sînt împărat. Eu spre aceasta M-am născut și pentru aceasta am venit în lume ca să mărturisesc adevărul. Oricine care porcede din adevăr ascultă glasul Meu» (Ioan XVIII, 37). Dar procuratorul Pilat, negăsind nici o vină lui Iisus și «știind că din răutate L-au dat pe mîna lui» (Matei XXVII, 18) și voind deci să-L salveze, sfătuit în taină în acest sens și de soția sa, propune mulțimii să-L elibereze pe Iisus, potrivit datinei iudaice de a elibera la Paști un condamnat. Mulțimea îl cere însă pe Baraba, «unul aruncat în temniță pentru o răscoală și un omor», iar Iisus să fie răstignit. Și Pilat cedează insistențelor mulțimii. «Se spală pe mîini, zicînd: nevinovat sînt de sîngele acestui drept» (Matei XXVII, 24) și deci Iisus e condamnat la răstignire.

L-a condamnat Pilat pe Iisus, fiindcă avea de partea sa puterea și totuși Iisus avea de partea Sa autoritatea — autoritatea adevărului — «ce este adevărul îl întrebese Pilat» — căci despre Sine spusese El: «Eu sînt calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6). Iar adevărul lui Iisus — ca și împărăția Sa — nu-i din lumea aceasta și este El Insuși, iar biruința adevărului Său este iubirea de om.

Demn de menționat este faptul că mesajul lui Iisus, moartea și învierea Sa rămîn neînțelese deplin, dacă nu sînt privite în contextul problematicii puterii. Din textele biblice care se ocupă direct de Iisus se desprinde adică limpede cît de mult a utilizat El «categoriile ale puterii». În cuvîntul Său, în fața Sa, în Persoana Sa se manifestă dinamica lui Dumnezeu. Iisus vorbește «ca unul care are *putere* (exousia) și nu ca învățații» (Matei VII, 29). «Și mulțimile văzînd aceasta se înfricoșară și mîriră pe Dumnezeu, care dă oamenilor asemenea *putere*» (exousia) (Matei IX, 8). Cu această *putere* Iisus leagă duhurile rele (Luca IV, 26), iartă păcatele (Marcu II, 10), vindecă oameni (Marcu V, 30).

Întreaga viață a lui Iisus este determinată de puterea lui Dumnezeu. Și accep-tarea suferințelor este tot expresia acestei plenitudini de putere. «Am putere să dau viața Mea — spune Iisus — și am putere iarăși s-o iau» (Ioan X, 18). Și cu același vocabular e prezentată în scrierile neotestamentare și «Învierea lui Iisus». Și aici se manifestă dinamica lui Dumnezeu (Rom. I—IV). Prin puterea lui Dumnezeu, «întru numele lui Iisus are să se plece tot genunchiul...» (Filip X, 9—11). Și în fața ucenicilor Săi, afirmă Iisus după înviere: «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ» (Matei XXVIII, 18). Dar puterea aceasta divină n-o păstrează Iisus pentru Sine. Și pe ucenicii Săi îi face părtași la ea. La trimiterea lor misionară le dă puterea «să scoală demoni» (Marcu III, 15). Participarea la puterea lui Iisus este întărită apostolilor și în porunca misionară (Matei XXVIII, 28). Iar «Domnul Înălțat», care are putere asupra vieții și morții, le făgăduiește ucenicilor că «va fi cu ei în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei XXVIII, 20). Și din credința în această putere invincibilă a «Domnului Preamărit», iau ucenicii Mîntuitorului curaj pentru propovăduirea învățurii Sale. Da, întreaga activitate a lui Iisus nu poate fi despărțită de noțiunea exousia. Și totuși aici este o situație paradoxală, căci în loc să aducă și să impună «împărăția lui Dumnezeu» cu arma în mînă, Iisus vindecă bolnavi, alină suferințe și încearcă să facă legături cu toți oamenii, cum arată Parabola despre Samarineanul milostiv (Luca X, 30—37), care «este sminteală pentru iudeu», fiindcă în timpul lui Iisus samarinenii erau mai urîți decît păgînii. Dar o astfel de atitudine este principal străină lui Iisus, ca și ura și demagogia, nu însă seninătatea sufletească și încrederea în om, după cum probează cuvintele de bucurie la nuntă (Marcu II, 19), viața lipsită de griji a păsărilor cerului și crinilor cîmpului (Matei VI, 25—33). Și apoi Iisus a dat și porunca iubirii față de dușman (Luca VI, 27 ș.u.).

Iar relatările biblice despre «Patimi» probează că Iisus și-a confirmat adevărul propovăduirii Sale. Și dacă Iisus respinge utilizarea «mijloacelor de forță» pentru stabilirea «Împărăției lui Dumnezeu», explicația stă în însăși ființa acestei Împărății, după cum arată parabola despre «pămîntul care rodește de la sine» (Marcu VI, 26—29) și parabola despre sămînța bună și neghina semănite în țarină (Matei XIII, 24—30).

Desigur, orice intervenție a lui Iisus pentru «Împărăția lui Dumnezeu» este un act de putere. Astfel, cuvintele de aspră acuzare adresate fariseilor (Matei XXIII, 12 și urm.), gesturile de la curățirea templului (Marcu XI, 15—18) îl prezintă pe Iisus ca pe un bărbat plin de putere. Dar e o putere de un anumit fel. Ea nu crește din mijloace exterioare de care ar dispune Iisus, ci din dimensiunile interiorului Său, din slujirea Sa fără rezervă, din sinceritatea cuvîntului Său, din necondiționata Sa iubire față de Tatăl Ceresc și de oameni.

Puterea lui Iisus nu se cuprinde deci în mijloace forte exterioare: în apăsare, silă etc. Acestea sint incompatibile cu mesajul lui Hristos despre Împărăția lui Dumnezeu, despre mîntuirea oamenilor, care nu se impune cu forța, ci se bazează pe libertate.

Deci puterea lui Iisus e de altă natură decît puterea lui Pilat care L-a condamnat la moarte — este puterea adevărului divin, care se impune de la sine.

Dar — părăsit de prieteni și disprețuit de dușmani, Iisus este condamnat la moarte prin răstignire. Iar condamnarea la acest fel de moarte constituie acum în sine un act de cel mai adînc dispreț, căci crucificarea era considerată în vechime drept cel mai rușinos fel de moarte, aplicat și celor mai mari criminali numai dacă nu erau de cetățenie romană. Și «Arhiereul cel sfînt, fără de răutate, fără de pată, osebit de

cei păcătoși și mai înalt decât cerurile» (Evr. VII, 26), care este Mîntuitorul, ce durere va fi simțit în sufletul Său, cînd «I s-a dat sentința de cea mai rușinoasă moarte, pe stilpul infamiei: crucea».

Care au fost însă cauzele condamnării lui Iisus la moarte? Pentru lămurirea lor, evident, trebuie lămurită activitatea dezvoltată de Iisus între contemporanii Săi.

Faptul că pedeapsa crucificării o aplicau romanii îndeosebi trădătorilor de țară și răsculaților arată că romanii au fost cei care L-au condamnat pe Iisus la moarte și anume din motive politice. În acest sens pledează și inscripția de pe crucea lui Iisus: «Și scrisoarea vinei era scrisă deasupra: Împăratul Iudeilor» (Marcu XV, 26). Dar se pune imperativ întrebarea: a fost Iisus în adevăr un astfel de răsculat, cum a fost prezentat El ca cel condamnat de romani? Trebuie reținut aici că pe cruce nu s-a pus titlul religios «împăratul lui Israil» (Ioan I, 50; XII, 13; Marcu XV, 32), ci titlul politic: «împăratul Iudeilor», care-i supăra nu numai pe iudei, ci și pe aderenții lui Iisus. Dacă Iisus ar fi fost un «predicator mirean pașnic», n-ar fi fost condamnat nici de iudei și nici de romani.

Prin atitudinea și cuvîntările Sale, Iisus trebuia să fi produs nemulțumiri autorităților iudaice și romane, încît acestea au socotit necesară îndepărtarea Lui. Deci, o interpretare a lui Iisus, lipsită total de caracter politic, pare a nu corespunde realității. De altă parte însă e cert că, dacă Iisus ar fi apărut pe scenă cu afirmate veleități mesianice, politice, atunci nu i s-ar fi intentat proces, nici de autoritățile iudaice, nici de cele romane. În astfel de cazuri, autoritățile romane intervineau imediat cu armele. Erau chestiuni de natură curat militară, care nu aveau trebuință de formalități juridice. În astfel de cazuri, nu intrau în acțiune nici autoritățile iudaice, fiindcă o «pretenție mesianică» nu era socotită «faptă penală».

Mai trebuie reținut că lui Iisus nu i s-au intentat două procese — cum susțin unii — ci unul singur. Autoritățile iudaice au făcut un fel de anchetă preliminară, în scopul predării lui Iisus autorităților romane.

Din nici un text biblic nu se desprinde că Iisus ar fi procedat ca un concept de revoltă împotriva autorităților romane sau împotriva situației «marelui arhiereu».

Disensiunile cu iudeii, din partea cărora a pornit acțiunea împotriva lui Iisus trebuie căutate în domeniul religios, cărora li s-a dat o falsă interpretare, pentru a determina intervenția autorităților romane, ducînd la condamnarea lui Iisus. Și ce delict religios putea fi săvîrșit în Iudeea de atunci, aflată sub mandat roman? Răspunsul e scurt: încălcarea Torei care, în structura statală religioasă de atunci, era «lege de stat», pentru respectarea căreia Arhiereul era responsabil față de romani. Și evangheliile relatează despre «călcări ale legii» de către Iisus în forma neobservării anumitor rînduiri de cult privind deosebirile religioase dintre «curat și necurat, sfînt și profan», — acte interpretate însă politic drept încălcări ale ordinei statale existente. Astfel, condamnarea și moartea lui Iisus trebuie înțelese în lumina structurii statale religioase a Iudeei dintre anii 6—41. Opoziție întîmpină Iisus și pentru atitudinea Sa împotriva observării sever literală a torei. «Ați auzit că s-a zis: ochi pentru ochi și dinte pentru dinte, Eu însă vă spun...» (Matei V, 38—39, «legea talionului»). Din seria afirmațiilor lui Iisus, greșit interpretate de către «păzitorii severi ai literei torei», mai amintim cuvîntarea profetică a Lui despre apropiata sosire a «împărăției lui Dumnezeu», în care mult milostivul Dumnezeu «este bun către cei nemulțumitori și răi» (Luca VI, 35), — atitudine socotită revoluționară, distrugătoare de credință, ca și textele de la Marcu (XIV, 55—64), în legătură cu templul; asemenea și afirmațiile Mîntuitorului privind soarta Ierusalimului.

Evident, persoane cu astfel de convingeri nu erau pe placul autorităților iudaice și erau predate de acestea procuratorului roman spre judecare.

Deci Iisus nu s-a manifestat nici ca «un inofensiv predicator mirean», dar nici ca «un Mesia al revoltei». A aparținut iudaismului din primul veac creștin, fără să aparțină însă uneia din grupările sale (fariseism, saducheism etc.).

Și neputându-se pune pe seama lui Iisus nici o «pretenție mesianică în sens de revoltă» autoritățile romane, în judecarea lui Iisus, trebuie considerate numai ca «organe executive» ale ierarhiei vremii.

Conceptul vremii despre Mesia cel așteptat nu concorda cu activitatea și învățăturile lui Iisus, Fiul lui Dumnezeu.

Dar condamnat fără vină, părăsit de prieteni și disprețuit de dușmani, cu «crucea răstignirii» pe umeri, Iisus e dus pe drumul Golgotei.

După legendă, Golgota este locul în care Avraam, la porunca lui Dumnezeu, avea să-l jertfească pe unicul său fiu, Isaac. Și Isaac și-a dus pe umerii săi «lemnele pentru jertfă». Dar îngerul Domnului l-a împiedicat pe Avraam să-și jertfească fiul «fiindcă s-a dovedit «temător de Dumnezeu pentru care n-ar fi cruțat nici pe fiul său» (Gen. XXII, 1—12). Și, iată, după aproape două mii de ani, Fiul lui Dumnezeu, Iisus, prefigurată de Isaac, avea să-și ducă asemenea pe umerii Săi, ajutat și de Simeon Chirineul, «lemnul jertfei» Sale: crucea, crucea suferinței, dar și a biruinței, pentru ca în nemărginita Sa iubire de oameni să-și jertfească de bunăvoie viața Sa pentru mântuirea lor.

Evident, după firea Sa divină, Fiul lui Dumnezeu nu-i accesibil niciunei suferințe; a luat însă fire umană tocmai pentru a putea pătimi și muri pentru mântuirea noastră. «Carele pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și S-a întrupat...». Și astfel, Mântuitorul, care-i Dumnezeu adevărat, este și «omul durerilor» (Isaia LIII, 3).

Și ce suferințe, fizice și sufletești, a îndurat Fiul întrupat al lui Dumnezeu! Este prins, legat, lovit, scuipat, I se pune cunună de spini pe cap și în mână I se dă o trestie. Istovit de puteri cade sub greutatea crucii ce-o ducea pe umeri spre Golgota, iar ajuns aici este ridicat pe cruce și piroane I se bat în mâini și picioare. Trei ceasuri. Trei ceasuri atârând așa Iisus, în dureri inimaginabile, pînă își pleacă capul și-și dă sufletul.

Mari au fost durerile fizice ale Mântuitorului, incomparabil mai mari însă cele sufletești. Acum, în Grădina Ghetsimani, în vederea «Patimilor», Mântuitorul e cuprins de mare teamă, exclamînd: «Întristat este sufletul Meu pînă la moarte» și «transpirația Lui, ca picături mari de singe, picura pe pămînt» (Luca XXII, 44).

În Iisus Hristos, Dumnezeu a experimentat teama cea proprie omului.

E condamnat la moartea pe cruce, durere sufletească sporită de tratamentul primit din partea mulțimii. Îngenunchind în fața Lui, slugile procuratorului îi aruncă în față cuvintele jignitoare: «Bucură-Te, împăratul iudeilor». Iar cînd era în agonie, «mai marii preoților, cărturarii și bătrîinii îi sfidau, zicînd: «Pe alții i-a mîntuit, iar pe Sine nu poate să se mîntuiască» (Matei XXVII, 42). Și la toate acestea, ca cea mai amară durere sufletească s-a adăugat faptul că a fost părăsit de către ai Săi, din lașă frică omenească.

Desigur, în zilele acelea de Paști, se aflau în Ierusalim mulți oameni, care au primit binefaceri din partea lui Iisus (vindecări de boale, de duhuri rele etc.) și care acum L-au părăsit. Mântuitorul nu mai are pe nimeni, exceptînd pe Maica Sa, pe uce-

nicul iubit Ioan și câteva femei evlavioase, stînd sub cruce. Deci, un singur bărbat și mai multe femei din cercul Mîntuitorului. Și toți evangheliștii menționează prezența femeilor evlavioase ce mergeau în urma Mîntuitorului pe drumul spre Golgota. În orele acelea, femeile și nu bărbații au dat dovadă de curaj și credincioșie față de Mîntuitorul: «Fiice ale Ierusalimului nu mă plingeți pe Mine» (Luca XXII, 28). Da, stătea sub cruce Maica Domnului, dar prezența mult îndureratei mame nu era de natură să aline suferințele Mîntuitorului; dimpotrivă, să le înăsprească. Unde e Fiul, acolo este și Mama iubitoare. Maica Domnului a fost cu El în Betleem și în Ierusalim, în Egipt și Nazaret, pe drumul crucii și pe Golgota, lingă iesle și lingă cruce. Și ce deosebire între Betleem și Golgota! Acolo pinzeturi albe, pregătite de mîna fină a mamei, aici crucea dură, pregătită de oameni păcătoși; acolo cîntarea de bucurie a corurilor cerești: «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace între oameni bunăvoire» (Luca II, 14), aici blestemul și ocara zbirilor și a cărturarilor: «Dacă este împăratul lui Israel, să se pogoare acum de pe cruce și vom crede în El» (Matei XXVII, 42); acolo păstori pioși și magii care I se închinau lui Iisus și-I aduc daruri, aici oameni plini de ură; acolo cea mai gingașă bucurie de mamă, aici cea mai amară durere de mamă.

Și Maica Domnului stătea sub cruce și privea cu neînfrîntă tărie lupta de moarte a Fiului ei. Și nu-I putea da nici cel mai mic ajutor, nici cel puțin să-I răcorească buzele cu un strop de apă. Și s-a cutremurat pămîntul, s-au despicat stîncile, întuneric s-a făcut peste tot, dar Maria stătea sub cruce; nimic n-a putut-o înfrînge; la fel stătea și ucenicul iubit, apostolul Ioan. Și atunci Mîntuitorul i-a dăruit pe unul altuia: «Femeie, iată fiul tău (grija mamei de copil) și iată mama ta» (datoria copilului față de mamă) (Ioan XIX, 26—27).

Și mulțimea vociferează; Mîntuitorul atîrnă pe cruce, privește, aude și tace. Condamnat fără vină, Mîntuitorul nu se vaită, nu cere ajutor, nu acuză pe nimeni, nu urăște pe nimeni; gura Sa rostește o rugăciune, exprimînd marea Sa iubire și îndurare: «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Mîntuitorul nu cere nimic pentru Sine, roagă iertare pentru dușmanii Săi, pentru cei care L-au condamnat pe El la moarte, dar pentru care El moare. Spusese Mîntuitorul: «Iar Eu vă zic vouă: iubiți pe vrășmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc, ca să fiți filii Tatălui vostru din ceruri» (Matei V, 44—45).

Iată, pe cruce, pilda cea mai frumoasă de împlinire a poruncii iubirii dușmanului. Dușmanii triumfă zgomotos că L-au dus la moarte, iar Mîntuitorul se roagă lui Dumnezeu să-i ierte, cu motivarea că nu știu ce fac. Nu știu ce fac, dar puteau să știe și numai din activitatea lui Ioan Botezătorul pe care iudeii din Ierusalim l-au cercetat.

Atitudinii ostile a mulțimii față de Mîntuitorul se asociază și unul dintre cei doi răufăcători împreună răstigniți cu Mîntuitorul: «Mîntuiește-Te pe Tine și pe noi». Însă celălalt i-a răspuns: «Nu te temi tu de Dumnezeu? Că ești în aceeași osîndă. Ci noi cu dreptate, căci luăm vrednica plată a celor ce am făcut; pe cînd acesta n-a săvîrșit nimic nedrept». Cel ce rostise aceste cuvinte își trăise viața săvîrșind fapte rele, dar o privire milostivă a Mîntuitorului în suferință îi deschide inima sa, în ultimele clipe ale vieții sale. Și el crede în Mîntuitorul, își regretă faptele sale rele și, plin de încredere, se adresează Mîntuitorului cu marea rugămintă: «Pomenește-mă, Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta». După o legendă pioasă, numele acestui

răufăcător ar fi Demus și frate cu Iuda Iscarioteanul. Deci, doi frați : unul, din ucenic al Mântuitorului, devine vinzătorul Lui ; celălalt, din răufăcător, devine credincios al Său. Rugămintea acestuia e mai mult decât strigătul deznădăjduit al unui chinuit, dar care, cu ultimele puteri, se ține de Iisus. Rugămintea nu-i adresată lui Iisus, făcătorul de minuni, ci lui Iisus propovăduitorul, în sfârșit, bineînțeles, al împărăției lui Dumnezeu. Ea privește lucrarea mîntuitoare a lui Iisus. Astfel, în momentul în care face impresia că Iisus a eșuat în toate și dușmanii Săi se vor bucura de biruință, răufăcătorul pocăit îndrăznește să-L roage pe Iisus numai să-l pomenească în împărăția Sa, pe care o crede apropiată. Este ultimul care adresează o rugăminte Mîntuitorului, în viața Sa pămîntească. Și Mîntuitorul, privind în sufletul păcătosului, înțelegîndu-i căința pentru o viață pierdută dar și încrederea sa în nemărginita îndurare a lui Dumnezeu, îi dă mai mult decât ceruse. Rugase să fie numai pomenit în împărăția Sa ; Mîntuitorul îi dă asigurarea mîngietoare, zicîndu-i : «Astăzi, vei fi cu Mine în rai» (Luca XXIII, 39—43). Pînă în clipa morții, Mîntuitorul și-a manifestat marea Sa iubire de om.

Cînd Fecioara Maria L-a născut pe Iisus, era miezul nopții, dar lumini cerești luminau cîmpiile din Betleem și la răsărit apăruse o stea mare, călăuzindu-i pe magi spre Betleem, unde se născuse «lumina lumii». Și acum ? ! Cînd «lumina» de pe cruce începuse să se stingă, e în plină zi, dar soarele se întunecase și întuneric adînc s-a făcut peste tot. Întreaga fire se îmbracă oarecum în haină de doliu pentru fapta de pe Golgota.

Și Mîntuitorul ? Un sfișietor strigăt de durere iese din pieptul Său : «Dumnezeu Meu, Dumnezeul Meu, pentru ce M-ai părăsit ?» (Matei XXVII, 46). A muri, evident, înseamnă a fi părăsit. În clipa morții ne părăsesc puterile, oamenii, lumea întreagă ; drumul morții trebuie să-l facă fiecare singur. Dar și atunci creștinii buni pot spune cu încredere : nu sîntem singuri, Tatăl Ceresc este cu noi.

Și Mîntuitorul ? Odinioară spusese : «Eu și Tatăl Meu una sîntem» (Ioan X, 30), și acum ? Dumnezeu părăsit de Dumnezeu ! Iar a fi părăsit de Dumnezeu e cea mai îngrozitoare interpretare a morții : lumina se stinge, viața se topește, nădejdea dispare. Odinioară, în Grădina Ghetsimani, cînd Mîntuitorul era cuprins de «zbuciumul durerii», Tatăl Ceresc L-a trimis un înger din cer, care L-a întărit în suportarea suferinței (Luca XXII, 43). Și acum ? Rugăciunea Mîntuitorului rămîne fără răspuns. Dar Dumnezeu L-a părăsit pe Fiul Său fiindcă noi L-am părăsit pe Dumnezeu ; L-a părăsit Dumnezeu pe El, ca să nu mai fim noi părăsiți de Dumnezeu. Dar cuvintele Mîntuitorului nu exprimă deznădejde fără perspectivă de lumină. Pînă în ultima clipă, Mîntuitorul s-a vădit că acționează pentru izbăvirea din păcat a omenirii, pentru izbînda lucrării divine. Nici spectrul morții nu-L desparte de Dumnezeu, căci spune : «Dumnezeul Meu», adică al Meu ești Tu și acum. Părăsirea înseamnă împlinirea voinței divine, căci «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut, pentru care, oricine crede în El, să nu piară, ci să aibă viața veșnică» (Ioan III, 16).

Durerile sufletești îndurate de Mîntuitorul și-au ajuns punctul culminant în cuvintele : «Dumnezeul Meu, de ce M-ai părăsit ?», dar și cele fizice au ajuns la același punct. Și ele au produs în trupul atotsfînt al Mîntuitorului acea sete arzătoare, chinuitoare, ce consumă ultima rămășiță de putere a vieții, căci Mîntuitorul, cu voce slabă, rostește : «Mi-e sete». Și nu se afla nimeni pe Golgota care să ude limba uscată a Mîntuitorului cu un sirop de apă răcoritoare ? Cu ce bucurie, Mama sfîntă, care se afla sub cruce, I-ar fi făcut acest serviciu de iubire Fiului ei mult iubit ! Dar nu-i

era îngăduit. Și, în loc de apă răcoritoare, ostașii I-au dat băutura cea mai acră : oțet (Ioan XIX, 28—29).

Dar, iată, clipa morții a venit. Mîntuitorul mai deschide o dată gura, zicînd : «Săvirșitu-s-a» și «Părinte, în mîinile Tale dau duhul Meu» și, plecîndu-și capul, și-a dat duhul» (Ioan XIX, 30 ; Luca XXIII, 46). Și atunci soarele s-a întunecat, pămîntul s-a cutremurat, catapeteasma templului s-a sfîșiat, morminte s-au deschis și multe trupuri ale sfinților se sculară și intrară în cetate (Matei XXVII, 51—53).

Și sutașul de pază, văzînd cele ce s-au întîmplat, s-a cutremurat și a mărit pe Dumnezeu, zicînd : «Cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu era acesta» (Luca XXIII, 47 ; Matei XXVII, 54).

«Săvirșitu-s-a». S-au sfîrșit suferințele și s-a înfăptuit lucrarea mîntuitoare dată de Dumnezeu Fiului Său. Omenirea e împăcată cu Dumnezeu, Cerul aude cuvîntul «săvirșitu-s-a» și se bucură, căci vestește biruința Domnului ; iadul aude cuvîntul și se cutremură, căci i s-a frînt puterea : pămîntul aude cuvîntul și se umple de mîngîiere și bucurie, căci s-au rupt legăturile păcatului și ale iadului și făpturile umane au devenit iarăși capabile să fie «fiii lui Dumnezeu».

«Săvirșitu-s-a», cuvînt de dimensiune incalculabilă, cuprinzînd timpul și veșnicia. Întreg evanghelul e cuprins în el ; este *predica cea mai scurtă și demn rostită cîndva*. Întreaga lucrare mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu nu-i decît explicarea cuvîntului : «săvirșitu-s-a». În el se întîlnesc noaptea Golgotei și dimineața Învierii, durerea morții lui Iisus și bucuria Învierii Sale, aceasta întrecînd-o pe cealaltă. El nu înseamnă prăbușire, ci izbîndire și desăvirșire.

Și Mîntuitorul și-a dat duhul în mîinile Părintelui ceresc. Moartea Sa, fiind suma vieții Sale : jertfă.

Rugăciune au fost primele cuvinte rostite de Mîntuitorul pe cruce, rugăciune sint și ultimele Sale cuvinte, căci rugăciune I-a fost întreaga Sa viață.

Și Fiul lui Dumnezeu a murit după firea Sa umană ; a murit de bună voie pe cruce, pentru păcatele noastre și ne-a răscumpărat prin sîngele Său : «A luat asupra Sa durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat...» (Isaia LIII, 4—7, 12). Pentru noi a luat Hristos asupra Sa blestemul păcatului, pentru a ne dărui binecuvîntării divine (Gal. III, 13—14).

Crucea pe care s-a jertfit Mîntuitorul este stîlpul pe care a pironit El zapisul păcatelor noastre (Colos. II, 14) ; ea este altarul pe care Mîntuitorul «S-a dat pe Sine preț de răscumpărare pentru toți» (I Tim. II, 6) ; ea este amvonul de pe care Mîntuitorul a propovăduit învățătura Sa mîntuitoare. Privirea crucii ne arată valoarea inalienabilă a sufletului nostru, pe care Mîntuitorul l-a cumpărat cu prețul singelui Său, după cuvîntul apostolului Pavel : «cumpărați ați fost cu preț» (I Cor. VI, 20) ; și «nu cu argint sau aur, ci cu scump sîngele Mîntuitorului» (I Petru I, 18—19). Și forța motrice a jertfei de bunăvoie adusă pe cruce de Fiul lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră este exclusiv *iubirea divină* : «Tatăl Mă iubește pe Mine fiindcă Eu îmi dau viața Mea» (Ioan X, 17). «Dumnezeu arată iubirea Lui pentru noi prin faptul că pentru noi a murit Hristos, cînd noi eram încă păcătoși. Cu atît mai mult, fiind acum îndreptați întru sîngele Lui, ne vom izbăvi prin El de mînie» (Rom. V, 8—9). «Și așa a iubit Dumnezeu lumea, încît a dat pe Fiul Său Unul-Născut ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 46).

Ca expresie a iubirii divine, crucea este mărirea și puterea lui Dumnezeu (Ioan XIII, 31—32) ; ea este puterea lui Hristos (I Cor. I, 18), care ne eliberează de păcat. Ea este biruință asupra diavolului și asupra puterilor întunecate ale răului. Sfîntul

Apostol Pavel scrie Colosenilor : «Pe voi care erați morți în fărădelegile cărnii voastre «v-a făcut vii împreună cu Sine» (Hristos), după ce v-a iertat toate păcatele» (II, 13—15).

Astfel, crucea nu-i numai instrument de tortură și pedeapsă, de manifestare a miniei lui Dumnezeu, ci tot atât de mult și de manifestare a iubirii Sale, simbol al biruinței Sale. «Prin cruce a venit bucurie pentru toată lumea» cîntă sfînta Biserică, — ea duce la înviere și este inseparabil legată de ea.

Desigur, sensul cel mai adînc al morții pe cruce a Domnului nostru îl exprimă caracterul ei de jertfă — jertfă pentru mîntuirea noastră, căci Fiul Omului n-a venit ca să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea sufletul preț de răscumpărare pentru mulți» (Marcu X, 45; I Cor. V, 7). În epistola către Evrei, Apostolul Pavel subliniază sensul morții lui Hristos pe cruce, ca jertfa pe care Hristos ca Arhiereu a adus-o în Duhul Sfînt, odată pentru totdeauna, pentru a ne cîștiga nouă veșnică răscumpărare: «Hristos a venit ca Arhiereu al bunătăților viitoare ... singele lui Hristos, care prin Duhul veșnic, s-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără prihană, va curăți cugetul vostru de faptele cele moarte ca să slujiți vii lui Dumnezeu ... a intrat o singură dată în Sfînta Sfintelor ... cu însuși singele Său și a dobîndit o veșnică răscumpărare» (Evr. v. 11—15). Mîntuitorul este «mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumii» (Ioan I, 29). «El este jertfa de ispășire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale lumii întregi» (I Ioan II, 2).

Moartea lui Iisus nu-i un accident sau o întîmplare tragică, ci este prevăzută în planul lui Dumnezeu. «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său ...». «S-a smerit pe Sine ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte pe cruce» (Filip. II, 8). «Mai mare dragoste decît aceasta nimeni nu are ca viața lui să și-o pună pentru prieteni» (Ioan XV, 13). Această propoziție cuprinde cea mai perfectă explicație a Patimilor Mîntuitorului. Iubirea cea mare nu cunoaște limite, — ea pretinde dăruire pînă la moarte. Astfel, Golgota nu-i o cerință a dreptății, ci a iubirii.

«Patimile Domnului» aparțin unui anumit timp, — timpul lui Hristos.

Și Iisus a murit. Și atunci Iosif din Arimateea — «ucenic în taină de frica Iudeilor» — obține de la Pilat permisiunea de a lua de pe cruce trupul lui Iisus. Iată, vine și Nicodim — «care la început venise noaptea la Iisus, aducînd smirnă și aloec — cu care îmbălsămează trupul Mîntuitorului și înfășurîndu-L în pînze de in, îl așează într-un mormînt nou, săpat în piatră, aflat în apropierea locului crucificării lui Iisus, prăvălind deasupra o piatră mare. Mormîntul a fost apoi sigilat de autorități și întărit cu pază. Iar «Maria Magdalena și celelalte Marii» au văzut unde a fost înmormîntat Mîntuitorul (Matei XXVII; Marcu XV; Luca XXIII; Ioan XIX).

Dar lucrarea de mîntuire a lui Hristos nu s-a terminat cu moartea Sa pe cruce, ci este desăvîrșită prin Înviere.

«Nu vă temeți, căci știu că pe Iisus cel răstîgnit îl căutați. Nu este aici, s-a sculat precum a zis, — veniți de vedeți locul unde a zăcut» (Matei XXVIII, 16) — sînt cuvintele adresate de îngerul Domnului femeilor care au venit, în cea dintîi zi a săptămîinii, foarte de dimineață, la mormîntul lui Iisus, aducînd miresme. Dar au aflat piatra mormîntului răsturnată și mormîntul gol. Gol era mormîntul fiindcă Mîntuitorul înviase, după cum spusese (Luca XXIV, 7). Și femeile s-au grăbit să-i vestească despre aceasta pe ucenicii Mîntuitorului, după cum le ceruse îngerul.

«Învierea Domnului» este un fapt concret, care a avut loc o singură dată, într-un timp precis și într-un loc precis, fapt relatat de toate sfintele Evanghelii.

Și apoi vin mărturiile persoanelor cărora li s-a arătat Iisus cel înviat și despre care relatează Sfânta Scriptură. Dar «Învierea lui Hristos» nu este o simplă «reînsuflire a unui cadavru», care se reîntoarce la viața sa biologică, spațial-temporală anterioară și mai târziu moare iarăși (de pildă Lazăr din evanghelie, a cărui înviere de către Hristos are însă însemnătate pre-metaforică și prin aceasta stă în legătură cu Învierea lui Hristos și cu viitoarea înviere a tuturor morților). Ea este «prefacerea creatoare» a unui trup firesc într-unul duhovnicesc, înzestrat cu noi aptitudini și care aparține viitorului om.

Prin înviere, Trupul lui Hristos a devenit nemuritor, liber de durere și liber de orice trebuință materială. E un trup care poate fi pipăit, dar care trece și prin uși închise și care nu este altul decât trupul ce a fost prionit pe cruce. Cel înviat este cel crucificat și cel crucificat este cel înviat. Identitatea aceasta a constatat-o și apostolul Toma, când, la invitația lui Hristos cel înviat, l-a pipăit pe trup semnele piroanelor și rana făcută de lance, convingându-se astfel de realitatea Învierii lui Hristos și de identitatea Lui cu Hristos cel crucificat, exclamând: «Domnul meu și Dumnezeu meu» (Ioan XX, 28). Deci Învierii Domnului nu i se poate da o interpretare «spiritualistă», — ea nu poate fi redusă la viziuni subiective și nici înțeleasă drept o «convertire interioară», produsă în sufletul apostolilor.

Prin învierea Sa, Hristos a intrat într-o viață total alta, nouă, veșnică: viața cerească, viața lui Dumnezeu.

Și Învierea lui Hristos confirmă adevărul învățaturii Sale, deci și că El este Fiul lui Dumnezeu, că prin moartea Sa de bunăvoie ne-a eliberat din robia păcatului și ne-a împăcat cu Dumnezeu, deci că am fost cu desăvârșire mîntuiți. În Învierea lui Hristos se actualizează lucrarea Sa mîntuitoare și se descoperă biruința Sa asupra păcatului și a morții, prezentîndu-se ca plenitudinea iconomiei soteriologice divinumane, «Hristos s-a dat pentru păcatele noastre și s-a sculat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25).

Crucea este, în definitiv, și un semn al Învierii, căci moartea lui Iisus se menționează în cea mai strînsă legătură cu Învierea și Înălțarea Sa și numai prin faptul acesta are importanță. «Dacă Hristos n-a înviat...» prin care cuvinte Sfîntul Apostol Pavel voiește să spună că Învierea lui Hristos cuprinde învierea și pentru noi, oamenii, «căci dacă morții nu învie, nici Hristos n-a înviat» (I Cor. XV, 10). Dar «Hristos a înviat din morți, fiind pîrga învierii celor adormiți» (I Cor. XV, 20). Titlul hristologic «pîrga învierii celor adormiți» exprimă importanța universală nu numai individuală a Învierii. «Dumnezeu care a înviat pe Domnul și pe noi ne va învia, prin puterea Sa» (I Cor. XV, 14). «Precum întru Adam toți mor, așa și întru Hristos toți vor învia» (I Cor. XV, 22).

Astfel, «Învierea lui Hristos» este garanția și a învierii noastre. Mai notăm că Învierea lui Hristos are și dimensiune cosmică, căci cu ea începe și «noua creare» a cosmosului întreg. Planul soteriologic al lui Dumnezeu voiește să cheme la viață nouă nu numai făpturile umane, ci să înnoiască și desăvârșească întreaga creațiune.

Mai trebuie reținut că lucrarea mîntuitoare a lui Hristos, înfăptuită prin «Moarte și Înviere» nu poate fi separată de totalitatea lucrării Sale soteriologice, care-i expresia iubirii lui Dumnezeu pentru om. Această lucrare, în ființa sa, este o unitate și momentele sale: Întruparea, Moartea pe Cruce, Învierea, Înălțarea la cer și trimiterea Duhului Sfînt de la Tatăl — ultima ca un fapt în afara vieții pămîntești a Mîntuitorului, — sînt strîns legate întreolaltă. În plus, lucrarea mîntuitoare a lui Hristos nu

se poate despărți de persoana Sa — sînt inseparabile. Lucrarea este doar expresia celui ce o săvîrșește. Da, se fac deosebiri, dar nu separația între persoană și lucrarea ei.

Prin Învierea Sa, Hristos, aduncîndu-ne mîntuirea, evident, mesajul pascal este un mesaj de bucurie, fapt redat subliniat în texte liturgice de la serviciul divin al Învierii. «Ziua Învierii, popoare, să ne luminăm, Paștele Domnului, Paștile! Că din moarte la viață și de pe pămînt la cer Hristos-Dumnezeu ne-a trecut pe noi, cei ce cîntăm cîntare de biruință». «Ieri m-am îngropat cu Tine, Hristoase, astăzi mă ridic împreună cu Tine, Cel ce ai înviat».

De la Învierea lui Hristos stăruie cuvintele: «Eu sînt învierea și viața; cel ce crede în Mine va fi viu, chiar dacă va muri» (Ioan XI, 24) și «Eu (Hristos) trăiesc și voi veți trăi» (Ioan XIV, 15).

Iisus Hristos, Domnul cel viu, este autorul mîntuirii noastre, izvorul credinței noastre vii și garanția învierii noastre — de aceea Sfintele Paști sînt pentru creștini sărbătoarea sărbătorilor — sărbătoarea bucuriilor mari, care stăruie în suflet și după trecerea zilelor Sfintelor Paști.

«Ziua Învierii. Să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm».

Diac. Prof. O. BUCEVSCI

OMILIA HRISOSTOMICĂ ÎN ORTODOXIA ROMÂNEASCĂ

Cei mai mari tîlmăcitori ai cuvîntului dumnezeiesc al Sfintei Scripturi, se știe că au fost Sfinții Părinți ai Ortodoxiei. Precum sînt pomeniți de Biserică, între acești Sfinți Părinți au fost și au rămas Sfinții Trei Ierarhi, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teoolgul și Sfîntul Ioan Gură de Aur, supranumiți și mari Dascăli ai Ortodoxiei. Între aceștia, Sfîntul Ioan Gură de Aur s-a distins prin cele mai multe opere tîlmăcitoare ale cuvîntului dumnezeiesc al Sfintei Scripturi, în stilul cel mai popular, în forma cea mai atractivă și cu claritatea celei mai curate învățături religioase morale, ce stă la temelie Ortodoxiei ecumenice. N-a rămas nici o carte din Sfînta Scriptură neexplicată credincioșilor, ce-l ascultau.

Omiliile, sau predicile tîlmăcitoare ale cuvîntului dumnezeiesc al Sfintei Scripturi, rostite de Sfîntul Ioan Gură de Aur și rămase pentru eternitate în toate Bisericile creștine, constituie adevărate perle duhovnicești în tezaurul Ortodoxiei. Căci Omilia este învățătura tîlmăcitoare a Sfintei Scripturi, rostită către mulțimea credincioșilor din amvonul Bisericii, ori în alte împrejurări bisericești. N-a rămas virtute creștină nepusă în lumină și n-a rămas viciu și păcat necombătute, cu toată tăria. A iubit omul, a iubit societatea morală a muncii, a apreciat socialul și a preconizat argumentat comunitatea proprietății. În dorința de transformare a omului și a societății, a fost cel mai mare revoluționar moral creștin, cu argumentele învățăturilor Domnului Iisus Hristos. Însăși viața sa petrecută în sărăcie, smerenie și în toată austeritatea, era un exemplu grăitor. A fost firesc să aibă curajul de a mustra păcatul, chiar cînd era săvîrșit de împăratul, conducător al imperiului. Și totuși era blind și mîngietor cu oamenii sărmani, cu cei suferinzi, cu cei nedreptățiți. Avea nu numai gura de aur în explicările Sfintei Scripturi, dar și sufletul de aur, în re-

vărsarea iubirii, bunătații și dreptății pentru orice om. Învățăturile sale, prin Omilii, la întreaga Sfință Scriptură, constituie coloanele de lumină ale Ortodoxiei. În ceea ce privește Dogma, Morala, Cultul, a combătut cu toată energia, atât ereziile cât și pe eretici. Numărul omiliilor, care sînt învățături ale Sfintei Scripturi, rămase scrise în limba greacă, ajunge pînă la aproape o mie.

Pentru aceste motive a fost recunoscut, și ne-a rămas Sfintul Ioan Gură de Aur, mare Părinte bisericesc și mare Dascăl al Ortodoxiei, alături de Sfintul Vasile cel Mare și Sfintul Grigorie Teologul, ale căror icoane erau cinstite și pe coperta «*Cărții românești de învățatură*», de marele nostru Mitropolit Varlaam al Moldovei. Căci dacă Răsăritul l-a considerat ca «Mare Dascăl al lumii», Apusul l-a apreciat cel mai mare predicator al creștinătății universale.

Trăim un sentiment de bucurie și de admirație pentru credincioșii noștri care luînd cunoștința de frumusețea și înălțimea cuprinsului omiliilor Sfintului Ioan Gură de Aur, le-a cinstit pe bună dreptate, le-a apreciat, le-a iubit și le-a folosit cu ade-vărată și deplină evlavie.

De aceea, precum vom vedea, Omilia hrisostomică, nu numai că a fost folosită, dar a avut o mare însemnătate prin popularizarea pe calea tiparului, în Ortodoxia românească. Unii istorici, care n-au cunoscut vechimea creștinismului la români l-au apreciat ca încreștinătorul poporului român. De fapt, la vremea sa, sprijinea activitatea misionară a Episcopului Teotim al Tomisului, peste Dunăre.

Cea mai veche omilie în limba română a fost o omilie a Sfintului Ioan Gură de Aur. Acesta este un adevăr istoric, științific, literar, pe care l-a publicat recent profesorul universitar dr. docent Pandelescu Olteanu, șeful catedrei de slavistică, la Universitatea din București, în cadrul «Asociației Slavistilor din Republica Socialistă România, sub titlul: «*Cea mai veche Omilie în limba română*»¹. Această primă Omilie, popularizată și cunoscută la românii de pretutindeni, a fost *Omilia pentru Duminica Paștelui*, a Sfintului Ioan Hrisostom. De cercetarea vechimii acestei Omilii în limba română menționatul specialist în slavistică a prezentat cronologic versiunile acestei Omilii în secolele XVI și XVII, începînd cu versiunile slavo-române: versiunile slavo-române din Codex Sturzanus și Codicele Gh. Cardaș², versiunile slavo-române amplificate: N. Iorga și Praga (Gaster)³ și Cazanica pentru Inviere în versiunile românești Coresi, Codicele de la Ieud, Todorescu și Marțian⁴.

Sub formă de manuscrise, traduse din limba slavă în limba română, această Omilie a Sfintului Ioan Hrisostom circula prin părțile de nord ale Transilvaniei, prin Maramureș, precum și prin părțile de nord ale Transilvaniei, pe la începutul secolului XVI, chiar înainte de epoca lui Coresi. Asemenea se afla copiată și în Moldova, de Rafail din Dragomirna, sub titlul «*Poveste la sfintele Paști*», tradusă din limba greacă în limba slavă și din slavă în română⁵. Traducerea în limba română și tipărirea în «*Cartea cu învățatură*», din 1581, la Brașov, de către diaconul Coresi s-a făcut după traducerea textului Cazanice tipărită în limba slavonă la Zabludov, în anul 1569, care la rîndul său era o traducere după textul grecesc, scris de Patriarhul Ioan al XIV-lea Caleca, în prima jumătate a secolului al XVI-lea⁶. Deci acestea au fost împrejurările istorice, cînd Omilia Sfintului Ioan Hrisostom pentru Duminica Paștelui a apărut

1. Pandelescu Olteanu, *Cea mai veche Omilie în limba română*. Asociația slavistilor din Republica Socialistă România. Extras din «Romanoslavica» XVII, București, 1970, p. 227—249.

2. *Ibidem*, p. 229—237.

3. *Ibidem*, p. 237—242.

4. *Ibidem*, p. 243—244.

5. M. Gaster, *Chrestomafte română*, I, Leipzig — București, 1891, p. 178—182.

6. Pandelescu Olteanu, *op. cit.*, p. 245.

tipărită în limba română, în «Cartea cu învățătură» a Diaconului Coresi, din 1581, la Brașov.

Textul original grecesc al Omiliei pentru Duminica Paștelui⁷, după care s-a tradus în limba slavonă Cazania de la Zabludov, ne este înfățișat alături de textul traducerii în limba română, numai o parte, al acestei Omilii de distinsul bizantinolog Vasile Grecu, profesor universitar și membru al Academiei Române, în cunoscuta sa lucrare: «Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a Diaconului Coresi din 1581, Omiliile Patriarhului Ioan XIV Caleca (1334—1347)»⁸. Această lucrare este cu atât mai importantă, cu cât ne oferă în text grecesc și românesc toate omiliile publicate de Diaconul Coresi în «Cartea cu învățătură», din 1581. Singura adăugire, pe lângă textul acestei omilii, de către Diaconul Coresi, a fost textul Evangheliilor respective, luat după Evangheliarul său din 1561. Nimeni nu se poate îndoi de Ortodoxia acestei opere, ce are la bază Omilia unui Patriarh ecumenic, ca Ioan XIV Caleca. Nu se știe încă în ce măsură chiar omiliile Patriarhului Ioan Caleca nu vor fi fost inspirate de învățăturile omiliilor Sfintului Ioan Hrisostom.

La mijlocul acestor omilii, tipărite în versiunea greacă-română, se află publicată «Învățătură a Părintelui nostru întru Sfinți, Ioan, arhiepiscopul Constantinopolei, Hrisostom, pentru marea Duminică a Paștelor»⁹, iar după Coresi «Învățătură întru sfânta și marea Duminică»¹⁰ scrisă de sfântul Ioan Zlataostu. Ceea ce este destul de interesant, este faptul că Patriarhul Ioan XIV Caleca a mai făcut o introducere personală, la care a adăugat textul Sfintului Ioan Hrisostom, la omilia de Paști. Deși autorul semnaleză, că în manuscrisul original bizantin al Omiliilor Patriarhului Ioan Caleca, descoperit în biblioteca Mănăstirii Sfântul Pavel din muntele Athos, vor fi fost și omiliile Sf. Ioan Hrisostom, la Duminica Floriilor și la Duminica întâi după Sfintele Paști, textul acestora nu-l redă, nefiind publicat în Cartea cu învățătură.

În ceea ce privește distincția omiliei publicate, autorul relevă faptul că genul omiletic al lui Ioan Hrisostom a făcut ca, în cursul veacurilor să i se atribuie un număr enorm de omilii. Orice omilie căreia voia cineva să-i dea o autoritate mai mare, sau al cărui autor nu se știa, sau nu era sigur, i s-a atribuit lui Ioan Gură de Aur. Astfel s-ar fi putut bănuși că și omiliile din «Cartea cu învățătură» a lui Coresi, toate sînt omiliile hrisostomice. De aceea «Omilia pentru Duminica Paștelor» are însemnarea: «Scrisă e de Sfântul Ioan Zlataostu». Iată acum și un mic fragment, extras din Omilia Sfintului Ioan Hrisostom pentru Duminica Paștelui: «Zi de bucurie și de voie bună, zi de luminare și sfințenie, zi de pace și de împăcare, zi de refacere și de reinnoire a sufletelor noastre, zi cu adevărat mare și minunată și strălucită. Această sărbătoare a sărbătorilor și serbarea serbărilor, aceasta e ziua sfințită și luminată a Învierii ... A înviat Hristos și de sub blestem am fost scoși. A înviat Hristos și noi am înviat împreună cu El. A înviat Hristos și noi viață am luat. Hristos din morți înviind, început s-a făcut celor adormiți»¹¹. Cît de fericiți, mingiași și înălțați sufletește, se vor fi simțit strămoșii noștri, în noaptea Sfintei Învierii, sub bolta Bisericii

7. Migne, P.G., tom. LIX, col. 721, 723.

8. Academia Română. Studii și cercetări, XXXV, op. cit., București, 1939, p. 30—163.

9. Ibidem, p. 123—125.

10. A se vedea ediția Pușcariu și Procopovici, p. 115. După care a luat și autorul menționat trimiterile și citările. Carte cu învățătură, de Diaconul Coresi, vol. I, București, 1914, p. 115—119.

11. Izvorul principal bizantin pentru Cartea cu învățătură a Diaconului Coresi din 1581..., p. 123—125.

străbune, cind vor fi putut auzi asemenea părintești lumini dumnezeiești ale Sfintului Părinte, cu sufletul și cu gura de aur! Astfel se înroua și înflorea creștinește sufletul românesc, la ascultarea tălmăcirii cuvîntului dumnezeiesc din «Cartea de învățătură», citită la strana bisericii.

Cuprinsul învățăturilor educative ale Sfintului Ioan Hrisostom circula, nu numai în masele populare prin copii de manuscrise, cu traduceri românești din omiliile hrisostomice, dar și în palatele domnești ale Țării Românești și ale Moldovei, ca și în Ardeal, înainte de epoca lui Coresi. Astfel în învățăturile sale, către fiul său Teodosie, evlaviosul Domnitor Neogoe Basarab al Țării Românești (1512—1521), desprindea pe lingă pilduitoarele texte ale Sfintei Scripturi tălmăciri luminoase din Omiliile Sfintului Ioan Hrisostom, precum se poate vedea: «O, fiul meu, de mare și fericit lucru o mărturisește Ioan Gură de aur milostenia! Căci milostenia pretutindeni este lăudată și cel mai mult la judecată...»¹². Aceasta cînd îl îndruma asupra milosteniei și viața lumii acesteia deșarte. Cuvîntul lui Neogoe Vodă Basarab de învățătură după Sfintul Ioan Gură de Aur, se adresa, nu numai «către iubitul său fiu Teodosie», ci și «către alți domni și boieri, patriarhi și arhiepiscopi, către bogați și săraci». Cînd îi învăța despre iubirea de Dumnezeu, le scria: «Gîndiți-vă deci, fraților, ce zice Ioan cel de aur la limba despre această lume deșartă, că toată lumea aceasta este socotită în fața lui Dumnezeu ca un strop de apă ce cade din streșină jos. Prin urmare, vai de noi! Ce să ne socotim pe noi înșine, nenorociții, dacă toate acestea sunt socotite așa în fața lui Dumnezeu? Ci ne grăbim să stringem avere multă! Căci cine iubește mult averea nu este creștin, ci închinător la aur...»¹³. Deci evlaviosul Domnitor român aprecia sfaturile Sfintului Ioan Hrisostom ca ale unui foarte mare Părinte bisericesc, care ne-a pus Cuvîntul dumnezeiesc în lumina cea adevărată, pilduitoare omului în orice treaptă socială s-ar afla. Și astfel învăța Domnitorul Neogoe Vodă Basarab, pe temeiul învățăturilor Sfintei Scripturi, explicate de Sfinții Părinți, alcătuiind o întreagă operă de învățătură¹⁴.

La rîndul său, Domnitorul Dimitrie Cantemir al Moldovei (1693), a avut un adevărat cult pentru luminile învățăturilor Sfintului Ioan Hrisostom în cele religioase și morale. Astfel cînd scria în: «*Descrierea Moldovei*» despre cele bisericești și ale învățăturii în Moldova, cu privire la religia Moldovenilor, afirma textual: «Norodul nu a primit niciodată învățatura scolastică și cea vicleană a cleveitorilor, ci a crezut că simplitatea Evangheliei și învățatura Sfinților Părinți bisericești sînt îndestulătoare pentru mîntuirea sufletului...»¹⁵. În ceea ce privește «Mărturisirea credinței» «moldovenii au șapte Taine, la împărtășanie se țin după cele statornicite de Sfinții Părinți Vasile și Ioan Hrisostom...»¹⁶. Convins de aceste adevăruri, din care se vede că avea cunoștință de învățăturile Sfintului Ioan Hrisostom, ca acel ce-i putea citi operele în originalul limbii grecești, precum ne mărturisește și istoria literaturii române. «Cantemir era în stare să tălmăcească pentru bătrînul său tată, Domn fără știință de carte, pasajii din Sfînta Scriptură și din Sfîntul Ioan Hrisostomul»¹⁷. Deci un Domnitor cult,

12. Academia Română. *Învățăturile lui Neogoe Basarab Domnul Țării Românești (1512—1521)*. Versiunea grecească editată și însoțită de o îndrumare și traducere în românește de Vasile Grecu, Profesor la Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române, București, 1942, p. 37. 13. *Ibidem*, p. 29. 14. *Ibidem*, p. 22—235.

15. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, III. *Despre cele Bisericești și ale învățăturii în Moldova*, Cap. I. *Despre religia Moldovenilor*, p. 255.

16. *Ibidem*, p. 256.

17. D. Murărașu, *Istoria literaturii române*, Ediția IV, București, 1946. *Mișcarea culturală în vremea lui D. Cantemir*, p. 89.

ca Dimitrie Cantemir, avea în cea mai mare măsură și evlavie operele Sfântului Ioan Hrisostomul, începând cu omiliile tâlmăcitoare ale Sfintei Scripturi.

De fapt, omiliile hrisostomice au fost un puternic izvor de inspirație al tuturor Cazaniilor alcătuite în Ortodoxia românească. Căci precum afirmă și bizantinologul academician Vasile Grecu, omiliile erau în largă măsură un bun comun pentru predicatorii care aveau nevoie de ele și erau mereu prelucrate și adaptate, gustului vremii, așa că aceleași Omilii circulau sub diferite nume¹⁸. Insuși marele Mitropolit Varlaam al Moldovei, în predoslovie sa, cu cuvânt către cititori, la «*Cartea românească de învățătură*», tipărită la Iași în anul 1643¹⁹, recunoștea scris că în opera sa a adunat din toți marii tâlmăcitori ai cuvântului dumnezeiesc: «*Adunat-am din toți tilcovnicii Sfintei Evanghelii, dascălii Bisericii noastre*... Acești tilcovnici, tilcuiitori ai Evangheliei erau Sfinții Părinți, mari Dascăli și tâlmăcitori ai Sfintei Scripturi, pentru întreaga creștinătate, precum singur recunoaște: «*Dintru întâiu au fost bărbați purtători de Duhul Sfinț, unii după alții și pînă acum toți au ostenit scriind și tilcuind Sfintele Scripturi, de-au învățat sau arătat omului în toate chipurile calea care duce acolo, cum ca să nu greșescă fieștecine marginea și sfirșitul acela spre carele-i făcut...*»²⁰.

Iar cei mai mari Sfinți Părinți tilcuiitori ai Sfintei Scripturi au fost Sfinții Ierarhi și mari Dascăli ai Ortodoxiei, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Teologul și Sfântul Ioan Gură de Aur, ale căror icoane au fost imprimate de marele Mitropolit Varlaam pe coperta «*Cărții românești de învățătură*». Chiar dacă s-a descoperit la o bună parte din cuvântările bisericești ale marelui Mitropolit Varlaam s-a folosit prin traduceri mai ales la Sfinți, din opera «*Comoara a lui Damaschin Studitul*», ca izvor principal bizantin²¹, Omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur în tâlmăcirea Evangheliei au fost folosite cu prisosință. Meritul extraordinar al lui Varlaam rămîne de creator al limbii literare, brăzdînd adînc și mînos ogoarele scrisului artistic în limba vorbită de popor²². Căci marele Varlaam aducea ca părinte sufletesc al poporului, nu o operă teologică abstractă, ci și un «*dar al limbii românești*». Și să nu uităm că Varlaam era fiu de țaran razeș din Putna.

Evanghelia învățătoare de la Govora (1642) a cărei predoslovie caracteriza Omilia de «*buciumul glăsuitor al lui Dumnezeu*» și de «*floarea prea înfrumusețată și dulce mirositoare adusă din raiul vederii cerului*» a fost «*izvodită de ieromonahul Silvestru de pe limba rusească pe limba românească*» de însuși Udriște Năsturel și amintită de Cazania lui Silvestru²³. Originalul slavon tradus din limba greacă, după caracterizările predoslaviei va fi avut în cuprins material inspirat și de omiliile hrisostomice. Dovada ne-o face mai precis textul de la predoslovie «*Evangheliei învățătoare*» de la Mînăstirea Dealul, din anul 1644, care este o îmbinare între cea de la

18. Profesor Vasile Grecu, *op. cit.*, p. 21.

19. *Carte românească de învățătură la Duminicile de peste an și la Praznicile împărătești și la Sfinții mari...* de Varlaam, Mitropolitul Moldovei, Iași, 1643. Cuvînt către cetitori, V, 20—25, p. 5.

20. *Ibidem*. V 5—10, p. 5. Aurelian Sacerdoteanu, *Predosloviile*, p. 100.

21. Profesor Dr. Docent P. Olteanu, *Izvoare originale bizantino-slave în operele Mitropolitului Varlaam*, București, 1970, p. 126—151.

22. *Ibidem*, p. 141.

23. *Evangheliile învățătoare sau Cazanie preste Duminicile anului și la praznice gospodărești și la alți Sfinți mari*. Scoasă și primită de pre limba rusească pre limba românească, cu vola și cheltuiala creștinului Domn Matei Basarab Voevod... Tipărită întru dumnezeiasca lavră Govora, 1642, *Bibliografa românească veche*, I. Bianu — N. Hodoș, vol. I, nr. 42, p. 120.

Govora (1642) cu cuprinsul «*Cărții românești de învățătură*» a lui Varlaam al Moldovei (1643)²⁴.

Predoslovia «*Evangheliei învățătoare*» de la Dealul (1644) face direct legătura cu ideile Sfântului Ioan Hrisostom, pe care le înfățișa într-una din Omiliile sale asupra Evangheliei după Matei, asupra menirii tâlmăcirii cuvîntului dumnezeiesc. Mențiunea aceasta este cu atât mai interesantă, cu cît face legătura cu rolul mare pe care l-a avut Omilia hrisostomică, dar ne arată și trebuința sufletească a poporului român, de a putea asculta cele mai înțelepte tâlmăciri ale cuvîntului dumnezeiesc, precum ne îndrumază Sfântul Ioan Hrisostom: «Cădea-se-ari, cum zice marele Zlataostu (Gură de Aur) în predosloviile tilcovanie Evangheliei lui Matei, cum să nu rămînă neamul omenesc, a nu avea ajutorul Scripturilor, ce se poate petrece cu mintea și înțelepțește și fără învățătura Scripturilor, cădea-se-re fără să facem și fără de Scriptură cele ce zic Scripturile... Alții iarăși cetesc Scripturile, iară nu înțeleg ce zic și se potrivesc cu cela ce ține mierea în mînă, iar dulceața mierii nu-o pricepe, sau cu unul ce ține lumina aprinsă în mînă și ochi n-are să vadă să umble nepotgîndu-se»... «Aceasta văzînd noi în vremea aceasta, am făcut această Cazanie preste tot anul...»²⁵. Se înțelege că o operă, ca această *Evanghelie învățătoare*, prin care se împliniseră sfaturile îndrumătoare ale Sfântului Ioan Hrisostom de ea se face înțeles de toți cuvîntul dumnezeiesc, va fi folosit cu prisosință din Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom, în cuprinsul dezvoltării sale. Ceea ce se încerca pe incetul, prin folosirea codicelor slavone și grecești avea să se afirme din plin, prin traducerea directă din limba greacă, în colecții speciale, numai cu omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom.

Primăvara creștină a sufletului credinciosului nostru, dornic de cunoașterea cît mai bogată a cuprinsului omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom, avea să vină după traducerea și tipărirea completă în limba românească a Sfintei Scripturi în 1688, denumită *Biblia de la București*, sau *Biblia lui Șerban Vodă Cantacuzino, Domnitorul Țării Românești*, (1678—1688), prin rîvna căruia s-a și tipărit în întregime. După un deceniu de la apariția primei Biblii românești, cînd razele calde și luminoase ale soarelui cuvîntului dumnezeiesc se răspîndiseră peste atîtea suflete evlavioase, avea să răsără, să crească și să înflorească «*Mărgăritarele*», adică cuvinte de multe feluri²⁶, cu cele 35 Omilii ale Sfîntului Ioan Hrisostom, traduse și tipărite în limba românească, tot la București, în anul 1691, pe timpul Domnitorului Constantin Vodă Brîncoveanu (1688—1714) și sub arhipăstorirea Mitropolitului Teodosie. Au fost frumoase, clare și atrăgătoare. Au fost opera înțeleaptă a traducătorilor, mari cărturari, Șerban și Radu Greceanu, sub supravegherea lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, cu indemnul și rîvna Domnitorului Constantin Vodă Brîncoveanu. *Mărgăritarele* omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom au fost așa de bine primite de credincioși, încît au mai fost retipărite de trei ori și anume: în anul 1746 sub Mitropolitul Neofit de două ori și a treia oară, în anul 1872, sub Mitropolitul Nifon, tot la București²⁷. Printr-o fericită coincidență providențială, tot în anul 1691, se tipărea la Buzău în traducerea lui Radu Greceanu

24. *Evanghelia învățătoare*, Biblioteca Academiei Române, nr. 46, p. 144.

25. *Evanghelia învățătoare*, 1644, I. Bianu — N. Hodoș. *Bibliografia românească veche*, tom. I, p. 145—147.

26. Biblioteca Academiei Române, *Bibliografia românească veche*. I. Bianu—N. Hodoș, p. 91, tom. I, p. 315.

27. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1909, p. 111 și 169.

Mărturisirea Ortodoxă a lui Petru Movilă, aprobată de Sinodul de la Iași din 1642, de Sinodul Patriarhiei din Constantinopol din anul 1643, precum și de Sinodul de la Ierusalim din 1672.

Aprecierea omiliilor Sfântului Ioan Hrisostom din «*Mărgăritare*» se poate vedea din predoslovii traducătorilor Șerban și Radu Greceanu, care le cunoscuseră și le examinaseră, precum se poate vedea: «Nimic așisderea acest bun și Sfânt Părinte și Dascăl, Zlataoștu zicem, necunoscut și nelămurit, nu lasă ... Drept aceia și cunoștința sufletului fieștecăruia cum ieste, se atinge și se împunge. Unde unii ce se pricep într-unele greșiți și căzuți, după frăgezia omenească, aducându-și aminte se căesc și după acelea, de li s-ar mai da vreme a le face, se sfiesc. Alții iarăși dintre aceștia se îndreptează și cele ce n-au știut bine a face, fac, și traiul lor la cale mai bună și mai plăcută lui Dumnezeu și oamenilor își pun să intre...»²⁸. Deci se releva puterea convertitoare și moralizatoare a omiliei hrisostomice.

După cum aceiași traducători tălmăcesc supranumele de Hrisostom sau Gură de Aur, cînd mărturisesc: «Gură și rost de aur îi zicem împreună cu toată lumea, nu doară că fălcile, gingiile, dinții, măselele și că acestea care fac gura, de aur i-au fost, sau au putut fi, ci numai căci cuvintele și graiurile lui mai scumpe și mai folosite erau și încă sunt la cei ce ascultă, decît aurul, mărgăritarul și alte scumpe pietrii. Și căci din rostul lui erau învățăturile mai iubite și mai dulci decît mierea sau zahărul, care s-ar zice, ca și decît acea ambrozie și nectar...»²⁹. Nomenclatura tuturor acestor 35 de omilii hrisostomice din colecția de *Mărgăritare* se află expusă și într-un extras din bibliografia românească veche a Academiei Române, precum și cu indicarea locului respectiv din colecția patrologică «Migne»³⁰. Însăși istoria literaturii române a relevat faptul că apariția *Mărgăritarelor Sfântului Ioan Hrisostom*, în limba românească a fost un prilej de pregătire a limbii noastre pentru redarea frumuseților literare din originalul grecesc³¹.

Omiliile Sfântului Ioan Hrisostom au putut să-și exercite acțiunea instructivă și educatoare asupra creștinilor din Țara Românească, în cursul secolului XVIII, nu numai direct prin retipărirea în limba românească a *Mărgăritarelor* în București, sub Mitropolitul Neofit, în anul 1746, dar și indirect prin alcătuirea *Cărții românești de învățătură* a marelui Mitropolit Varlaam, sub denumirea ulterioară slavă de Cazanie. Căci opera Mitropolitului Varlaam s-a retipărit în toate ținuturile românești, nu numai în Moldova, ci și în Oltenia, Muntenia și în Ardeal. Astfel prima retipărire a Cazaniilor lui Varlaam s-a făcut la Alba Iulia (Bălgrad), în anul 1699, sub denumirea de «*Chiriacodromion* sau *Evanghelie învățătoare*»³². Prin Ardeal, unde era așa de iubită, era copiată și în manuscrise, spre a fi răspîdită, precum a copiat-o preotul Urs din Cotigleți, județul Bihor, în prima jumătate a secolului XVIII, după Chiriacodromionul de la Alba Iulia. La Rîmnic, în Oltenia, Cazania lui Varlaam s-a reti-

28. *Bibliografia Românească Veche de la biblioteca Academiei Române* de I. Bianu și N. Hodoș. *Mărgăritarele Sfântului Ioan Gură de Aur*, tom. I, nr. 91, p. 32.

29. *Ibidem*, p. 319.

30. D. Fecioru, *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, Fascicola I; *Epoca de la 1791 pînă la 1833*, București, 1937; Sf. Ioan Hrisostom, *Mărgăritare*, p. 9, 13.

31. D. Murărașu, *Istoria literaturii române...*, *Mișcarea culturală în vremea lui Brincoveanu*, p. 69.

32. *Chiriacodromion* sau *Evanghelie învățătoare* care au Cazanii în toate Duminicile preste an și la praznicile împărătești și la Sînți. Biblioteca Academiei Române nr. 115. *Bibliografia românească veche*, I. Bianu și N. Hodoș, tom. I, p. 372-377.

părit în trei rinduri. Prima dată se retipărește cu osteneala și cheltuiala episcopului Climent al Rîmnîcului³³. A doua oară se retipărește la Rîmnîc, sub titlul de «*Cazanii*», în anul 1781, cu cheltuiala proprie a episcopului Filaret al Rîmnîcului. A treia oară, tot la Rîmnîc, pe cînd Filaret era Mitropolit, acum cu predoslovia lui Grigorie, sin-celul Rîmnîcului³⁴.

La București se tipărește sub Mitropolitul Ștefan, în anul 1732, sub denumirea de «*Chiriacodromion sau Evanghelie învățătoare*». Tot la București se retipărește, în două rinduri, sub Mitropolitul Grigorie, în anul 1765 sub titlul de «*Cazanii*»³⁵, pe care l-a păstrat și pentru ediția din 1768, în a cărui predoslovie Mitropolitul Grigorie spune că a ținut seama de Chiriacodromionul mai vechi³⁶. Precum se știe reeditările s-au continuat în secolul XIX și XX, la București, Buzău și Sibiu. Deci această operă istorică și religioasă a marelui Mitropolit Varlaam ducea cu sine, în toate ținuturile românești, nu numai duhul unității naționale și al limbii populare românești, dar și din luminile Omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom, pentru consolidarea unității Ortodoxiei românești, cu doctrina cea curată a Ortodoxiei, întrucît Varlaam cunoștea foarte bine limbile greacă și slavă³⁷ și era tare în Scripturi.

Numai în Omiliile hrisostomice putuse afla în cel mai popular stil și în deplină claritate cefe mai sublime idei biblice, la temelia doctrinei noastre, precum remarcă istoria Bisericii Ortodoxe Române și prin alte lucrări religioase românești ca «*Răspunsurile la Catehismul calvinesc*», din anul 1645, cele «*Șapte taine ale Bisericii*» din anul 1644 și «*Cartea românească de învățătură dela prăvelele împărătești*» din anul 1646, opera lui Eustratie, Mitropolitul Varlaam a contribuit la documentarea Ortodoxiei noastre românești³⁸.

Cele mai multe Omilii ale Sfîntului Ioan Hrisostom traduse și tipărite în limba românească, cari au devenit dumnezeiești Cuvinte, piinea cea de toate zilele și fin-tina cea cu apă cea vie pentru sufletul poporului român, au fost date la lumină în veacul XIX, prin rîvna și osteneala Ierarhului cărturar, Mitropolitul Țării Românești Grigorie IV Miculescu, supranumit și Grigorie Dascălul, întemeietorul seminariilor eparhiale. Bun cunoscător al limbii grecești și conștient de marea însemnătate a ope-rilor Sfîntului Ioan Hrisostom și mai ales a Omiliilor sale, spre a fi cunoscute și de credincioșii Bisericii noastre, le-a tradus în mare parte și le-a tipărit în limba românească. Căci în cursul secolului XVIII prea puține se mai traduseră și tipăriseră, în mod sporadic³⁹. De altfel, Mitropolitul Grigorie IV Dascălul a tradus și tipărit în limba românească și din operele altor Sfîinți Părinți, ca Sfîntul Ioan Damaschin, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul și alții⁴⁰.

Primul buchet de Omilii ale Sfîntului Ioan Hrisostom, în număr de 42 cuvîntări, le-a tradus și tipărit în românește la București, în anul 1827, sub titlul de «*Cuvinte puține oarecare din cele multe ale celui întru Sîinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur*»⁴¹. Din însuși titlul acestor cuvîntări se poate vedea că au fost traduse în Bucu-

33. *Ibidem*, tom. II, nr. 263, p. 105—107.

34. *Ibidem*, tom. II, nr. 445, p. 271—272.

35. *Ibidem*, tom. II, nr. 341, p. 163.

36. *Ibidem*, tom. II, p. 179.

37. Prof. Dr. Docent Pandelescu Olteanu *Izvoare originale și modele bizantino-slave în operele Mitropolitului Varlaam...*, p. 151.

38. *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutul Teologic, vol. II, București, 1957, p. 58—59.

39. D. Fecloru, *Bibliografia traducerilor din literatura patristică...*, p. 14—66.

40. Preotul Profesor M. Balacu, *Omilia exegetică biblică*, Oradea, 1929, *Omilia în Biserica Ortodoxă Română*, p. 35.

41. *Bibliografia românească veche*, Academia Română, tom. III, p. 536. Sf. Ioan Hrisostom, *Cuvinte*, București, 1827.

rești de Mitropolitul Grigorie IV Dascălu. După cum în anul 1833 tipărește cele 48 Omilii ale Sfântului Ioan Hrisostom, traduse de marele Ierarh, Dascălu Ortodoxiei românești, Mitropolitul Grigorie al IV-lea. Din însuși titlul operii Omiliilor tipărite în Buzău se poate vedea traducătorul și tipăritorul altor Omilii laolaltă, sub denumirea românească de «*Puful Sfântului Ioan Gură de Aur*»⁴², adică tîntina cea cu apă vie a Evangheliei, de care-i vorbise Domnul Hristos Samaritencii (Ioan IV, 9—15). Scopul popularizării acestor Omilii hrisostomice a fost, precum afirma traducătorul: «spre folosul neamului nostru».

Titlurile acestor Omilii se pot vedea în bibliografia traducerilor în românește a literaturii patriotice⁴³. Tot în anul 1833 Mitropolitul Grigorie al IV-lea avea să tipărească tot la Buzău încă 57 de Omilii hrisostomice, sub titlul: «*Împărțire de grîu*»⁴⁴, adică hrana sufletească, ca și piinea cea de toate zilele, pe care o facem din făina de grîu, care este cuvîntul lui Dumnezeu. Din predoslovîia marelui Ierarh și Dascălu al Ortodoxiei românești, la această traducere și tipărire din urmă, se poate vedea motivul denumirii și o caracterizare a fiecărui grup de Omilii hrisostomice, traduse și tipărite: «*Cuvinte*, cum le-a alcătuit Sfîntul, care cuprinde etica Sfîntului... *Puful Sfîntului*, după cuvîntul văduvei ... *Împărțire de Grîu, a Sfîntului Ioan*, pentru că pentru toți cuprinde învățătură, pentru preoți și pentru mireni, pentru boieri și pentru supuși, pentru bogați și pentru săraci, pentru bărbați și pentru femei, pentru bătrîni și pentru tineri, pentru copii și, pentru copile, pre toți îi sfătuiește ce să facă și cum să petreacă viața curată, ca să scape de pedeapsa cea vecinică. Iară cît este de dulce vorba Sfîntului și cît folos poate să pricinuiască cititorului, singuri cei ce le vor citi le vor mărturisii. Că eu nu îndrăznesc a zice ceva, ca să nu micșorez cu gingăvia mea ființa lor sau a dulceții, adică sau a folosului. Iar dacă Sfîntul mai are și cuvinte și etica, eu cum am socoteală, așa zic: Dacă Dumnezeu mă va ține sănătos în surgunie, iarăși ajutînd El cu rugăciunile Sfîntului, voi mai scrie...»⁴⁵.

Admirăm din toată inima această convingere puternică a marelui Ierarh, pentru puterea binefăcătoare a luminilor Omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom asupra sufletului omenesc, de toate vîrstele, din toate clasele sociale și din toate gradele de muncă profesională. Ca Dascălu și Educator, el însuși trăise sufletește în viață frumusețea și înălțimea luminilor hrisostomice, pînă-n adîncul ființei omenești. De aceea le recomandă în primul rînd preoților Bisericii.

Și nu trebuie să trecem cu vederea că prin anul 1826 mai tipărise în București o mulțime de Voroave după Sfîntul Vasile cel Mare și Grigorie Teologul intitulate: «*Cuvinte puține oarecarele din cele multe ale celor întru Științi Părinților noștri Vasile celui Mare și Grigorie cuvîntătorului de Dumnezeu*»⁴⁶. După cum pentru îndrumarea clerului la propovăduirea Sfintei Scripturi, încă din anul 1820, tipărise în limba românească cele șase cuvîntări «*Despre Preoție*»⁴⁷ ale Sfîntului Ioan Hrisostom. Între anii 1811 și 1827 s-au mai tradus și tipărit în mod sporadic circa 20 de Omilii hrisostomice la sărbătorile împărătești.

Astfel devine explicabil și meritat omagiul, pe care istoria Bisericii Ortodoxe Române l-a adus marelui Ierarh ortodox român: Grigorie Dascălu, Mitropolitul Țării Românești (1823—1834), care a dobîndit bogăție de daruri duhovnicești: «Căci știința

42. *Ibidem*. 43. D. Fecloru, *op. cit.*, p. 69—76.

44. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, tom. II, p. 238.

45. D. Fecloru, *op. cit.*, p. 77—78.

46. *Bibliografia românească veche*, Academia Română, I. Bianu și N. Hodoș, tom. III, p. 523—524.

47. *Ibidem*, B.R.V. tom. III, p. 623—692.

lui de carte nimeni altul n-a avut-o nici înainte, nici după aceea. Smerenia și înfrînarea lui uimeau și pe cei de altă credință. Blindețele lui înmuiau și inimile cele mai învirtoșate. Schimba noaptea în zi și neputința lui în sănătate puterea lui de lucru. Necazurile și surghiunul nu le lua în seamă iubirea lui de turmă și de țară. Dragostea lui de carte folositoare sufletelor l-a stăpinit din tinerețe pînă la suflarea din urmă. Milostenia lui era atît de largă, că la moarte nu s-au găsit din agonisita lui decît cărți, pe care le da în dar»⁴⁸. Astfel marele Ierarh, Grigorie Dascălul, a înțeles să urmeze intru toate și intru totul pe Sfinții Ierarhi și mari Dascăli ai Ortodoxiei, răspîndind din luminile lucrărilor lor, atît cu exemplul vieții sale, cît și cu traducerea, tipărirea și răspîndirea operilor lor luminoase, între care cu prisosință pe aceea a Sfîntului Ioan Gură de Aur.

O Evanghelie învățătoare, retipărită în opt serii de editură în limba românească și răspîndită în toate ținuturile românești și asupra căreia se va fi revărsat cu putere duhul luminilor Sfîntului Ioan Hrisostom, a fost Chiriocodromionul lui Nichifor Teotokie, Mitropolitul Astrahanului. La legătura dintre cuprinsul acestui Chiriocodromion și Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom, ne îndreptătesc mai multe motive. Mai întîi vasta cultură și buna cunoaștere a limbii grecești ca limbă maternă, îi dădeau posibilitatea Mitropolitului Nichifor Teotoke să citească și să cunoască în originalul grecesc Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom, ca predicator cu prestigiu în Biserica ortodoxă ecumenică. În al doilea rînd stilul popular al Omiliei mici și Omiliei mari hrisostomice, precum și duhul frumuseții explicărei ideilor biblice ale temelor evanghelice, ce le apropie de duhul străvechilor Cazanii românești, ne face să vedem Cazanile acestui Chiriocodromion, sub reflectorul luminii Omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom. Vasta sa cultură, prin cunoașterea mai întîi a limbilor greacă, latină, italiană și franceză, iar apoi a limbii române și ruse, îi înlesneau transpunerea și condensarea ideilor hrisostomice, care l-au putut inspira ca înălțime de idei și popularitate în expunere.

Personalitatea culturală a lui Nichifor Teotoke, ce interesează și istoria învățămîntului superior românesc, fiind pe vremuri rector al școlii domnești, de pe lîngă Grigorie Ghica Domnitorul Moldovei (1764—1769; 1774—1777). Aici, la Iași, a predat matematica, geografia și greaca, fiind coleg de catedră cu viitorul Mitropolit Gravrii Bănulescu⁴⁹. Fiind de origine din Corfu studiile și le-a făcut la Universitățile din Italia, unde pe lîngă Teologie, filosofie și retorică, a urmat și științele generale de matematică, fizică și astronomie⁵⁰. După ce a predat la gimnaziul din Corfu matematica, fizica, astronomia și retorica, devenind cu vremea «retor prea dulce vorbitor», încă din tinerețe, s-a bucurat de aprecierea Patriarhului ecumenic din Constantinopol, însărcinîndu-l cu dregătoria de «predicator» al Bisericii Marii. Cu acest prilej a cunoscut pe Domnitorul Moldovei Grigorie Alexandru Ghica, care l-a invitat spre «a contribui la propășirea științelor, literelor și artelor în Moldova». Peste un an se îndreaptă spre Rusia unde Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse apreciîndu-i meritele de dascăl și orator, împărăteasa Ecaterina II l-a aprobat pentru treapta de Arhiepiscop la Ecaterinoslav și mai apoi cu transferarea ca Mitropolit al Astrahanului. Pe lîngă lucrările întocmite între anii 1766—1775, tipărite la Moscova și în Apus, a tipărit la

48. Preotul Nicolae Popescu, *Viața și faptele Părintelui Grigorie Dascălul*, București, 1934.

49. *Istoria Bisericii Române...*, vol. II, p. 384.

50. *Predicatorul Nichifor Teotoke, Viața și opera*, de Diacon Doctorand Marin N. Pană, p. 418.

Moscova în limba greacă, la anul 1796, două «*Chiriacodromioane*» (Drumul Domnului) cu explicări omiletice la pericopele duminicale : «*Chiriacodromionul la Evangheliile*» și «*Chiriacodromionul la Apostol*».

Chiriacodromionul la Evangheliile al Mitropolitului Nichifor Teotoke a fost tradus în limba română, pînă în anul 1799, de monahii Gheorantîc și Grigorie, sub binecuvîntarea Mitropolitului Dositei Filitis⁵¹ (1793—1812), putîndu-se tipări la București, în anul 1801. În predoslavia acestei prime ediții se poate vedea o apreciere deosebită din partea Mitropolitului Dositei, precum scria către toți cititorii ce sunt adevărați fii ai Bisericii, că «socotîndu-l pre el (*Chiriacodromionul*) a fi foarte folositor, ca cela ca de la Sfinții Părinți și Dascăli ai Bisericii, ca din oarecare izvoare este adunat și ca un rai foarte frumos alcătuit, carele cu tot felul de viersuri ale păsărilor celor gînditoare și de Dumnezeu purtătoare cîntă la urechile noastre»⁵². Aceasta este prima tipărire a traducerii a *Chiriacodromionului* lui Teotoke la *Evangheliile*.

Marele Mitropolit Veniamin Costache al Moldovei (1803—1808 ; 1812—1842), cel iubitor de cultură și pentru cler și pentru credincioșii noștri ortodocși, prin înființarea Seminarului Veniamin, luînd cunoștință cu bucurie de asemenea operă predicatorială, a dispus retipărirea acestui *Chiriacodromion* în tipografia Mînăstirii Neamțul în anul 1811, adică la zece ani după prima ediție, într-o ediție mai bogată decît cea de la București. Se spune că monahii Gherontie și Grigorie, care acum erau la Mînăstirea Neamțul s-au ostenit întru vederea vechii traducerii de la București. Predoslovla Mitropolitului Veniamin înfățișa deopotrivă însemnătatea acestei cărți pentru amvoanele Bisericii, precum și aprecierile convenite Mitropolitului Teotoke. Ceva mai mult, tot la Neamțu, în anul 1811 s-a tipărit și *Chiriacodromionul la Apostol* al Mitropolitului Teotoke cu binecuvîntarea Mitropolitului Veniamin. Deci o adevărată Cazanie, cu explicarea pericopelor apostolice din toate Duminicile din timpul anului bisericesc. Pericopele apostolice fiind rînduite în legătură cu cuprinsul *Evangheliilor* duminicale, îmbinînd înțelesul Apostolului, cu al *Evangheliilor* respective, însemnează că tema duminicală devine explicată și mai adînc, precum se poate vedea analizată opera lui Nichifor Teotoke⁵³.

Dealtfel între manuscrisele Mitropolitului Veniamin Costache s-au aflat și «*Omiiliile Sfîntului Ioan Hrisostom Patriarhul Constantinoplei, în tîlcuirea ce face la Faptele Apostolilor și la Epistolele Sfîntului Pavel*». Ceea ce însemnează peste trei sute Omilii ale Sfîntului Ioan Hrisostom, traduse în manuscris românesc. A fost firesc ca marele nostru istoric N. Iorga să-i elogieze activitatea într-o publicație specială : «*Viața și faptele Mitropolitului Moldovei Veniamin Costache*» București, 1904.

Mitropolitul Andrei Șaguna (1850—1873), apreciînd tîlcuirea *Evangheliilor* de Mitropolitul Nichifor Teotoke în «*Chiriacodromionul la Evangheliile*», l-a completat cu un «*Adaos de cuvîntări bisericești pentru Sărbătorile domnești de peste an*», tipărindu-l la Sibiu, în al cincelea an de arhipăstorie, adică în anul 1855, la Sibiu. Deci *Chiriacodromionul* de la Sibiu a apărut îmbogățit cu predicile șaguniene pentru praznicile și sărbătorile din timpul anului bisericesc. Însuși marele Șaguna motivează în cuvîntul către cititori această popularizare prin tipărirea *Chiriacodromionului* completat, cînd spune : «După ce am văzut lipsa mare de cuvîntări bisericești pentru Bisericile noastre eparhiale și din pricina aceasta m-am hotărît a retipări în tipografia noastră

51. Biblioteca Academiei Române, nr. 632. *Bibliografia Românească veche...*, tom. II, p. 422—425. 52. *Ibidem*, p. 424.

53. Diacon Doctorand Marin Pană, *Predicatorul Nichifor Teotoke...*, op. cit., p. 421.

episcopoească spre acest sfârșit cartea așa-numită *Chiriacodromion*, adică : *Cartea drumul Domnului*, în care se află cuvântări foarte folositoare creștinilor din Duminicile de peste an, numai decît s-a aprins în mine dorul de această carte să o dau creștinilor noștri într-un chip săvârșit, adică îmbogățită cu cuvântări pentru toate sărbătorile de peste an...»⁵⁴. Astfel editările *Chiriacodromionul* în limba română, în cele opt serii de tipăriți, după cea din Buzău, sub episcopul Chesarie, în anul 1839, s-a continuat cu retipărirea la Iași în anul 1840, sub Mitropolitul Venjamin, cu cheltuiala proprie, pentru a se repeta retipărirea la București în anii 1857 și a se relua, precum vom vedea mai departe.

În vremea din urmă și anume în anul 1960, avea să apară în editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Sfintei noastre Patriarhii «*Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniilor Duminicilor de peste an, alcătuite de Prea Fericitul Justinian Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. După Kiriacodromionul lui Nikifor Teotoke, Arhiepiscopul Astrahanului, tradus de Mitropolitul Grigorie*, tipărit pentru prima dată în anul 1801 de Mitropolitul Dositei, și retipărit în anul 1867 de Mitropolitul Nifon»⁵⁵. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, apreciind răspîndirea și retipărirea acestei opere în toate ținuturile, timp de aproape două veacuri, cu binecuvîntarea celor mai mari Ierarhi ai Țării Românești, Moldovei și Ardealului, și-a luat personal osteneala de a revedea textul *Kiriacodromionului* Mitropolitului Nikifor Teotoke și a-l întocmi, precum arată în «*Cuvînte înainte*», prin «limpezimea înfățișării învățăturilor de credință ale Bisericii Ortodoxe, cît și prin graiul destul de apropiat al zilelor noastre»⁵⁶. Astfel *Kiriacodromionul* Mitropolitului Teotoke în această ediție, complet revăzută și din nou întocmită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, avea să ne ofere 57 de tîlcuiri ale Evangheliei, din toate Duminicile de peste an, însoțite de Cazaniile respective ale aceleiași Duminici. Popularitatea stilului și claritatea explicărilor, precum și documentarea cu indicarea textelor biblice din întreaga Sfîntă Scriptură se poate observa, atît în tîlcuirea Evangheliei, cît și în dezvoltarea Cazaniei respective. Asemenea se poate observa în toată expunerea lor mireasma duhovnicească și frumusețea vechilor Cazanii românești de odinioară. Este o datorie imperativă a clerului nostru de a citi cu dragoste și rivnă aceste frumoase și clare tîlcuiri ale Evangheliei în Biserică, după citirea Evangheliei la Sfînta Liturghie.

Astfel marile însușiri ale Omiliei hrisostomice, cu popularitatea și claritatea stilului, în explicarea cuvîntului dumnezeiesc, precum și cu strălucita sa documentare și modelare a cuvîntului biblic al Sfintei Scripturi, se poate observa că s-au revărsat cu putere asupra cuprinsului tîlcuirilor Evangheliilor și ale Cazaniilor Mitropolitului Nichifor Teotoke, tipărit la București în anul 1960. Însuși *Kiriacodromionul* la Apostol arată concepția omiletică hrisostomică cu Omiliile la epistolele apostolice. Dealtfel însuși marele predicator Teotoke la Biserica Mare din Constantinopol, în admirația Patriarhului ecumenic din Constantinopol, bun cunoscător al limbii grecești, ca și al Omiliilor hrisostomice deja popularizate, va fi folosit concepția și duhul hrisostomic, atît în predicile sale de odinioară, precum și în *Kiriacodromionul* de la Astrahan. După cum Mitropolitul Grigorie Dascălul, pe cînd abia era Ieromonah, atît la București, cît și la Neamțul, va fi tradus cu aceeași dragoste tîlcuirile Evangheliei, precum mai tîrziu avea să traducă și să tipărească Omiliile Sf. Ioan Hrisostom. Numai

54. *Ibidem*, p. 4—5 ; 421—422.

55. *Tîlcuirea Evangheliilor și Cazaniile Duminicilor de peste an* alcătuite de Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, 1960.

56. *Ibidem*, p. 3—4.

așa se explică dragostea cu care a primit credinciosul ortodox român tilcurile Evangheliei din Kiriacodromionul lui Teotoke, reeditate și tipărite în zece serii de edituri, precum odinioară Cazaniile marelui Mitropolit Varlaam ajunseseră la a treisprezecea tipărire, în anul 1911, la București.

Peste toate suflase acel duh al Omiliilor hrisostomice, care cu minunata și fermecătoarea lor putere a tălmăcirii cuvintului dumnezeiesc străbătea pînă-n adîncul sufletului omenesc, cu lucrarea pe care o înfățișase Sfîntul Apostol Pavel în epistolele sale, asupra cuvîntului dumnezeiesc (Evrei IV, 12). Așa se explică reeditarea la București, a Kiriacodromionului lui Nikifor Teotoke, cu osteneala și binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian. Deci clerul Bisericii Ortodoxe Române poate folosi cu tragere de inimă și deplină rivnă duhovnicească o operă ca aceasta, care-și duce nobila origine pînă-n vremurile și operele Sfinților Părinți și care este cercetată, ascultată și iubită de credincioșii noștri timp de aproape două veacuri. Pentru aceleași motive va binemerita retipărirea și popularizarea în limba română și a Kiriacodromionului Teotoke la Apostol, tradus și tipărit la Neamțu, în anul 1811, cu binecuvîntarea Mitropolitului Veniamin Costache.

Același fir de lumină ortodoxă a Omiliilor Sfîntului Ioan Hrisostom străbate cu orientare binefăcătoare cartea cu *«Învățătură de Credință Creștină Ortodoxă»*, tipărită cu aprobarea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu binecuvîntarea și purtarea de grije a Prea Fericitului Justinian, Patriarhul României⁵⁷. Dacă *«Mărturisirea Ortodoxă»* din 1642 înfățișa pe scurt temeurile Ortodoxiei, pe cele trei ramuri teologice, credința, nădejdea și dragostea, *«Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă»* pe planul acelorași ramuri este mai dezvoltată, aducînd pe lîngă temeurile scripturistice și bogate învățături ale Sfinților Părinți, în înfățișarea credinței ortodoxe. Între Sfinții Părinți folosiți este și Sfîntul Ioan Hrisostom, alături de Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul, Sfîntul Ioan Damaschin și alții. Astfel sint folosite la locurile necesare, fragmente din Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom.

De exemplu cînd este vorba despre Sfînta Scriptură, ca prim izvor al Ortodoxiei, după cum trebuie tălmăcită sau înțeleasă, Sfîntul Ioan Hrisostom învîța: «Să nu citiți literele în chip simplu, ci să cercetați ideile. Dacă cineva se oprește numai asupra cuvintelor și nu cercetează mai mult de cît cele scrise, multe greșeli va săvirși»⁵⁸. După cum în susținerea Sfîntei Tradiții, ca al doilea izvor al Ortodoxiei Sfîntul Ioan Hrisostom explica versetul biblic al Sfîntului Apostol Pavel, pentru ținerea predaniilor (II Tes. II, 15), cu toată claritatea pentru respectarea Tradiției, afirmînd: «De aici e limpede că (Apostolul) nu le-a dat toate în scris, ci multe pe cale nescrisă. Și cele scrise și cele nescrise, sint deopotrivă vrednice de credință, intrucît socotim Tradiția Bisericii vrednică de crezare. E Tradiția, nu cerceta mai mult»⁵⁹. În modul acesta Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom, alături de ale celorlalți Sfinți Părinți, ajutau la clarificarea învățaturii noastre de credință ortodoxă în toate capitolele alcătuitoare ale acestei cărți de învățătură de credință creștină ortodoxă, de la început pînă la sfîrșit⁶⁰, afirmînd și pe calea aceasta contribuția Omiliei hrisostomice la Ortodoxia românească.

57. Justinian, Patriarhul României, *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952.

58. Sfîntul Ioan Gură de Aur. *Omilia VIII-a la celelalte împotriva ereticilor*, Migne, P.G., tom. XLVIII, col. 769, traducere de Prof. universitar Iustin Moisescu, 1942, p. 95.

59. Sfîntul Ioan Gură de Aur. *Omilia la Epistola II Tesaloniceni*, 4. n. 2. Migne, P.G., tom. LXII, col. 488.

60. *Învățătura de Credință Creștină Ortodoxă*, p. 454.

Marele Ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Melchisedek al eparhiei Romanului (1879—1892), fost membru al Academiei Române și Ministru al Cultelor, pe lângă importante scrieri teologice și istorice, ne-a lăsat în anul 1893 *Cuvinte ale Sfântului Ioan Gură de Aur*⁶¹. Se vede că aceste Cuvinte aveau să fie de fapt cele «*Șasezeci și patru cuvinte sau predici ale celui dintru Sfinți, Părintelui nostru Ioan Hrisostomul*», tipărite în anul 1893⁶². Din însăși relatarea clară și deschisă a Episcopului Melchisedek, aceste cuvântări hrisostomice au fost extrase din operele marelui Părinte și dascăl al Bisericii creștine ortodoxe de Doctorul Karl Joseph Hefele, profesor de Teologie la Tübingen și traduse în românește și orânduite după Duminicile și Sărbătorile anuale ale Bisericii ortodoxe, de însuși Melchisedek de Roman⁶³.

Din prefața acestei traduceri din limba germană și tipărirea în limba română a celor 64 de Omilii hrisostomice, se poate vedea mai întâi marea apreciere și convingere a Episcopului Melchisedek că Sfântul Părinte Ioan Hrisostom a fost cel mai mare predicator al Bisericii Ortodoxe în genere, dascălul model al tuturor predicatorilor. De aceea afirma deschis că a tipărit traducerea acestor Omilii pentru temeinice motive: «spre a deștepta și nutri în păstorii noștri sufletești sacra dorință a predicării cuvântului lui Dumnezeu, prin cartea prezentă, propun mai multe modele de predică bisericească, luate din predicile celui mai mare predicator al Bisericii noastre ortodoxe și care a fost și va fi dascălul tuturor predicatorilor Bisericii creștine din toate veacurile. Acesta este Sfântul Ioan Hrisostomul sau Gură de Aur...»⁶⁴.

Intenția Episcopului Melchisedek a fost ca acest buchet de Omilii hrisostomice, așezate în ordinea calendarului bisericesc, să constituie pentru viitor o Cazană hrisostomică a Bisericii Ortodoxe Române, precum și un model de predici în orientarea viitorilor predicatori, când în aceeași prefață se adresa Preoților cu aceste cuvinte: «Vă rog deci primiți-le cu dragoste, citiți-le prin Biserici, spre edificarea simțului religios al Românilor noștri și învățați după dînsele a predica și voi înși-vă în Biserică, dezvoltând talentele voastre naturale și zelul pastoral, de care trebuie să fie însoțit fiecare preot, care vroește să fie adevărat apostol și ucenic al lui Hristos...»⁶⁵. Prima idee n-a putut reuși, pentru că această traducere venea prin altă traducere germană, nu direct din originalul grecesc, precum tradusesă Mitropolitul Grigorie Dascălul, iar popularizarea ideilor avea trebuință de o stilizare românească, în genul Mitropolitului Varlaam. De aceea nu s-a mai retipărit. În ceea ce privește aprecierea Omiliilor hrisostomice, ca modele stimulative pentru viitorii predicatori, osteneala și sfaturile Episcopului Melchisedek rămân valabile și pentru generațiile viitoare ale tuturor predicatorilor noștri.

O serie întreagă de Omilii hrisostomice la epistolele Sfântului Apostol Pavel, între anii 1901 și 1911 au fost traduse și tipărite în limba română de Episcopul Teodosie al Romanului, pe când se afla Egumen la Mănăstirea Precista Mare din Moldova. Astfel a tradus și tipărit Omiliile Sfântului Ioan Hrisostom, aproape la toate epistolele Sfântului Apostol Pavel, începând cu Omiliile la epistola către Romani⁶⁶. A continuat apoi cu Omiliile Sfântului Ioan Hrisostom la epistolele Sfântului Pavel la I și

61. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești...*, vol. II, p. 267.

62. Melchisedek, Episcopul de Roman, *Șase zeci și patru cuvinte sau predice ale celui intru Sfinți Părintelui Ioan Hrisostomul*, București, 1893.

63. *Ibidem*, p. 4.

64. *Ibidem*, p. 7.

65. *Ibidem*.

66. Arhimandritul Theodosie Atanasie, Egumenul Mănăstirii Precista Mare, *Comentariile sau explicarea către Romani a celui intru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostom, Arhiepiscopul Constantinopolei*, Traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1849, București, 1906.

II către Corinteni, Galatieni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, I și II Tesaloniceni, I și II Timotei și Evrei. Știind că în total numărul Omiliilor hrisostomice la aceste epistole se ridică la 250 de Omilii, putem înțelege cu cât material omiletic hrisostomic s-au îmbogățit bibliotecile predicatorilor noștri și de cât de mare folos le-a putut fi tuturora.

O adevărată primăvară a Omiliilor hrisostomice, traduse în limba românească, s-a ivit la sfârșitul primei jumătăți a secolului nostru, prin voluntariatul unei serii de tineri ideologi români ortodocși, care sub egida *«Izvoarele Ortodoxiei»*, vesteau traducerea în românește a celor mai de seamă opere ale Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești, între primele opt numere ale *«Izvoarelor Ortodoxiei»*, care începeau cu *Dogmatica* Sfântului Ioan Damaschin și ajungea la *Catehezele* Sfântului Chiril al Ierusalimului, la nr. 5 s-au tradus și tipărit din limba greacă *«Cuvântări la praznice împărătești ale Sfântului Ioan Hrisostom»* de Preotul D. Fecioru⁶⁷. Pentru numărul 12 s-a anunțat tipărirea traducerii *Comentariului Sfântului Ioan Hrisostom la Evanghelia după Matei*, primul volum⁶⁸. De fapt la *Evanghelia după Matei*, Sfântul Ioan Hrisostom ne-a lăsat 90 de Omilii. La continuarea volumului 6 din colecția *«Izvoarele Ortodoxiei»* s-a anunțat stabilirea sediului editurii la Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, al Patriarhiei Ortodoxe Române. Dorim din toată inima deplină prosperitate a acestei lăudabile inițiative a *«Izvoarelor Ortodoxiei»*, prin care vor sosi traduse în limba românească și tipărite din multele, bogatele, frumoasele și luminoasele Omilii ale Sfântului Ioan Hrisostom.

O realitate prea evidentă este faptul că toate disciplinele noastre de teologie ortodoxă folosesc cu deplină înțelepciune la locul lor, din învățăturile Sfântului Ioan Hrisostom. După cum e interesantă și temeinică lucrarea de Teologie ortodoxă, ce poate fi oricând folosită este: *«Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom»*⁶⁹. Un studiu omiletic analitic și comparativ s-a publicat sub titlul: *«Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom»*⁷⁰, precum și altele.

Cel mai îmbucurător fenomen al Omiliei hrisostomice în Ortodoxia românească, este supraviețuirea și continuitatea în permanență și deci a trăirii în aceeași dragoste creștinească a sufletului credinciosului a Omiliei Sfântului Ioan Hrisostom pentru Duminica Paștilor, de mai mult de un mileniu până-n vremea noastră. Este prima Omilie în limba română, la început în manuscrise, apoi pe calea tiparului, precum am văzut în *«Cartea cu învățătură»* din 1581, a Diaconului Coresi și din vremuri îndepărtate până-n vremea noastră, în cartea religioasă de cult la Sfintele Paști, în *Penticostar*⁷¹, cartea pentru cele cincizeci de zile, de la Sfintele Paști până la Duminica tuturor Sfinților, prima după Rusalii. *Cuvântul de învățătură în Sfânta și luminată zi a slăvitei Învieri a lui Hristos, Dumnezeuul nostru»*⁷² este titlul acestei Omilii hrisostomice la Utrenia Duminicii Sfințelor Paști, cu lămurirea: *«Al celui întru Sfinți, Părintelui nostru Ioan Gură de Aur, Arhiepiscopul Constantinoplei»*⁷³.

67. *Izvoarele Ortodoxiei* nr. 5. Sfântul Ioan Hrisostom, *Cuvântări la praznicile împărătești*, traducere din limba greacă de Pr. Fecioru, op. cit., p. 1-317. 68. Ibidem.

69. Prof. univ. Dr. Iustin Moisescu, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom*, 1942. 70. *Penticostarul*, București, 1953, p. 14

71. Preotul Prof. Mihail Bulăcu, *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, București, 1946, p. 1-47. Idem, *Educația creștină pentru copii și tineret, după Sfântul Ioan Hrisostom*, București, 1946. 72. Ibidem, p. 14. 73. Ibidem, p. 14.

Se citește acest Cuvînt de învățătură, de cel mai mare în noaptea Duminicii Sfintei Învieri, după ce se cîntă la strană cănonul Sfintei Învieri⁷⁴, după care urmează Slava Sfintei Învieri cu textul în care reproduce din cuvîntul Sfîntului Grigorie Teologul la Sfînta Înviere, precum se știe: «Ziua Învierii și să ne luminăm cu prăznuirea și unii pre alții să ne îmbrățișem. Să zicem fraților, și celor ce ne urăsc pre noi. Să iertăm toate pentru Înviere și așa să rostim: Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcînd și celor din morminte viață dăruindu-le»⁷⁵. În vremea aceasta se face tradiționala sărutare a Evangheliei, a icoanei Sfintei Învieri și a Sfintei Cruci, cu urarea creștinească: «Hristos a înviat!» și răspunsul «Adevărat a înviat!». În primele veacuri creștine sărutarea se făcea și între creștinii din Biserică, spre a se ierta unii pe alții la dumnezeiasca sărbătoare a Sfintei Învieri.

În această atmosferă creștinească, creiată de cîntarea propovăduirii Sfîntului Grigorie Teologul, urmează a se citi cu graire solemnă din «Cuvîntul de învățătură»⁷⁶, adică al Omiliei Sfîntului Ioan Hrisostom pentru Duminica Paștilor, din care dăm un extras: «De este cineva evlavios și iubitor de Dumnezeu, să se bucure de acest praznic frumos și luminat. De este cineva slugă înțeleaptă să intre, bucurîndu-se întru bucuria Domnului său. De s-a ostenit cineva postînd, să-și ia acum dinarul. De a lucrat cineva din ceasul cel dintîi, să-și primească astăzi dreapta plată. De a venit cineva după ceasul al treilea, cu mulțumire să prăznuiască...»⁷⁷.

Meditînd cu deplină evlavie creștinească la cuprinsul profund mișcător și răscolitor de cele mai nobile sentimente creștinești, de mîngăiere, de bucurie, de bunătate, de iubire, de pace, de liniște sufletească, de încredere, de nădejde creștinească, de odihnă și pace sufletească, putem înțelege mai bine, pentru care motive temeinice, acest «Cuvînt de învățătură» al Sfîntului Ioan Hrisostom, pe care-l ascultă și generația noastră în noaptea Sfintei Învieri, a putut să fie cea mai scumpă comoară sufletească a generațiilor strămoșilor noștri, sub denumirea de «Cea mai veche Omilie în limba română»⁷⁸. Pentru că vine de la Părintele cel generos, cu suflet de aur, de nesfîrșită dragoste duhovnicească și părintească iubire pentru toți creștinii. Cuprinsul ei era ascultat în noaptea Sfintei Învieri după manuscrise de românii dreptcredincioși, de prin părțile de nord ale Transilvaniei, precum și din sudul ei⁷⁹, pînă a se tipări în «Cartea cu învățătură», la Brașov, de diaconul Coresi în anul 1581. Un fragment din această Omilie a fost copiat de popa Grigorie din Măhaci, găsit în Codex Sturdzanus și devenit versiune Măhăceană⁸⁰, apoi în file descoperite de N. Iorga în versiunile slavo-române din Codex Sturdzanus și în Codicele Cardas, în Codicele de la Ieud⁸¹, precum și în atîtea manuscrise româno-slave. A fost firul de aur duhovnicesc ce a însuflețit, a înviorat și a mîngăiat atîtea inimi ale strămoșilor noștri în noaptea Sfintei Învieri. În organul grecesc această Omilie poartă denumirea de «Cuvînt de învățătură», «Cuvînt catehetic», adică Omilie catehetică⁸², pentru că nu explică textul Evangheliei, ci aprofundează marele eveniment cu o rară adîncire psihologică religioasă. De aceea peste tot a fost trecută între Omiliile Sfîntului Ioan Hrisostom. În

74. Canonul Sfintei Învieri de Sfîntul Ioan Damaschin, Migne, P.G., tom. XCVI, col. 839—844.

75. Sfîntul Grigorie Teologul, Cuvîntare la Sfintele Paști, Migne, P.G., tom. XXXV, col. 396.

76. Sfîntul Ioan Hrisostom, Cuvînt de învățătură la Sfintele Paști, Penticostar, p. 14.

77. Penticostar..., p. 14.

78. Pandeles Olteanu, op. cit., p. 227—247.

79. Ibidem, p. 230—231.

80. Ibidem, p. 230.

81. Ibidem, p. 230—244.

82. Sfîntul Ioan Hrisostom Κατηχητικὸς εἰς τὸ ἄγιον Πάσχα Sermo catecheticus in Sanctum Pascha, Migne, P.G., tom. LIX, col. 721—723.

«Cartea cu învățătură» a lui Coresi, din 1581, îl aflăm cu amplificarea Patriarhului Ioan XIV Caleca, tot din Hrisostom.

Ecoul acestui «Cuvînt de învățătură» al Sfintului Ioan Hrisostom, în sufletele creștinilor ce-l ascultă în noaptea Sfintei Învieri, se poate vedea imediat în cîntarea creștină a textului troparului ce urmează îndată, după terminarea Cuvîntului sau Omiliei hrisostomice, precum se poate vedea: «Din gura ta ca o văpaie strălucind darul, lumea a luminat, vistierile neubirii de argint lumii a cîștigat, înălțimea gîndului smerit nouă ne-a arătat. Și cu cuvintele tale învășindu-ne. Părinte Ioane, Gură de Aur, roagă pre Cuvîntul, Hristos Dumnezeu, să mîntuiască sufletele noastre»⁸³.

De fapt acesta este ecoul recunoștinței întregii creștinătăți a Răsăritului, exprimat prin graiul celui din urmă Părinte bisericesc, Sfintul Ioan Damaschin (675—749), care precum mărturisea, culegea ca o albină din scrierile tuturor sfinților Părinți⁸⁴, spre a susține adevărul. Așa se explică așezarea acestui «Cuvînt de Învățătură» al Sfintului Ioan Hrisostom după canonul Sfintei Învieri, alcătuit de Sfintul Ioan Damaschin care, pentru înălțimea ideilor și frumusețea ideilor acestei opere în care a folosit cu prisosință din predicile Sfinților Părinți la Sfînta Înviere, a fost supranumit Hrisoroas, adică riul de aur⁸⁵.

Deci «Cuvîntul de Învățătură» al Sfintului Ioan Hrisostom se încadra între cîntarea cuvîntelor Sfintului Grigorie Teologul la Sfînta Înviere⁸⁶ și cîntarea troparului Sfintului Ioan Hrisostom, rînduită de Sfintul Ioan Damaschin⁸⁷. Moment sublim în noaptea Sfintei Învieri, pregătit prin Sfinții Părinți, care a fost însușit și păstrat pînă-n vremea noastră de Ortodoxia românească și trăit cu evlavie, prin folosirea Penticostarului Bisericii noastre strămoșești.

Fără să ne oprim la aprecierea superiorității Omiliilor hrisostomice, asupra predicilor celor mai mari predicatori din Occident, confirmată de cei mai distinși teologi apuseni, adevăr pe care-l vom releva cu alt prilej, ne vom limita la remarcările obiective ale savantului istoric, cu renume de prestigiu mondial⁸⁸, Nicolae Iorga, care în publicația sa «Cărți reprezentative în viața omenirii»⁸⁹, sublinia documental analitic și comparativ opera omiletică a Sfintului Ioan Hrisostom, cînd conchidea: «Aci în Răsărit, cum se va vedea la Sfintul Ioan Hrisostomul, este un fel mai larg de a vedea lucrurile, un fel mai adînc de a interpreta. Anume formule de adevăr romane ale lui Ieronim sunt inimitabile; darul de a reda în cîteva cuvinte este cum e piatra monumentelor antice, nu numai o cugetare, dar esența unui șir de cugetări, nu-l găsim în Răsărit niciodată. Dar aici o să răsuflăm o atmosferă mai umană, o să simțim o căldură mai prielnică sufletului, ne vom găsi într-o apropiere cu mult mai mare și mai mișcătoare de toate suferințele, de toate nevoile și necazurile omenești. În această privință, fără îndoială, că Părinții Răsăritului, care-și găsesc expresia lor cea mai deplină în Sfintul Ioan Hrisostomul, sunt superiori celor din Apus»⁹⁰. Nimeni nu poate contesta această înfățișare a operelor Sfintului Ioan Hrisostom de către ilustrul nostru istoric, Nicolae Iorga, care ne convinge încă o dată mai mult, că interpretarea Sfintei

83. Penticostar..., Troparul Sfintului Ioan Gură de Aur, p. 15.

84. Sfintul Ioan Damaschin, Prolog la «Izvorul cunoașterii», Migne, P.G., tom. XCIV, col. 526.

85. Prof. Dr. Vasile Mitrofanovici, Liturgica Bisericii drept credincioase răsăritene, 1909, p. 640.

86. Sfintul Grigorie Teologul, Cuvîntare la Sfintele Paști, Migne, P.G., tom. XXXV, p. 396.

87. Penticostar..., p. 15. 88. Studii, Literatura Bizanțului, București, 1971, p. 7.

89. N. Iorga, Cărți reprezentative în viața omenirii, vol. I, București, 1921.

90. N. Iorga, op. cit., Sfintul Ioan Hrisostomul...

Scripturi prin Omiliile Sfintului Ioan Hrisostom este adincă, umană, mișcătoare și pe lângă susținerea Ortodoxiei, ea răspunde tuturor cerințelor sufletești ale creștinului.

Convins de acest mare adevăr, privitor la marile și neîntrecutele merite ale operii hrisostomice, nu numai în Ortodoxia Răsăritului, ci în Creștinătatea universală, Nicolae Iorga, și-a exprimat dorința pentru reimprospătarea literaturii noastre teologice cu opere hrisostomice pentru Ortodoxia românească. Autor în atitea publicații, privitoare la istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor, profesorul Nicolae Iorga cunoștea foarte bine toate traducerile și publicările operelor hrisostomice, din trecutul Bisericii Ortodoxe Române. De aceea, cu prilejul unei conferințe rostite despre «*Concepția românească a Ortodoxiei*»⁹¹, a putut spune destul de clar: «Se începuse încă pe vremea lui Brîncoveanu cu traducerea Sfintului Ioan Hrisostomul, traducere foarte frumoasă, care ar trebui retipărită și acum...»⁹².

Pe această linie, la cel mai înalt nivel de cugetare românească, a aprecierii Omiliilor hrisostomice în Ortodoxia românească, exprimată de marele Nicolae Iorga, se întâlnesc retrospective istoricele preocupări ale unor Domnitori români, ca Neagoe Vodă Basarab, Șerban Vodă Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu ai Țării Românești și Dimitrie Cantimir al Moldovei, cu înțeleptele preocupări și osteneți ale celor mai mari Ierarhi Români din Țara Românească, Moldova și Transilvania, precum și cu osîrdia marilor cărturari români, ca frații Radu și Șerban Greceanu, alături de Stolnicul Constantin Cantacuzino, ca și ale altor ostenitotri în traduceri și tipăriri românești. Iar pe cât au fost apreciate Omiliile Sfintului Ioan Hrisostom, la nivel patristic, de marele Părinte bisericesc, Sfintul Ioan Damaschin, și alți Sfinți Părinți ai Ortodoxiei, precum și de Teologia Ortodoxă Română, tot pe atîta au fost împărtășite cu prisositoare dragoste de credincioșii noștri în Ortodoxia românească.

Astfel, cele aproape cinci sute de Omilii hrisostomice, traduse și tipărite în limba românească, cu influența indirectă, binefăcătoare și asupra Evangheliei cu învățătură, ori Evangheliei învățătoare, asupra Cărții românești de învățătură, asupra Cazaniei, precum și asupra Chiriacodromionului la Evanghelie și la Apostol, au avut mai ales direct prin Omiliile traduse și tipărite în limba românească cea mai constructivă contribuție întru luminarea sufletească a poporului credincios în Ortodoxia românească. Cele peste trei sute de Omilii traduse în manuscris românesc, își așteaptă tipărirea lor în viitor. Acest adevăr este mărturisit, nu numai de istoria noastră bisericească ci și de istoria literaturii române.

Deci se poate conchide, după această argumentare istorică, că Omilia hrisostomică a avut cea mai lămuritoare și mai binefăcătoare activitate instructivă și educativă, asupra sufletului credincioșilor noștri în Ortodoxia românească, așa precum o întrevedem și în viitorul Bisericii Ortodoxe Române. Căci adevărul Cuvîntului dumnezeiesc rămîne veșnic și nemuritor, mai ales cînd vine explicat prin gura de aur și sufletul de aur al marelui Părinte bisericesc, Sfintul Ioan Hrisostom, mult apreciat, atît de Ortodoxia universală, cît și de întreaga creștinătate.

Pr. Prof. MIHAIL BULACU

91. N. Iorga, *Conștiința românească a Ortodoxiei*, București, 1940.

92. N. Iorga, *op. cit.*, p. 28.

ELIBERAREA POPORULUI EVREU DIN ROBIA EGIPTEANĂ ÎN CERCETĂRILE ISTORICE ȘI ARHEOLOGICE MAI NOI*

I. PRELIMINARII

În istoria mîntuirii evanghelistul Matei își începe Evanghelia cu genealogia Mîntuitorului Iisus Hristos (Matei I, 1), dovedind astfel că Avraam este străbunic al Mîntuitorului, iar Acesta descendent al patriarhului.

Din Avraam descinde poporul evreu, despre care Sfînta Scriptură ne relatează că patria lui de origine a fost Mesopotamia. Strămoșii lui Avraam au locuit în Ur, capitala Sumerului¹, situat la 250 km depărtare de Babilon. Mai tîrziu, Terah, tatăl lui Avraam, va părăsi această cetate, pe vremea cînd regele babilonean Hammurapi (1792—1740 î.d.Hr.), o va distruge instaurînd peste tot în Babilonia un regim despot².

Luminat de o chemare specială, Avraam a fost conștient că avea o misiune deosebită pe care nu o putea îndeplini în mediul idolatru al orașului Ur³. Răspunzînd chemării divine, Terah cu întreaga familie, părăsește cetatea Ur pornind spre nord de-a lungul Eufratului pînă la Haran, unde Terah moare, în vîrstă de 205 ani (Fac. XI, 32).

În urma cercetărilor arheologice din secolul al XX-lea, au fost descoperite ruinele ambelor cetăți în care a trăit familia lui Terah, Ur și Haran. Astfel în anul 1922 arheologul englez Leonard Wooley a descoperit ruinele cetății Ur, pe dealul numit de arabi «Muntele Smoalei», cetate care a existat încă din timpul sumerienilor. Alt arheolog, Storm Rice, în anul 1957 a descoperit în sudul Turciei, ruinele Haranului, la 500 km de Ur, pe riul Nahr Balih, afluent al Eufratului de sus⁴. Aici, în Haran, are loc a doua chemare a lui Avraam cînd primește porunca divină: «Ieși din pămîntul tău, din neamul tău și din casa tatălui tău și vino în pămîntul pe care ți-l voi arăta eu. Și eu voi ridica din tine un popor mare, te voi binecuvînta, voi mări numele tău și vei fi izvor de binecuvîntare» (Fac. XII, 1—2).

În urma acestei porunci divine, Avraam și familia sa au părăsit Haranul, plecînd spre Canaan⁵.

La sosirea în Canaan, Avraam a locuit un timp în apropiere de Sichem, la stejarul lui More (Fac. XII, 6), ținut locuit pe atunci de amorei (Fac. XIV, 7—13; XV, 16—21) de unde vine și denumirea Canaanului, în scrierile cuneiforme, de «Amuru»⁶

* Lucrare de seminar susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Chialdă, care a dat și avizul pentru publicare.

1. S. N. Kramer, *Istoria începe la Sumer*, București, 1962, p. 10—12; A. Robert et A. Feuillet, *Introduction à la Bible*, tome I, *Introduction générale Ancien Testament*, Tournai, 1959, p. 345.

2. V. I. Avdiev, *Istoria Orientului antic*, București, 1951, p. 49—52; Hendrik W. van Loon, *Istoria Bibliei*, București, 1945, p. 10—11; Pr. Atanasie Negoită, *Cadrul istoric al Bibliei*, în «Mitropolia Banatului», XIX (1961), nr. 10—12, p. 630—631.

3. P. Dhorme, *La religion assyro-babylonienne*, Paris, 1910, p. 2—4; Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Istoria timpurilor vechio-testamentare. Epoca patriarhului Avraam*, în «Mitropolia Ardealului», II (1957), nr. 3—4, p. 193—194.

4. Zenon Kosidowski *Povestiri biblice*, trad. de Anda Mareș și Nicolae Mareș, București, 1970, p. 86—88.

5. E. Montet, *Histoire du peuple d'Israel*, Paris, 1926, p. 23.

6. Arthur S. Peake, *Commentary on the Bible*, London, 1931, p. 148—150.

Prof. Ernst Sellin în 1913, a descoperit în Samaria, lângă Tell-Balatah, ruinele orașului Sichem⁷.

O secetă care s-a abătut asupra Canaanului l-a determinat pe Avraam să imigreze împreună cu toată familia în Egipt, după hrană. La întoarcere, Avraam se desparte de Lot în urma neînțelegerilor ivite între păstorii turmelor lor. Căutând pășune pentru turme, Avraam s-a îndreptat spre Betel (Fac. XIII, 3), iar Lot spre valea Iordanului, unde erau cetățile Sodoma și Gomora (Fac. XIII, 12). Ruinele vechiului Betel au fost descoperite în anul 1934 la Beitin de arheologul W. F. Albright⁸. După despărțirea de Lot, Dumnezeu reînnoiește lui Avraam făgăduința că el și urmașii lui vor ajunge să stăpânească țara Canaanului (Fac. XIII, 14—17). De aici, Avraam, cu turmele sale, a venit la stejarul lui Mamvri, la 3 km nord de Hebron⁹, ultimul oraș în care a locuit Avraam în Canaan.

Aici, la stejarul lui Mamvri de lângă Hebron, Dumnezeu repetă făgăduința făcută lui Avraam și urmașilor lui, în sensul că urmașii patriarhului evreu vor deveni un popor numeros, iar ca semn al legământului se stabilește circumciderea. Potrivit acestui legământ, Dumnezeu schimbă numele patriarhului, din Avram în Avraam și pe al soției sale, din Sarai în Sarra, făgăduind lui Avraam că i se va naște un urmaș, prin care se va continua legământul încheiat (Fac. XVII).

Potrivit legământului încheiat și făgăduințelor făcute, Sarra va naște pe Isaac, moștenitorul lui Avraam și al făgăduințelor divine¹⁰.

După moartea lui Avraam, din cauza secetei și a foametei mari care s-au abătut din nou asupra Canaanului, Isaac se gîndește să plece în Egipt după hrană, dar este oprit de porunca lui Dumnezeu (Fac. XXVI, 2—3). La vîrsta de 60 de ani, Isaac a avut doi fii: Esau și Iacob. Deși Iacob nu era primul născut a obținut totuși prin viclesug dreptul de întînăscut de la tatăl său, și s-a împărțit de binecuvîntarea părintească. La rugămintea tatălui său Iacob pleacă în Mesopotamia, la Laban, fratele mamei sale pentru a-și lua soție. Aici s-a căsătorit cu Lia și Rahila, de la care a avut 7 băieți și o fată. După 20 de ani de slujire la Laban, Iacob se întoarce în Canaan, locuind la Hebron, ca și tatăl său Isaac (Fac. XXXVII, 1).

După moartea lui Isaac, Iacob a mai locuit în Canaan, doar 10 ani, apoi din cauza unor împrejurări speciale, s-a mutat cu toată familia sa în Egipt.

În cele ce urmează vom arăta împrejurările care au dus la strămutarea familiei lui Iacob în Egipt, precum și evenimentele care au urmat, pînă la promulgarea Legii pe Muntele Sinai.

2. INTRAREA ISRAELIȚILOR ÎN EGIPT ȘI ROBIA EGIPTEANĂ

Din Hebron, în căutare de pășuni mai bune, Iacob, și-a mutat turmele și întreaga familie la Sichem. Iacob avea 12 fii, dintre care cel mai mult îl iubea pe Iosif; de aceea i-a făcut un veșmînt frumos, deosebit de al fraților. Denunțarea fra-

7. Moscoviți Ionescu, *Geneză XII, 1—10, în lumina descoperirilor arheologice*, în «Studii Teologice», XI (1959), nr. 5—6, p. 339.

8. André Parrot, *Abraham et son temps*, Neuchâtel, 1962, p. 65—67.

9. A. P. Lopuhini *Istoria biblică a Vechiului Testament*, trad. de patr. Nicodim, vol. I, București, 1944, p. 270—271; B. A. Alexandru, *Popas cu Sfînta Familie la mormintele patriarhilor din Hebron*, în «Glasul Bisericii», XIX (1960), nr. 11—12, p. 972—973; Pr. Dr. Nicolae Neaga, *Facerea*, Sibiu, 1945, p. 150—151; André Parrot, *op. cit.*, p. 67—68; Dr. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, Cernăuți, 1930, p. 53—54.

10. Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Istoria timpurilor...*, p. 199—204.

ților când făceau fapte rele, precum și protecția excepțională din partea lui Iacob, au fost motivele principale ca frații să-l urască. Iacob trimite odată pe Iosif la frații care pășteau turmele, ca să-i aducă vești. El îi găsește în localitatea Dotain, la 4 ore spre nord de Sichem, lângă drumul care leagă Siria cu Egiptul. Sosise prilejul ca frații săi să se răzbune. După ce îl țin un timp într-o fintină părăsită, îl vind cu 20 de arginți unei caravane de ismaeliți, care transporta mirodenii din Galaad spre Egipt. În Egipt, respectivii negustori, îl vind lui Putifar, comandantul trupelor de gardă ale faraonului. Fiind harnic, cinstit și foarte înțelept, Iosif a devenit în scurt timp, cel mai de seamă supraveghetor al averii lui Putifar. Fiind tânăr și cu o înfățișare atrăgătoare, soția lui Putifar a căutat să-l atragă. Respinsă, femeia, se răzbună și Iosif este aruncat în temniță, unde devine șeful tuturor arestaților. Scos din închisoare pentru a țilcui visele faraonului, Iosif ajunge, la vârsta de 30 de ani, cel mai mare demnitar al Egiptului, schimbându-i-se numele în Țafnat-Paneah, adică «Povestitor de vise» (Fac. XLI, 45).

Dar seceta și foametea prezide de Iosif se abat și asupra Canaanului și Iacob este obligat să trimită pe cei 10 fii să cumpere grâu din Egipt. Pe Veniamin nu l-a trimis, deoarece era cel mai mic și-l iubea mai mult. Ajunși în Egipt, ei sînt recunoscuți de Iosif, dar ei nu-l mai recunosc, deoarece Iosif cînd a fost vîndut avea 17 ani, iar acum era un bărbat în vîrstă de 38—39 de ani.

La a doua călătorie după grîne în Egipt, Iosif se face cunoscut fraților săi, le împărtășește dorința de a-l vedea pe tatăl lor, și le propune să se mute cu toți într-o regiune mai fertilă din Egipt.

Iosif primește aprobarea faraonului ca întreaga familie a lui Iacob, compusă din 66 de persoane, să se mute din Canaan în ținutul Goșen, din Delta Nilului (Fac. XLVII, 1—11).

După cum am văzut, Cartea Facerii (cap. XXXVII—L) ne relatează istoria plină de peripeții a lui Iosif, precum și împrejurările care au dus la strămutarea familiei lui Iacob în Egipt. Istoricii bisericești de mai tîrziu au ajuns la concluzia că Iacob a trăit la 250 de ani după Avraam. Istoria lui Iosif s-ar încadra deci între anii 1730—1630 i.d.Hr. Cu puțin timp înainte, Egiptul a trecut printr-o perioadă foarte grea. Mișcările revoluționare din anul 1780 au dus țara la o slăbire așa de mare, încît nu s-a mai putut reface timp de aproape un secol. În această epocă de declin, Egiptul a fost atacat de hicsoși, care-l vor stăpîni timp de 150 de ani. Ei au ocupat efectiv numai Egiptul de Jos, avîndu-și capitala la Avaris în Delta Nilului; în timp ce principii din Egiptul de sus le-au plătit numai tribut. Hicsoșii erau un amestec de triburi nomade care vorbeau o limbă asemănătoare cu ebraica¹¹. Astăzi, unii consideră că emigrarea evreilor în Egipt a avut loc pe timpul hicsoșilor. În acest caz se presupune că evreii au fost luați în Egipt de valul de cotropitori sau au venit imediat după ocuparea țării de către hicsoși. Hicsoșii le-au arătat însă simpatie, deoarece voiau să atragă în Egipt cît mai mulți străini (asiatici)¹².

De altfel, unii istorici ai Bisericii afirmă că în condiții normale de viață, egiptenii nu ar fi încredințat lui Iosif funcții înalte în stat. Ei se bazează pe textul din Facere, unde se spune că : «pentru egipteni este spurcat tot păstorul de oi» (Fac. XLVI, 34). De

11. Pr. Dr. Atanasie Negoiaș, *Istoria poporului Biblic după cercetările mai noi*, în «Mitropolia Banatului», XI (1961), nr. 7—12, p. 29—31; A. Robert et A. Feuillet, *op. cit.*, p. 350—355.

12. Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 108—109.

aici s-a ajuns la explicația că hicsosii neavînd încredere în egipteni, au dat unele funcții asiaticilor (evreilor) din Canaan cu care erau înrudiți prin rasă și limbă¹³.

După cele relatate în Sfînta Scriptură și a datelor din cronologia biblică este foarte greu de a stabili cu exactitate data imigrării evreilor în Egipt (Goșen). Problema a fost studiată și de egiptologul francez Pierre Montet, care dă următoarea explicație: Iacob, după cum ne spune Sfînta Scriptură, s-a stabilit în Goșen, unde a găsit pășuni bogate pentru turmele sale. În acel timp Iosif locuia în capitala Egiptului împreună cu faraonul. El își întîmpină tatăl la sosire și imediat se întoarce pentru a raporta faraonului. Aceste evenimente se întîmplă într-o singură zi. Deci capitala trebuie să fi fost Avarisul din Deltă și nu alt oraș mai îndepărtat. La Avaris s-au descoperit sigilii aparținînd hicsosilor. Dacă Iosif și-a exercitat misiunea la Avaris, toate îndoielile dispar, iar istoria lui trebuie plasată în timpul stăpînirii hicsosilor (1730—1580 i.d.Hr.)¹⁴.

Păreră egiptologului francez conține probabil adevărul istoric, deoarece o dată mai tîrzie nu poate fi acceptată, întrucît după alungarea hicsosilor, faraonii dinastiei a XVIII-a au mutat capitala de la Avaris la Teba, distrugînd tot ce a rămas de la hicsosii. Din acest motiv unii istorici trec sub tăcere perioada cîmpirii Egiptului de către hicsosii¹⁵. În general astăzi dominația hicsosilor asupra Egiptului este plasată între anii 1720—1560 i.d.Hr.; iar dacă se acceptă ca data ieșirii evreilor din robia egipteană anii 1250—1230 i.d.Hr., la care adăugînd apoi cei 430 de ani de robie, se ajunge la aceeași perioadă de timp. Se pare deci că în jurul anului 1700 i.d.Hr. familia lui Iacob a imigrat în Egipt¹⁶.

3. VIAȚA POPORULUI EVREU ÎN EGIPT

Pentru evrei, perioadele de liniște sînt rare în Goșen. Totuși, potrivit promisiunii divine, familia și urmașii lui Iacob devin în Egipt un popor numeros. Ținutul Goșen în care locuiau era înconjurat de orașele: Heliopolis la sud, Bubaste la vest, Tanis și Mendes la nord. Regii hicsosi își aveau trupe în Avaris pentru a apăra ținutul. Evreii, un timp se pare că au fost tratați cu bunăvoință; au avut și o oarecare independență, pînă în timpul despre care ne vorbește Cartea Ieșirea. Datorită izolării în Goșen, ei și-au putut păstra limba, obiceiurile și religia, mai ales că puteau să le practice liber¹⁷.

Mișcarea de eliberare a Egiptului de sub stăpînirea hicsosilor au început-o principii din sud, care după mai multe zile de asediu au cucerit Avarisul, capitala hicsosilor. Drept eliberator principal al Egiptului de sub stăpînirea hicsosilor se consideră Ahmes (1584—1559 i.d.Hr.) sau Ahmosis I, fondatorul dinastiei a XVIII-a, care a înaintat cu trupele sale chiar pînă în Asia. Nu se știe precis dacă evreii au luat parte la aceste lupte; dar sub Tuthmes III, posesiunile asiatice au fost pierdute de egipteni¹⁸.

Dinastia a XIX-a încearcă să recucerească posesiunile pierdute, dar se găsește față în față cu noi adversari, care formaseră un mare imperiu în Asia Mică și Mesopotamia. Erau hitiții, a căror existență este semnalată în Sfînta Scriptură încă din

13. Werner-Keller, *La Bible arrachée aux sables*, trad. de M. Müller-Strauss, Paris, 1962, p. 70—80.

14. Pierre Montet, *L'Égypte et la Bible*, Neuchatel, 1959, p. 45—47.

15. V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 138—140; Al. A. Botez, *Cercetări și cercetători în arheologia Țării Sfinte*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 1—2, p. 116—118.

16. Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 149—151 și 413; *Bible de Jérusalem*, Paris, 1961, p. 1641.

17. L. Cl. Fillion, *Histoire d'Israël, peuple de Dieu*, Paris, 1928, p. 126—128.

18. Werner-Keller, *op. cit.*, p. 85—87; L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 129—130; V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 140—143; Al. A. Botez, *op. cit.*, p. 119.

timpul lui Avraam (Fac. X, 15—16; XV, 18—21; Ieș. III, 8; XIII, 5 etc). Cu ei egiptenii au purtat numeroase războaie sîngeroase și nici Ramses I, nici fii lui nu i-au putut învinge. Victoria a revenit lui Ramses II (1292—1234 î.d.Hr.)¹⁹ fiul lui Seti I (1326—1298 î.d.Hr.), care i-a învins pe hitiți la Kadeș (1296 sau 1286 sau 1312), pe râul Oronte. În anul 1278 î.d.Hr. hitiții și egiptenii au încheiat primul pact de neagresiune și de apărare mutuală din istoria lumii. Acest eveniment a fost pecetluit prin căsătoria lui Ramses II cu fiica regelui hitit, Hattuşil²⁰. Faraonul care nu-l cunoscuse pe Iosif și care avea să devină persecutorul principal al evreilor, nu era altul decît Ramses II, al treilea faraon din dinastia a XIX-a. Persecuția se pare însă că ar fi început încă sub tatăl său, Seti I.

După războiul cu hitiții Ramses II s-a gîndit că evreeii, ajunși acum un adevărat popor numeros, puteau deveni periculoși pentru egipteni, mai ales că ținutul pe care-l ocupau era ca un cap de pod între Asia și Egipt. Pe aici puteau să intre mai ușor în imperiu popoarele din Asia.

În acest timp, crescuse și numărul populației din Delta Nilului prin mutarea administrației statale aici. Egiptenii puteau să-i silească pe evrei să plece în masă, deoarece nu aveau nici armată, nici conducător. Prezența lor acum în Goșen era pentru Egipt un pericol — fiind la marginea imperiului se putea uni cu alte popoare pentru a ataca Egiptul, — dar și un avantaj — oferind forțe gratuite de muncă pentru faraonul doritor de noi construcții²¹. Ramses II a construit clădiri și temple în diferite localități: Teba, Abydos, Nubia, Abu-Simbel etc. A mutat capitala de la Teba în vechiul Avaris, fosta capitală a hicsosilor, deoarece Teba era prea departe de centrul de gravitate al imperiului, iar din Deltă se puteau supraveghea mai ușor posesiunile din Asia și Siria. Faraonul a dat numele său noii capitale, și astfel vechiul Avaris devine Pi-Ramses-Meri-Amon. Pregătindu-se de expediții militare, faraonul a construit încă un oraș, Pitom, destinat mai mult pentru depozite de cereale²². Poporul evreu a fost cel care a dus greul în construirea acestor două orașe. Sub Ramses II începe deci pentru evrei o adevărată asupra și persecuție, care va continua și sub faraonul Meġneptach, fiul acestuia.

Dumnezeu făgăduise lui Avraam dezvoltarea numeroasă a urmașilor săi: «Voi face pe urmașii tăi mulți, ca pulberea pămîntului...» (Fac. XIII, 16) — dar în același timp lui i-a fost anunțată și prezicerea că urmașii lui vor avea multe de îndurat într-o țară străină: «...urmașii tăi vor pribegi în pămînt străin, unde vor fi robiți și apăsați patru sute de ani» (Fac. XV, 13).

19. Nu toți istoricii sînt de acord cu datarea domniei faraonului Ramses II. Astfel, Zenon Kosidowski (*op. cit.*, p. 145 și 464), o datează între anii 1292—1234 î.d.Hr.; Siegfried Oertwig (*Călătorie prin orașe dispărute*, trad. de Virgil Căndea, București, 1966, p. 185), între anii 1301—1234 î.d.Hr.; V. I. Avdiev (*op. cit.*, p. 155), între anii 1326—1298 î.d.Hr.; iar Margarete Riemschneider (*Lumea hitiților*, trad. de B. Marian, București, 1967, p. 56, nr. 35), între anii 1298—1232 î.d.Hr.

20. Pr. Prof. Dr. Emilian Vasilescu, *Descoperirea unui mare popor antic a cărui amintire s-a păstrat numai în Vechiul Testament*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 9—10, p. 650—655; V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 188—190; Margarete Riemschneider, *op. cit.*, p. 56—57; Siegfried Oertwig, *op. cit.*, p. 82—83; Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 145; Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Hitii și relațiile lor cu Vechiul Testament*, în «Mitropolia Ardealului», VI (1961), nr. 7—8, p. 381—382.

21. Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 148.

22. Pr. Prof. Emilian Vasilescu, *Importante descoperiri arheologice în Egipt*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 9—10, p. 676—678; V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 157—158; Ivar Lissner, *Culturi enigmatice*, trad. de Victor Adrian, București, 1972, p. 50—51.

Delta Nilului în acest timp era foarte populată din cauza numeroșilor funcționari administrativi precum și a armatei concentrată în această zonă de margine a țării, favorabilă unor invazii străine. Și evreei se înmulțiseră așa de mult încât deveniseră un pericol pentru imperiu. Pentru a-i putea stăpîni și a-i nimici, faraonul Ramses II i-a pus la munci grele. Mărturia despre teama faraonului asupra evreilor și muncile grele la care aceștia au fost supuși este redată în cuvintele Sfintei Scripturi (Ieș. I, 9—11).

Arheologii au împărtășit păreri diferite în ceea ce privește identificarea precisă a celor două orașe construite de evrei. În anul 1883, după mai multe cercetări, făcute lângă lacul Timsah, pe valea Wadi-Tumilat, din valea Nilului, s-au descoperit două grămezi de dărîmături, la circa 10 km una de alta. Una, numită Tell-el-Mashuta, a fost identificată cu cetatea Sucot (Ieș. XII, 37; XIII, 20), iar cealaltă, numită Tell-el-Retaba, cu Pitomul biblic, ale cărui ziduri și depozite construite din cărămizi, ocupă un spațiu considerabil²³.

Mult timp și fără nici un rezultat, a fost căutat vechiul Ramses. Faraonul Ramses II a dat mult de lucru arheologilor. Mulțimea monumentelor descoperite din epoca sa, îi purtau numele. Fiind om mîndru, în timpul domniei sale, a dat ordin să se aștearnă numele faraonilor fondatori, săpîndu-și propriul său nume pe monumentele respective. Cercetări s-au făcut în diferite locuri. În anul 1929, orientalistul Pierre Montet a făcut săpături lângă un sat de pescari (San) situat la 50 km sud-vest de Port-Said. Săpăturile au durat pînă în anul 1932, cînd s-au găsit numeroși sfinși, coloane, statui și alte vestigii din timpul lui Ramses II. Deci nu mai era nici o îndoială, că au fost descoperite resturile orașului Pi-Ramses-Meri Amon, Ramsesul biblic, construit de evrei²⁴.

Dar evreei n-au luat parte, numai la construirea acestor două orașe, ci au fost supuși și la alte munci grele, după mărturia aghiografului: «Și le făceau viața amară prin munci grele, la lut, la cărămidă și la tot felul de lucru de cîmp, și prin alte felurite munci, la care-i sileau cu strășnicie» (Ieș. I, 14). De altfel, modul aspru în care au fost tratați evreei în Egipt, este redat pe o pictură de mormînt, descoperită la Teba²⁵.

Crudul faraon a observat însă că aceste măsuri nu au dat rezultatele scontate, deoarece «cu cît îi împilau mai mult, cu atît mai mult se înmulțeau și se întăreau foarte» (Ieș. I, 12). Atunci ura faraonului a luat altă formă de persecuție: exterminarea. A poruncit celor două moașe ale evreilor, Sifra și Pua, ca să omoare toți copiii evreilor de parte bărbătească. Moașele respective însă nu s-au conformat acestui ordin. Cînd faraonul și-a dat seama că moașele nu i-au ascultat ordinul, a dat aspră poruncă tuturor slujitorilor săi ca «...tot copilul de parte bărbătească, ce se va naște evreilor, să-l aruncați în Nil, iar fetele să le lăsați să trăiască toate!» (Ieș. I, 22).

Ordinul dat de faraon, ca toți copiii evreilor să fie uciși, n-a fost adus la îndeplinire decît parțial, deoarece Sfînta Scriptură, nu pomenește nimic de descreșterea numărului evreilor, menționînd, 80 de ani mai tîrziu, în epoca ieșirii din Egipt, că evreei erau un popor de 603.550, de la vîrsta de 20 de ani în sus. Adăugînd pe leviți, copii și femei, se poate ajunge la cifra rotundă de două milioane (Num. I, 1—46)²⁶.

23. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 133; Dr. Vasile Tarnavski, *op. cit.* p. 54.

24. Werner-Keller, *op. cit.*, p. 95—96.

25. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 131—132; Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul, traducere și comentariu*, Cernăuți, 1913, p. 3—5.

26. Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul...*, p. 54—55.

De altfel, dacă în timpul persecuției crunte la care a fost supus poporul evreu timp de trei sferturi de veac, toți copiii evreilor ar fi fost aruncați în Nil, n-ar fi rămas decât cei bătrâni în epoca ieșirii din Egipt²⁷.

Asuprirea și împilarea suportată de evrei a făcut ca Dumnezeu să-și aducă aminte de ei: «Auzind suspinele lor, Dumnezeu și-a adus aminte de legământul Său pe care îl făcuse cu Avraam, cu Isaac și cu Iacob» (Ieș. II, 24).

4. ELIBERAREA POPORULUI EVREU DIN ROBIE ȘI DRUMUL STRĂBĂTUT DIN GOȘEN SPRE MUNTELE SINAI

Domnia lui Ramses II a fost pentru poporul evreu o epocă de robie și de muncă silnică, dar și epoca în care s-a născut marele eliberator al poporului evreu, Moise. Evreu, născut în Egipt, Moise a crescut la curtea faraonului, a purtat un nume egiptean și a fost un mare conducător al poporului evreu și profet al lui Dumnezeu. Văzînd suferințele compatrioților săi, a uitat de curtea faraonului și le-a luat apărarea. Omorirea egipteanului și fuga în țara muntoasă a Madianului (Ieș. II, 11—15), situată la est de golful Akaba, nu este numai un reflex al revoltei lui personale, ci totodată și primul pas spre o revoltă a întregului popor evreu²⁸.

În Madian, Moise s-a căsătorit cu fiica preotului Raguel (Ietro), Sefora, care a născut pe Gerșom și Eliezer (Ieș. II, 21—22). În cei 40 de ani, cît a stat în țara madianiților, Moise a păscut pe cîmpia Moabului turmele de oi ale socrului său. Într-o zi a traversat pustiul, ajungînd cu turmele la poalele muntelui Horeb (Ieș. III, 1—2). Acum are loc chemarea lui Moise. Din para de foc a unui rug arzător, Dumnezeu se descoperă lui Moise și îi vorbește: «Eu sînt Dumnezeul tatălui tău, Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacob. Am auzit necazul poporului meu în Egipt ... Vino dar să te trimit la faraon, regele Egiptului, ca să scoți pe fiii lui Israel, poporul meu, din țara Egiptului!» (Ieș. III, 6—10).

Înainte de a fugi din Egipt Moise a crezut că va putea prin violență să elibereze pe evrei, dar în cei patruzeci de ani petrecuți în Madian a învățat să fie supus. Tocmai această supunere îl face vrednic pentru misiunea ce avea de îndeplinit; și Dumnezeu îl asigură că el este cel chemat să elibereze poporul evreu, dîndu-i instrucțiuni amănunțite în acest sens²⁹.

După porunca dată de Dumnezeu, Moise și Aaron vin și cer faraonului să elibereze pe evrei. Faraonul respinge cererea și dă ordin căpeteniilor și slujbașilor săi ca să înăsprească munca evreilor (Ieș. V, 7—8).

În urma refuzului venit din partea faraonului de a elibera pe evrei, Dumnezeu trimite asupra poporului egiptean cele zece plăgi (Ieș. VII—XII), separate unele de altele, ocupînd mai multe luni. Ultima plagă a avut loc la 14 nisan, — odată cu înstituirea serbării Paștilor: «Ziua aceea să fie spre pomenire și să prăznuiți intrînsa sărbătoarea Domnului, din neam în neam» (Ieș. XIV, 14). Odată cu înstituirea acestei sărbători și eliberarea din robie începe organizarea evreilor ca popor ales al lui Dumnezeu³⁰.

27. L. Cl. Fillion, *op. cit.* 134—135.

28. A. Robert et A. Feuillet, *op. cit.*, p. 359—360; Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul...*, p. 6—9.

29. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 147—148; Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul...*, p. 12—15.

30. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 156—160.

După moartea primilor născuți ai egiptenilor, faraonul a fost de acord cu plecarea evreilor din Egipt (Ieș. XII, 31); și ca să scape de orice nenorociri venite asupra lor din cauza evreilor, le-au oferit «vase de argint și de aur și haine» (Ieș. XII, 35).

La ieșirea din Egipt, poporul evreu era foarte numeros: «ca la șase sute de mii de bărbați pedestri, afară de copii» (Ieș. XII, 37, b). Numărind femeile, copiii și «mulțimea de oameni de diferite nații» (Ieș. XII, 38) care au plecat din Egipt odată cu evreii, numărul total atinge două milioane. Aceste «nații» au plecat cu evreii deoarece și-au dat seama că în mijlocul acestui popor ales de Dumnezeu își vor câștiga și ei mîntuirea³¹.

Din orașul Ramses evreii au pornit spre Sucot (Ieș. XII, 37, a), iar de aici la Etam, așezindu-și tabăra la capătul pustului (Ieș. XII, 20). De la Etam, unde au făcut un popas mai mare, au venit «în fața Pi-Hahirotului, între Migdol și mare, în preajma lui Baal-Țefon» (Ieș. XIV, 2).

Faraonul a dat voie evreilor în pustie pentru a se ruga și a aduce jertfă lui Dumnezeu. Urmărindu-i, la început, a crezut că s-au rătăcit, dar pînă la urmă și-a dat seama că itinerarul evreilor avea un scop precis, ieșirea din Egipt.

Egiptenii cu șase sute de care de luptă, toată călăria Egiptului și faraonul în frunte, au pornit-o în urmărirea evreilor. Zărindu-i în urma lor, evreii se înspăimîntă, însă Moise îi liniștește: «Nu vă temeți! Stați și veți vedea minunea cea de la Domnul, pe care vă va face-o El astăzi, căci pe egiptenii pe care îi vedeți astăzi nu-i veți mai vedea în veac și pururea» (Ieș. XIV, 13).

Într-adevăr, minunea cea mare se întimplă acum. Moise, la porunca lui Dumnezeu, își întinde toiagul asupra mării, care se desparte în două. Evreii trec ca pe uscat. Ajunși pe celălalt mal, Moise, tot la porunca lui Dumnezeu, își întinde iar mina asupra mării, ale cărei ape revin la loc înecînd pe toți egiptenii veniți în urmărirea lor (Ieș. XIV, 16—27).

Se pune întrebarea: Pe unde au trecut evreii Marea Roșie?

Orientaliștii și oamenii de știință au păreri diferite în ceea ce privește drumul parcurs de evrei și locul pe unde au trecut Marea Roșie. Problema reconstituirii drumului «Ieșirii» este legată de problema locului pe unde s-a traversat Marea Roșie.

Unii sînt de părere că în urmă cu mii de ani brațul vestic al Mării Roșii se prelungea în mlaștinile lacurilor amare sau în lacul Timsah. În aceste locuri se află astăzi canalul de Suez. Prin aceste mlaștini se crede că evreii au trecut spre Sinai, iar egiptenii cu carele lor de luptă, veniți în urmărire, s-au înecat în aceste mlaștini³².

Această părere este greu de acceptat pe motivul că egiptenii cunoșteau aceste mlaștini și nu ar fi intrat în ele, mai ales că erau conduși de faraon și alți conducători încercați.

O altă părere, foarte îndrăzneată, este a orientalistului francez Pierre Montet. El afirmă că evreii, părăsind Ramsesul, s-au îndreptat spre nord pînă la Marea Mediterană. De aici au luat-o spre sud, mergînd pe fișia care desparte Marea Mediterană de lacul Sirbonis, aflat la cîțiva metri sub nivelul mării. Vara el seacă așa de tare încît poate fi trecut și cu căruța. Egiptenii, ca să taie drumul evreilor, au traversat acest lac secăt. În acel moment s-a pornit o furtună dinspre mare care a împins valuri în lacul secăt, prinzînd în vârtejul dezlănțuit al inundației, armata egipteană³³.

31. Dr. Vasile Tarnavski, *Exodul* . . . , p. 54.

32. Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 162.

33. Pierre Montet, *op. cit.*, p. 180—182.

Dar nici această părere nu pare verosimilă, deoarece, în cazul în care evreii, plecând din Goșen spre Sinai, ar fi trecut pe istmul care desparte lacul Sirbonis de Marea Mediterană, nu ar fi avut timp ca în trei zile să ajungă la localitatea Mara, iar peste alte citeva zile la Ellim³⁴.

Părerea cea mai veridică, referitor la locul pe unde s-a traversat Marea Roșie, ar fi următoarea: Din Ieșire (XIV, 2) rezultă că evreii înainte de a trece Marea Roșie își aveau tabăra între Migdol și mare. Migdolul, conform hărții lui Werner-Keller, se află spre extremitatea golfului de Suez, unde marea este mai îngustă, nu departe de orașul cu același nume³⁵. Deci, pe aici s-a făcut trecerea Mării Roșii, mai ales că după trecere, în drum spre Muntele Sinai, după o cale de trei zile se putea ajunge la localitatea Mara, primul popas al evreilor, după trecerea Mării Roșii (Ieș. XIV, 22—23; Num. XXXIII, 8—9).

5. EPOCA ÎN CARE POPORUL EVREU A IEȘIT DIN ROBIA EGIPTEANĂ

Din Sfânta Scriptură aflăm că evreii au stat în Egipt 430 de ani (Ieș. XII, 41). În legătură cu robia egipteană, problema care a creat greutate și încă mai frământă pe oamenii de știință este data ieșirii evreilor din Egipt. Posibilitatea stabilirii exacte a acestei date nu se poate face și din lipsa unei cronologii exacte a regilor din Egiptul antic³⁶.

Numai pînă în jurul anului 1000 î.d.Hr. s-a putut stabili o concordanță între evenimentele din istoria evreilor și evenimentele din Orientul Apropiat. Înaintea acestei date, cronologia istorică actuală nu mai este conformă cu datele Sfintei Scripturi. O cronologie între datele istoriei universale și evenimentele din istoria evreilor se poate considera exactă începînd abia cu domnia lui Solomon (970—930 î.d.Hr.)³⁷.

Evenimentul cel mai important din istoria evreilor este ieșirea din Egipt, care, după cronicarii de la curtea regală ar fi avut loc cu 480 de ani de la zidirea templului lui Solomon (III Regi, VI, 1). Septuaginta ne indică în acest loc 440 de ani, însă data cifrică a fost transcrisă greșit³⁸.

Dacă adunăm diferitele date din Sfânta Scriptură care vorbesc despre ieșirea evreilor din Egipt și evenimentele ulterioare, pînă la domnia lui Solomon, vom ajunge la cifra de 600 de ani. Cel care s-a apropiat mai mult de această dată a fost Iosif Flaviu, care indică o dată 592 de ani, altă dată 612 ani de la ieșirea evreilor din Egipt pînă la domnia lui Solomon³⁹.

Indicația din III Regi VI, 1, a făcut cauza atitudinii sceptice a istoricilor, și a dat naștere la stabilirea diferitelor cronologii.

Majoritatea cercetătorilor biblici însă sînt de părere că ieșirea evreilor din Egipt a avut loc în a doua jumătate a sec. al XIII-lea î.d.Hr., în timpul regelui Merneptach (1238—1219 î.d.Hr.), fiul lui Ramses II.

Această părere este cea mai aproape de adevăr, fiind conformă cu datele oferite de Sfânta Scriptură. În Sfânta Scriptură se relatează că Moise, după omorîrea egip-

34. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 161 și harta de la pagina 225; Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 116 (harta); Werner-Keller, *op. cit.*, harta de la începutul cărții.

35. Werner-Keller, *op. cit.*, harta de la începutul cărții; L. Cl. Fillion, *op. cit.* p. 165.

36. V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 96.

37. A. Jepsen, *Die Quellen des Königsbuches*, Halle, 1956, p. 43—44.

38. R. Lepsius, *Chronologie der Aegypter*, Berlin, 1849, p. 314—315.

39. Flavius Ioseph, *Oeuvres complètes*, Paris, 1843, p. 200—201; *Idem, Contre Apion*, Paris, 1830, p. 61—62.

teanului, a fugit în Madian și nu s-a reîntors decît după moartea faraonului din fața căruia fugise, ca să nu fie pedepsit (Ieș. II, 23). Deci Moise a revenit din Madian în Egipt abia în timpul succesoriului lui Ramses II, Mernephtach, care a dus lupte grele cu popoarele indo-europene. După aceste lupte, Egiptul a slăbit temporal. Profitînd de acest fapt, evreii au putut pleca mai ușor din Egipt⁴⁰.

Există însă și alte mărturii care vin să confirme că ieșirea evreilor din Egipt a avut loc în a doua jumătate a sec. XIII. Sfînta Scriptură ne dă numele cetăților din Canaan cucerite de Iosua. Săpăturile efectuate în Edom au dovedit că această cetate a fost cucerită în sec. XIII⁴¹. Unele indicii însă au apărut odată cu începerea săpăturilor la Ierihon și Hațor. Săpăturile începute la Ierihon în 1952 sub conducerea arheologului englez Dr. Katherine M. Kenyon se continuă și azi. Ele au dus la concluzia că acest oraș a fost distrus în sec. XIV, nu XIII⁴².

Descoperirile făcute în Edom, cît și evenimentele istorisite de Sfînta Scriptură susțin că ieșirea evreilor din Egipt a avut loc în sec. XIII, însă cercetările efectuate pînă acum la Ierihon și Hațor, pledau pentru sec. XIV. Trebuie să ținem seama că la Ierihon, cercetările fiind în curs, pot aduce noi surprize, iar urmele de incendiu și distrugerii care par a fi din sec. XIV, pot proveni tot atît de bine și din sec. XIII⁴³.

Cei mai de seamă arheologi, ca: M. Noth, P. Montet, R. de Vaux ș.a., așează pe bună dreptate ieșirea evreilor din Egipt între anii 1235—1220 î.d.Hr., după domnia lui Ramses II (1304—1238/1290—1224 î.d.Hr.), bazîndu-se pe textul din Ieșire (I, 11), unde se precizează că evreii au luat parte al construirea orașului Ramses⁴⁴.

Sînt însă și alte păreri, care plasează ieșirea evreilor din Egipt, cu mult mai înainte. Astfel, M. Hall, J. Delorme ș.a., susțin că acest eveniment a avut loc la anul 1545, după moartea regelui Amasis I, care a alungat pe hicsosi din Egipt și a asuprit pe evrei⁴⁵. C. Marston, Lefebure și alții adoptă ca dată a ieșirii, anul 1480, sub Thutmes III, sau anul 1440, sub Amenofis al II-lea⁴⁶. Pentru W. F. Albright ieșirea evreilor din Egipt a avut loc la anul 1280 î.d.Hr.⁴⁷.

Ivar Lissner spune că ieșirea evreilor din Egipt a fost în timpul lui Ramses II (1290—1223 î.d.Hr.). «Ramses al II-lea — zice Lissner — regretă hotărîrea de a-i lăsa pe copiii Israelului să plece, ordonă să fie înhămate șase sute din cele mai bune care de luptă și pornește în urmărirea poporului pe care-l conducea Moise»⁴⁸.

Unele din aceste păreri pot rămîne ca simple ipoteze, deoarece descoperirile arheologice ne pot aduce noi surprize care poate vor reglementa dezacordul aparent dintre datele din Sfînta Scriptură și din istoria universală.

*

*   *

Din cele relatate în legătură cu acest eveniment deosebit din istoria acestui popor în rezultatele obținute de cercetările istorice și arheologice mai noi, se desprind următoarele:

40. Dr. Vasile Tarnavski. *Erodul* . . . , p. 55.

41. Zenon Kosidowski, *op. cit.*, p. 149.

42. A. A. Bolșacov-Ghimpu, *Date ale Bibliei confirmate de cercetările arheologice și istorice în «Studii Teologice»*, XXIII (1971), nr. 1—2, p. 91.

43. Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Descoperiri arheologice în Orientul biblic*, în «Mitropolia Ardealului», II (1957), nr. 9—10, p. 615—618.

44. A. A. Bolșacov-Ghimpu, *op. cit.*, p. 88.

45. G. Contenau, *Manuel d'Archeologie orientale*, vol. I, Paris, 1927, p. 150—158; J. Delorme. *Cronologie des civilisations*, Paris, 1956, p. 30—32.

46. C. Marston, *La Bible a dit vrai*, Paris, 1956, p. 165—166.

47. W. F. Albright, *Historia Mundi*, vol. II, Bern, 1953, p. 350—353.

48. Ivar Lissner, *op. cit.*, p. 51.

a) Cercetările istorice și arheologice începute la sfârșitul sec. XIX și continuate cu o mai mare extensiune la începutul acestui secol, au adus, prin mărturiile lor, servicii imense istoriei popoarelor antice. În același timp aceste mărturii oferă un bogat material documentar care vine să confirme cele menționate în cărțile Sfintei Scripturi.

b) În urma cercetărilor arheologice mai noi s-a ajuns la situația de a se cunoaște și a se putea reface în mare parte, istoria, cultura și civilizația unor popoare antice, menționate în Sfinta Scriptură, care au fost înrudite, sau au venit în contacte apropiate cu poporul evreu. Toate aceste mărturii ne dau posibilitatea să cunoaștem mediul religios, politic, economic și social din epoca în care au fost scrise cărțile sfinte.

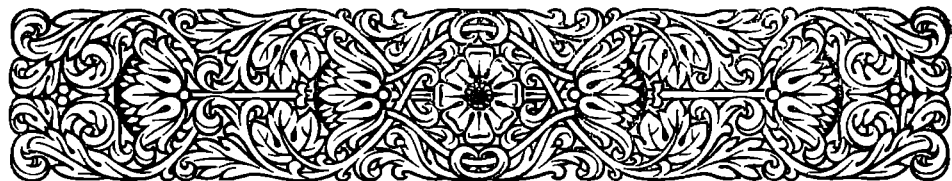
c) Într-o oarecare măsură descoperirile arheologice recente confirmă unele obiceiuri și datini ale popoarelor antice menționate în Sfinta Scriptură; precum și unele evenimente și localități relatate sau menționate în istoria biblică.

d) Deși cercetările arheologice și istorice au ajuns la unele rezultate pozitive în ceea ce privește istoria vechilor popoare, totuși rămân încă multe probleme care n-au fost pe deplin elucidate.

e) În legătură cu data intrării și a ieșirii poporului evreu din Egipt, din lipsă de mărturii clare și precise, oamenii de știință împărtășesc diferite păreri. S-a ajuns totuși la concluzia că epoca în care poporul evreu a imigrat în Egipt, corespunde cu epoca de stăpânire a hicsșoșilor asupra Egiptului, fixată între 1730—1580 î.d.Hr. În strânsă legătură cu această datare s-a ajuns și la stabilirea epocii în care poporul evreu a ieșit din robia egipteană. În general istoricii și arheologii fixează această ieșire în a doua jumătate a sec. XIII î.d.Hr. (1250—1230), pe vremea faraonului Merneptach (1238—1219 î.d.Hr.), urmașul lui Ramses II.

Cercetările istorice și arheologice care se desfășoară astăzi în diferite regiuni din Orientul Apropiat ar putea să ne ofere noi mărturii în legătură cu cele relatate în Sfinta Scriptură relativ la perioada petrecută de poporul evreu în Egipt, precum și la evenimentele care au urmat imediat acestei perioade. Se va putea ajunge astfel la o cit mai justă încadrare a evenimentelor din istoria poporului evreu relatate în Sfinta Scriptură, în cadrul istoriei universale a popoarelor antice, contemporane.

Doctorand BURTAN D. GHEORGHE

DOCUMENTARE

In vremea Arhipăstoririi
Prea Fericitului Părinte Patriarh
Justinian

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTEI MITROPOLITANE «GLASUL BISERICII»

(Continuare)

L

LIBERTATE

Pr. Prof. Dr. Petru Rezuș, *Ortodoxia și lumea contemporană*: ... Ortodoxia și libertatea națiunilor... (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 931—933).

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

I. — LIMBA ROMÂNEASCĂ

Prof. Dimitrie Macrea, *La latinită della lingua e del popolo romeno*: Prezentare documentară a originii latine a limbii române (Recenzie, de Ierom. Veniamin Micle) (G. B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 781—783).

Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească*: «Sensurile și schimbările semantice ale unor cuvinte cu adinci rădăcini în istoria limbii noastre se dovedesc a fi nu numai apte să exprime idei, noțiuni, concepte de mare valoare filozofică, ci chiar să ofere limbajului filozofic universal unele forme de expresie care nu pot fi tălmăcite în alte limbi»... (Recenzie, de Pr. Sebastian Chilea) (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1024—1026).

Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică: Menționarea a două referate care scot în evidență, în mod deosebit, latinitatea limbii române, așa cum s-a prezentat ea dintru început, în vorbire și în scris (Notă bibliografică, de I. I.) (Rev. cit., p. 1026—2029).

Ioan Pătruț, *Latin et slave dans le lexique du romain*: Se susține că procesul formării limbii române, adică transformarea limbii danubiene în română — nu s-a terminat decât în secolul al VIII-lea (Recenzie, de C. Bărbulescu) (G. B., XXXI (1972), nr. 3—4, p. 463—465).

II. — LITERATURA ROMĂNEASCĂ VECHIE

Ilie Remus, *Literatura română veche (1402—1647)*: (Recenzie) (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 182—183).

I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*: (Recenzie, de N. Stănculescu) (G. B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 414—419).

Olga Căncă, *Literatura în limba greacă în Moldova și Țara Românească în veacul al XVII-lea* (Notă bibliografică, de C. B.) (G. B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 614).

Marin Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*: (Notă bibliografică, de Adrian N. Popescu) (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1226—1227).

Centenarul Societății Academice Literare «România Jună» din Viena, 1871—1971: (Recenzie, de N. S.) (G. B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 215—218).

G. Mihăilă, *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*: (Recenzie, de Ion F. Stănculescu) (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1326—1328).

III. — LITERATURĂ PATRISTICĂ

Pr. David Popescu, *Pagini alese din Științii Părinți. — «Învățătura celor 12 Apostoli»*: (Traducere și prezentare) (G. B., XXXI (1972), nr. 9—10, p. 934—937).

IV. — BIBLIOGRAFIE ROMĂNEASCĂ VECHIE

1. Manuscrise

N. P. Smochină, *Semnificația unui manuscris*: (Notă bibliografică, de P.I.D.) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 831).

Pr. Sandu Tudor, *Două manuscrise în probleme de cult* (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1155—1162).

Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Un manuscris de cancelarie la mănăstirea Glavacioc* (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 343—360).

G. Mihăilă, *Evangheliarul slavon de la Reims*: Precizări noi în legătură cu acest mult discutat manuscris slavon (Notă bibliografică) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 422—423).

Gh. Cardaș, *Odiseea celui mai vechi manuscris inedit al «Cronicii» lui Gri-gore Ureche*: (Notă bibliografică, de P.V.I.) (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1228).

2. Tipărituri

Diac. George Dincă, *Cărți de învățătură și de zidire suiletească. — Cărțile bisericești*: Literatura religioasă (canonică și apocrifă) din secolele al XVI-lea—XVIII-lea, în cele trei principate române: Muntenia, Moldova și Transilvania (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 522—532).

Ion Gheție, *Un «Apostol» românesc tipărit la Sibiu de Filip Moldoveanu?*: El datează din secolul al XVI-lea (Recenzie, de C. Bărbulescu) (G.B., XXXI (1972), nr. 3—4, p. 466).

Prof. Pandele Olteanu, *Metoda filologiei comparate în studierea izvoarelor și în identificarea versiunii neogrecești a operei «Scara» tradusă de mitropolitul Varlaam*: (Notă bibliografică, de P.V.I.) (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1225—1226).

Vasile Netea, *La difuzion de la «Cazanie» de Varlaam, en Transylvanie : Prin anul 1643* (Recenzie, de C. Bărbulescu) (G.B., XXXI (1972), nr. 3—4, p. 465).

Victoria Roman, *Cărți tipărite la București în perioada 1821—1848, aflate în Biblioteca Muzeului de Istorie a Municipiului București*; (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G.B. XXIX (1970), nr. 1—2, p. 174—175).

Ioana Cristache-Panaite, *Tipăritura bucureșteană din veacul al XVIII-lea în satele transilvănene* (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1231—1238).

Constantin Em. Bucescu, *Dimitrie Iarcu și trecutul cărții vechi românești*: Evocarea figurii unuia dintre ctitori ai bibliografiei românești din secolul trecut (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 117—125).

V. — FIGURI DISTINSE DE CĂRTURARI ROMANI DIN TRECURT

1. Clerici

Lucian Predescu, *Informațiuni necunoscute asupra lui ...mitropolitul Dosoftei ...mitropolitul Veniamin Costache...*: (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 324—328).

Pr. Dumitru Găină, *Antim Ivireanul, apărător al independenței Bisericii Ortodoxe Române* (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 946—957).

2. Laici

Invățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie: (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 412—415).

Lucian Predescu, *Informațiuni necunoscute asupra lui Dimitrie Cantemir, Al. Hajdău... Neculai Milescu, Miron Costin..., Vlad Dracul și Tudosie Dubău* (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 324—328).

Stud. Constantin Țuțuiianu, *Șezătoare culturală la Institutul teologic din București*: Prăznuirea, sub forma unei șezători culturale, a spătarului Nicolae Milescu (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 592—593).

Șt. Gh. Ștefănescu Albota, *Unul din «ultimii cronicari munteni» prin Bucureștii secolului al XVIII-lea*: Protosinghelul Naum Rîmniceanu (născut la 27 noiembrie 1764, la Corbiu Muscelului, județul Argeș) (G.B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 91—95).

VI. — LITERATURĂ LAICĂ ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Ion Creangă și opera sa

Lucian Predescu, *Contribuții inedite la operele lui Ion Creangă*: Manualele didactice ale lui Ion Creangă. Lucruri noi despre Ion Creangă. Cîteva întrebări despre Creangă. Creangă și articolul «Misiunea preotului la sate». O anecdotă atribuită pe nedrept lui Ion Creangă (*Ursul păcălit de vulpe*) (G.B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 566—580).

Veronica Micle și poezia sa

Veronica Micle, *Poezii* (Ediție îngrijită și prefațată de Augustin Z. N. Pop): Despre viața și opera (volumul «Poezii») a frumoasei poete Veronica Micle (1850—1889) (Recenzie, de Adrian N. Popescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 857—860).

VII. — LITERATURA LAICĂ ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XX-LEA

Dumitru Micu, *Inceput de secol XX — 1900—1916 — Curente și scriitori*: O amplă sinteză de literatură română cultă (Recenzie, de A.N.P.) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 855—856).

Nicolae Iorga și opera sa

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XXXIX, nr. 2/1970): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Liviu Ștefănescu, *Nicolae Iorga și monumentele istorice*)... (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1245—1246).

(Autorul nesemnat), *Profesorul Nicolae Iorga...: Aniversarea a 100 de ani de la nașterea marelui savant, istoric, umanist, patriot și dascăl al învățămîntului românesc* — Nicolae Iorga... (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 760—761).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XL, nr. 3/1971): (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul Prof. Grigore Ionescu, *Nicolae Iorga, istoric al artei românești*)... (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1208).

Gala Galaction și opera sa

Adriana Niculiu, *Gala Galaction, omul și scriitorul prin el însuși*: (Recenzie, de Pr. Gheorghe Năstase) (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1212—1217).

VIII. — LITERATURĂ TEOLOGICĂ ROMĂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XX-LEA

Pr. Victor N. Popescu, *Gala Galaction, preot în Biserica noastră* (G. B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 749—753).

Prof. M. Drăgulin, *Traducerile biblice ale lui Gala Galaction și prețuirea lor în cultura română*: Problema limbajului bisericesc la Gala Galaction, în cadrul general al preocupărilor sale stilistice (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1100—1108).

Diac. P. I. David, *O trecută literară de spiritualitate creștină — Romanul: Trei ceasuri în iad* (G. B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 798—802).

«*Învățătura creștină ortodoxă*» (editată în revista «Mitropolia Banatului», nr. 1—3/1971): (Recenzie, de Prof. Dr. Iorgu Ivan) (G. B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 895—899).

IX. REVISTE BISERICEȘTI

(Autorul nesemnat), *Pentru cititori*: Revista «Glasul Bisericii» devine cu nr. 7—8/1950, revistă oficială a Arhiepiscopiei Bucureștilor și a Episcopiei Buzăului (G. B., IX (1950), nr. 7—8, p. 3—4).

X. — CULTURĂ ȘI LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Figuri proeminente și operele lor

Prof. N. Stănculescu, *Ian Amos Comenius. — Cu prilejul tricentenarului morții sale*: Considerat, pe drept cuvînt, «părinte al pedagogiei moderne» (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1146—1154).

Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*: Despre filozoful idealist Immanuel Kant (1724—1804), reprezentant de seamă al filozofiei clasice germane: persoana, credința și opera sa fundamentală «Critica rațiunii pure» (Recenzie, de Diac. P. I. David) (G. B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 172—176).

Ioan F. Stănculescu, *Iohann Heinrich Pestalozzi. Cu prilejul comemorării nașterii sale*: Mare pedagog și didactician elvețian (1746—1827) (G. B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 113—117).

LITURGHIA DUMNEZEIASCĂ (Sfânta Liturghie)

1. Comentariu la Sfânta Liturghie

Prot. Prof. Liveriu Voronov, *În legătură cu problema despre așa-numita citire «în taină» de către preot a rugăciunilor euharistice în timpul dumnezeieștii liturghii:* (Recenzie, de P. V. I.) (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1015—1019).

2. Rit bizantin și rit roman în liturghia slavă

Vojtech Tkdlcik, *Ritul bizantin și cel roman în liturghia slavă:* Liturghia săvârșită la slavii din Cehoslovacia și din Iugoslavia de azi — după cele două rituri: răsăritean bizantin și apusean-roman (Notă bibliografică, de Diac. Prof. O. Bucevschi) (G. B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 706).

LOCALITĂȚI ISTORICE (Monografii)

I. — DIN CUPRINSUL ȚĂRII NOASTRE

1. Din Municipiul București (Capitala țării)

Nicolae Ghinea, *Așezări sătești din sec. XV—XIX pe teritoriul orașului București:* (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 176—177).

Florian Georgescu, *«Focul cel mare» din martie 1847:* Un fragment geografic din București (Nota bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (Rev. cit., p. 177).

Diac. G. Dincă, *Biserici bucureștene, mahalale și străzi cu nume de preoți:* Mahalale și străzi, din București, cu nume de preoți (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1239—1252).

Vezi și: *Arheologie*

2. Din județul Ilfov

Nicolae Stoicescu, *Satul Tintava-Ilfov și biserica sa:* Cadrul geografic și istoric al acestui sat din județul Ilfov... (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 994—999).

3. Din județul Dâmbovița

Pr. Petre F. Alexandru, *Tîrgoviștea în sărbătoare:* Însemnări despre înfățișarea orașului Tîrgoviște de azi... (G. B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 428—429).

Pr. Dr. Const. Nițescu, *Istoricul bisericilor din Băleni-Dâmbovița:* Cadru geografic-istoric al comunei Băleni, din județul Dâmbovița... (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 958—960).

Ion Stăvăruf, *Peisajul și lumea satului dâmbovițean în opera Elenei Văcărescu:* (Recenzie, de Adrian N. Popescu) (G.B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 780—781).

4. Din județul Prahova

Pr. Emilian Vlaiculescu, *Biserica Minăstirea din orașul Vălenii de Munte:* Scurt istoric al orașului Vălenii de Munte... (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 847—849).

5. Din județul Buzău

Pr. Sandu Tudor, *Biserici de lemn pe Valea Slănicului-Buzău:* Scurt cadru geografic-istoric al Văii Slănicului, din județul Buzău... (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 987—988).

6. Din județul Mehedinți

M. Davidescu, *Monumente medievale din nord-vestul Olteniei: Despre cetatea Severinului și cetatea Grădețului...* (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 829—830).

*

Vezi și:

N. Stoicescu, *Bibliografia localităților... feudale din România (I — Țara Românească: Muntenia, Oltenia și Dobrogea; vol. I: A—L, vol. II: M—Z):* (Recenzie, de Iorgu I. Ivan) (G.B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1020—1022).

7. Din județul Neamț

Radu Popa, *Cetatea Neamțului:* (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu) (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 408—410).

II. — DE PESTE HOTARE

Robert Etienne, *Viața colidiană la Pompei:* Viața din străvechiul oraș Pompei (dispărut în mod tragic sub lavra Vezuviului, la 24 august 79 d.Hr.) (Recenzie, de Pr. Dumitru Soare) (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1071—1075).

LOCAȘURI DE CULT ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ (Monografiile de biserică)

I. — BISERICI DE LEMN

1. Din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei

a) Din județul Argeș

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XXXIX, nr. 4/1970): (Recenzii, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Andrei Pănoiu, *Un monument de arhitectură populară: biserică de lemn din Piteștii din Deal;* — și la studiul lui Aurel Bongiu, *Cîteva observații asupra bisericii din Sîrbi-Susani:* un nou tip de biserică, de lemn... (G.B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 623—624).

b) Din județul Buzău

Pr. Sandu Tudor, *Biserică de lemn pe Valea Slănicului-Buzău: ...* Cele două biserici de lemn din comuna Lopătari. Biserica din satul Jurubești. Biserica satului Lunci. Bisericile din comuna Mînzălești. Biserica din satul Ciomași (azi Satul-Vechi) (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 987—993; — XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1253—1258).

2. Din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XLI, nr. 2/1972): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Ioana Cristache Panait și Titu Elian, *Bisericile din lemn din Moldova: analizarea lor din punct de vedere al datării istorice, tipologice, al pridvorului, acoperișurilor, bolților și decorației lor*) ... (G.B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 911—912).

3. Din cuprinsul Mitropoliei Olteniei

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XXXIX, nr. 1/1970): (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu, la studiul Arh. Andrei Pănoiu, *Contribuție la cunoașterea tipo-*

logiei bisericilor de lemn: cu referire specială la bisericile din Budurești, Sohodolu, Bercești, Ulmeți și Bălteni — toate din Oltenia) (G.B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1061).

Din județul Vâlcea

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XXXIX, nr. 2/1970): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Andrei Pănoiu, *Un monument necunoscut de arhitectură populară vâlceleană: biserica de lemn Sfântul Nicolae din satul Cărpiniș, comuna Pietrării de Jos*) (G.B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1251).

II. — BISERICI DE ZID

1. Din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei

a) Din Municipiul București (Capitala țării)

Ion Al. Florescu, *Tradiție istorică păstrată de biserică: Însemnări despre biserica Sfânta Solia din Floreasca* (G. B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 363—365).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Șerban Vodă-București* (G. B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 594—596).

Paul Cernovodeanu, *Complexul istoric de la Slobozia — date istorice și arheologice...*: Din istoricul bisericii Slobozia din Capitală (G. B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 775—776).

Mioara C. Turcu, *Considerații arheologice asupra complexului de la biserica Slobozia* (Rev. cit., p. 777—780).

(Autorul nesemnat), *Biserica Mărțișor din Capitală* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1214—1215).

Eugen Gh. Popescu, *Biserica Sfântul Pantelimon (Foișorul de Foc), București* (G. B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 130—142).

Pr. Mihail Marinescu, Emanuil Haği Mosco și Radu Crețeanu, *Biserica «Așezământul Domnița Bălașa» din București* (G. B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 317—342).

Pr. P. F. A., *Tîrnosirea bisericii Sfântul Elelterie din Capitală* (G. B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 564—575).

I. D. Ștefănescu, *Un monument de artă al Capitalei: biserica «Sfinții Constantin și Elena» din Bariera Vergului* (G. B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 698—704).

(Autorul nesemnat), *Biserica Sfântul Nicolae Băneasa din Capitală* (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1180—1181).

Drd. Ștefan-Vlăduț Vasiliu, *Biserica Iostei minăstiri «Sfântul Gheorghe-Nou» din București* (G. B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 609—621).

Pr. Virgil Godeanu, *Biserica Hagiu din Capitală* (G. B., XXXI (1972), nr. 9—10, p. 983—997).

V e z i ș i :

Diac. G. Dincă, *Biserici bucureștene, mahalale și străzi cu nume de preoți: Biserici din Capitală cu nume de preoți* (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1239—1252).

b) Din județul Ilfov

Nicolae Stoicescu, *Satul Tintava-Ilfov și biserica sa: ...Biserica din satul Tintava, județul Ilfov* (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 999—1000).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Cocioc, comuna Periș, județul Ilfov* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1202—1205).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Dragomirești-Deal*: Din comuna Dragomirești-Vale, județul Ilfov (Rev. cit., p. 1205—1208).

(Autorul nesemnat), *Biserica din satul Ulmi-Ilfov* (Rev. cit., p. 1215—1217).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Șoldanu*: Din județul Ilfov (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1000—1001).

(Autorul nesemnat), *Biserica din satul Pisc, județul Ilfov*: Din comuna Ciolpani, județul Ilfov (G. B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 186—187).

(Autorul nesemnat), *Biserica din OGREZENI-ILFOV* (G. B., XXXI (1972), nr. 9—10, p. 1059—1062).

c) Din județul Ialomița

(Autorul nesemnat), *Biserica din comuna Lehliu Gară: Parohia Buzoieni din Protoieria Călărași, județul Ialomița* (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 156).

(Autorul nesemnat), *Biserica din satul Potcoava*: Din comuna Independența, județul Ialomița (Rev. cit., p. 157).

(Autorul nesemnat), *Biserica parohiei Boșneagu*: Din comuna Dorobanțu, pe marginea lacului Mostiștea, județul Ialomița (Rev. cit., p. 157—158).

(Autorul nesemnat), *Biserica din satul Vărăști*: Din cuprinsul parohiei Vărăști, comuna Dorobanțu, pe malul lacului Boian, județul Ialomița (Rev. cit., p. 159).

(Autorul nesemnat), *Biserica parohiei Radu Negru*: Din Municipiul Călărași, județul Ialomița (Rev. cit., p. 159).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Radu Vodă*: Din comuna Lupșanu, județul Ialomița (G. B., XXIX (1970), nr. 5—6, p. 596—598).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Grădiștea*: Din Protoieria Călărași, județul Ialomița (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1209—1210).

(Autorul nesemnat), *Biserica din satul Săpunari, comuna Lehliu, județul Ialomița* (Rev. cit., p. 1212—1213).

(Autorul nesemnat), *Biserica parohiei Lehliu-sat* (Rev. cit., p. 1213—1214).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Iezeru*: Din județul Ialomița (Rev. cit., p. 1218—1219).

(Autorul nesemnat), *Biserica «Sfântul Gheorghe» din Municipiul Călărași, județul Ialomița* (G. B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 158—159).

Pr. P. F. A., *Biserica din parohia Ulmu — județul Ialomița* (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 994—997).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Făcăeni, județul Ialomița* (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1176—1177).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Reviga — Ialomița* (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1305—1306).

d) Din județul Teleorman

Pr. Ion Șt. Cristache, *Biserica parohiei Rădoești*: Din Protoieria Videle, județul Teleorman (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 159—160).

Ion N. Mailat, *Locașuri sfinte în tradiție și istorie din vechile sate ale Teleormanului*: *Biserica străbună din Crîngeni... Biserica din Băsești-Teleorman* (G. B., XXIX (1970) nr., 3—4, p. 376—379, 383—385).

Pr. Ioan Spiru, *Biserica Sfântul Alexandru din orașul Alexandria* (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1001—1011).

(Autorul nesemnat), *Biserica parohiei Slobozia-Mîndra, județul Teleorman* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1210—1212).

(Autorul nesemnat), *Resfințirea bisericii din parohia Țigănești I, județul Teleorman* (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 992—994).

(Autorul nesemnat), *Resfințirea bisericii din parohia Nenciulești, județul Teleorman* (G. B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 887—889).

Dr. Ion N. Mailat, *Biserica Șirbilor din Roșiori de Vede...* (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1259—1264).

e) Din județul Prahova

(Autorul nesemnat), *Biserica Sfântul Gheorghe-Vechi din Ploiești* (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1177—1179).

(Autorul nesemnat), *Bisericele din parohia Gherghița: La 34 km de Ploiești, județul Prahova* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1221—1224).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Filiala Balca-Blejoi: Din orașul Boldești-Scăeni, județul Prahova* (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 154—156).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Telega-Vale, județul Prahova* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1219—1221).

Pr. Emilian Vlaiculescu, *Biserica Mănăstirea din orașul Vălenii de Munte* (G. B. XXX (1971), nr. 9—10, p. 847—861).

(Același autor), *Monografia bisericii Mănăstirea din Vălenii de Munte (Partea a II-a)* (G. B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 874—886).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Predești-Prahova* (G. B., XXXI (1972), nr. 11—12, p. 1306—1308).

(Autorul nesemnat), *Resfințirea bisericii din parohia Chiojdeanca, județul Prahova* (G. B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 187—189).

f) Din județul Dâmbovița

Diac. George Dincă, *Două ctitorii voievodale: Biserica Stelea din Țirgoviște, mănăstirea Soveja din Vrancea înălțate în semnul împăcării și prieteniei: ... Biserica Stelea din Țirgoviște ...* (G. B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 515—517).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XL, nr. 3/1971): (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul Arh. Ștefan Balș și arh. Rodica Mănăciulescu, *Un tip neobișnuit de pridvor în arhitectura veche din Muntenia: portalul de la biserica Sfânta Vineri din Țirgoviște*)... (G.B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1210—1211).

(Autorul nesemnat), *Instalare de preot: Însemnări despre biserica parohială «Izvorul Tămăduirii» din Schela Mare, comuna Gura Ocniței, județul Dâmbovița* (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 160—161).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Frasin, comuna Cornești, județul Dâmbovița* (G.B., XXIX (1970), nr. 3—4, p. 394—395).

Pr. Dr. Const. Nițescu, *Istoricul bisericilor din Băleni-Dâmbovița (Pe urmele picturii lui Gh. Tattarescu): ...Bisericele din Bălenii-Români. Actuala biserică din Bălenii-Români. Biserica din Bălenii-Sirbi* (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 961—964).

Pr. Constantin Cristescu, *O biserică, ctitorie a Sfântului Calinic de la Cernica: Date monografice, istorice și biografice asupra satelor, bisericilor și preoților din parohia Ghergani (în decursul vremii), comuna Răcari, județul Dâmbovița* (Rev. cil., p. 965—970).

(Autorul nesemnat), *Biserica din comuna Malu cu Flori: La jumătate distanță între Țirgoviște și Cimpulung, pe defileul Dâmboviței* (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1208—1209).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Hodărași: Din comuna Cornești, județul Dâmbovița* (Rev. cil., p. 1224—1225).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Cucuteni-Dîmbovița* (G. B., XXX (1971), nr. 7—8, p. 764—766).

(Autorul nesemnat), *Resfințirea bisericii din Ghergani*: Din comuna Răcari, județul Dimbovița (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 999—1000).

g) Din județul Argeș

Pr. Dumitru V. Georgescu și Stud. George Georgescu, *Date privind unele biserici monumente istorice de pe Valea Topologului*: Biserica din Cepari, biserica de la Șuici, biserica din Ciofrîngeni și biserica din Tigveni — toate din județul Argeș (G. B., XXIX (1970), nr. 7—8, p. 781—786).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XXXIX, nr. 2/1970): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Gh. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la biserica din Brădet-Argeș și problema datării monumentului*; — și la studiul Arh. Ștefan Balș, *Lucrări de restaurare la biserica Brădet-Argeș*) (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1249—1250).

Păvel Chihăia, *Biserica voievodului Nicolae Alexandru din Cîmpulung-Muscel* (a. 1352—1633) (G. B., XXX (1971), nr. 3—4, p. 303—316; nr. 11—12, p. 1109—1119).

Prof. N. Chelcea, *Istoria bisericii din Boteni-Muscel* (G. B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 524—534).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Vițițești, județul Argeș* (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 997—999).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Ciulnița-Prundeni, comuna Leordeni, județul Argeș* (G. B., XXXI (1972), nr. 1—2, p. 189—191).

(Autorul nesemnat), *Biserica din parohia Bogați, județul Argeș* (G. B., XXXI (1972), nr. 3—4, p. 447—448).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XLI, nr. 2/1972): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu la studiul lui Dinu V. Rosetti, *Vestigiile feudale de la Suslănești (județul Argeș)*: descoperirea bisericii de zid din acest sat)... (G. B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 910—911).

Pr. Ion-Vasile Voinea, *Biserica din Stoenști-Muscel* (G. B., XXXI (1972), nr. 9—10, p. 1015—1029).

h) Din județul Buzău

(Autorul nesemnat), *Slujba arhierească la biserica din Valea Sibiciului*: Redeschiderea bisericii (30 august 1970) din Valea Sibiciului, județul Buzău (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1045—1046).

(Autorul nesemnat), *Redeschiderea bisericii din parohia Ziduri*: La 12 km de Rîmnicu Sărat, județul Buzău (Rev. cit., p. 1052—1054).

(Autorul nesemnat), *Sfințiri de biserici*: Biserica Știubeiul din Protopopiatul Rîmnicu Sărat, județul Buzău... (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1233—1234).

«*Buletinul Monumentelor Istorice*» (XL, nr. 2/1971): (Notă bibliografică, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Radu Crețeanu, Arh. Ion Dumitrescu, *O ctitorie necunoscută a spătarului Mihai Cantacuzino: biserica din Stîlpu-Buzău*) (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1031).

i) Din județul Vrancea

(Autorul nesemnat), *Tirnosirea bisericii din Petrești-Vîndători*: Din Protopopiatul Focșani, județul Vrancea (G. B., XXIX (1970), nr. 9—10, p. 1054—1055).

(Autorul nesemnat), *Sfințiri de biserici*: ... Biserica Ciorani din Protopopiatul Panciu, județul Vrancea (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1233—1234).

j) Din județul Galați

Pr. T. Stănescu, *Sfințiri de biserici*: Redeschiderea bisericii filiale din parohia Cirlomănești; — sfințirea bisericii parohiale din parohia Foltești; — tirnosirea bisericii parohiale Berești; — redeschiderea bisericii parohiale din parohia Furcenii Noi — toate din județul Galați (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 170—173).

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XXXIX, nr. 4/1970): (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Paul Păltănea, *Informații inedite despre biserica Mavromol din Galați*)... (G. B., XXX (1971), nr. 5—6, p. 624).

(Autorul nesemnat), *Biserica din Șerदारu — Galați* (G. B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 694).

Pr. Constantin Cronț, *Biserica fortăreață «Precista»-Galați, monument istoric — colecție muzeistică de artă bisericească și feudală românească* (G. B., XXXI (1972), nr. 9—10, p. 1003—1014).

Pr. N. Grosu, *Biserica din Tulucești — Galați* (Rev. cit., p. 1085—1086).

k) Din județul Tulcea

(Autorul nesemnat), *Sfințirea bisericii Sfântul Gheorghe din Isaceea — Tulcea* (G. B., XXX (1971), nr. 9—10, p. 1008).

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XLI, nr. 2/1972): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Victor H. Bauman, *Bazilica cu «martyricon» din epoca romanității tirzii descoperită la Niculițel (județul Tulcea)*)... (G. B., XXXI (1972), nr. 7—8, p. 910).

4) Din județul Constanța

(Autorul nesemnat), *Sfințirea bisericii din Satu-Nou, Medgidia*: Județul Constanța (G. B., XXXI (1972), nr. 5—6, p. 693—694).

2. Din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei

Din județul Iași

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XXXIX, nr. 3/1970): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul Ing. Ion Istudor, *Considerații tehnice asupra lucrărilor de restaurare a picturilor de la Galata: biserica Galata din Iași*), (G. B., XXX (1971), nr. 1—2, p. 187).

3. Din cuprinsul Mitropoliei Ardealului

a) Din județul Brașov

Radu Tempea, *Istoria Sfintei Biserici a Scheilor Brașovului*: (Recenzie, de Remus Ilie) (G. B., XXIX (1970), nr. 1—2, p. 190—191).

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XXXIX, nr. 2/1970): (Recenzie, de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Ioana Cristache-Panait, *Cu privire la unele monumente din Țara Făgărașului în lumina relațiilor cu Țara Românească: biserici în Țara Făgărașului*) (G. B., XXIX (1970), nr. 11—12, p. 1247—1248).

b) Din județul Hunedoara

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XL, nr. 3/1971): (Recenzie, de Prof. N. Stănculescu, la studiul lui Vasile Drăguț, *Picturile bisericii din Sfânta Mărie Orlea — cel mai vechi ansamblu mural din țara noastră*)... (G. B., XXX (1971), nr. 11—12, p. 1210).

*

V e z i și :

«Buletinul Monumentelor Istorice» (XLI, nr. 2/1972) : (Recenzie de Ioan F. Stănculescu, la studiul lui Vasile Drăguț, *Picturile bisericești din Gura Sada*)... (G. B. XXXI (1972), nr. 7—8, p. 912).

4. Din cuprinsul Mitropoliei Olteniei

Din județul Vilcea

Carmen Dumitrescu, *Anumite aspecte din pictura pronaosului bisericii Stănești-Vilcea și semnificația lor* : (Notă bibliografică, de Ioan F. Stănculescu) (G. B. XXIX (1970), nr. 5—6, p. 620—621).

(Va urma)

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

CONTROVERSA DINTRE TEOLOGII BIZANTINI ȘI CEI MUSULMANI ÎN SECOLELE VII-XV

Controversa dintre teologii bizantini și cei musulmani, menționată tangențial în tratatele de istorie bizantină, este o consecință a luptelor pe care bizantinii le-au purtat la început cu arabii și apoi cu turcii. De cele mai multe ori, tratarea specială a acestei teme s-a făcut în chip sumar, cu referire fie numai la o anumită epocă din întreaga perioadă dintre secolele VII—XV, fie numai la opera vreunui teolog polemist. Controversa aceasta dintre teologii bizantini și cei musulmani constituie însă un foarte interesant capitol din istoria Imperiului bizantin și a Bisericii bizantine, capitol care merită să-i dăm atenția cuvenită.

Starea de decădere, din punct de vedere militar, a Imperiului bizantin, la începutul secolului al VII-lea, și disputele teologice dintre creștini, înșiși au avut ca urmare că arabii au putut cuceri rapid o serie de teritorii ale Imperiului, făcând apoi presiuni asupra populațiilor autohtone de a se converti la religia islamică¹. Însuflețiți de un puternic fanatism religios și urmărind ca religia lor să devină universală, musulmanii s-au slujit de sabie pentru răspindirea noii credințe². Așa se explică de ce nici o religie nu s-a răspândit așa de repede ca islamismul.

În fața religiei invadatoare, lumea creștină din Imperiul bizantin și din teritoriile cucerite de musulmani a ripostat fie printr-un întens misionarism defensiv prin predică³, fie printr-o întreagă literatură teologică cu caracter polemic, din care numai

1. După costisitorul și greul efort militar întreprins de împăratul Heraclius în singerosul război contra perșilor, între anii 622—628, Imperiul bizantin era epuizat, iar controversele religioase dintre creștini au slăbit și mai mult Imperiul (Vezi A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1932, vol. I, p. 276—279).

2. La început arabii erau foarte toleranți față de credințele religioase ale populațiilor autohtone cucerite. Fanatismul pe care l-au manifestat mai târziu se explică prin influența exercitată asupra lor de către noii prozeliti la islamism, care erau animați de un puternic entuziasm religios.

3. Nicolae Iorga, *Histoire de la vie byzantine, Empire et civilisation*, vol. I, Bucarest, 1934, p. 293.

o parte ni s-a păstrat. Dar nici arabii nu s-au lăsat mai prejos, luind naștere și la ei o literatură religioasă cu caracter polemic⁴. Aceeași atitudine au adoptat-o bizantinii și față de turcii otomani, care, deși au lăsat liber cultul ortodox, totuși au transformat în moschei jumătate din bisericile Constantinopolului.

Inceputul și desfășurarea polemicii dintre teologii bizantini și cei musulmani, sint legate, prin urmare, de expansiunea islamismului, care începe prin invazia arabă de pe la jumătatea secolului al VII-lea pînă la sfîrșitul secolului al XI-lea⁵ și prin cuceririle progresive ale turcilor, care la mijlocul secolului al XV-lea vor reuși să cucerească însuși Constantinopolul. Polemica s-a desfășurat deci de-a lungul unei perioade de aproximativ nouă veacuri, presărată de numeroase evenimente de mare însemnătate în istoria zbuclumată a Imperiului și Bisericii bizantine. În desfășurarea istorică a acestei polemici au alternat epoci de pace și înțelegere reciprocă și epoci de vrajbă între cele două comunități religioase: creștină și musulmană.

Încă de la apariția sa — sec. VII⁶ — islamismul s-a caracterizat prin agresivitate față de adepții celorlalte religii. Potrivit concepției musulmane, întemeiată pe «Șeria» (Dreptul bisericesc musulman), islamismul avea menirea să poarte război contra necredincioșilor, care trebuiau «să piară»⁷. În învățăturile sale din Coran, Mahomed spunea: «Luptați împotriva celor ce nu cred în Dumnezeu și în ziua de apoi, și nu opresc ceea ce a oprit Dumnezeu și trimisul Său (Mahomed) și nu mărturisesc mărturia adevărului» (Șura IX, 29). Această atitudine a islamismului s-a întins de-a lungul veacurilor. Considerîndu-se urmaș al patriarhilor și profeților anteriori lui — Adam, Noe, Avraam, Iisus — Mahomed exalta persoana Domnului nostru Iisus Hristos, «Fiul Mariei», «Cuvîntul» și «Apostolul» lui Dumnezeu care, zicea el, nu a fost răstignit decît în aparență. Acceptînd, în mare, tradiția creștină, Mahomed se ridica însă contra dogmei creștine despre Sfînta Treime și contra dumnezeirii lui Iisus⁸.

În secolul al VII-lea, sub primii califi, nu putea fi vorba de o controversă teologică de mare anvergură între musulmani și bizantini, deoarece la începutul expansiunii lor politice musulmanii nu cereau populațiilor cucerite convertirea obligatorie la religia islamică. În schimbul încredinței de a-și păstra credința, arabii au cerut creștinilor o supunere necondiționată, precum și plata unor impozite personale⁹.

4. Abel Armand, *La polémique theologique aux VIII-e et IX-e siècles*, în A. A. Vasiliev, *Byzance et les Arabes*, t. I, Bruxelles, Editions de l'Institut de philologie et d'histoire orientales, 1935, p. 423.

5. În cursul veacului al XI-lea, statele arabe din Orientul apropiat fură cucerite de turcii selgiucizi, veniți din Asia Centrală.

6. Anul apariției islamismului este 622, cînd Mahomed a fost nevoit să fugă din Mecca la Medina, eveniment cunoscut în istorie sub numele de «Hegira».

7. Arhim. Dr. Antim Nica, *Misionarismul creștin între mahomedani în Orientul Apropiat*, 1939, p. 17.

8. Edouard Montet, *L'Islam*, Paris, 1921, p. 21. În niște scrieri apocrife se spune că, în această perioadă, Mahomed ar fi trimis scrisori către împăratul din Bizanț, provocîndu-l să-l recunoască de trimis al lui Dumnezeu, să primească islamismul și să se supună stăpînirii lui. După cucerirea orașului Mecca, pe cînd era la Medina, Mahomed s-ar fi ocupat cu pregătiri pentru o expediție mare împotriva Bizanțului, la care însă a renunțat, îmbolnăvindu-se greu de friguri (*Coranul*, trad. de Silvestru Octavian Isopescu, Cernăuți, 1912, *Introducere*, p. 25 și 27).

9. Cu toate acestea, creștinii din Siria și Palestina, foste teritorii ale Imperiului bizantin, erau supuși unui regim de umilire și îngrădire religioasă, poruncindu-li-se să nu propovăduiască Biblia; să nu cînte la înmormîntări, să nu zidească biserici și mînăstiri, să nu restaureze pe cele dărîmate (Antim Nica, *op. cit.*, p. 17).

În această perioadă, teologii bizantini considerau islamismul ca o sectă creștină ieșită din arianism, punându-l pe același plan cu celelalte secte. «Literatura apologetică și polemică a Bizanțului discută cu islamismul în același mod cum ea făcuse contra monofiziților și sectanții altor erezii»¹⁰. Recunoscând pe Moise și Isus ca profeți, noua religie susținea că nici unul nu este așa de mare ca Mahomed și proclama ca dogmă fundamentală unitatea lui Dumnezeu — Allah. Contra acestei dogme, teologii creștini bizantini au ripostat, luînd astfel naștere discuții religioase cu caracter polemic, în care erau dezbătute ca subiecte: Sfînta Treime, întruparea, integritatea Sfîntei Scripturi etc.

Primul apărător al Ortodoxiei contra islamismului a fost patriarhul Ierusalimului, Sofronie, care în timpul luptelor cu musulmanii a fost alături de asediați. Aceștia, însuflețiți de încurajările patriarhului, au refuzat să îmbrățișeze islamismul, acceptînd, după capitulare, să plătească un tribut¹¹.

Prima lucrare scrisă împotriva musulmanilor a fost însă aceea a călugărului Beth Khale, care datează din anul 670.

În secolul al VIII-lea, polemica religioasă dintre bizantini și musulmani ia amploare și, odată cu ea, și conflictul militar. La arabi, religia și patria fiind confundate în unul și același sentiment, se credea că islamismul trebuie să fie rîspîndit în afară pe calea armelor, ajungîndu-se în această perioadă la așa-numitele «războaie sfînte». Înăsprirea polemicii religioase dintre bizantini și musulmani se datorește însă faptului că aceștia din urmă încep să manifeste față de creștini o aspră intoleranță, privindu-i de libertatea credinței pe care o avuseseră pînă atunci. Este de recunoscut că în această perioadă atitudinea creștinismului din Orient a fost mai mult defensivă decît misionară și, întrucît pericolul islamic era foarte mare, forțele Bisericii Ortodoxe din cadrul Imperiului bizantin erau toate concentrate pentru apărarea comunității creștine. În schimb, musulmanii, în atitudinea lor față de creștini, inspirîndu-se totdeauna din Coran, au trecut la atacuri pe toate căile, amenințînd chiar comunitatea creștină din Bizanț¹². În prima jumătate a secolului al VIII-lea — sub dinastia arabă a Omeiazilor — și începutul celei de a doua jumătăți — sub Abbasizi — creștinii prizonieri fură puși în fața faptului de a alege lepădarea de credință sau moartea¹³. Fanatismul religios al musulmanilor a mers așa de departe, încît teologii creștini bizantini care au îndrăznit să polemizeze contra islamismului au fost crunt pedepsiți. De pildă, mitropolitului Petru de Damasc, din această vreme, i s-a tăiat limba pentru că a îndrăznit să predice contra islamismului, iar un muribund care condamnase religia lui Mahomed fu pentru acest fapt judecat ca demn de a fi ucis¹⁴. Teologii creștini acuzau totodată acum pe musulmanii pentru că nu-și țineau cuvîntul de a fi toleranți, pe care și-l dăduseră în timpul primelor cuceriri. Situația creștinilor din Orient se îmbunătăți întrucîtva cînd Abbasizii strămutară capitala lor la Bagdad¹⁵.

10. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, t. I, Paris, 1932, p. 274.

11. *Ibidem*, p. 280—281.

12. Astfel, împăratul Leon Isaurul (717—741), cunoscînd caracterul războaielor la musulmani, de teama acestora, se gîndi la unele reforme religioase, inițînd iconoclasmul. Acesta slăbi însă imperiul și pregăti și mai mult calea biruințelor musulmane (Vezi Antim Nica, *op. cit.*, p. 16—17). În 787, la sinodul de la Niceea, un călugăr, cu numele Ioan, atribui politica religioasă a lui Leon Isaurul influenței califului Yazîd (720—724), care în anul 723 su-primase icoanele în bisericile din statele pe care le stăpînea.

13. N. Iorpa, *op. cit.*, vol. II, p. 26.

14. *Ibidem*.

15. T. M. Popescu, Pr. T. Bodogae și Gh. Stănescu, *Istoria Bisericii universale*, vol. I, București, 1956, p. 336.

În secolul al VIII-lea, controversa teologică dintre bizantini și musulmani s-a desfășurat deci în condițiile unei grele persecuții îndreptată împotriva creștinilor. Din rindurile creștinilor, ca teologi apologeti bizantini contra islamismului se disting acum mitropolitul Petru de Damasc, prieten al Sfântului Ioan Damaschin și Teodor Abu-Kara, episcop de Kara sau Haran, în Siria. Cel dintâi a predicat contra islamismului¹⁶ și chiar a scris, se pare, lucrări în acest sens¹⁷.

Cel mai mare teolog apologet bizantin din secolul al VIII-lea a fost însă Sfântul Ioan Damaschin, membru al unei familii saracine, fiul unui înalt dregător de la curtea califului din Damasc. Se pare că în timpul său creștinii se bucurau de o relativă libertate religioasă în schimbul unor impozite personale, întrucât tatăl său, ca reprezentant al creștinilor, avea sarcina de a strânge tributul bănesc impus acestora. Deși «cunoștea bine limba arabă, Coranul și tradițiile»¹⁸, «nu vedea în islamism o religie nouă, ci îl considera ca o erezie la fel cu alte erezii precedente»¹⁹. În lupta contra musulmanilor, Sfântul Ioan Damaschin a scris lucrarea *Dialogul unui saracin și al unui creștin*, în care a combătut fatalismul și a apărât întruparea²⁰. În alte două fragmente scurte, intitulate *Despre dragoni și vampiri*, el a combătut superstițiile musulmane și evreești²¹. Luptând împotriva «superstiției ismailite», el vede în ea semnele apropiatei veniri a lui Antihrist: *πρόδρομος οὐσα τοῦ Ἀντιχρίστου*²². În polemicile purtate cu musulmanii, Sfântul Ioan Damaschin comentind unele pasaje din Coran, a criticat noțiunea predestinației, revelația coranică, uzurile culturale și etice²³. Când ceru musulmanilor să aducă o confirmare, plecînd de la Sfînta Scriptură, a misiunii profetului lor, aceștia, mărturisindu-l, «rămaseră incurcați și tăcuți». Totuși, după puțin timp, musulmanii începură a interpreta profețiile mesianice ale Vechiului Testament ca pasaje în care se atesta venirea lui Mahomed. «Mai mult, ei găsiră numeroase texte în Noul Testament care sprijineau cauza lor»²⁴. Scopul scrierilor polemice ale Sfîntului Ioan Damaschin a fost și acela de a instrui pe creștini în discuțiile lor cu musulmanii, argumentele aduse fiind larg folosite chiar și de apologetica de mai târziu. Totodată, el a fost primul teolog bizantin polemist contra Coranului. «Urmărind mai ales să întărească în credință pe creștinii din diferite regiuni supuse de musulmani, dar netrecuți la islamism (Siria, Egipt) și să-i ferească de contaminarea islamică, Sfîntul Ioan Damaschin discută în lucrarea sa unele pasaje din Coran, servindu-se de un text arab»²⁵.

Discipol al Sfîntului Ioan Damaschin, Teodor Abu-Kara a scris polemici la adresa islamismului într-o culegere de lucrări intitulată *Opuscula contra haereticos, Judeos et Saracenos*. Într-una din aceste scrieri apologetice el tăgădui oficiul profetic al lui Mahomed²⁶, atacînd în același timp în mod dialectic unele concluzii filozofice ca

16. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 26.

17. F. Cayré, *Précis de patrologie*, t. II, Paris, 1930, p. 325.

18. Antim Nica, *op. cit.*, p. 26.

19. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Ortodoxia și celelalte religii*, în «Studii Teologice», anul XV (1963), nr. 1, p. 9.

20. J. Tixeront, *Précis de patrologie*, Huitième édition, Paris, 1927, p. 418—419, și O. Bar-denheuer, *Les Pères de l'Eglise*, t. III, Paris, 1905, p. 91. Pe baza tradiției, care în islamism a îmbrăcat o formă specială, teologia musulmană a dezvoltat articolele credinței, formulînd dogma fatalismului, pentru care Coranul dă o indicație clară. Astfel, ortodoxia musulmană s-a pronunțat pentru predestinație: «Totul este în mâinile lui Dumnezeu; toate acțiunile oamenilor, bune și rele, sînt creație a lui Dumnezeu» (E. Montet, *op. cit.*, p. 42—45).

21. J. Tixeront, *op. cit.*, p. 419.

22. Antim Nica, *op. cit.*, p. 26.

23. *Ibidem*.

24. Gustave E. von Grunbaum, *L'Islam médiéval—Histoire et civilisation*, Paris, 1961, p. 25.

25. E. Vasilescu, *op. cit.*, p. 14.

creația continuă și responsabilitatea lui Dumnezeu în actele oamenilor, pe care adăuziunea la islamism o are drept consecință a sa. Abu-Kara a făcut de asemenea, în limba arabă, o demonstrație generală a credinței creștine și a dat dovadă în scrierile sale apologetice de o cunoaștere aprofundată a doctrinei musulmane, numind pe discipolii lui Mahomed *βουρηματόδη ἔθνη*, brute²⁷. Chestiunea păcatului originar a fost piatra de încercare între creștini și musulmani. În lista lucrărilor lui Abu-Kara se relevă un tratat despre *Trinitatea și unitatea în Dumnezeu*; un altul despre *Libertatea umană contra maniheilor*, dar, fără îndoială, și contra musulmanilor; un alt tratat *Contra celor care pretind că Cuvîntul lui Dumnezeu a fost creat*, îndreptat probabil contra mutațiilor²⁸. Acest apologet scria și în limba arabă, «pentru ca lucrările sale să ajungă în minile musulmanilor și să ridice în ochii acestora vrednicia creștinilor»²⁹. În scrierile sale, Abu-Kara dezbătea și problema păcatului originar, a rolului lui Satan și a consecințelor acestui păcat³⁰.

În epoca Sfîntului Ioan Damaschin — sub Omeiazi — și în aceea a lui Abu-Kara — sub primii Abbasizi — populațiile creștine ortodoxe se mai serveau încă în cadrul teritoriului musulman de limba greacă. Operele antiislamice ale acestor doi scriitori, opere foarte violente, erau scrise în grecește și deci destinate exclusiv creștinilor, pe care trebuia să-i susțină la rezistență³¹. Acum, cînd musulmanii continuau a răspîndi învățăturile islamismului prin toate mijloacele, teologia creștină forma deja un sistem de adevăruri religioase înlănțuite și întemeiate pe mărturii scripturistice.

În secolul al IX-lea, polemica teologică a bizantinilor cu musulmanii se desfășoară simultan cu cea dusă împotriva apusenilor latini. Bizantinii sînt nevoiți să se apere atît față de musulmani, care constituiau un adevărat pericol pentru Biserica Ortodoxă din Orient, cit și față de pretențiile de supremație jurisdicțională ale papilor de la Roma. Fiecare urcare la putere a unui nou calif era, potrivit tradiției, marcată prin trimiterea către suveranii limitrofi a unor scrisori, invitîndu-i să se convertească la islamism³². Mai mult, trebuie să se protejeze populațiile din teritoriile cucerite contra pericolului convertirii, pericol pe care arabii îl făceau din ce în ce mai puternic. Se cuvenea deci ca, prin scrisori larg difuzate, să se organizeze rezistența morală a creștinilor din Siria și Egipt; supuși musulmanilor dar neconvertiți încă³³. Dezgustați de silnicile musulmanilor, în decursul primei jumătăți a secolului al IX-lea, creștinii din Palestina s-au refugiat în insula Cipru și la Constantinopol.

Dacă în secolul al VIII-lea se mai scriau opere apologetice în limba greacă, în timpul Abbasizilor (deci pînă la 1258, cînd dinastia este detronată) cunoștința limbii grecești devine tot mai rară și lipsa de cultură a clerului creștin tot mai pronunțată.

Ofensiva a început din partea arabilor, trimițîndu-se în anul 830 lui Mihail al III-lea două tratate, în care se căuta să se respingă, cu ajutorul principiului causalității, ideea existenței unui Fiul al lui Dumnezeu, coetern cu El și consubstanțial. Riposta însă din partea creștinilor cuprinde mai ales yasta operă a lui Niceta Bizantinul, unde se vede pentru prima dată Coranul analizat destul de amplu de către un

27. A. Palmieri, art. *Coran*, în «Dictionnaire de théologie catholique», t. III, 2, Paris, 1923, col. 1836.

28. Michel Allard *Les chrétiens à Bagdad*, în «Arabica» — Revue des Etudes arabes (Leiden), volumul special publicat cu ocazia împlinirii a 1200 de ani de la întemeierea orașului Bagdad (fasc. a II-a), 1962, p. 383. Mutațiile sînt o sectă musulmană cu tendințe raționaliste.

29. E. Vasilescu, *op. cit.*, p. 14.

30. Dominique Sourdel, *Un pamphlet musulman anonyme de l'époque abbasside contre les chrétiens*, în «Revue des Etudes islamiques», Paris, 1966, p. 7.

31. A. Armand, *op. cit.*, p. 422.

32. *Ibidem*.

33. *Ibidem*.

creștin. Opera acestuia este scrisă în limba arabă, într-un stil plin de curtuazie³⁴. El ne-a lăsat cele mai bune modele ale polemicii bizantine contra Coranului, în care el respinge ἐξ φυσικῶν λογισμῶν, fără a neglija totuși argumentele din Sfânta Scriptură. El nu găsește expresia destul de puternică pentru a anatematiza Coranul, τὴν μουσαρωτάτην καὶ ψευδηγόρον³⁵. Contemporan cu patriarhul Fotie, Niceta a scris trei cărți, dintre care cea mai mare este Ἀνατροπὴ τῆς παρὰ τοῦ Ἄραβος Μωάμετ πλαστογραφείσης βίβλου. Aceste trei cărți sînt legate laolaltă și se citează reciproc, formînd o operă foarte vastă³⁶. El pune în lumină expunerile doctrinare eronate ale cărților teologice musulmane, nu printr-o critică istorică ci printr-o comparație a textelor coranice și a înfundățiilor biblice. Cînd combate afirmația Coranului, că Avraam cu Ismail au pus fundațiile templului Kaaba (Sura 2, 121), Niceta Bizantinul se sprijină pe faptul că «istoricul meticulos al Genezei 28, 18 nu face nici o mențiune a unui astfel de templu ridicat de către patriarh»³⁷. Cele trei scrieri polemice contra Islamului le-a scris la rugămintea împăraților Mihail al III-lea și Vasile I. Raționamentul lui Niceta este foarte potrivit cînd el conchide despre dispoziția coranică: «O voi oamenilor, mîncați din ceea ce este iertat și bun pe pămînt și nu urmați pașilor lui Satan; el vă este doar un dușman declarat» (Sura 2, 163), —că Mahomed «numește în mod clar Satan pe cel care stabilește distincția între ceea ce este pur și impur urmînd legea». Avînd bine stabilit acest lucru, Niceta se îndreaptă cu subtilitate către auditoriul său: «Nu vedeți cum îl numește în mod deschis Satan pe Domnul?»³⁸.

Din partea musulmană iese de asemenea vastul pamflet al lui al-Gahiz (m. 868), *Răspuns către creștini*, precedat de *Acuzele aduse de creștini împotriva musulmanilor*, care datează dinaintea de 847, al cărui conținut este mai mult social și tinde să susțină violenta reacție a califului Mutawakkil contra tributarilor. Ca și alți teologi musulmani din această perioadă, al-Gahiz folosește în polemica purtată cu creștinii numeroase texte din Sfânta Scriptură, pe care le citează în vasta sa operă. Astfel, din Vechiul Testament el citează Decalogul, în schimb din Noul Testament nu citează aproape deloc. În opera sa apologetică, el voințește să arate superioritatea islamismului față de creștinism și iudaism³⁹. În tratatele sale de teologie, al-Gahiz utilizează cu stîngăcie textele biblice, spre deosebire de un alt teolog musulman din secolul al IX-lea, al-Tabari, care în calitate de creștin convertit la islamism, «cunoștea admirabil aceste texte»⁴⁰.

În secolul al IX-lea, ca lucrări apologetice mai importante sînt: enormul tratat de critică logică al lui Abu Ioa al-Warrag (m. 861), *Răspuns către cele trei grupări de creștini*, care datează din anul 861, unde toate dogmele creștinilor sînt examinate în concluziile lor externe, și pamfletul erudit și ingenios al lui Vartolomeu de Edessa, unde acesta face o prezentare caricaturală a aspectului pe care islamismul îl are în ochii unui creștin din această perioadă. Este vorba despre lucrarea Ἐλεγχος Ἀγαρινου unde autorul dă dovadă de a fi un bun cunoscător al doctrinelor islamice, pe care le atacă cu o subțire ironie⁴¹.

34. *Ibidem*, p. 424.

35. A. Palmieri, *art. cit.*, din *Dict. de théol. cath.*, t. III, 2, col. 1837.

36. Hans Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 530.

37. G. E. von Grunebaum, *op. cit.*, p. 24.

38. *ibidem*, p. 25.

39. Gérard Lecomte, *Les citations de l'Ancien et du Nouveau Testament dans l'oeuvre d'Ibn Qutayaba*, în «Arabica», t., V, fasc. I, ianuarie 1958, p. 45.

40. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 9.

41. Antim Nica, *op. cit.*, p. 27.

Tot în acest timp a apărut și scurta scriere anonimă *Κατα Μωμόμευ* care are multe puncte comune cu pamfletul lui Vartolomeu, dar și importante deosebiri ⁴².

Dintre bizantini, în secolul al IX-lea, ca teolog polemist contra islamismului se remarcă și Teofan, care a consacrat operei lui Mahomed un întreg capitol din lucrarea sa *Χρονογραφία*. El este primul cronicar care relatează câteva fapte despre viața lui Mahomed, pe care-l numește «suveran al saracinilor și fals profet» ⁴³.

În acest timp apologeții musulmani exprimau frecvent îndoielile lor în ce privește integritatea Scripturilor evreiești și creștine și insinuuau că pasajele care erau conținute în original fuseseră «pierdute sau modificate» ⁴⁴. Creștinii bizantini, bineînțeles, n-au acceptat niciodată Coranul ca o revelație divină. Totuși, cele două părți nu renunțară niciodată de a demonstra adevărul propriei lor religii, servindu-se pentru aceasta de cartea adversarilor lor. De pildă, al-Tabari, căutând să justifice islamismul, cita cuvintele Sfintului Apostol Petru: «A venit momentul ca să începă judecata de la casa lui Dumnezeu» (I Petru IV, 17). Interpretând acest verset, teologul musulman susținea că aici este vorba despre casa lui Dumnezeu din Mecca, în care urmează să aibă loc noua judecată ⁴⁵.

Ca și al-Gahiz, al-Tabari folosea în opera sa polemică numeroase citate atât din Vechiul Testament, cât și din Noul Testament și încerca să justifice convertirea sa proprie la islamism, susținând că «Islamul este un progres în raport cu alte religii revelate» ⁴⁶.

Savant nestorian, al-Tabari s-a convertit la islamism către vremea când Mutașim era calif de Damasc. Devenit mai târziu medic al califului Mutawakkil, el ajunge una din cele mai de seamă personalități din sfera culturală și religioasă musulmană. El considera că victoriile repurtate de Mahomed și primii musulmani constituie un semn de necontestat al calității de profet a lui Mahomed. Caracterul aparte al cărții propovăduite de un om fără cultură ca Mahomed era pentru al-Tabari un argument în sprijinul tezei că acest «profet» nu va fi putut să suporte influențe din partea învățătorilor evrei și creștini. Asupra acestui argument el a insistat îndeosebi în capitolul al VI-lea al tratatului său ⁴⁷. Citind acest tratat, se constată că autorul musulman încerca în mod frecvent să justifice învățăturile religiei islamice cu ajutorul textelor sfinte ale creștinismului însuși ⁴⁸.

Printre apologeții musulmani din secolul al IX-lea se numără și teologul al-Iskati (m. 855), care ne-a lăsat numai fragmente ale tratatului pe care el îl compuse contra creștinilor, fragmente reluate de către al-Balki în secolul al X-lea ⁴⁹.

Tot în secolul al IX-lea, din partea musulmană se remarcă și teologul al-Kasim, care, de asemenea, în lucrarea sa polemică pune mult la contribuție textul Sfintei Evanghelii.

Faptul că teologi ca al-Gahiz, al-Tabari sau al-Kasim foloseau în scrierile lor texte din Sfânta Scriptură, este un indiciu că ei aveau cunoștința de versiunile arabe ale Vechiului și Noului Testament, răspîndite printre creștinii din cuprinsul Arabiei. Un loc special în cadrul polemicii dintre musulmani și bizantini îl ocupă filozoful al-Kindi, care a scris un tratat contra dogmei Sfintei Treimi. În apologia sa din anul 830, adresată unui prieten de la curtea califului Abdallah al-Mamun, deși vorbea cu

42. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 531.

43. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, t. I, p. 274 și G. E. von Grunebaum, *op. cit.*, p. 54–55.

44. G. E. von Grunebaum, *op. cit.*, p. 22. 45. *Ibidem*, p. 22 și 25.

46. G. Lecomte, *op. cit.*, p. 45. 47. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 11.

48. A. Armand, *op. cit.*, p. 424. 49. M. Allard, *op. cit.*, p. 383.

respect despre persoana lui Mahomed, tăgăduia misiunea sa de «profet»⁵⁰. După concepția apologetilor bizantini, pentru a discredita Coranul, era suficient a-i opune textele Sfintei Scripturi, care scot în evidență misterul Sfintei Treimi și divinitatea lui Hristos. Grecii neglijau să studieze învățăturile teologice musulmane și să cunoască tradițiile religioase ale arabilor, cu toate că trăiau în mijlocul lor. Totuși au existat și teologi bizantini care erau foarte versați în cunoașterea limbii, literaturii și religiei musulmane. Astfel, în veacurile al VIII-lea și al IX-lea se disting Teodor Abu-Kara și Vartolomeu de Edessa, iar în veacurile următoare Samonas din Gaza, Manuil al II-lea Paleologul, Ioan al VI-lea Cantacuzino și Gheorghe Scolarul.

Este interesant de notat că, în ciuda controverselor religioase și a conflictelor militare, bizantinii exprimau câteodată față de arabi, în documentele oficiale, sentimente de foarte vie prietenie. Astfel în sec. al X-lea, patriarhul Constantinopolului Nicolae I Misticul scria «foarte ilustrului, foarte onorabilului și iubit» emir al insulei Creta că «cele două puteri ale universului întreg, puterea saracinilor și aceea a romanilor, se disting și strălucesc ca două astre pe firmament. Pentru aceasta, noi trebuie să trăim în comun ca frați, cu toate că ne deosebim prin îmbrăcăminte, moravuri și religie»⁵¹. Aceeași observație o face și istoricul orientalist Michel Allard, care afirmă că «ceea ce frapează în toate aceste tratate de controversă atît creștine cît și musulmane este atmosfera de cordialitate care stăpînește dezbaterile»⁵². Aceste eforturi de înțelegere reciprocă între creștini și musulmani au făcut să domnească adesea pacea între comunități.

În secolul al X-lea, în timpul împăratului Nichifor Focas, Imperiul bizantin a reușit să impună califatului arab un tratat de pace, prin care se asigura libertatea de convertire a musulmanilor la creștinism și vice-versa. În felul acesta, intoleranța și prozelitismul religios, de care arabii făcuseră uz pînă atunci față de creștini, luau pentru un moment sfîrșit. Totuși în secolul al X-lea s-au mai produs atacuri contra pelerinilor care frecventau locurile sfinte din Palestina.

În aceste condiții istorice, controversele religioase dintre musulmani și bizantini intră, către cea de a doua jumătate a secolului al X-lea într-o fază de declin. Controversa teologică islamo-bizantină a fost însă deosebit de activă la mijlocul sec. al IX-lea și la începutul sec. al X-lea. În această perioadă de apogeu, problemele puse în discuție în cadrul controverselor religioase au servit ca subiect care au alimentat în mod egal scrierile apologetice creștine și musulmane.

Din partea musulmană se semnalează acum sfîrșitul mutaționismului și începuturile reacției șuniților tradiționaliști. În anul 915, are loc convertirea teologului mutaționist Abul Kasim Ibn Ibrahim al-Balki (m. 931), care a compus tratatul intitulat «*Cele mai importante dovezi*». Acesta reia fragmentele îndreptate contra creștinilor în tratatul teologului musulman al-Iskafi, în veacul precedent. În opera sa apologetică, al-Balki se ocupă cu respingerea divinității lui Iisus Hristos, prin combaterea calității Sale de Fiu al lui Dumnezeu. De asemenea dă una din primele expuneri temeinice ale creștinismului, pe care ne-o oferă literatura arabă⁵³.

Către sfîrșitul secolului al X-lea teologul musulman al-Baquillani (m. 1013) reia, în tratatul său *Al-Tamsid (Unicitatea)*, argumentul folosit în secolul precedent de către al-Gahiz, cum că «Hristos nu poate fi primit ca Dumnezeu, prin singurul fapt

50. *Ibidem*. 51. A. A. Vasiliev, *op. cit.*, t. I, p. 405.

52. M. Allard, *op. cit.*, p. 387.

53. A. Armand, *op. cit.*, p. 424.

că nu a avut tață»⁵⁴. Al-Baquillani consacra vreo 30 de pagini pentru a respinge dogmele Trinității și Întrupării.

În această perioadă se remarcă și Abul Hasan al-Achari (873/4—935), care a publicat, în douăsprezece volume, un fel de «Sumă contra străinilor», îndreptată contra necredincioșilor și ereticilor, urmată de o respingere a brahmanilor, evreilor, creștinilor și zoroastrienilor⁵⁵. Lucrarea, ca și textul ei prescurtat, pe care îl redactase însuși al-Achari, s-au pierdut.

Către sfârșitul secolului al X-lea, secol șiiit al califatului de Bagdad, din partea musulmană se semnalează încă doi mutațiți care s-au remarcat prin scrierile lor de controversă: celebrul gramatic șiiit al-Rumani (m. 994), prin tratatul intitulat *Critica Trinității*, și filozoful al-Sigistani (m. 980), prin lucrarea *Unicitatea și multiplicitatea la esență și la persoane*⁵⁶.

În acest timp, din partea bizantinilor, lucrările de controversă religioasă sînt puține ca număr și de proporții reduse. Ca patriarh al Constantinopolului, Nicolae I Misticul pare să fi luat adesea poziție în predicile sale față de religia islamică. Se cunoaște o predică a sa ținută cu prilejul cuceririi Tesalonicului de către saracini, în anul 904⁵⁷. Putem menționa și *Scrisoarea polemică a lui «Aretas» către emirul din Damasc*. Într-un studiu cu privire la această scrisoare, istoricul Abel Armand susține că ea datează din anul 940⁵⁸. Autorul bizantin respingea aici invitația pe care un emir musulman o făcuse grecilor să se convertească la islamism, formulind totodată critici la adresa religiei creștine.

Tot acum — în prima jumătate a sec. al X-lea — putem aminti și scrisoarea împăratului Leon al VI-lea Înțeleptul către califul Omar (scrisoare a cărei autenticitate este îndoielnică), care avea ca scop să explice musulmanilor adevărurile creștinismului. Unii istorici o atribuie lui Leon Isaurul⁵⁹.

În a doua jumătate a sec. al X-lea, în Bizanț nu mai era un cler puternic gata să răspundă prompt arabilor care ar îndrăzni să se atingă de Biserică. Ca apologet, se remarcă acum Sfîntul Simion Metafrastul, care a apărat ocazional credința creștină contra musulmanilor. El a avut grijă să adune, ca mărturie a adevăratei ortodoxii, vieți de sfinți din epoci diferite și de stiluri diferite.

Este interesant de notat inițiativa curioasă luată în acest timp de împăratul Nichifor Focas, care încearcă să facă să se venereze ca martiri toți soldații care căzuseră în luptele contra arabilor. Dar în urma opoziției violente a patriarhului și a celorlalți episcopi, împăratul a trebuit să renunțe.

În acest timp, la arabi s-a dezvoltat o voluminoasă literatură pentru a stabili regulile «războiului sfînt». Sabia era socotită drept cheia cerului și a pămîntului și o noapte petrecută sub arme însemna mai mult decît două luni de post sau rugăciune. De aceea și Nichifor Focas a cerut clerului grec să venereze ca martiri pe soldații creștini căzuți în luptele contra musulmanilor⁶⁰.

54. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 7.

55. H. Pinard de la Boullaye, *L'Etude comparée des religions*, vol. I, Paris, 1929, p. 109.

56. M. Allard, *op. cit.*, p. 385.

57. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 550. În istoria Bisericii, el s-a distins și prin disputa purtată cu împăratul Leon al VI-lea Filozoful, în legătură cu problema celei de-a patra căsătorii, pe care voia s-o efectueze.

58. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 6.

59. A. Palmieri, *art. cit.*, din «Dict. de théol., cath.», t. III, 2, col. 1836.

60. G. E. von Grunebaum, *op. cit.*, p. 18

Intervalul de timp de la Vasile I Macedoneanul pînă la moartea împăratului Vasile al II-lea Bulgarohtonul poate fi considerat, pe drept cuvînt, ca perioada cea mai importantă a istoriei relațiilor dintre Bizanț și arabi.

În cadrul controverselor teologice dintre bizantini și arabi semnalăm un pamflet anonim îndreptat împotriva creștinilor și care datează din epoca dinastiei arabe a Abbasizilor. Pamfletul a fost descoperit în colecția de documente damaschine a muzeului de artă din Istanbul și se prezintă sub forma unui mic caiet incomplet, al cărui început lipsește. Acest fapt a împiedicat pe cercetători să cunoască titlul și autorul scrierii⁶¹. După opiniile celor mai mulți cercetători ea ar data din prima jumătate a secolului al X-lea.

Pamfletul despre care este vorba cuprinde trei părți distincte. Prima parte este consacrată respingerii diferitelor puncte ale învățaturii dogmatice creștine. A doua cuprinde o critică a unor moravuri ale creștinilor și a unora din practicile lor. În această parte sînt folosite numeroase citate, mai mult sau mai puțin exacte, din Sfînta Evanghelie și se termină prin respingerea obiecțiilor făcute de către creștini cu privire la ereziile islamice și cu privire la conduita profetului. Ultima parte este o apologie a profetului Islamului și un apel la «războiul sfînt». Dogma Trinității nu este respinsă într-un mod savant, ci prin argumente și obiecții obișnuite, autorul musulman sprijinindu-se în mare măsură pe texte scripturistice: citări evanghelice și biblice, ca și citări coranice⁶². Pamfletul constituie o mărturie prețioasă cu privire la discuțiile dintre creștini și musulmani în perioada de început a secolului al X-lea.

În secolul al XI-lea, Ortodoxia este silită să facă și mai mari eforturi pentru a se apăra atît împotriva religiei islamice cît și împotriva pretențiilor de supremație jurisdicțională ale papilor de la Roma. În acest secol a avut loc dureroasa schismă produsă în sinul Bisericii lui Hristos, precum și începutul primelor cruciade pentru eliberarea locurilor sfînte de sub stăpînirea musulmanilor. Imperiul și Biserica bizantină, începînd din a doua jumătate a acestui secol, sînt amenințate de un nou dușman din sinul religiei islamice prin expansiunea îngrijorătoare a turcilor selgiucizi⁶³. Biserica nu putea sta indiferentă nici în fața prigoanelor dezlănțuite împotriva creștinilor din Palestina, la începutul secolului, de către califul Hakem, care dorea să fie adorat în locul lui Dumnezeu de către creștini⁶⁴. Cu toate acestea, bizantinii au înțeles să-și împlinească misiunea de convertire a necreștinilor prin cuvînt și nu prin sabie; au polemizat cu musulmanii, dar nu au recurs la «războaie sfînte».

Ca apologet al religiei creștine contra musulmanilor apare la mijlocul acestui secol teologul Samonas din Gaza. Acesta, într-un dialog, expune unui musulman taina prefacerii elementelor Sfîntei Euharistii, *Διαλεξίς προς Ἀχμεδ τον Σαρακηνόν*⁶⁵.

61. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 1.

62. *Ibidem*, p. 3.

63. Aceștia ajung în scurt timp să-și impună stăpînirea asupra locurilor din Palestina, prin ocuparea Ierusalimului în anul 1078. Generalul turc Atzig, după ce a reușit să intre în Ierusalim, l-a jefuit și pusuit, dezlănțuind o aspră persecuție împotriva creștinilor.

64. «Nero egiptean» îl numește istoricul Schlumberger în *L'Épopée byzantine à la fin du X-e siècle*, Paris, 1900, t. II, p. 442 (A. A. Vasiliev, *op. cit.*, t. II, p. 23). În anul 1009 el ordonă distrugerea Bisericii Sfîntului Mormînt. Relicvele și odoarele bisericii fură jefuite, călugării exiliați, pelerinii persecutați. Din cauza marelui prigoane, creștinii terorizați alergară în masă în fața oficiilor musulmane, promițînd să renege credința și să se convertească la islamism. Istoricul arab Yahia din Antiohia declară că au fost puse «toate eforturile de a distruge însuși Sfîntul Mormînt și de a-l rade de pe fața pămîntului; ...îl sfărîmă aproape total și îl nimici». (Vezi A. A. Vasiliev, *op. cit.*, t. I., p. 412).

65. A. Palmieri, *art. cit.*, din *Dict. de théol. cath.*, vol. III, 2, col. 1836.

El se referă în special la necuviincioasa învățătură a saracinilor despre Sfânta Împărășanie, opera sa fiind în parte identică cu *Opusculul 22* al lui Teodor Abu-Kara⁶⁶.

Din partea arabilor, ca teolog apologet se remarcă Ibn Hazm (m. 1064), care, făcând o interpretare a Prologului Sfintei Evanghelii după Ioan (Ioan I, 1—4), a ajuns la o serie de teze absurde și contradictorii⁶⁷. Aceste concluzii el le-a tras cu scopul, probabil, de a combate învățătura creștină despre Sfânta Treime, învățătură care ar fi, după acest teolog, plină de contradicții, dacă se ține seama de cele relatate de *textul ioleanic*. Scriitor productiv, Ibn Hazm a alcătuit circa 400 de tomuri în vreo 80.000 de file. Opera sa principală este *Cartea soluțiilor decisive relativ la religii, secte și școli*. Pentru fiecare dintre sectele creștinismului el dădea un scurt rezumat istoric, dar destul de exact, despre originea și dogmele ei⁶⁸.

În prima jumătate a secolului al XII-lea, Eutimie Zigabenui cuprinse Islamul în opera sa *Panoplia dogmatică*, servindu-se pentru aceasta de izvoare anterioare.

În această perioadă, cînd la conducerea Imperiului era împăratul Alexios I Comneanu, mișcarea culturală luă un avînt deosebit. Însă, datorită frămîntărilor și neînțelegerilor religioase ce existau, Alexios s-a crezut îndreptățit să hotărască și în probleme de credință. Luă deci măsuri în această privință și una dintre ele a fost alcătuirea tratatului *Panoplia dogmatică* a lui Eutimie Zigabenui. Lucrarea aceasta este urmată de istorisirea unei dispute pe care autorul a avut-o la Metilene cu un arab. Această operă a fost tipărită în Editio princeps la Tîrgoviște în 1710, fiind omis din ea — de frica turcilor — capitolul îndreptat împotriva saracinilor. În acest capitol autorul tratează despre religia musulmană în chip dezvoltat, afirmînd despre Coran că este o culegere de 113 basme absurde⁶⁹.

Tot în această perioadă, ca apologeți bizantini s-au remarcat Eustațiu de Tesalonic, împăratul Manuil I Comneanu și Niceta Acominatu.

Eustațiu de Tesalonic și-a manifestat curajul față de împăratul Manuil I Comneanu, cînd acesta — către sfîrșitul vieții sale — a vrut să șteargă anatema contra θεός ολόσφουρος al lui Mahomed din ritualul jurămîntului și a cerut pentru aceasta semnătura sinodului⁷⁰.

În cea de-a doua jumătate a secolului, împăratul Manuil I Comneanu (1143—1180) a încercat să găsească o formulă pentru convertiții la Islam, prin care să li se permită a se reîntoarce la creștinism, fără să condamne în mod direct dumnezeul lui Mahomed⁷¹.

În lucrarea sa, Θησαυρος, Niceta Acominatu (1140—1220) se ocupă de religia agarenilor: Περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἀγαρηνῶν. În cărțile 17—22 ale principalei sale opere, el combate învățăturile false ale armenilor, bogomililor, pavlicienilor și saracinilor⁷².

În secolul al XIII-lea, teologul musulman al-Karafi susținea, între altele, în lucrările sale îndreptate împotriva creștinilor că profeții Vechiului Testament au făcut minuni echivalente cu acelea ale lui Hristos și că moravurile credincioșilor creștini sînt adesea în contradicție cu învățăturile evanghelice⁷³.

66. Karl Krumbacher, *Geschichte der Byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des Oströmischen Reiches*, München, 1897, p. 81.

67. G. E. von Grunbaum, *op. cit.*, p. 24.

68. H. Pinard de la Boullaye, *op. cit.*, vol. I, p. 109.

69. A. Palmieri, *art. cit.*, din «Dict. de théol. cath.», vol. III, 2, col. 1836.

70. H. G. Beck, *op. cit.*, p. 635.

71. *Ibidem*, p. 622.

72. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 92.

73. D. Sourdel, *op. cit.*, p. 5.

În secolul al XIV-lea, ca apologet musulman s-a remarcat Ibn-Taimiyya (m. 1328), care contestă natura divină a Domnului nostru Iisus Hristos și pune în discuție și dogma creștină cu privire la Întrupare, folosindu-se în acest scop de o serie de texte din Coran ⁷⁴.

Dintre bizantini, ca apologeți ai religiei creștine contra islamismului s-au distins de-a lungul acestui secol împărații Ioan al VI-lea Cantacuzino — în prima jumătate a secolului — și Manuil al II-lea Paleologul — în cea de a doua jumătate.

Ioan al VI-lea Cantacuzino a scris *Contra sectam mahometicam apologiae* IV și a numit Coranul o colecție a tuturor ereziilor: *σηναγαγών γὰρ σχεδόν πάσαν αίρεσιν* ⁷⁵. El a combătut în chip erudit și cucernic conținutul Coranului. Apologia sa contra religiei islamice a fost scrisă pentru prietenul său Achaemenides (cu numele de călugăr Meletie), care se convertise de la religia islamică. Ea se împarte în două secțiuni, de câte patru capitole, din care primele patru apără principalele învățături ale creștinismului contra Islamului, în timp ce restul arată părțile absurde ale Coranului și contradicțiile acestuia, folosind traducerea Coranului făcută de călugărul dominican Ricardus, pe care împăratul Manuil al II-lea a folosit-o probabil în ediția grecească a lui Demetrius Kydones ⁷⁶.

Manuil al II-lea — după remarcăa lui Krumbacher — a lăsat cea mai mare operă bizantină contra Islamului, în care a făcut o întinsă expunere critică a doctrinei teologice musulmane ⁷⁷. Intenția lui a fost și aceea de a pune la dispoziția celor interesați o prezentare completă a doctrinei musulmane. În redactarea acestei lucrări, «s-a renunțat la argumentarea scripturistică (deși era proprie și scumpă tradiției teologice și apologetice bizantine) și în parte la argumentul ad hominem și s-a folosit argumentarea rațională» ⁷⁸.

Această apologie a fost scrisă înainte de anul 1399 și este intitulată *Dialog cu un musulman*. Ea este alcătuită din 26 de dialoguri religioase, din care numai primele două au fost publicate în *Patrologia Greacă*, t. 156, col. 111—175. În acestea se tratează despre îngeri și despre sufletul omenesc, despre crearea lumii — cerul și pământul —, căderea lui Adam, judecata lui Hristos și paradisul lui Mahomed. Manuil al II-lea constată că «între învățătura creștină și cea mahomedană asupra creației, asupra căderii lui Adam și asupra vieții personajelor din Vechiul Testament nu sînt alte deosebiri decît aceea că în învățătura mahomedană există confuzii și inexactități, ca, de exemplu, înțelegerea păstrării viei în ceruri a lui Enoh, și Ilie pentru a putea arunca cojocul tuturor celor care trebuie să dobîndească paradisul — adepții lui Mahomed» ⁷⁹. În controversele III—IX el combate concepția despre rai în învățătura musulmană și opiniile unora dintre mahomedani că animalele ar avea suflet foarte apropiat de cel al oamenilor, dezbate problema despre Paraclet (I. XV, 26) și vorbește despre îndoială și credință, superioritatea lui Moise față de Mahomed, distincție dintre preceptele și sfaturile evanghelice etc. Controversa a X-a constituie un fel de introducere la dialogul despre hristologie și doctrina despre Sfînta Treime. Începînd cu al XI-lea dialog discuția se poartă asupra principalelor învățături ale creștinismului.

74. G. E. von Grunebaum, *op. cit.*, p. 23.

75. A. Palmieri, *art. cit.*, din «Dict. de théol. cath.», vol. III, 2, col. 1837.

76. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 106.

77. *Ibidem*, p. 111.

78. Ioan Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuil al II-lea Paleologul*, în «Ortodoxia», anul XIX (1967), nr. 1, p. 80.

79. *Ibidem*, p. 83.

mului: divinitatea Domnului nostru Iisus Hristos, taina Sfintei Treimi, Întrupare, cultul icoanelor, mîntuire, Sfinta Euharistie și prezența reală a Mîntuitorului etc.

Ultimul teolog bizantin care a compus o lucrare cu caracter apologetic față de musulmani a fost patriarhul Constantinopolului Ghenadie Scolarul, în secolul al XV-lea. Acesta a participat la sinodul de la Ferrara-Florența în scopul de a reface unitatea Bisericii dezbinată și de a obține un ajutor militar din Apus împotriva turcilor, care amenințau din ce în ce mai mult Constantinopolul. Acest teolog a apucat să trăiască și dezastrul din 1453, cînd, sub sultanul Mahomed al II-lea, turcii au cucerit glorioasa metropolă a Ortodoxiei, cunoscută în istorie și sub supranumele de «cea de-a doua Romă». În urma cuceririi Constantinopolului, Scolarul a devenit patriarh ecumenic și în această calitate, el a scris cunoscuta lucrare cu caracter apologetic, devenită carte simbolică a Bisericii Ortodoxe.

După cum ne informează însuși Ghenadie, el a avut trei convorbiri teologice cu Mahomed al II-lea. După convorbirea a II-a, sultanul a cerut să i se aștearnă pe hîrtie cit mai lămurit cele discutate și să-i fie trimise. Așa s-a făcut că patriarhul Ghenadie a compus în limba greacă lucrarea cu caracter apologetic intitulată: *Περὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων* (*Despre singura cale pentru mîntuirea oamenilor*). Aceasta este «o mică capodoperă de apologetică creștină»⁸⁰. Sultanul găsi această scriere prea lungă și prea complicată și de aceea ceru patriarhului Ghenadie să-i compună alta mai scurtă și mai ușor de înțeles. Ca urmare, patriarhul compuse o mică expunere a credinței creștine, împărțită, după numărul Sfinților Apostoli, în 12 articole. Mai tirziu, această lucrare a fost numită *Mărturisirea de credință a patriarhului Ghenadie* și, în ordine cronologică, ea a fost socotită cea dintîi scriere simbolică a Bisericii Ortodoxe. Ea a fost trimisă sultanului după ce patriarhul își dăduse demisia.

În expunerea învățăturii religiei creștine, Ghenadie Scolarul căuta să aplaneze conflictele cu musulmanii. De aceea, numea ipostazele dumnezeiești *Ἰδιώματα* — însușiri —, pentru a se evita impresia de triteism pe care dogma creștină a Sfintei Treimi o făcea musulmanilor⁸¹. Totuși lucrarea se încheie cu o parte polemică nepotrivită cu momentul istoric respectiv. S-a constatat însă că această parte nu este autentică, la fel cu alte opt capitole care au fost adăugate ulterior în scrierea sa⁸².

În această mărturisire de credință, Ghenadie Scolarul a căutat să expună simplu și clar învățăturile creștine respinse de musulmani. Apărînd, de pildă, învățătura creștină despre întruparea Fiului lui Dumnezeu, Scolarul arată că aceasta nu prezintă nici o contradicție. Apoi arată originea divină a legii evanghelice, care nu contrazice ci perfecționează legea scrisă dată lui Moise. Legea evanghelică a fost anunțată de către profeții Vechiului Testament, de către oracolele păgîne și de sibile. După ce declară că misterul întrupării a fost descoperit de Dumnezeu făcut om, Scolarul încearcă să arate și pe cale rațională că Trinitatea Persoanelor nu distruge nici unitatea, nici simplitatea Ființei divine⁸³.

Către sfîrșitul anului 1470, Ghenadie Scolarul a purtat discuții cu anumite pașe lurcești, care i-au pus întrebări privitoare la adevărurile de credință⁸⁴.

80. Diac. asistent Ioan Rămureanu, *Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*, în «Ortodoxia», anul VIII (1956), nr. 1, p. 93.

81. Prof. N. Chițescu, Pr. Prof. Isidor Tudoran și Pr. Prof. I. Petreună, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. I, București, 1958, p. 226.

82. *Ibidem*.

83. Martin Jugie, *Écrits apologétiques de Genade Scholarios*, în «Byzantion», Revue Internationale des Etudes Byzantines, t. V, fasc. I-a, 1930, p. 297.

84. *Ibidem*, p. 312—313.

După căderea Constantinopolului (1453), grecii nu se mai ocupară aproape deloc de polemică teologică cu musulmanii și cu cercetarea credințelor lor religioase. Nu se citează decît o scurtă expunere a credinței saracinilor, de Pachomios Roussanos, în secolul al XVI-lea, și alte cîteva scrieri⁸⁵. De altfel, căderea Constantinopolului a însemnat nu numai sfîrșitul Imperiului bizantin, ci și o grea lovitură dată Bisericii Ortodoxe. Ca și sub arabi, turcii au lăsat liber cultul ortodox, supunînd însă pe creștini unui regim de umilire și îngrădire religioasă. De aceea, pe drept cuvînt se poate spune că Biserica Ortodoxă din Răsărit a fost o «Biserică martiră». Atacată de eretici, arabi, turci și latini, Ortodoxia din Constantinopol a supraviețuit și a continuat să-și exercite mult timp influența ei binefăcătoare asupra creștinilor din țările devenite creștine ortodoxe. Și astfel, desființat ca centru politic, Constantinopol a continuat multă vreme să rămînă un important centru religios.

Controversa religioasă islamo-bizantină a scos în evidență caracterul pașnic al Ortodoxiei, care a înțeles să lupte împotriva necreștinilor cu arma cuvîntului și a convingerii. Vorbele care se șopteau în ultimele zile ale Constantinopolului: «Mai degrabă turbanul turcesc decît tiara» sau «Mai bine să cădem în miinile turcilor decît în cele ale francilor» au fost valabile pentru toate epocile⁸⁶.

Apărînd învățătura dreptei credințe, care trebuie să fie pusă în slujba credinciosului, teologii bizantini au înțeles în același timp că aproapele lor poate fi orice om chiar și un musulman. Acesta este principiul după care se conduc și căpeteniile Bisericilor Ortodoxe Autocefale de astăzi, fiind dispuse oricînd să-și unească eforturile cu cele ale reprezentanților tuturor religiilor, pentru binele omenirii și pentru a aduce, astfel, Dumnezeuului tuturor religiilor cel mai plăcut omagiu ce I se cuvine.

Doctorand MIHAIL POPESCU

PRIMELE TRADUCERI ROMÂNEȘTI ALE CĂRȚILOR DE RITUAL, SECOLELE XVI — XVIII.

(Studiu istoric, liturgic și lingvistic, partea a II-a)

2. Primele atestări ale limbii române în manuscrise

La început limba română a fost introdusă în biserică timid, căci era încă puternică tradiția slavonă, iar înlăturarea ei din cult însemna o «inovație». Ca dovezi de subestimare a limbii slavone pot fi citate textele interliniare, textele paralele slavon-române ca și cărțile religioase în care anumite părți apăreau redactate în românește, și anume: indicațiile tipiconale din cărțile de cult și unele cazani. Textele slavone cu traducere românească interliniară sînt scrierile care dispun textele celor două versiuni nu pe două coloane ci sînt împărțite într-un număr mare de porțiuni, fiecare fragment slavon fiind urmat de corespondentul său românesc; scindarea textului nu

85. A. Palmieri, *art. cit.*, din «Dict. de théol. cath.», vol. III, 2, col. 1837.

86. V. Laurent, *L'idée de la guerre sainte et la tradition byzantine*, Extras din «Revue historique du sud-est européen», XXII, Bucarest, 1946, p. 83.

se face pe versete și uneori nici chiar pe fraze sau propoziții. Textele sînt alcătuite din cîteva cuvinte, însoțite de traducerea românească³⁴.

În legătură cu aceste texte slavo-române cu traducere interliniară s-au emis păreri variate.

După Ștefan Ciobanu, aceste texte erau destinate pentru a fi folosite în școli la învățarea limbii slavone, în acest scop folosindu-se Psaltirea, Apostolul, Evanghelia³⁵.

Prin fragmentarea textelor, devenea mai lesnicioasă înțelegerea și adîncirea limbii slavone. Diferitele însemnări de pe scrierile bilingve dovedesc acest lucru³⁶.

Nicolae Iorga³⁷ și academicianul Alexandru Rosetti³⁸ sînt de părere că alăturarea textului românesc la cel slav a servit la justificarea versiunii românești, pentru a arăta că ea este canonică și nu cuprinde imixțiuni protestante. Iar P. P. Panaitescu credea că «scopul acestor texte bilingve apare evident, ele erau un ajutor pentru preoții care citeau în biserică în slavonește, deși nu înțelegeau această limbă, dar aveau în față o talmăcire, care le slujea de îndreptar și pe care o împărtășeau și auditoriuului neștiutor de carte»³⁹.

Mai acceptabilă socotim părerea lui Ștefan Ciobanu, în sensul că textele bilingve au fost folosite în învățămîntul bisericesc sau laic.

Despre manuscrisele mai sus amintite, Nicolae Iorga face mențiunea în «Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688» că «din Bistrița s-au dus la Muzeul din București 131 de manuscrise slavone și 30 slavo-române»⁴⁰.

Din Sfînta Scriptură s-au tradus mai întîi părțile cu o largă circulație și anume Psaltirea și Faptele Apostolilor. Dar cele mai vechi texte bisericești românești care ni s-au păstrat sînt cele patru manuscrise traduceri din limba slavonă: 1) Codicele Voronețean (cuprinzînd Faptele Apostolilor și trei epistole sobornicești); 2) Psaltirea Scheiană, 3) Psaltirea Voronețeană și 4) Psaltirea Hurmuzaki. La acestea Academicianul Alexandru Rosetti mai adaugă și Psaltirea și Catehismul Marțian. În legătură cu acest manuscris s-au emis diferite ipoteze; unii, ca N. Drăgan, Ovid Densușeanu, P. P. Panaitescu, datează manuscrisul din secolul al XVII-lea, ca fiind «o copie ... în grai rotacizant, după cel tipărit de Coresi (1561—1562) la Brașov»⁴¹.

Aceste manuscrise constituie monumente ale literaturii religioase românești care în situația în care ne-au parvenit, nu conțin nici predoslovii, nici epilogul, nici vreo altă însemnare care să permită datarea și localizarea lor altfel decît ipotetică, pe baza particularităților lingvistice, putîndu-se naște astfel o diversitate de păreri⁴².

Majoritatea cercetătorilor au fixat ca dată secolul al XV-lea (sau prima jumătate a secolului al XVI-lea) și au căzut unanim de acord că manuscrisele rotacizante maramureșene constituie un moment deosebit de important pentru limba și poporul nostru, pentru unitatea națională și spirituală a poporului, că limba noastră pentru prima dată a fost supusă încercărilor de a exprima tainele cugetului, că ele au însemnat un act de curaj (limba română înlocuia limba slavonă, considerată sfîntă) și au circulat pe toate teritoriile locuite de români.

34. Ion Gheție, *Cu privire la textele slavo-române cu traducere interliniară din sec. XVI-lea și XVII-lea* în rev. «Limba română», nr. 1, anul XVII, 1968, p. 75.

35. Ștefan Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1941, p. 40—54.

36. Ion Gheție, *op. cit.*, p. 75.

37. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești*, Ed. a II-a, București, 1925, p. 195.

38. Alex. Rosetti, *Istoria limbii Române din sec. al XIII-lea, pînă la începutul sec. al XVII-lea*, București, 1966, p. 352.

39. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 128.

40. Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 47.

41. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 39—40.

Particularitățile lingvistice relevante din aceste texte sînt următoarele :

Fenomenul rotacismului (trecerea lui *n* — în-*nr* — *r*, în cuvintele de origine latină : (bine — binre — bire ; lumină — luminră — lumiră).

— pronunția lui «*z*» ca «*dz*» : dzice, dzi.

— pronunția lui «*j*» ca «*g*» («*gi*») : gioc, gios.

— existența unor termeni maghiari, folosiți doar în nordul Transilvaniei (Maramureș).

— prezența unor cuvinte arhaice⁴² nemaiîntîlnite în alte regiuni ca :

— a cură «a cură», a cure «a curge» ;

— măscat «mare», mișel «sărman», tun «tunet»⁴³.

Pe baza acestor particularități s-a stabilit că au fost copiate în Maramureș întrucît graiul maramureșan păstrează pînă astăzi aceste trăsături și pentru că în Maramureș alături de români trăiau și unguri și ruteni și aici la începutul secolului al XIV-lea s-a manifestat o intensă viață politică și religioasă⁴⁴.

Dar dacă din punct de vedere al locului unde au apărut manuscrisele părerile coincid⁴⁵, în ceea ce privește datarea și cauzele apariției lor s-au formulat o diversitate de păreri, precum am și încercat să prezint, în paginile anterioare.

Manuscrisele pe care le păstrăm azi cu atîta sfințenie, ele fiind tezaure, care intră în patrimoniul culturii naționale, constituie copii după manuscrisele originale care nu ni s-au păstrat.

Undeva în Maramureș, un preot sau un călugăr⁴⁶ a tradus în limba română părțile principale ale Sfintei Scripturi : Evanghelia, Faptele Apostolilor și Psaltirea⁴⁷.

Aceste cărți erau destinate pentru lectura particulară și nu pentru citirea lor în biserică la anumite sărbători (textul Evangheliilor nefiind împărțit după citirile Evangheliilor la Duminici și sărbători ; Faptele Apostolilor fiind împărțite în «zaceale» fără indicația zilelor cînd se citesc⁴⁸ și erau folosite și pentru pregătirea preoților⁴⁹.

O explicație a situației că primele texte bisericești traduse în românește au fost cărți de lectură, de educare religioasă și nu cărți de cult pentru oficierea în biserică, constă în faptul că unele cărți destinate cîntării, din cauza ritmului și a necesităților cerute de glasurile melodiilor bisericești, era greu de tradus în românește textul slavon⁵⁰. Adaptarea alfabetului chirilic la sunetele limbii românești s-a făcut în minăs-

42. *Istoria Literaturii Române*, vol. cit., p. 298 ; Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *Limba noastră bisericească, factor de unitate națională și religioasă*, în «Mitropolia Ardealului», 1957, nr. 9—10, p. 663.

43. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. al XVI-lea și XVIII-lea traduse din slavonește*. Socec, Buc., 1916 ; și Nicolae Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, vol. I și II, București, 1899, 1900 ; și Rosetti-Cazacu, *Istoria limbii Române Literare*, vol. I. București, Ed. Științifică, 1961, p. 47—57.

44. Șt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi, 1938—1939*, capitolul textele maramureșene.

45. Numai N. Drăganu, pe baze grafice, consideră textele traducerii ale unui sas din părțile Bistriței, și I. Bianu credea că traducerile primelor noastre texte s-au făcut în Moldova în epoca lui Ștefan cel Mare, în minăstiri pentru instrucția teologică a călugărilor.

46. I. A. Candrea — *op. cit.* ; — propune ca loc al traducerilor fosta minăstire a Sf. Arhanghelii din Peri.

47. Sp. Cîndea, *Limba noastră veche bisericească* în «Mitropolia Ardealului» an. II, 1957, ur. 9—10, p. 663. 48. *Ibidem*. 49. *Ibidem*.

50. Dan Simonescu, *Problema limbii române literare și cărțile bisericești*, în «Studii Teologice», seria II, anul XIII, 1961, nr. 9—10, p. 522—565.

tiri de către «sărmani truditari adormiți în gropnițele minăstirilor ori sub cetinele cimitirelor de munte»⁵¹.

Textele românești traduse au fost scrise cu alfabet chirilic.

Alfabetul slavon adaptat limbii române formează un sistem de transcriere a sunetelor acestei limbi împrumutat din medio-bulgară și anume din sec. al XIV-lea⁵².

Ilie Bărbulescu admite ca punct de plecare sec. al XII-lea⁵³, iar Alexandru Rosetti sec. al XIII-lea⁵⁴, P. P. Panaitescu⁵⁵ nu acceptă aceste datări considerând că în veacurile al XIV-lea și al XV-lea nu se formase încă o tradiție pentru scrierea în limba română cu alfabetul chirilic. Adaptarea alfabetului chirilic la limba română s-a datorat dorinței permanente a credincioșilor români de a cunoaște Sfânta Evanghelie în limba lor. Dimitrie Cantemir în «*Descriptio Moldaviae*» vorbește de indemnul domnitorului Alexandru cel Bun (1400—1432) pentru cultura în limba națională și de poziția mitropolitului Teoctist (1452—1477) de a se pune sunetele limbii române pe litere chirilice.

Dintre părțile Sfintei Scripturi Psaltirea a fost prima carte care s-a tradus și s-a copiat mai des.

1. PSALTIREA SCHEIANĂ (catalogată sub nr. 449 în Biblioteca Academiei R.S.R.) cuprinde Psalmii lui David (I—CLI) și cântările adăugate la sfârșitul Psalmilor. Textul se încheie cu simbolul lui Atanasie (p. 525—530), manuscrisul cuprinzând în total 255 de coli, (ultima foaie nu s-a păstrat)⁵⁶. Titlurile Psalmilor și litera inițială a fiecărui psalm și a multor versete sînt scrise cu chinovari. Manuscrisul este copie și nu original, fapt dovedit de inadverențele fonetice precum și de omiterea unor silabe, cuvinte sau chiar versete, căci e foarte greu de crezut că cineva care traduce după originalul slavon să omită un cuvînt, două și mai multe, chiar versete întregi. Explicația constă în faptul că cel care copia din nebagare de seamă a sărit cite un rînd sau mai multe din modelul românesc⁵⁷.

Manuscrisul conține o criptogramă, în care este menționat un an al copierii sau al traducerii, dar literele cifre au fost transcrise deformat propunîndu-se din această cauză cinci lecturi (1482—1514, 1515, 1577 și 1585)⁵⁸. Autorul Psaltirii Scheiene silește topica și sintaxa limbii române («n-ai mere închisu» în loc de «nu m-ai închis»)⁵⁹, ținîndu-se prea aproape de originalul slavonesc.

2. — PSALTIREA VORONEȚEANĂ este o Psaltire slavo-română care se află în Biblioteca Academiei R.S.R. sub nr. 693. Textul este o copie după un alt manuscris și este făcută de un singur copist⁶⁰, după cum prezintă scrisoarea dreaptă, frumoasă, uniformă. Prezintă consecvent fenomenul rotacismului și metateza: ăr — și — ăl — în — ră — și — lă — sub influența slavă: brăbatu (1) și clăcă⁶¹.

Locul și timpul copierii nu se cunoaște.

51. M. Sadoveanu, *Limba povestirilor*, în «Limba română», nr. 3/1056, p. 9.

52. I. Bogdan, *De la cine și cînd au împrumutat românii alfabetul chirilic*, în «Omagiul lui Titu Maiorescu», Buc., 1909, p. 585—594.

53. I. Bărbulescu, *Fonetica alfabetului chirilic în textele române*, Buc., 1904.

54. Al. Rosetti, *Limba română în sec. al XIII-lea*, Buc., 1956.

55. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 61.

56. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, Socec, Buc., 1916, p. XV.

57. *Ibidem*, p. XXVIII.

58. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 522—565.

59. Al. Piru, *Literatură română veche*, Ed. a II-a, Buc., 1962, p. 54.

60. I. A. Candrea, *op. cit.*, p. XLIV.

61. *Ibidem*, p. XLV.

3. — PSALTIREA HURMUZAKI. Se găsește în Biblioteca Academiei R.S.R. sub nr. 3.077. Manuscrisul cuprinde traducerea în românește a Psalmilor lui David de la I al CL și o parte din titlul Psalmului CLI, cu scrisoare inegală, de aceeași mină. Această Psaltire este manuscrisul original, traducerea originală din slavonă în română.

I. A. Candrea argumentează această afirmație prin prezența în textul Psaltirii, în mijlocul propozițiilor, a unor termeni slavi, netraduși, a unor cuvinte slavone șterse și înlocuite cu cele românești⁶². Se păstrează, în text, fenomenul rotacismului, limba fiind mai puțin arhaică.

4. — CODICELE VORONEȚEAN SAU APOSTOLUL DE LA VORONEȚ care conține și trei Epistole sobornicești: una a Sfântului Apostol Iacob și două ale Sfântului Petru. Acest manuscris a fost descoperit în 1871 de Grigore Crețu și publicat în 1885 de Ioan Sbiera. Textul este tradus după model slavon, manuscrisul nefiind originalul traducerii ci o copie tîrzie. Codicele Voronețean prezintă fenomenul rotacismului în faze diferite.

Merită să menționăm părerea lui I. A. Candrea referitor la **E** (sunet apropiat de rr) care în Psaltirea Scheiană și în Codicele Voronețean este întrebuițat cu regularitate față de Psaltirea Voronețeană și Psaltirea Hurmuzaki unde este întrebuițat și înaintea unei consonante (abde, abgintu): «Faptul acesta de o importanță capitală dat fiind că nu mai găsim această particularitate în nici un alt text, ne îndreptățește să susținem că în una și aceeași regiune, ba chiar în una și aceeași minăstire probabil, se va fi făcut traducerea primitivă a Psalmilor și Apostolului. Numai niște diaci din aceeași școală și prin urmare din același loc și fără îndoială din aceeași epocă, puteau să întrebuițeze cu atîta regularitate o astfel de regularitate grafică, cu totul necunoscută aiurea»⁶³. Cele două texte mai sus amintite sînt anterioare Psaltirii lui Hurmuzaki. Codicele se citea în biserică (în ea se găsesc note tipiconale)⁶⁴.

O informație din 1532 arată că la acea dată exista în Moldova o traducere românească a Evangheliei și a Apostolului, pe care un doctor german Nicolae Pfluger avea de gînd să le tipărească⁶⁵.

La baza manuscrisului românesc și a Psaltirilor a stat o traducere românească după textul slavonesc făcute de un traducător cu un lexic foarte sărac (în total 1400 de cuvinte)⁶⁶. Pe baza analizei teologice s-a tras concluzia că în Psaltirea Scheiană și Codicele Voronețean nu se află nici un aspect de propagandă eterodoxă, toată fiind ortodoxă⁶⁷.

Manuscrisele maramureșene nu sînt singurele traduceri românești de cărți bisericești din limba slavonă, pentru că ulterior au mai fost descoperite de Nicolae Iorga, B. P. Hașdeu, Pr. Dr. Ciuhandu, N. Drăganu, etc., manuscrise românești sau slavo-române din sec. al XVI-lea și în alte regiuni ale țării.

Limba acestor texte și a textelor rotacizante se deosebește, fapt care a dus la emiterea părerii că încă din sec. al XVI-lea ar fi existat diferențieri dialectale în cadrul românei comune. Pe baza trăsăturilor fonetice române, filologii au fixat cinci regiuni dialectale: 1) Nordul Transilvaniei (Maramureșul); 2) Vestul Transilvaniei

62. I. A. Candrea, *op. cit.*, p. L.   63. *Ibidem*, p. LXXXVIII.

64. Al. Piru, *op. cit.*, p. 55.   65. *Ibidem*, p. 56.

66. I. A. Candrea, *op. cit.*, p. CVIII.

67. Pr. Prof. M. Șesan, *Introducerea limbii române în Biserică*, în «Mitropolia Ardealului», an. III, 1957, nr. 11—12, p. 818—833.

(teritoriul dintre Criș și Mureș); 3) Sudul Transilvaniei și Țara Românească; 4) Moldova și 5) Banatul⁶⁸.

Academicianul Alexandru Rosetti explică deosebirea din limba rotacizantă nu prin timp, ci prin spațiu (la texte contemporane se poate vorbi de diferențieri dialectale⁶⁹).

Aceste manuscrise cu limba lor greoaie, dar românească, au trezit gustul pentru citit în românește, au contribuit la trezirea conștiinței unității, limbii și poporului nostru și la formarea limbii literare. Textele maramureșene rotacizante constituie adevărate mărturii ale începuturilor scrise ale limbii române.

Primele manuscrise religioase românești cunoscute sub numele de «manuscrise maramureșene» sau «texte rotacizante maramureșene» au stat în atenția tuturor cercetătorilor istoriei limbii și literaturii române vechi, pentru valoarea lor monumentală, și s-a ajuns, în decursul zecilor de ani de cercetare atentă, la câteva concluzii interesante asupra originii acestor manuscrise.

Astfel, B. P. Hașdeu⁷⁰, bazat pe prezența apocrifelor în primele texte românești, crede că apariția lor s-ar datora propagandei bogomilice, care a contribuit la crearea și răspindirea legendelor apocrife; iar I. Sbiera⁷¹, consideră că textele vechi românești s-ar datora «paulicienilor» adică adepților ereziei din care a derivat bogomilismul. Concluziile acestea nu mai rezistă astăzi dovezilor zdrobitoare ale cercetătorilor care dovedesc că bogomilismul n-a jucat și nici n-a putut juca vreun rol în traducerea cărților religioase, căci apocrifele pe care le răspindea erau interzise de Biserică, totuși a contribuit la dezvoltarea literaturii slavo-române, circulând în țările române, cu mult înainte de a fi traduse în românește⁷².

O altă teorie care a avut mulți adepți este teoria lui Nicolae Iorga. Marele istoric și filolog acreditează părerea că începuturile scrisului românesc se datoresc husitismului (mișcare religioasă care în sec. al XIV-lea—XV-lea a frământat Europa Răsăriteană) și că deci propaganda husită ar fi determinat traducerea celor dintii cărți sfinte Psaltirea, Evanghelia, Faptele Apostolilor, în sec. al XV-lea, în Maramureș sau în vecinătatea lui. Și istoria Bisericii Ortodoxe a adoptat aceeași părere: «Cuprinși în aceeași arie culturală, de colorit slav, în chip firesc, românii nu se puteau sustrage îndemnurilor binevenite ale husitismului de a face înțeles credincioșilor cuvântul lui Dumnezeu, rostit pînă atunci în limba slavonă. În aceste împrejurări se iviră în întâia sau în a doua jumătate a veacului al XV-lea, cele dintii traduceri din Sfânta Scriptură, făcute de preoți sau călugări cunoscători de slavonie, și anume Sfânta Evanghelie, Faptele Apostolilor și Psaltirea⁷³.

Întîile texte s-au copiat în veacul al XV-lea în Maramureșul rotacizant⁷⁴. Și Pandele Olteanu în «Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie de Nord et le Maramureș» susține că ideile mișcării revoluționare husite s-au extins și dincolo de hotarele Cehiei, în Slovacia, Polonia, Ungaria, Țările Baltice, Germania, Moldova de Nord și trage concluzia: «Cette culture slave de rite oriental c'est conservée en suite avec l'appui officiel des Slaves orientaux. Muncaci, Uzhorod, Peri, Halici

68. Al. Rosetti — *Istoria limbii române*, p. 478—481, «Limba română», sec. al XVI-lea, Buc., 1931, p. 26, și Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 563.

69. Al. Rosetti, *Limba română sec. al XVI-lea*, Buc., 1931, — referitor la teoriile privind introducerea limbii române în Biserică.

70. B. P. Hașdeu, *Cuvente den bătrîni. Limba română vorbită, între 1550—1600*, I. Buc., 1878.

71. I. G. Sbiera, *Codicele Voroneșean*, Cernăuți, 1885.

72. P. P. Panaitescu, *Inceputurile și biruința scrisului în limba română*, Buc., 1965, p. 27.

73. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, Buc., 1975, p. 252. 74. *Ibidem*, p. 253.

deviennent des foyers de culture. Cette culture slave s'entensifient déterminés aussi les Roumains a l'avoir dans leur langue c'ette introduction de la langue roumaine, dans l'église a côté du slave, a contribuie aussi l'exemple du mouvement hussite, fourni toujours par les Slaves moraves»⁷⁵.

Pr. Prof. M. Şesan a ajuns la concluzia că în ştirile care s-au păstrat despre husiți se vorbeşte foarte puţin despre ei, iar ceea ce pomenesc ei înşişi despre sineşi, despre activitatea lor este foarte neprecis⁷⁶, şi că «primele începuturi ale scrierii româneşti s-au putut face numai dintr-un îndemn intern sufletesc, dintr-o necesitate adînc simţită a vieţii religioase, care cerea neapărat înveşmintarea cuvîntului dumnezeiesc în limba poporului»⁷⁷, şi propune ca loc al traducerilor Moldova, bazîndu-se pe condiţiile prielnice de dezvoltare economică, socială şi deci şi culturală.

G. Ghibănescu, trecînd în revistă teoriile referitoare la introducerea limbii române în biserică, condamnă pe cele care reduc la zero necesităţile interne şi pun accent pe influenţa externă, spunînd că: «Pentru a explica rostul începuturilor de carte românească, trebuie să ne cunoaştem evoluţia noastră internă, socială şi bisericească» şi că traducerea românească «izvorăşte din nevoile interne, morale şi religioase»⁷⁸.

Iar Ştefan Ciobanu spune că «este evident că în sec. al XV-lea poporul român a fost perfect pregătit pentru un început de literatură scrisă în limbă proprie. În sec. al XV-lea el dispunea de o clasă bine pregătită de cărturari» şi fixează ca loc al traducerilor Maramureşul⁷⁹.

Problema aceasta a stat şi în atenţia lui P. P. Panaitescu care stabileşte că Maramureşul de la sfîrşitul veacului al XV-lea este locul traducerilor, unde «Biserica, aflată sub influenţa unor puternici feudali locali, acţiunea pentru autonomie faţă de Episcopia ruteană, din Muncacs. Biserica nu mai avea de unde primi cărţi slave, datorită conflictului, s-a trecut la traducerea lor, aceasta fiind şi una din faptele prin care biserica locală îşi dovedea autonomia»⁸⁰.

În concluzie, teoriile prezentate mai sus se pot grupa astfel :

1. *Teorii ale influenţei externe :*

- a) Teoria husită : N. Iorga, Spiridon Cîndea⁸¹.
- b) Teoria lutherană : Ov. Densuşeanu, Al. Rosetti, S. Papacostea⁸².
- c) Teoria catolică : Ilie Bărbulescu.

2. *Teoria autohtonă :* Gh. Ghibănescu, Şt. Ciobanu, M. Şesan, P. P. Panaitescu, T. Palade⁸³.

Textele rotacizante au apărut din necesitatea internă, din nevoia de a se cunoaşte cuvîntul lui Dumnezeu în limba naţională, fapt care a fost favorizat şi de influenţele străine (husitism, luteranism) în sec. al XV-lea.

75. Pandele Olteanu, *Auz origines de la culture slave dans la Transylvanie de nord et de Maramureş*, în «Romano Slavica», I, 1958, p. 169—197.

76. M. Şesan, *Introducerea limbii române în Biserică*, în «Mitropolia Ardealului», an. II, 1957, nr. 11—12, p. 818—833.

77. Idem, *Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sfinţei Scripturi*, Cernăuţi, 1939.

78. Gh. Ghibănescu, *Inceputurile cărţii româneşti*, în «Viaţa creştină», Iaşi, 1920, p. 65—72.

79. Şt. Ciobanu, *Inceputurile scrisului în limba română*, Buc., 1941.

80. P. P. Panaitescu, în «Studii», XII, 1959, nr. 6, p. 135.

81. Sp. Cîndea, *Limba noastră veche bisericească ca factor de unitate naţională şi religioasă*, în «Mitropolia Ardealului», 1957, nr. 9—10.

82. S. Papacostea, în «Studii», XI, 1958, 4, p. 62.

83. T. Palade, *Cînd s-a scris întâi româneşte ?* în «Arhiva» XXVI, 1915.

3. Primele tipărituri românești

Secolul al XVI-lea a debutat în Țara Românească cu o cucerire epocală și anume folosirea tiparului, nu demult inventat de Gutenberg în Germania. Cel care a dat poporului nostru primele cărți tipărite a fost ieromonahul muntenegrean Macarie, care prin tipăriturile sale slavone inițiase deja o tradiție a tiparului, renumită și peste hotare prin arta sa. La noi, Macarie se pare că a activat la Mănăstirea Dealu, cititorită de Radu cel Mare, nu departe de Tirgoviște.

Meritul lui constă în faptul că a tipărit cele mai importante cărți de slujbă, necesare în Biserică: Liturghier (1508), Octoih (1510) și un Evangheliar (1512).

Chiar dacă tipăriturile erau redactate în slavona medio-bulgară și nu în slavona sîrbă, ele au stat în cinste încă două secole, contribuind la întărirea bisericii și la strîngerea poporului credincios în jurul aceluiași crez, în lupta împotriva năvălitorilor din afară.

În sec. al XVI-lea s-au tipărit primele cărți religioase în limba română, dar nu în Țara Românească, ci în Transilvania.

Centrul tipăriturilor, focarul lor, devine Transilvania unde se intensificase propaganda luterană, care milita pentru introducerea limbii naționale în Biserică. În 1543 Martin Luther a tradus Biblia în limba germană, iar reformatorii, spre a fi înțeleși, își scriau cărțile în limba poporului.

În 1559, Hans Begner, judele Brașovului, a pus să se citească, în biserică, Catehismul, care fusese tradus în românește și tipărit în 1544, la Sibiu, de Filip Moldoveanu zis și Maler sau Pictorul⁸⁴.

«Catehismul lutheran» este prima carte românească tipărită și reimprimată de Diaconul Coresi, probabil în 1559. Deși nu ni s-a păstrat nici un exemplar, în socotelile Sibiului (Rechnungen aus dem Archiv von Hermanstadt und der sachsichen Nation, I 1880, p. 195) se menționează că un oarecare magister Philippus (Philippus Pictor, Filip Maler) a primit suma de 2 florini pentru tipărirea unui catehism valah⁸⁵, iar pastorul Adalbert Wurmloch din Bistrița, într-o scrisoare din 1546 către Ioan Hesus din Breslau, anunța apariția catehismului specificînd și caracterele («sîrbești» adică chirilice)⁸⁶.

1. — TRADUCERILE TIPĂRITE DE CORESI

În a doua jumătate a sec. al XVI-lea activitatea tipografică se înteește din nevoia de a avea cărți necesare serviciului religios.

Intrucît tipografia de la Tirgoviște al lui Dimitrie Liubavici nu putea satisface cerințele tot mai sporite, domnitorii Țării Românești și Moldovei s-au adresat Brașovului, care devenise un important centru de legături economice și culturale între cele trei țări și unde în 1535 exista o tipografie (vezi fig. 2) și din 1546 Johannes Benkner întemeiase prima fabrică de hirtie.

Sufletul acestei activități tipografice a fost Diaconul Coresi, care-și făcuse ucenicia în tipografia vestitului Dimitrie Liubavici. El continuă și desăvîrșește o mișcare care ne-a dat cele dintii cărți românești. Prin activitatea lui s-a făcut un pas înainte în introducerea limbii române în Biserică.

Este necesar să menționăm că diaconul Coresi nu a tipărit numai cărți bisericești în limba română ci și în limba tradițională slavonă.

84. P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 122.

85. Al. Piru, *op. cit.*, p. 56.

86. *Idem*, p. 57.

Astfel, numele lui este menționat pentru prima dată în epilogul unui Octoih slavon, apărut la Brașov în 1557, comandat de Pătrașcu Voievod, domnitorul Țării Românești și Alexandru Lăpușneanu, domnitorul Moldovei. Alături de Coresi este invitat ca meșter tipograf un Oprea Logofătul, fost ucenic al lui Dimitrie Liubavici⁸⁷.

Întrucât din activitatea lui Coresi pe noi ne interesează contribuția lui la introducerea limbii române în Biserică, vom trece în revistă succint cărțile tipărite în limba slavonă și vom insista asupra tipăriturilor românești.

Între 1557—1558 a lucrat la tipărirea unui Triod-Penticostar slavon. Celelalte tipărituri slavonești ale lui Coresi sînt: Evangheliar slavon 1562 (reeditat în 1563 de Călin diacul), Sbornic slavonesc în două părți (1574—1575), tipărit sub oblăduirea lui Alexandru Voievod și Mitropolitul Eftimie al Țării Românești, Psaltirea slavonă 1577, Triod slavon (1578), Evangheliar slavon 1579, tipărit de Coresi împreună cu Mănăilă, Sbornic slavon din porunca «marelui voievod Batăr Cristov»⁸⁸ sau Mineiul cel Mic (1580) tipărit la Sas Sebeș, Evangheliar slavonesc pentru mitropolitul Ghenadie al Ardealului (1583) tipărit de Coresi și Mănăilă.

Tot Coresi a tipărit și cărți bisericești bilingve (slavo-române) pentru a inspira mai multă încredere ortodocșilor, pentru a le arăta că nu s-a îndepărtat de tradiția Bisericii Ortodoxe (de pildă Psaltirea slavo-română din 1577).

Cărțile mai sus enumerate Coresi le-a tipărit după 1559, cînd fusese chemat de judele Brașovului, Johannes Benkner, care era angrenat în propagarea ideilor reformei lui Luther. Coresi și-a confecționat slove chirilice proprii cu ajutorul cărora a început să tipărească cărțile slavonești și românești din porunca judeului. Cărțile românești s-au tipărit din dorința de a înzestra Biserica cu toate cărțile necesare.

«Începînd să tipărească românește, el și colaboratorii săi au avut în față o sarcină grea. Traducerea cărților bisericești din slavonă este o muncă dificilă și cu primejdie de a greși, aceasta ar fi adus o mare întîrziere lucrului în tipografie. Ei știau că în Maramureș, în Transilvania de sud, chiar în biserica Scheilor Brașovului, apoi în Țara Românească și în Moldova, se află astfel de tălmăciri în manuscris... toate aceste texte românești centralizate la tipografia lui Coresi din Brașov nu aveau o limbă unitară, păstrau formele dialectale ale regiunilor în care fuseseră traduse, care nu puteau fi folosite așa cum erau pentru o operă de răspîndire a cărții în limba poporului destinată tuturor românilor»⁸⁹.

Coresi, conștient de misiunea sa, de a răspîndi cuvîntul lui Dumnezeu în limba poporului, o limbă care să fie înțeleasă de toți, a corectat (a modificat) limba manuscriselor românești. Toate acestea sînt dovezi ale preocupării lui pentru o limbă literară.

Diaconul Coresi a tipărit cărți bisericești pentru clerici și pentru cîntăreți.

În 1561, la Brașov, Coresi a tipărit «Tetraevanghelul românesc», după un prototip slavo-român, avînd ca ajutor pe Tudor Diacul și în prefața căreia se poate citi: «...în zilele mării lui Ianăș crai (Ion Sigismund Szapolyai), eu jupînul Hanăș Begner de în Brașov am avut jeianie pe întru sfintele cărți creștinești tetraevanghel și am scris aceste sfinte cărți de învățătură, să fie popilor românești să înțeleagă, să înțețe rumânii cine-s creștini, cen grăiește ș Sfintul Pavel Apostolu către Corinteni 14 capete; în sfînta biserică mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelese în limbă străină»⁹⁰.

87. *Ibidem*, p. 58.

88. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 308.

89. *Ibidem*.

90. Al. Piru, *op. cit.*, p. 59.

Evangelheliarul înfățișează multe trăsături comune cu textele rotacizante, cuprinzând multe arhaisme și respectând fidel textul.

Traducătorii au evitat să se numească, spre a preîntîmpina acuzațiile din partea celor care apărau autoritatea limbii slavone. S-ar putea să fi fost tradus chiar de tipografi⁹¹.

Tetraevangelheliarul lui Coresi este din punct de vedere literar un monument foarte important, dar din punctul de vedere al Bisericii el nu a avut Linecuvîntarea și a fost folosit de preoții ardeleni avînd circulație restrînsă.

După Tetraevanghel s-a tipărit «Lucrul apostolesc» (1563), «Praxiul» sau «Faptele Apostolilor», folosindu-se ca model traducerea rotacizantă cuprinsă în Codicele Voronețean.

Din compararea a două fragmente, luate la întîmplare se poate observa încercarea lui Coresi de a moderniza limba, prin înlăturarea rotacismului și a regionalismelor — totul în vederea înțelegerii textului de către toți românii.

Codicele Voronețean

«Că gice neștiîndre, cu credință ai, iar eu lucru amu, arată-mi credința ta di în lucrurile tale, și eu voiu arăta ție di în lucrurile mele credința mea».

Lucrul Apostolesc — 1563

«Că zice neștine: tu credință ai, și eu lucru am, arată-mi credința ta de lucrul tău, și eu ție arăta-voi credința mea de lucrul meu».

Dar nu întotdeauna Coresi reușește să dea textului un înțeles, urmărind îndeaproape modelul, ca în fragmentul de mai jos: «Ce ședea un june în nume Evtih lină ocnă, somnuos cu somnu adincat, grăia Pavel de multe, plecă-se de somn și căzu de la al treilea acoperimint jos și-l luară el mort»⁹².

Sub îngrijirea lui Coresi a apărut la Brașov în 1564 o mare carte românească Tîlcu Evangheliilor, adică Cazania, carte bisericească importantă prin cuvintele ei de înțeleaptă învățătură creștină (dar care se va citi în românește începînd de la mitropolitul Varlaam al Moldovei)⁹³ urmat de anexa sa Molitvelnicul — cartea cea mai trebuincioasă preotului ortodox.

Molitvelnicul cuprinde slujba cununiei și a botezului, suprimînd mirul, apa sfințită, luminările, ca urmare a faptului că a fost tradus după Agenda Lutherană în limba maghiară a lui Gaspar Heltai.

În locul celor suprimate din textul slavonesc, introduce unele rugăciuni ortodoxe, traduse din slavonă.

Motivarea cărții se găsește în rîndurile: «Rumânește am scris acest Molitvenic, cum să înțeleagă și popa ce zice însuși, și oamenii ce ascultă, că alte limbi înțeleg. Și Dumnezeu așa a fost lăsat și prorocilor și Apostolilor să grăiască în limbi cum înțeleg oamenii... și Pavelu, Apostolu la Corintu, 155, cum «mai bine în beaserică cinci cuvinte a grăi cu înțeles să învețe și alalți, decît un tunerescu de cuvinte în limba strîină». Și incheie astfel: «Frații mei popi, cu bun înțeles și mare frică și cinste pomeniți numele Domnului, nu boscorodiți, că va bate voi Domnul».

91. Tit Simedrea, *Evangelhia — Carte liturgică în limba română*, în «B.O.R.», 1958, nr. 12, p. 1112.

92. Al. Piru, *op. cit.*, p. 59.

93. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Cărți de cult tipărite între 1948—1968*, în «Studii Teologice» nr. 1—2, 1968.

Potrivit acestor două cărți întreg cultul ortodox a fost redus la predică, rugăciuni, cântarea psalmilor și cuminicătură⁹⁴.

În tilcul evangheliilor se găsesc pasaje în conformitate cu atacurile reformate împotriva cultului sfinților, a înzestrării minăstirilor, a cinstirii icoanelor, dar și pasaje în contradicție cu învățătura calvină și luterană, și anume citate din operele Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe (Chiril, Ioan Gură de Aur și alții), cuvinte pentru apărarea postului desființat și combătut de reformă⁹⁵.

În 1570, la comanda episcopului calvin Pavel Tordași, urmașul lui Gheorghe de Sîngeorz, s-a tipărit la Brașov un «Liturghier», cea mai importantă carte de ritual, care prezintă oficiul Sfintei Liturghii și la tipărirea căruia a consimțit însuși principele Ardealului Ioan Sigismund.

Din punct de vedere religios, Liturghierul lui Coresi a fost cea dintâi carte care a dat posibilitate preoților ortodocși români, să săvîrșească Sfînta Liturghie, în limba română.

Săvîrșirea acestei sfînte slujbe în românește a fost în timpul acela un eveniment de proporții cu adevărat importante. Poporul credincios a fost cuprins, desigur, de o mare bucurie și în același timp de o mare încredere în puterile sale și în valoarea limbii vorbite, atunci cînd a văzut că «prosteasca limbă rumânească» exprimă adevărurile mîntuitoare de suflete, adevărurile de credință descoperite de Iisus Hristos.

Pentru prima dată credincioșii au putut înțelege, după secole, Sfînta Liturghie. Liturghierul este destinat exclusiv preotului și numai pentru a fi întrebuințat în Biserică; «nu este Cazanie sau istorie Sfînta Liturghie, ci tocmai însuși dumnezeiești și de Duhul Sfînt suflate cuvinte», cum observa monahul moldovean Evloghie, în nota de la sfîrșitul Liturghierului de Iași⁹⁶.

Liturghierul lui Coresi cuprinde numai Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur și începe cu rînduiala diaconstvelor.

Cartea s-a răspîndit foarte repede, căci episcopul Pavel Tordași convoca toți preoții în sinod la Cluj, de 1 ianuarie 1571 și-i obliga să aducă fiecare bani de cheltuielă și anume «un florin cu care să plătească Psaltirea și 32 dinari, cu care să-și cumpere Liturghia»⁹⁷.

Liturghierul atribuit lui Coresi a fost găsit de Profesorul Nicolae Sulică în biblioteca bisericii Sfîntul Nicolae din Brașov și este considerat unicat fiind carte de o imensă valoare. Cărții descoperită de Profesorul Nicolae Sulică îi lipsește sfîrșitul, lipsesc deci și datele despre tipograf, locul tipăririi și motivația, care de obicei sînt cuprinse în epilog. Autorul cărții este socotit Coresi de către N. Sulică pe baza comparației cu Psaltirea lui Coresi. Cele două cărți au același format, tipărite în două culori, aproape același număr de rînduri, cu aceleași inițiale, au aceeași calitate de hîrtie (cu același filigran) aceeași ortografie, limba are aceeași factură și suferă aceleași oscilații⁹⁸.

Tot lui Coresi îi atribuie Liturghierul și N. Cartoian, Ioan Bianu, Dan Simonescu și N. Drăgan. În schimb Profesorul Gh. Șerban Cornilă nu admite această părere sub

94. Pr. Dr. Sp. Cîndea, *Primul Liturghier românesc tipărit*, în «Mitropolia Ardealului», 1959, nr. 9—10, p. 725. 95. *Istoria Literaturii Române*, I, București, 1964, p. 310.

96. Pr. Prof. Dr. P. Vintîlescu, *Cartea numită Liturghier*, în «Studii Teologice», anul XI, 1959, nr. 9—10.

97. Sp. Cîndea, *Primul liturghier tipărit*, în «Mitropolia Ardealului», 1959, nr. 9—10, p. 731.

98. Prof. N. Sulică, *O nouă publicație românească din sec. XVI, Liturghierul diaconului Coresi*, tipărit la Brașov 1570, 1927, p. 10—11.

motivul că dacă argumentele istorice susțin părerea mai sus enunțată, cele filologice n-o susțin.

Profesorul Cornilă a comparat limba Liturghierului în discuție cu un text manuscris de Liturghier, cel al popii Ioan din Suiug din sec. al XVI-lea și a tras concluzia că în general, limba textului coresiian este mai evoluată față de cea a Liturghierului popii din Suiug.

Astfel: tratamentul lui «d» și al lui «g»—«z» și «g» ca «z» și «j» la Coresi (zi, joi) și «z» și «g» ca «dz» și «gi» ca Popa Ioan din Suiug (dzi, gioi) și păstrarea unor forme arhaice: mînu, mînule.

Profesorul N. Sulică comparînd texte de Psalmi din Liturghie cu textele aceluiași Psalmi din Psaltiri (1570—1577), trage concluzia că limba Liturghierului este mai evoluată ca a Psaltirilor, în special în sintaxă și lexic, și atribuie cartea urmașilor lui Coresi, chiar fiului acestuia, Șerban.

Spiridon Cîndea îl combate pe Șerban Cornilă cu o serie de argumente istorice și documentare, arătînd că deosebirile dintre limba Psaltirilor și cea a Liturghierului se explică prin următoarele: la tipărirea Psaltirii, Coresi a avut la îndemînă manuscrise mai vechi (Psaltirea Scheiană, Voronețeană, Hurmuzaki), în schimb pentru Liturghier nu a avut nici un model; că textul liturghierului era destinat în mod special și aproape exclusiv clericilor, spre deosebire de Psaltire, a cărei traducere era reclamată de necesitățile sufletești particulare ale credincioșilor, și că Liturghierul nemaifiind tradus, cel al lui Coresi constituie o traducere din limba slavă (făcută în sec. al XVI-lea și nu al XV-lea și că deci astfel se explică limba mai evoluată a Liturghierului.

În timp ce Liturghierul slavon (1508) al lui Macarie începe cu «Povățuirea către preot a Sfintului Vasile cel Mare» cuprinzînd îndrumări de ordin spiritual-moral, date preotului, Liturghierul lui Coresi nu are această parte «Povățuiri», iar «tocmeala» sau rînduiala lui Coresi este traducerea textuală a Rînduieiîi tipiconale, dată de Patriarhul Filotei sub denumirea de Diataxă sau Rînduiala lui Filotei.

Liturghierul începe cu arătarea obligațiilor generale ale preotului de a se pregăti trupește și sufletește pentru săvîrșirea Sfintei Liturghii, eliminînd rugăciunile de început. Atrage atenția un adaos interesant — după injunghierea în formă de cruce a Agnețului și întoarcerea lui cu fața în sus, adică cu partea care are cruce, se spune:

«Și să lu întoarcî cu cea parte ce are cruce, numai de va fi cald și cu aburul, atunce să zaci cu dosul în susu dreptu să nu faci dedesubtu udătură». Lipsește formula de binecuvîntare a amestecului de apă cu vin, există însă invitația diaconului către preot: «Blagosloveaște părinte și să primească pe acealea blagosloveaneie».

Liturghierul lui Coresi are doar atît din cuvintele care se rostesc astăzi la așezarea miridei pe Sfîntul Disc: «să o puie ia de-a stînga Sf(i)nteei pâine». Scoaterea primelor două miride — pentru pomenirea Sfintei Cruci și a «cereștilor țării fără trupare», în special pomenirea Sfintei Cruci nu se întilnește în liturghierele românești și nici în manuscrisele vechi grecești și slavone și nici în liturghierele altor popoare ortodoxe. Din Liturghierul lui Coresi lipsește cu totul mirida măriților Prooroci Moise și Aron; lipsește Mirida pentru pomenirea autorului a cărui Liturghie se săvîrșește în ziua respectivă. Numărul Sfinților pomeniți este mai mic decît în liturghierele de azi. Dintre Sfinții Prooroci este pomenit doar Ioan Botezătorul, iar dintre Apostoli nu e pomenit niciunul. În schimb are în plus față de Liturghierele de azi pomenirea celor doi sfinți naționali sirbi Sava și Simeon (pomenire întilnită doar în

Liturghiarele tipărite la Veneția și în Țara Românească, pentru uzul sirbilor și românilor).

Se indică foarte vag și imprecis locul unde trebuie așezate pe Sfântul Disc miridele celor 9 cete. Lipsește pomenirea generală a morților, avînd în plus dreptul diaconului de a proscomidă. Lipsește și otpustul (formula de încheiere).

În felul acesta, cartea lui Coresi — Liturghierul constituie un prețios document al timpurilor îndepărtate atestînd forme și elemente specifice acelor timpuri.

Episcopul Pavel Tordași i-a comandat lui Coresi și o Psaltire pe care acesta a tipărit-o în 1570. Ea este operă religioasă cu un caracter literar mai pronunțat și care a dat naștere la primele scrieri poetice, la noi. Cu șapte ani mai tîrziu (1577) s-a tipărit o Psaltire slavo-română care a fost descoperită de Alexandru Odobescu, la mînăstirea Bistrița, din Oltenia. Cartea a fost tradusă prin intermediul Psaltirii Scheiene, traducerea românească urmînd îndeaproape textului slav, pe versete, pentru folosul preoților și grămăticilor «căci mai de folos este să spui în Biserică, cîteva cuvinte înțelese decît sute neînțelese»⁹⁹. Se cunosc din această Psaltire două exemplare, ambele incomplete¹⁰⁰. Totuși, Psaltirea lui Coresi nu a fost copiată de pe Psaltirea Scheieană căci lipsesc cuvinte din cea din urmă, care se găsesc în Coresi¹⁰¹ și nici Psaltirea Scheieană nu a fost copiată după cea a lui Coresi, căci cele două Psaltiri nu corespund. Psaltirea lui Coresi prezintă omisiuni¹⁰²:

Psaltirea lui Coresi

Ps. VI, 10: «Că auzi Domnului rugăciune me, Domnului ruga me priimi».

Ps. X, 2: «Gătiră săgete în cucurî să săgete întru întunerecu».

Psaltirea Scheieană

Ps. VI, 10: «Auzi Domnul ruga mie priimi».

Ps. X, 2: «Gotoviră săgete întru întunerecu».

Cele două Psaltiri: cea din 1570 și cea din 1577 sînt identice, afară de mici deosebiri care se explică prin faptul că autorul recopiînd textul din 1570 pentru a intercala versiunea slavonă, a îndreptat formele care se păreau greșite¹⁰³.

Tit Simedrea este de părere că Apostolul și Psaltirea tipărite de Coresi la Brașov între 1563—1590: «nu sînt traduceri noi, ci numai niște vechi întoarceri din slavonește pe românește, făcute în sec. al XV-lea poate la mînăstirea Peri din Maramureș, drese și potrivite după graiul vorbit în vremea lui Coresi în sudul Ardealului și în Țara Românească»¹⁰⁴.

Evanghelia cu învățătură (Cazania) a fost tipărită de Coresi în 1581, cu cheltuiala judeului Brașovului Luca Hrischel, fără nici una din învățăturile calvine ale celei din 1564. De data aceasta Coresi a dat românilor o carte pur ortodoxă, care cuprinde omiliile asupra textelor Evangheliei, alcătuite de patriarhul de la Bizanț Ioan Caleca. *Evanghelia cu învățătură* este tradusă după un text slavonesc găsit în Țara Românească și procurat de Mitropolitul Serafim al Ungrovlahiei, căci așa cum spune editorul: «În multe părți am întreat pînă o am aflat în Țara Românească, la Arhiman-

99. I. A. Candrea, *op. cit.*, p. 6.

100. Pr. Prof. Dr. Vintilescu, *Cartea numită Liturghier*, în «Studii Teologice», anul XI, 1959, nr. 9—10.

101. I. A. Candrea, *op. cit.*, p. LXXVII.

102. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheieană comparată cu celelalte Psaltiri din sec. XVI—XVII, traduse din slavă*, București, 1915, p. LXVII.

103. *Ibidem*.

104. Tit Simedrea, *Evanghelia — Carte liturgică în limba română*, «B.O.R.», 1958, nr. 12, p. 1113.

dritul Serafim, în cetate în Tîrgoviște... și cu multă rugăciune cerșut-am de la Sfinția sa și mi-o au tremis»¹⁰⁵. Cazană a fost scoasă «de în cartea sirbească pre limba rumânească împreună și cu preuții de la besereca Scheailor de lingă cetatea Brașovului, aume Popa Iane și Popa Mihai»¹⁰⁶. La Brașov s-a citit mai întii românește Evanghelia și Apostolul, aici s-au rostit Crezul și Tatăl nostru și aici s-au ținut cele dintii predici românești, în care se talmăceau evangheliile¹⁰⁷.

Din compararea textelor rotacizante cu tipăriturile coresiene constatăm un progres simțitor. Diaconul Coresi a avut intuiția unei exprimări mai îngrijite, mai clare; el a fost călăuzit de ideea că românii pot să aibă cărți tipărite în limba lor și că toți trebuie să înțeleagă cuvîntul lui Dumnezeu. În vederea îndeplinirii acestor necesități stringente, Coresi a tipărit cărți în limba română, în care, în loc de termeni regionali și arhaici ca: Sfântu tore, cirescu, prunc, gerure, arină; întilnim termeni generali: besearcă, fișcui, copil, valure, nisip.

S-a îmbogățit și lexicul față de manuscrisele maramureșene. Pentru prima dată cu Coresi s-a început preocuparea pentru limba românească. «Cărțile românești de Coresi au desigur greșeli, dar ele reprezintă un început: începutul scrierii într-o limbă destinată tuturor românilor, care urma să se impună ca limbă literară cu ajutorul difuzării prin tipar. Această limbă era graiul românesc din sudul Transilvaniei și din nordul Țării Românești¹⁰⁸.

Dacă limba lui Coresi nu este întotdeauna clară, păstrînd încă numeroși termeni (în special tehnici), dacă fraza lui este uneori greoaie păstrînd topica originalelor străine, trebuie să avem în vedere că este vorba de un început, că: «nici limba românească n-a fost pregătită în acel timp pentru a putea reda cu cuvinte potrivite ideile din cărțile sfinte»¹⁰⁹, dar că ele au deschis calea unor traduceri mai bune.

Limba lui Coresi este o oglindă a limbii vorbite în sec. al XVI-lea, dar nu e vorba de limba textelor traduse ci de limba prefețelor și a epilogurilor «unde vorbește cu mintea și gura sa»¹¹⁰. Un singur exemplu din prefața «Evangheliei cu învățătură» este concludent: «Drept a noastră spăsenie întru aii de apoi vru să se întrupească, și chip de trup de om spre el luă și pre pămînt vru să viețuiască. Învăța pe noi cu bunî înțelepție cale spăseniei, și să ne întoarcă de întunerec către lumini»¹¹¹.

Limba tipăriturilor lui Coresi este rezultatul muncii colective a mai multor generații. Diaconul Coresi efectuează «procesul de transformare dialectală a vechilor traduceri rotacizante importate din părțile Maramureșului și Moldovei»¹¹².

Referindu-se la tipăriturile coresiene, N. Iorga plin de admirație scrie: «Prin ele mai mult decît prin vechile manuscrise care circulau greu și se copiau puțin, nede-săvîrșit, s-a întemeiat o viață literară comună a tuturor românilor. Prin ele, aceste cărțuții urite, păstrate astăzi în puține exemplare, ferfenițoase, prin găurile cărora se plimbă cariul, s-a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde ceea ce va da formă gîndului și simțirii generațiilor care vor urma: limba literară».

Pînă la sfîrșitul sec. al XVI-lea se tipăriseră toate cărțile de ritual în afară de cărțile de cîntări: Octoihul, Triodul, Penticostarul și Mineele. S-ar putea da următoarele explicații: 1. Fiindcă traducerea lor impunea traducătorilor grija de a păstra

105. *Istoria Literaturii Române*, vol. I, București, 1964, p. 312, Ed. Acad. R.P.R.

106. *Ibidem*.

107. Pr. Dr. Spiridon Cîndea, *Primul Liturghier tipărit*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 9-10, p. 726.

108. *Istoria Literaturii Române*, vol. I, p. 308.

109. Dr. Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești*, — Studiu istoric și liturgic, Blaj, 1914, p. 117.

110. *Ibidem*, p. 117.

111. B.R.V., vol. I, p. 89.

112. Nicolae Sulică, *Minunata cetate a Brașovului*, 1943, p. 10.

ritmul frazei, pentru ca textul să poată fi cîntat și 2. Pentru că aceste cărți de cîntări pentru strană aveau o utilitate limitată, fiind folosite doar în biserică.

Cartea românească din a doua jumătate a secolului este încadrată în tradiția cea veche, slavonă și este opera a mai multor factori sociali-politici românești și energiei românești, în frunte cu Coresi. În timpul acestui sfîrșit de veac singurul lucru încuviințat a fost introducerea progresivă a limbii române în cultul Bisericii noastre ortodoxe în locul slavonei¹¹³. În sensul acesta încercarea și reușita de a introduce limba poporului în cultul Bisericii poate fi socotită o inițiativă a Bisericii noastre ortodoxe, căci, «influențele externe explicau de multe ori pentru ce literatura noastră a luat anume direcții, dar dezvoltarea ei urmează din sine: riul crește prin apele ce se varsă în el, prin afluenții lui, creșterea unei literaturi o fac scriitorii ei însemnați, bărbații și mari»¹¹⁴.

Legăturile tipografiei lui Coresi cu Țara Românească au fost neîntrerupte, atît cu domnitorii cît și cu mitropoliții Ungrovlahiei de la Tîrgoviște, cărora le-a dedicat multe din cărțile tipărite fie în românește, fie în slavonă purtînd stema Țării Românești (astfel «Întrebarea creștinească» este dedicată mitropolitului Efreim din Tîrgoviște).

În activitatea sa, în slujba cărții românești, Coresi a primit un sprijin însemnat de la credincioșii români ortodocși din Scheii Brașovului, grupați în jurul Bisericii Sfîntul Nicolae, cîtorie a lui Neagoe Basarab și înzestrată cu școală românească, cu bibliotecă bogată în manuscrise slavonești și românești, pentru învățatură și lectura cîrturarilor. Cărțile românești ale lui Coresi au circulat pe întregul teritoriu românesc, găsindu-se exemplare în toate provinciile românești. Pe plan lingvistic circulația tipăriturilor coresiene în Transilvania, Țara Românească și Moldova, a arătat pe de o parte că erau înțelese de toți și peste tot și a contribuit, pe de altă parte, la consolidarea unității lingvistice, spirituale și etnice a poporului nostru.

Prin legăturile comerciale cu Brașovul, prin boierii băjenari, cît și pe alte căi, cărțile coresiene au trecut mîntii. În toate ținuturile românești s-au găsit pînă în timpurile noastre, exemplare ieșite din teascurile celei dintîi tipografii românești, astfel un exemplar din *Psaltirea slavo-română* s-a găsit la Mînăstirea Bistrița, din Oltenia un exemplar din «*Evanghelia cu învățătură*» s-a găsit în satul Lițeni din Bucovina, unde fusese adusă probabil de la Suceava.

«*Lucrul Apostolicesc*» poartă o notă din Iași, de la 3 martie 1653, a hatmanului Gavriil, fratele lui Vasile Lupu; o «*Evanghelia românească*» a fost găsită la Vălenii de Munte din Prahova, iar «*Catehismul*» din 1559 și «*Pravila*» s-au descoperit în satul maramureșan Ieud. Exemplarul cel mai complet din «*Evangheliarul*» tipărit la 1561 s-a găsit la mînăstirea Ciolanul de pe Valea Buzăului. Între cele 20 de cărți românești ale lui Petru Șchiopul se amintesc cele două «*Psaltiri*» și «*Lucrul apostolicesc*» ale lui Coresi»¹¹⁵.

*

* *

Introducerea limbii române în Biserică, traducerea cărților bisericești, și în special a celor de ritual, a contribuit la apărarea credinței ortodoxe de puternicile propagande străine stîrnite împotriva ei. Prin tipăriturile lui Coresi s-a înfiripat un în-

113. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Ed. pentru Lit. Univ., București, 1969, p. 150.

114. Sextil Pușcariu, *Istoria Literaturii române*, I, epoca veche, Sibiu, 1920, p. 7.

115. *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 429.

ceput de limbă literară românească rezultată din sinteza tuturor subdialectelor și graiurilor românești luându-se ca bază graiul românesc din sudul Transilvaniei și nordul Țării Românești, și inițiindu-se procesul îndelungat și complex al constituirii normeii supradialectale unice ¹¹⁶.

Difuzarea cărții românești de la Brașov, centru comercial, politic și spiritual, prin tipar, pentru toate țările românești arată caracterul general românesc al acestei opere ¹¹⁷, care are la bază ideea unității de neam și de credință fiilor celor trei țări surori. Ca dovadă, Șerban, fiul lui Coresi a ortografiat, pentru prima oară, în prefața Paliei de la Orăștie, numele nostru etnic român și nu rumân.

Traducerea cărților bisericești și tipărirea lor au fost justificate ca nevoie a credincioșilor ortodocși români de a înțelege Sfânta slujbă și au fost prezentate ca fiind acceptate de Biserica Ortodoxă ¹¹⁸ și au făcut să răsără literatura noastră cultă și să se închege limba noastră literară, cea dintâi temelie a unității noastre sufletești și culturale ¹¹⁹.

(Va urma)

Prof. CORNEL RĂDULESCU

ELEMENTE TEORETICE ÎN ARTA LUI FILOTEI SIN AGĂI JIPEI — GRAMATICA MUZICALĂ

Psaltichia bizantină a format sistemul de cîntare în bisericile ortodoxe care s-au găsit în legătură canonică cu Patriarhia de Constantinopol. Bisericile noastre din Muntenia și Moldova — prin condițiile istorice și legăturile lor cu Ortodoxia greacă — au format un teren cu totul deosebit pentru aceasta.

Limba română a început să ia locul celei slavone, atît în biserică cit și în stat, în timpul cărturarilor mitropoliți, Varlaam și Dosoftei, și prin ștăruința domnitorilor Matei Basarab și Vasile Lupu ¹.

Pe la anul 1645 — după afirmațiile lui Constantin Erbiceanu ² se afla în uz un *Octoih* ³ după care s-a cîntat multă vreme (practic n.n.) românește. În școala lui

116. Boris Cazacu, *Problemele limbii române literare* în «Studii și cercetări de lingvistică», XVI, 1965, nr. 1, p. 18.

117. Al. Rosetti, *Istoria limbii Române în sec. al XVI-lea*, București, 1931, p. 10.

118. Pr. Dr. Spiridon Cîndea, *Primul Liturghier românesc tipărit*, în «Mitropolia Ardealului», 1959, nr. 9—10, p. 722. 119. *Ibidem*.

1. Dimitrie Iarcu: *Anale bibliografice române. Repertoriu cronologic sau Catalogu generalu de cărțile române*. Imprintate de la adoptarea imprimeriei, jumătatea seculu XVI și pînă astăzi 1550—1865 inclusiv, București, Imprimeria Statului, 1865, p. 10; Ovid Densușianu: *Istoria literaturii române*, curs litografiat, București, 1898—1899, p. 254; Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Arhiva istorică a României*. Colecțiune critică de documente asupra trecutului românilor, începîndu de la timpii cei mai depărtați și pîne la anulu 1800, tom. I, partea 2, București, Imprimeria Statului, 1865, p. 70 și 104.

2. Constantin Erbiceanu: *Manuscripte de psaltichte din Biblioteca Seminarului Veniamin*, în «Revista Teologică», an IV, nr. 19, 31 august, Iași, 1866, p. 149; vezi și Alexandru Luca: *Priviri generale asupra muzicii din Biserica Ortodoxă de la începutul creștinismului și pînă în zilele noastre*. Teză de licență. București, 1898, p. 76; Traian Vintilescu, *Studiu istoric și exegetic asupra Octoihului*. Teză pentru licență, 1907, p. 38—39.

3. Către sfîrșitul secolului al XVII-lea, existau o mulțime de cărți de ritual în limba română — și mai ales *Octoihul* — scrise de mină de către călugării români care excelau în arta de a scrie frumos și cu diferite ornamente, imitînd tiparul. Vezi Vintilescu Traian, *op. cit.*, p. 35.

Vasile Lupu de la Iași — grecească după Cantemir⁴, slavonă după Xenopol — se învâța printre altele și «cîntarea bisericească pe note de *musichie*»⁵, iar la Biserica domnească din Tîrgoviște în 1653, Paul de Allep — însoțitorul Patriarhului Macarie, în călătoria prin Țările Românești — semnalează cîntarea bilingvă. În ziua de Paști — zice el — «*Canonul învierii a fost cîntat pe psaltichie în mod foarte plăcut la strana dreaptă grecește, iar la strana stîngă românește*»⁶.

Procesul de introducere a limbii române în desfășurarea slujbelor religioase, început de Coresi și continuat în timpul lui Matei Basarab și Vasile Lupu, cu citirea Cazaniei, în românește la strănă, face un pas mai departe sub Șerban Cantacuzino și se intensifică sub Constantin Brîncoveanu, în condițiile intensificării luptei de impunere a limbii române atît în Biserică cît și în Cancelarie. Brîncoveanu «*a dorit ca în Biserică să domine limba românească la slujbă . . . , asemenea și cîntarea din strane . . . pentru desfătarea suleitească a credincioșilor*»⁷.

În 1710 a avut loc prima slujbă bisericească, oficiată în întregime în limba română⁸.

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, numărul școlilor crește⁹. Pentru a avea buni logofeți, buni caligrafi, preoți destoinici și cărturari, însuși Brîncoveanu — la 1 septembrie 1707 — se ocupă de reforma vechii școli domnești de la minăstirea Sf. Sava, care exista cel puțin de la Șerban Cantacuzino; inscripția din 20 iulie 1709 menționează sfîrșitul lucrării de reparație și întregire a școlii, sub supravegherea boierului Radu Dudescu și pe timpul eugeniei lui Daniel Arapul. De acolo aflăm că Vodă făcuse și «*alle case și tocmele ca să fie școală de învățat carte întru pomnirea vecinică a neamului său*»¹⁰.

În acest curent cultural urmează a fi înțeleasă și activitatea desfășurată de Școala de *musichie* din vremea lui Brîncoveanu care cunoaște acum o deosebită înflorire și al cărei obiectiv se identifică cu tendința de introducere a limbii române în ceremonia religioasă.

Școala este reprezentată prin dascălul domnesc Coman¹¹ și mai ales prin Filotei sin Agâi Jipei, dascăl la mitropolie, a cărui lucrare fundamentală, *Psaltichia Românească*, marchează un moment esențial în muzica noastră¹².

4. Cantemir Dimitrie : *Descrierea Moldovei*. Cap. V : *Despre literele moldovenilor*. Traducere de Petre Pandrea, cu o prefață, antologie și note de C. Măciucă. București, Editura tineretului, 1965, p. 270 ; Vezi și Melhisedec (Episcop) : *Memoriu pentru cîntările bisericești în România*, în «Biserica Ortodoxă Română», București, 1882, p. 13.

5. A. D. Xenopol : *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, ed. III, București, p. 76.

6. Dr. Badea Cireșanu : *Tezaurul liturgic*, tom. II, București, 1911, p. 527 ; Melhisedec (Episcop), *op. cit.*, p. 13 ; Bogdan Petriceicu Hașdeu, *op. cit.*, p. 70, 87, 104.

7. Șt. Meteș : *Școlile de muzică și cîntare bisericească din Iași (1558) și București (1711—1823) și românii din Transilvania*, în *Mitropolia Ardealului*, an X, 1965, nr. 7—8, p. 513.

8. Ciobanu Gh. : *Muzică Bisericească la români*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1/2/1972, p. 170, apud Nifon Mitropolitul, *Tipic bisericesc*, București, 1885, p. VIII.

9. Constantin C. Giurescu : *Istoria Românilor*, vol. III, partea I ed. II, București, 1942, p. 179.

10. *Istoria literaturii românești*, vol. II de la 1688 la 1750, ed. II, București, 1926, p. 45 ; vezi și : V. A. Urechia : *Istoria Școalelor de la 1800—1864*, tomul I, București, 1892, p. 12.

11. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 515 ; cf. Bogdan Petriceicu Hașdeu : *Ethymologicum Magnum Romaniae*. Dictionarul limbii istorice și populare a Românilor. Tomul I, București, 1887, p. 860.

12. Un studiu mai dezvoltat, intitulat : *Monumente Musicale Filotei sin Agâi Jipei-Prima psaltichie românească cunoscută pînă acum* am publicat în «Studii de Muzicologie», vol. VI, 1970. Ediție îngrijită de Simionescu Petru. Edit. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, p. 99—133.

Prima carte cu note muzicale psaltice în limba română — cunoscută pînă acum pe teritoriul României — este manuscrisul de sub cota nr. 61 de la Biblioteca Academiei R. S. România, care datează din 24 decembrie 1713, autorul ei fiind Filotei sin Agăi Jipei, psalt la Mitropolia Ungro-Vlaheiei, ucenic al părintelui Teodosie din această mitropolie, cum singur spune la sfîrșitul prefeței acestei cărți.

Subliniem în acest loc că C. Erbiceanu (1897)¹³, Alexandru Luca (1898)¹⁴, Nicolae Popescu (1908)¹⁵, Badea Cireșanu (1911)¹⁶, George Breazul (1941)¹⁷, I. D. Petrescu (1933 și 1967)¹⁸ și recent Nicu Moldoveanu¹⁹, datează eronat manuscrisul cu anul 1714, și nu cu 1713, anul real al manuscrisului, din pricina unei erori de calcul, trebuind de fapt să se scadă 5508 din anii de la facerea lumii, dacă datele sînt între 1 ianuarie — 31 august, și 5509 ani, dacă datele sînt între 1 septembrie — 31 decembrie²⁰. Or, Filotei își datează manuscrisul (și pe prima filă și pe ultima), cu anul 7222, decembrie 24, în al 25-lea an al domniei lui Constantin Brîncoveanu. O dovadă și mai elocventă care contribuie la susținerea tezei noastre, ne-o face Filotei însuși, care, șapte luni mai tîrziu, în august 1714, își tipărește la Tîrgoviște *Catavasierul* tradus de el în «*întîiul an al domniei lui Ștefan Cantacuzino*»²¹.

Din prefață (anexa I) aflăm că Filotei era român și că a scris «*această carte de cîntări la îndemnul Mitropolitului Anlim Ivireanul, cu voia și cererea a toată Biserica și a tot norodul*». Titlul de pe coperta interioară a manuscrisului — formulare inedită — reprezintă o adevărată declarație-program, conținînd precizări edificatoare: «*Psaltichie românească care cuprinde întru sine Catavasiariul cu toate trebuincioasele cîntări ale besearicii, ce să cîntă preste tot anul, Anastasima (fol. 7r—113r) cu Propedia și cu tot meșteșugul, cu Eothinale și Kecragare, Stihirariul cu toate samoglasnicile praznicilor celor stăpînești și ale sfinților celor mari, carii să prăznuesc preste tot anul, Stihirariul penticostarului, cu sărbătorile Paștilor, de la Sîmbăta lui*

13. Constantin Erbiceanu : *Întîia carte de cîntări bisericești în românește cunoscută pînă acum*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XXI, 1897, nr. 3, p. 292 și 301.

14. Alexandru Luca, *op. cit.*, p. 77.

15. Nicolae Popescu : *Viața și activitatea dascalului de cîntări Macarie*, București, 1908, p. 90, referindu-se la troparul : «*Cu gîndirea mă ating...*», «*cu care cîntăreții își isprăvesc compunerile lor*» zice : «*Filotei la 1714 așa își termină manuscrisul său de cîntări*».

16. Dr. Badea Cireșanu, *op. cit.*, p. 528.

17. George Breazul : *Patrium Carmen. Contribuții la studiul muzicii românești*. Edit. Scrisul Românesc, Craiova, 1941, p. 58 ; idem, *Pagini din istoria muzicii românești*, cap. *Invățămintul muzical în Principatele Românești, de la primele începuturi pînă la sfîrșitul sec. XVIII*, vol. 2, ediție îngrijită și prefată de Gheorghe Firca, București, Edit. Muzicală, 1970, p. 46.

18. I. D. Petrescu : *Etudes de paléographie musicale byzantine*. Edition musicale de l'Union des Compositeurs de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1967, p. 158.

19. Diac Asist. Nicu Moldoveanu : *Izvoare ale cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, Edit. Institutului Biblic și de misiune Ortodoxă, București, 1974, p. 43, 93, 100, 101, 104.

20. A. Sacerdoțeanu : *Documente privind istoria României*, cap. : *Cronologia documentelor din Moldova și Țara Românească* de Ion Ionașcu, *Introducere*, vol. 1, Edit. Academiei, București, 1956, p. 389—481.

21. «*Catavasiariu cu alte trebuincioase cîntări ce se cîntă peste tot anul. Acum întîi tălmăcit pre limba rumânească și tipărit, la întîiul an al înălțatei de Dumnezeu domnii a prea luminatului oblăduitoriu a toată Țara Românească Ioan Ștefan Cantacuzino-Voevod, cu blagoslovenia prea Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlaheiei, Kir Anthim Ivireanul. Prin usfrdia și nevointa smeritului întru ieromona/hii Filotei, în Sfînta Mitropolie a Tîrgoviștei, la anul de la Hs. 1714 August, de Gheorghe Radovici*» și Dan Simonescu : *Bibliografia românească veche 1508—1830*, tom. IV, București, 1944, p. 41—42, bibliografiată de N. Cartoian, V. Popp : *Disertație despre tipografiile românești*, Sibiu, 1938, p. 62).

Lazăr pân'la Dumineca mare. Așzate cu meșteșugul Psaltichiei pre glasurile grec/ești/. În zilele prea luminatului și de Dumnezeu înălțatului Domn Ioan Constandin B, Băsărab Voevodă, la al 25-lé an al dăruitei de D/umne/zeu domniei Măriei sale: Păstorind în arhierescul scaun al Mitropoliei pré sfînțitul și de D/umne/zeu trimisul Mitropolit Kyr Anthim Ivirénulu. La anii de faceré lumii 7222, luna Dechem.24. De smeritul întru i/e/r/o/monahi Filotei sin Agăi Jipei, în sfînta Mitropolie».

Cartea a fost dedicată domnitorului Constantin Brîncoveanu, în timpul căruia muzica psaltică a fost mult cultivată de psalți renumiți autohtoni sau aduși de către domnitor din Constantinopol sau de la Muntele Athos.

Continuînd strădania marilor cărturari înaintași — Coresi, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanu și alții — de a introduce limba română în Biserică, Filotei sin Agăi Jipei nu s-a limitat la traducerea textului, ci a adaptat — pentru prima dată în limba română, textul poetic la cel muzical, cum vedem din prefață, unde spune motivul pentru care face acest lucru: «Pentru aceasta și eu... văzînd cum că în fieștecare zi... să cîntă catavasiile... iar să înțeleg foarte de puținei, cît numai viersul (melodia — n.n.) sînt ascultînd, iar nu și înțelesul celor ce să cîntă, tîlmăcit-am pre a noastră de țară și de obște limbă, toate catavasiile, cu troparele..., iar după prefață dă 44 de versuri făcute tot de el (Anexa I), adresîndu-se «cătore cîntăreții acestei Vlahomusichii și către celălalt pravoslavnic norod al Țării Românești, în care subliniază același lucru, arătînd și mai precis programul estetic al întreprinderii sale: «Că iată s-au tîlmăcit, spre al vostru folos, / Care cu nevoiță din greceie s-au scos / Prin cuvînte rumânești și prin glasuri grecești / Inema și sufletul să și le îndulcești».

Credincios tradiției bizantine, Filotei nu acceptă stilul latinesc și rusesc. În prefață declară că și-a scris melodiile: «... nu după meșteșuguri lătinești și rusăsci, — ci pre aceleași musichii ale dascălilor Bisericii noastre a Răsăritului».

Un număr restrîns de 160 cîntări au indicate autorii muzicii sau textului²², marea majoritate a acestora neavînd nici o indicație.

Cartea lui Filotei conține, așa cum subliniază și muzicologul Gh. Ciobanu: a) transcrieri de melodii celebre, în care caz aportul lui Filotei este acela de traducător; b) transcrieri în care s-au căutat o cît mai bună adaptare a melodiei tradiționale la prozodia și topica limbii române; c) prescurtări, după cum rezultă din însemnarea sa de la fol. 65v «... alcătuit mai prescurt pentru nezăbavă» (n.n.) și d) creații originale²³, în care atît textul cît și melodia sînt fructul inventivității lui Filotei²⁴, cum

22. Vezi Sebastian Barbu-Bucur: *Monumente muzicale...*, op. cit., p. 121.

23. Menționăm cu acest prilej că Nicu Moldoveanu (op. cit., capitolul «Autorii de cîntări din manuscrisele cercetate: p. 65) afirmă că: Filotei ieromonahul «are în manuscrisul lui Duma (ms. rom. 4305) o singură cîntare, în timp ce în ms. rom. 61 Filotei sin Agăi Jipei are nu mai puțin de 560 de cîntări ceea ce este cu totul eronat. Ca autor Filotei nu semnează decît «*Catavasiile Floriilor*» — 27 de irmoase (fol. 18 v—24 v în ms. rom. nr. 61 și fol. 281 r—285 v în ms. rom. 4305) și «*Rugăciunea... pentru Constantin Brîncoveanu*» (fol. 60 v și 255 v în ms. rom. nr. 61 și fol. 399 v ms. rom. nr. 4305). În rest cîntările sale sînt traduse, ușor adaptate la prozodia și topica limbii românești și unele — puține la număr — prescurtate.

Erori de acest fel sînt foarte frecvente în tot capitolul mai sus citat (p. 56—92). Pentru exemplificare vom lua cîtiva autori din ms. rom. nr. 61 și 4305 — care sînt absolut identice — pentru a se putea observa cum s-a făcut această numărătoare: Anatolie (p. 57 apare în ms. 61 de 40 ori iar în ms. 4305 de 51 ori; Andrei Piru (p. 57) în ms. 61 de 4 ori în ms. 4305 de 13 ori; Arsenie (p. 59) în ms. 61 de 8 ori în ms. 4305 de 4 ori; Balasie preotul țărîngrădeanul (p. 60 în ms. 61 de 40 ori în ms. 4305 niciodată; Vizantie (p. 61) în ms. 61 de 42 ori în ms. 4305 de 60 ori; Gherman (p. 67) în ms. rom. 61 de 162 ori în ms. 4305 de 43 ori; Ioan Monahu (p. 73) în ms. 61 de 38 ori, în ms. 4305 de 83 ori; Mpalasios ierevs (p. 82) ms. 61 de

este d.p. Rugăciunea lui Filotei pentru Constantin Brincoveanu, sau Catavasiile Floriilor scrise: «pre glasul românesc că iaste mai lesne și mai frumos», ceea ce înseamnă muzică de esență românească.

Meritul mare al lui Filotei nu constă numai în aceea că a tălmăcit textul cântărilor, înlocuind silabele grecești de sub melodie cu silabe românești, ci și în faptul că a ales melodiile grecești după cele mai bune izvoare ale timpului, cuprinse în versiunile foarte curate ale secolelor anterioare.

Afirmația făcută la fol. 44^r, ce se referă la Toață suflarea laudelor: «Unii zic a fi a lui Cucuzel, alții a lui Coroni», constituie dovada sigură că Filotei a avut la îndemână multe manuscrise grecești, după care și-a scris psaltichia sa. Și faptul că în unele ms. grecești (din Biblioteca Academiei R. S. România) găsim unele cântări identice cu cele din manuscrisul său, iar în alte ms. găsim alte cântări, ne duce la aceeași concluzie. Așa d.p. «Heruvicile lui Hrisafi» din ms. lui Filotei (f.47^v — 48^v), le găsim în ms. gr. nr. 661 (f. 168 ș.u.) și nr. 641 (f. 245 ș.u.); Evloghitariile (f. 41^v—42^v și Ziua învierii (f. 29^v—30^v), în ms. gr. 102 (f. 119 și respectiv f. 108); Kecragariile (f. 109^v—112^r) în ms. gr. nr. 648 (f. 9 ș.u.) și nr. 760 (f. 117 ș.u.) etc.

Studierea și transcrierea manuscrisului lui Filotei prezintă o mare importanță pentru muzicologia, folcloristica și literatura română, datorită faptului că este *primul manuscris cu muzică psaltică* în limba română cunoscut pe teritoriul României²⁵.

Cântarea acestui manuscris este interesantă pentru noi, întrucât ilustrează evoluția acestei vechi laturi a culturii noastre. Această muzică, cultivată de biserică de veacuri întregi, face parte integrantă din istoria muzicii românești, și a devenit un bun național.

Manuscrisul lui Filotei este important și pentru faptul că în el găsim știri foarte prețioase cu privire la «ethosul» propriu, întrucât el cuprinde și cântări «Pre glasul românesc că iaste mai lesne și mai frumos».

Acest manuscris este important și pentru că din studierea lui amănunțită se poate constata gradul de înfriurire pe care muzica bisericească a vremii a putut-o exercita asupra cîntecului popular, și invers, întrucât se poate presupune că din

60 ori în ms. 4305 niciodată; Neon Patron (p. 84) în ms. 61 de 5 ori în ms. 4305 de 37 ori. etc. (A se vedea identitatea acestor manuscrise în: «Tabloul sinoptic» din studiul nostru (Ioan sin Radului Duma Brașoveanu, «Studii de muzicologie», vol. X., Ed. Muzicală a Uniunii compozitorilor, București, 1974, p. 179—187).

În muzica bizantină majoritatea cântărilor au circulat fără autori. Greșeala lui N. Moldoveanu constă în aceea că a pus pe seama copistului, a traducătorului sau a autorului inițial, toate cântările fără autor. Numai așa poate fi explicat faptul că Filotei sin Agăi Jipei a putut fi trecut cu 560 cântări originale. De altfel oredem că nici autorul nu este convins de acest lucru întrucât la capitolul «Copiștii manuscriselor» p. 92 litera F ca și în capitolul «Locul copierii unor manuscrise» p. 94 se contrazice, trecindu-l și pe «Filotei sin Agăi Jipei» printre copiști. Precizăm și cu acest prilej faptul că Filotei nu a copiat, ci a tradus, a prelucrat, a prescurtat, a compus «pre glasul românesc» (a se vedea Sebastian Barbu-Bucur, *Monumente Muzicale...*, op. cit., p. 109—110).

24. Gheorghe Ciobanu: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*. cap.: *Cultura psaltică românească în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*. Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor. București, 1974. p. 302.

25. Pentru alte aspecte ale opereii lui Filotei, cum ar fi de pildă: cărțile sau manuscrisele de ale căror texte s-a folosit în alcătuirea psaltichiei sale; ce fel de muzică conține manuscrisul său; identitatea acestei psaltichii cu alte manuscrise românești ulterioare etc., vezi: Sebastian Barbu-Bucur: *Monumente Muzicale. Filotei sin Agăi Jipei*. Studiul cit., p. 99—133.

cîntările bisericești au pătruns în cîntecele populare nu numai «versuri» după terminologia lui Dosoftei — ci și «viersuri», linii melodice, formule etc.²⁶.

Psaltichia românească a lui Filotei reprezintă o piatră de hotar în istoria muzicii noastre atît prin sinteza ce o realizează, cît și prin vastele orizonturi pe care le deschide posterității.

Filotei ieromonahul trebuie considerat așa dar, un strălucit făuritor de cîntare românească, ce a inițiat o amplă mișcare de rezonanță patriotică, orientată înspre reliefaarea sensibilității noastre în muzica bisericească și instaurarea graiului popular.

*
*   *
*

Pentru a putea analiza și comenta mai cu folos prima *propedie* a muzicii psaltice în limba română, cea a lui Filotei sin Agăi Jipei, am trecut foarte sumar în revistă — aproximativ în ordinea vechimii lor — toate manuscrisele din sistema veche care conțin propedii pe care le-am descoperit în Biblioteca Academiei R. S. România, în studiul intitulat *Propedii ale muzicii psaltice în notație cucuzeliană*²⁷.

Prezentarea propediilor — mici gramatici muzicale — a avut scopul de a dezvălui unele preocupări de teorie a muzicii bizantine pe teritoriul României, începînd cu secolul al XVI-lea. Aici am urmărit să enunțăm problematica principală a acestor propedii. Studiul se referă la un nr. de 33 de propedii, la care ne vom referi pe parcursul acestei lucrări, comparîndu-le cu cea a lui Filotei, convinși fiind că studiul comparat al tuturor acestor surse va avea darul să releve o serie de aspecte structurale inedite ale muzicii psaltice.

Încă de la începutul secolului al XVI-lea, pe teritoriul țării noastre predarea muzicii psaltice în mod empiric, după auz, nu mai putea fi acceptată, deoarece dascălii de biserică și elevii școlilor mănăstirești trebuiau să cunoască semnele muzicale bizantine pentru a putea face față numeroaselor cîntări ce se foloseau în decursul anului în ritualul bisericesc. Era, deci, absolută nevoie de o anumită metodă de predare, de o sistematizare a materiei, de o succesiune logică a temelor, în așa fel încît treptat, elevul să poată pătrunde în lumea neumelor, intervalelor, formulelor și ehurilor bizantine.

În școlile mănăstirești ca: Tismana, Cozia, Govora, Periș, Moisei, Bistrița, Neamț, Putna, ca și-n școlile de învățămînt bisericesc din orașe ca Tirgoviște etc., nu metoda empirică ci metoda sistematică a guvernat desfășurarea procesului instructiv muzical, proces extrem de complex.

Dovadă că scris-cititul muzical a fost sistematic predat în învățămîntul cîntărilor eclesiastice din Principate, sînt manualele respective, mici gramatici muzicale, intitulate uneori, «Γραμματική μουσική», «τέχνη ψαλτικής» sau ἀρχή... τῶν σημαδίων τῆς μουσικῆς,²⁸ (ms. gr. 102, 760, 879 etc. n.n.), alleori, «τῆς ψαλτικῆς — τέχνης» (ms. gr. 1096, 622, 830, 867 etc. n.n.).

26. George Breazu: *Patrium Carmen...*, op. cit., p. 56.

27. Sebastian Barbu-Bucur: *Propedii ale Muzicii psaltice în notație cucuzeliană*, în «Studii și Cercetări de istoria artei», seria Teatru, muzică, cinematografie, Editura Academiei Republicii Socialiste România, partea I (a studiului) în tomul 21/1974 și partea II în tomul 22/1975.

28. George Breazu: *Pagini din istoria muzicii românești...*, op. cit., p. 43; apud Gerbert Martin: *Scriptores ecclesiastici. De Musica Sacra potissimum*, tomus III, Typis san-Blasianis, MDCLXXXIV, 1784, p. 397.

Aceste gramatici s-au bucurat de o largă răspîndire și întrebuințare în Principatele românești.

Cea dintîi gramatică — descoperită pînă acum — folosită în școala românească se află în foto-manuscrisul slavo-grecesc nr. 101 din Biblioteca Academiei, terminat de scris la 11 iunie 1511 de către Eustație protopsaltul de la Mănăstirea Putna (originalul se află în Biblioteca Gosudarstveni istoriceshij muzei font Sciuchin, ms. 350 din Moscova); a doua pe care o cunoaștem se află în manuscrisul grec ce se află în Biblioteca Universitară «M. Eminescu» din Iași sub cota I/26, scrisă de Andonie Ieromonahul la anul 7053 (1545) și citată mai întîi de George Breazul²⁹ și apoi de Ștefan Birsănescu³⁰; iar a treia o găsim în manuscrisul slavo-grecesc nr. 283 din Biblioteca Academiei R. S. România.

Cele mai multe tratate de acest fel aflate în Biblioteca Academiei aparțin sfîrșitului secolului al XVII-lea și primei jumătăți a secolului al XVIII-lea. În catalogarea lor (în studiul nostru mai sus citat, conform incipitului grecesc) le-am trecut sub titlurile: «Introducere asupra semnelor muzicale bisericești» (ms. gr. 102), «Introducere în muzica bisericească» (ms. gr. nr. 622), «Introducere în muzica psaltică» (ms. gr. nr. 1096), «Introducere asupra semnelor muzicale» (ms. gr. nr. 153), «Introducere asupra semnelor muzicale psaltice» (ms. gr. nr. 867 și 879), «Introducere asupra semnelor psaltice» (ms. gr. nr. 830), «Scurtă introducere asupra muzicii bisericești» (ms. gr. nr. 760), «Scurtă introducere asupra muzicii psaltice» (ms. gr. nr. 640), «Scurtă introducere a muzicii psaltice» (ms. gr. nr. 648 și 661), «Scurtă introducere despre muzica bisericească» (ms. gr. nr. 649).

Toate aceste mici gramatici ale muzicii psaltice, sînt extrem de sumare, partea cea mai mare fiind formată din semnele de notație: somata, pnevmata și hironomice, apehimate și paralaghie, pentru că predarea nu a fost făcută decît parțial în limba greacă, majoritatea cunoștințelor muzicale teoretice, transmițîndu-se ucenicilor prin viu grai și în limba română.

Primul document muzical românesc, cel al lui Filotei, în însuși titlul cărții, ca și în dedicația prefață, printre atîtea categorii de cîntări și de slujbe bisericești, cuprinde și «*propedia și cu tot meșlesugul cît iaste în cea grecească*». Ea nu este un gen de cîntare, ci tocmai «introducerea» în teoria și practica psaltichiei. Filotei nu întrebuințează nici termenul de «gramatică muzicală» (γραμματική μουσική), nici pe cel de «introducere» (εἰσαγωγή) și nici pe cel de «papadichie» (Παπαδική), ci pe cel de «propedia». Sub formă de «propedeutică» (de la «προπαιδευτική»), cuvîntul circulă în terminologia filosofică cu sensul de studiu pregătitor. Cuvîntul «propedia» apare în scrisul românesc, pentru prima dată — după părerea muzicologului George Breazul —, pe coperta și în prefața psaltichiei lui Filotei³¹. Originea lui elină este «προπαιδεία» (în greaca modernă «προπαίδεια»), care înseamnă învățătura pregătitoare, instrucție preliminară (de la «προπαίδεω»). Un termen mai propriu ca «propedia» nu putea li găsit pentru a determina gramaticile muzicale, micile tratate teoretice introductive. Cuvîntul este atît de potrivit sensului pe care îl reprezintă, atît de nimerit și atît de

29. George Breazul: *Pagini din istoria muzicii românești...*, op. cit., p. 45.

30. Ștefan Birsănescu: *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. XVI)*, București, 1971, p. 212; vezi și Grigore Panțiru: *Școala muzicală de la Putna*, în «Studii de muzicologie», vol. VI, București, 1970, p. 33; Gh. Ciobanu: *Școala muzicală de la Putna*, în «Muzica», an. XVI. 1966, nr. 9, p. 14—20.

31. George Breazul: *Pagini din istoria muzicii românești*, op. cit., p. 46.

necesar, încît, considerînd că va fi adoptat în terminologia științei muzicii, George Breazul îl propune pentru a înlocui pe cel de «papodichie»³².

Folosirea propediilor românești — din sistema veche — în învățămîntul muzical al Principatelor este atestată în tot secolul al XVIII-lea — ca și pînă la începutul deceniului al 3-lea din secolul al XIX-lea.

Așa la 1 august 1751 apare cea de a treia propedie în limba română — ms. rom. nr. 4305 din Biblioteca Academiei R. S. România — (pe care George Breazul n-o amintește) cea a lui Ioan sin Radului Duma Brașoveanu³³ cea de a doua fiind ms. rom. nr. 1106 din Biblioteca Universitară, — Cluj — scrisă înainte de anul 1745, poate după cea a lui Filotei, iar la 17 iulie 1788, cea a patra (ms. rom. 3210, Biblioteca Academiei R. S. România), scrisă de Naum Rîmniceanu³⁴.

Ultima propedie a muzicii psaltice din sistema veche, o găsim în ms. rom. nr. 5970 (Biblioteca Academiei R. S. România), terminat de scris la 18 februarie 1821 de Ierom. Acachie de la Mănăstirea Căldărușani.

Pînă la Teoreticonul lui Macarie (1823) nu s-a tipărit nici o astfel de propedie. Ele s-au răspîndit însă prin copii manuscrise. Cît de răspîndite și cunoscute erau, se constată și din faptul că ele au putut sta și la îndemina lui Sulzer, care, pe temeiul lor a putut reda cele două interesante anexe (tabula III și IV și redacta partea din lucrarea sa) consacrată «teoriei muzicii grecești»³⁵.

*
*   *

Revenind la manuscrisul lui Filotei sin Agăi Jipei, vedem că el a îndeplinit nu numai rolul de carte de strană, în care psaltul găsea aproape tot ceea ce îi trebuia, ci și funcția didactică pentru cei ce învățau psaltichia.

Începutul propediei lui Filotei traduce aproape cuvînt cu cuvînt, cuprinsul începuturilor tuturor propediilor grecești. («'Αρχὴ σὺν θεῷ ἀγίῳ τῶν σηματοῦν τῆς ψαλτικῆς τέχνης, τῶν τε ἀνιόντων καὶ κατιόντων σωμάτων τε καὶ πνευμάτων, καὶ πάσης χειρονομίας τῆς ἀκολουθίας, συντεθειμένη εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς ἀναδειχθέντων ποιητῶν παλαιῶν τε καὶ νέων») fol. 68. Începutul cu D[umne]zeu cel Sfînt al semnelor meșteșugului psaltichiei, al glasurilor celor suitoare și celor pogorîtoare, / a trupurilor și al duhurilor și a toată darea înde/мінă și urmarea, care s-au alcătuit într-însa, de/cei vechi și noi făcători, carii după / vremi s-au arătat».

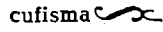

Începutul, mijlocul, sfîrșitul și adunarea tutu/ror seamnelor ison iaste. Că fără de aceasta — / nu să îndireptează glasul și să chiamă fără de glas, nu cum că, nu are glas. Că adecă / glăsuiaste, iar nu să numără. Și pentru toată întocmirea

32. *Ibidem*.

33. Sebastian Barbu-Bucur : *Ioan sin Radului Duma Brașoveanu. Studii de muzicologie*, vol. X, Edit. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, p. 161—221.

34. Idem, Naum Rîmniceanu, în *Studii de muzicologie*, vol. IX, Edit. Muzicală, a Uniunii Compozitorilor, București 1973, p. 149—192.

35. Franz Josef Sulzer : *Geschichte des Transalpinischen Daciens, das ist : der Walachei, Moldau und Bessarabiens*, Zweiter Band, Wien, 1781, p. 454—545.

7 să cîntă ison Și pentru toată suirea, oligon / iar pentru toată pogorirea, apostrof Deci să cîntă / la psaltichie glasuri 14. Suitoare adică 8 și / sînt acestea: Oligon are (1) glas; oxia 1; petasti 1; cufisma 1; pelaston 1; diokent/imata 1; Kentima 2 / și ipsili 4. Iar pogoritoare sînt șase: apostrof are 1 glas; / doi apostrofi împreunăși 1; aporroii 2; kratima iporroii 2; / elafron 2; și hamili 4. Dintr-acestea unele sînt trupuri iar altele duhuri³⁶. Și trupuri suitoare sînt 6: oligon ; oxia ; petasti ; cufisma ; pelaston / și diochenti mata ; iar pogoritoare sînt doao: / apostrof și cei doi împreunăși Sînt și duhuri 4; / 2 din glasurile cele suitoare: Kentima și ipsili / și două din cele / pogoritoare: elafron și hamili , iar apo/roi nici trup iaste nici duh, ci a grumazului clătire / pre scurt cu bună glăsuire și viersuire lovind glasul, pen/tru aceasta și viersuire să chiamă. /

Intr-aceste seamne să suie și să pogoară toată cîntarea / meșteșugului musichiei. Iară seamnele cea/le mari ceale fără de glas carele să chiamă staturi, sînt acestea, numai / pentru darea îndemănă iar nu pentru glasuri: că fără de glas sînt / : ison ; dipli ; paraclitichi ; Kratima ; Kilizma ; / antichenchilizma ; tromicon ; ekstrepton ; psifiston ; gorgon /; argon ; stavros ; tematismos eso ; ete/ron exo ; epegherma ; paracalesma ; eteron paracalema ; xironclasma ; gorgosinheton ; argosinheton ; eteron/tu psalticu ; uranizma ; apoderma

36. Semnele muzicale bizantine sînt numite *trupuri* și *duhuri*, în comparație cu raportul dintre trup și suflet. După cum sufletul se sprijină pe trup și-l stăpînește, tot așa semnele *pneumata* (duhurile) se sprijină pe semnele *somata* (trupuri) și le anulează înălțimea, folosindu-le intensitatea. Vezi Panțiru Grigore: *Notația și ehurile muzicii bizantine*. Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1971, p. 18; apud. Fleischer Oskar: *Neumen. Studien III. Die spätgriechische Tonschrift*. Berlin, 1904, p. 31.

• ; the ke apothos ; / tema aplun ; horevma ; antikenoma ;
 omalon ; enarxis ; piazma ; sizma ; sinagma ; varia
 și lighisma

Sânt și stricările acelor 8 glasuri acestea : / Stricarea lui protos ; stricarea
 lui defteros ; stricarea lui / tritos ; stricarea lui tetartos ; stricarea lui
 plaghios protu ; stricarea lui plaghios defteru ; strigarea lui nenano ; /
 iar stricarea lui plaghiu tetartu, iaste a lui nannâ ; imifonon și / imifthoron
 ea de la cei vechi să zice stricare. Și thematismos , stricare și thema aplum
 și enarxis . /

Dintre acestea sînt 4 glasuri stăpînitore și 4 supuse.

Și stăpînitore sânt : / ; ; și iar supuse sînt : ; ;

adecă și . Sînt și 3 jumătăți mari / zăbavnice : Kratima ; și dipli
 și ce doi apostrofi / împreunați ; Și ia aminte că toate glasurile ceale suitoare să
 supun supt cele pogoritoare și biruesc de ison precum vezi : /

fă ră de glas rări de glas fără de glas

1 1 1 1 1 2 2 2 2 2 3 3 3

3 3 2 2 2 2 2 4 5 6 7 8 9 10

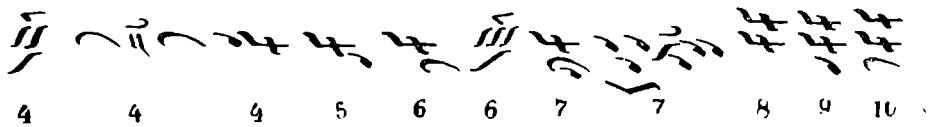
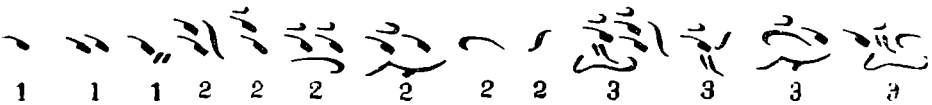
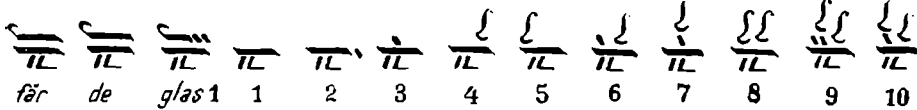
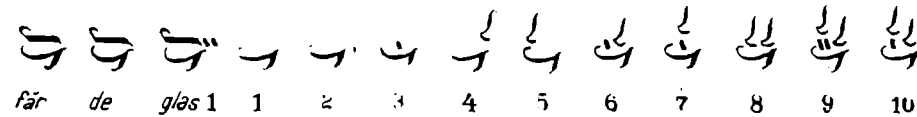
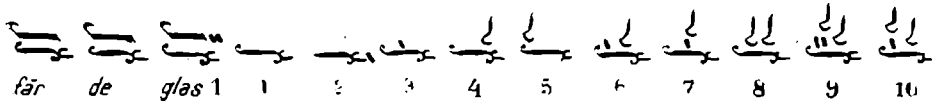
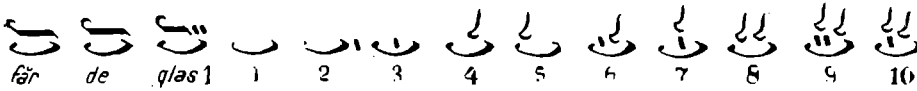
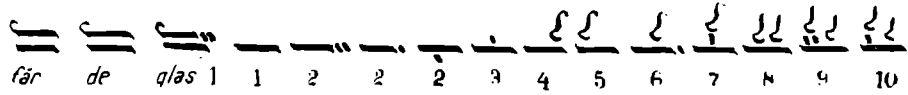
Așijderea și duhurile ceale pogoritoare, adecă elafon / și hamili

și supun trupurile lor pre apostrof și / pre cei doi împreunați . Iară kratima

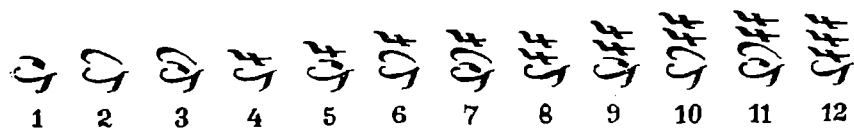
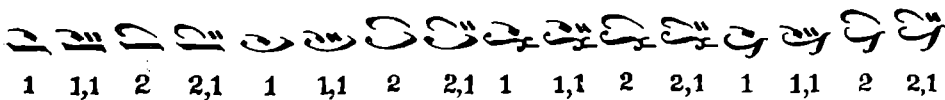

iporoi să supune / supt omalon și să face argosinheton , iar
aporroii să supune / supt piazma și să face sizma .

Iar să supun și trupurile cele suitoare supt duhuri cind să pun înaintea lor, sau dedesuptul lor într-acest chip.

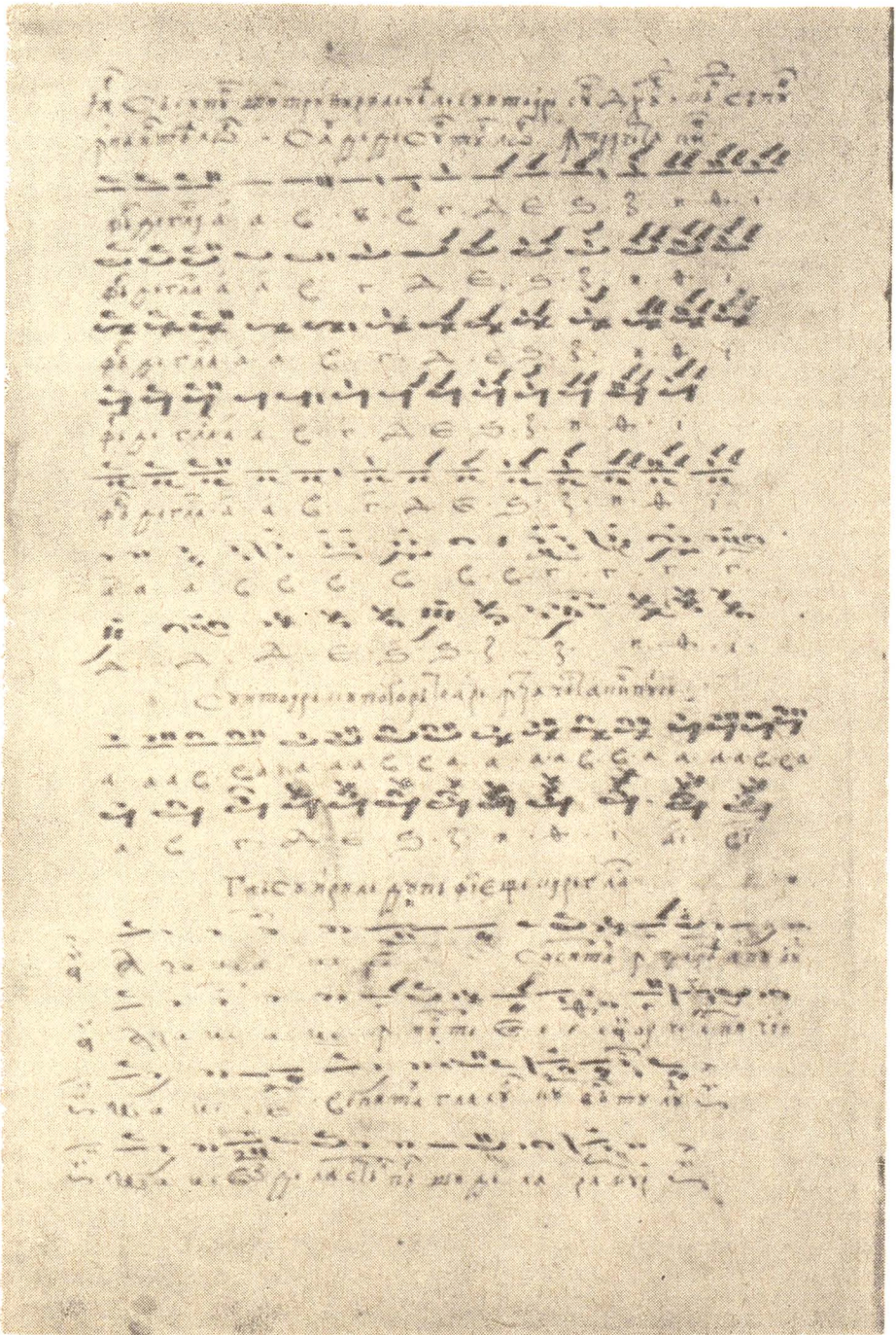

Suitoare cu pogoritoare intracesta chip puse :

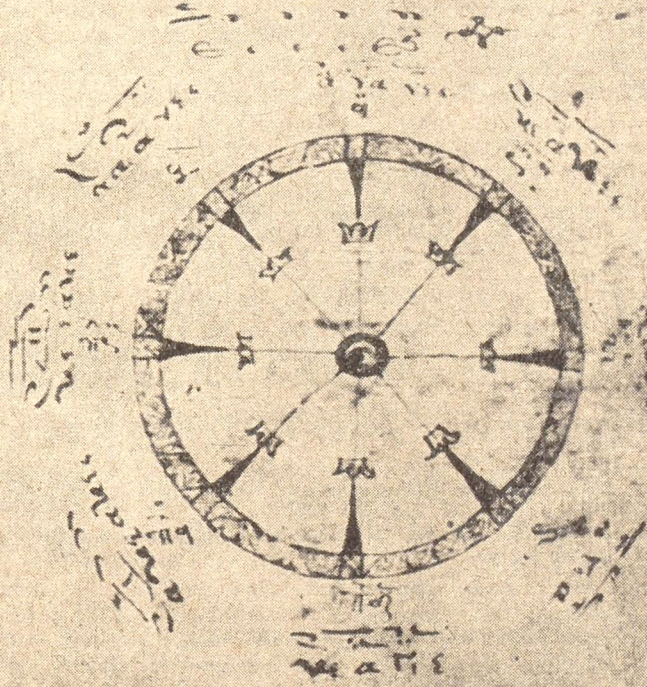

[Faded handwritten text at the top of the page]

[Handwritten text below the first line]

[Several lines of handwritten text, possibly a list or table, with some symbols and numbers]

Recapitulind, asupra semnelor: *somata, pnevma, hronomice, ftorale și combinații de semne*, nu insistăm întrucît acestea sînt aproape identice în toate propediile și semnificația lor o cunoaștem din publicații de seamă ca: I. D. Petrescu³⁷, H. F. W. Tillyard³⁸, Egon Wellesz³⁹, Verdeil Palicarova⁴⁰, Ștefan Lazarov⁴¹, Grigore Panțiru⁴² etc. Facem însă mențiunea că Filotei dă în propedie semne și intervale pe care nu le folosește în scrierea cîntărilor, cum ar fi d.p. *petasti cu o chentimă*

și *oligon* cu două *chentime* în capăt pentru a indica terța, (vezi ms. 61, fol.

69v). *Cutisma* și *pelastonul* sînt folosite numai simple sau stăpinite de

ison, fără combinațiile de semne ascendente arătate la fol. 69v. *Ekstrepton-ul* ,

paracalesma , *horevma* și *eteron tu psalticu* arătate în propedie (fol.

68v) — nu sînt folosite de Filotei, iar *argo sintheton-ul* îl întilnim foarte rar

în psaltichia sa *Epegherma* existentă în propediile secolului al XVII-lea

(ms. gr. 1096) și al XVIII-lea (ms. gr. 640, 760 etc.) la Filotei seamănă cu *varia*

(puțin mai mică) , fiind foarte rar grafiată

Texgosinthon pe care îl găsim d.p. în ms. gr. 640 (sec. XVIII), în psalti-

chia sa nu este întrebuițat și nici trecut în propedie. Filotei este pe deplin justificat, pentru faptul că nu folosește anumite semne hironomice (dinamice și expresive), pentru că unele din cele mai sus amintite chiar și pentru cercetătorii zilelor noastre au semnificație neprecisă. Din această categorie sînt totuși unele semne foarte des folosite în psaltichia sa. Așa d.p. *Thes Ke apothos* apare în «Catavasiile Crăciunului» de 5 ori (fol. 8r — rînd 1 și 11; fol. 8v 8r rînd 4 și 7; fol. 10r rînd 3), iar în «Catavasiile Floriilor», numai pe fol. 19r, de 8 ori (rînd 2, 3, 6, 7, 8, 10, 12 și 15).

Thematzimos eso — care se pretează la confuzii cu ftoraua ehului al II-lea cu care seamănă — se întilnește adesea mai ales la sfîrșitul unei fraze muzi-

37. I. D. Petrescu: *Les idiomèles et le Canon de L'Office de Noël*. Paris, 1932, p. 44—47; idem *Etudes de Paléographie...* op. cit., p. 194—223.

38. H. F. W. Tillyard: *Handbook of the middle Byzantine musical notation*. Copenhaga. Levin, Munksgaard. p. 19—30.

39. Egon Wellesz: *Die Hymnen des Sticherarium für September*, în «Monumenta Musicae Byzantinae». Transcripta. Copenhaga. 1936, p. XIII—XV și XVIII—XXIII, idem *A History of Byzantine Music and Hymnography*. Oxford at the Clarendon Press. 1961, p. 287—297.

40. Raina Palikarova Verdeil: *la Musique byzantine chez les bulgares et les russes (du IX-e au XVI-e siècle)*. M. M. B. Subsidia, vol. III, Copenhaga, 1953, p. 130.

41. Ștefan Lazarov: *Istoria na notnoto pismo*, Sofia, 1965, p. 54—56.

42. Grigore Panțiru: *Notația și ehurile...* op. cit., p. 18—21 și p. 30—34.

cale sub un grup de note indicînd un cromatism (ex. fol. 11 v rînd 2, 9 și 12) în timp ce ftoraua glasului al II-lea se folosește la începutul sau în cuprinsul unei fraze muzicale.

În ceea ce privește grafierea ftoarelor sau «stricările celor 8 glasuri» — care sînt semne ce marchează trecerea spre o altă tonalitate — ea este puțin diferită de la un manuscris la altul. Pentru identificare comparăm pe cele din propedia lui Filotei cu cele din încă alte șase manuscrise (Anexa II).

Din analiza acestor manuscrise observăm că :

1. Glasurile autentice, au ftoare identice ;
2. Ftoraua glasului al V-lea este grafiată diferit în ms. gr. nr. 102 (fol. 4^r) ;
3. Ftoraua glasului al VI-lea are cinci grafieri diferite, dintre care numai două identice (cele din ms. românești — nr. 61 și 3210) din șapte ;
4. Ftoraua lui *varis* (gl. VII) are patru grafieri diferite din patru existente (ms. gr. nr. 102, 661 și 879), cele din ms. rom. nr. 61 (fol. 69^r) și 3210 și ms. gr. nr. 648 și 649, lipsind).
5. Ftoraua glasului al VIII-lea în manuscrisele românești este identică cu cea a glasului al III-lea ;

6. Ftoraua *nenano* lipsește din ms. gr. nr. 102 (sec. XVII—XVIII), iar în ms. gr. nr. 649 (sec. XVIII) fol. 2^r, este diferit grafiată.

7. Thematismos *eso*, Thematismos *exo* și Thema haplun apar numai în propediile manuscriselor românești (nr. 61 și 3210), în manuscrisele propediilor grecești lipsind (nr. 102, 661, 879, 648 și 649), iar *enarxis* lipsește din propediile manuscriselor grecești nr. 661, 879 și 649.

Toate aceste diferențe ne duc la concluzia că ftoarele în genere nu erau frecvent întrebuințate, iar unele, nu erau deloc folosite, necunoscîndu-li-se semnificația.

Așa d.p. Filotei, cu toate că în propedia sa dă un număr de 14 ftoare (fol. 69^r), în psaltichia sa el folosește frecvent numai pe *thematismos eso*⁴³, pe *nenano*⁴⁴ și ftoraua glasului al III-lea⁴⁵, în timp ce alte ftoare sînt foarte rar folosite, iar *imifonon* și *imifthoron* «care de la cei vechi să zice stricare» ; cum menționează Filotei (fol. 69^r), nu sînt întrebuințate.

Cu privire la cantitatea intervalelor reflectată în combinațiile de semne (fol. 69^v), facem mențiunea că Filotei (ca toți teoreticienii bizantini) calculează altfel intervalele decît apusenii și anume : fie neglijînd prima treaptă a intervalului, fie socotînd numărul de secunde cuprinse în interval. De pildă, în timp ce în muzica modernă intervalul de la o treaptă la cea de a doua (secunda) se notează cu 2, iar cel de la o treaptă la cea de a treia (terța) se notează cu 3, în muzica psaltică secunda se notează cu 1, terța cu 2, quarta cu 3 și așa mai departe.

Facem precizarea că notația diastematică nu folosește trepte, ci semne ce reprezintă intervale.

Între combinațiile de semne și apehematele ehurilor sau «glasurilor după fieștecare glas», unele propedii cuprind *exerciții de paralaghie* care la Filotei lipsesc. De cele mai multe ori aceste exerciții sînt alcătuite din formulele melodice intonaționale ale ehurilor, dedesubtul cărora sînt scrise silabele mnemotehnice ale ehului ce-l reprezintă — *annanes, neanes, nana* etc.

43. *Thematismos eso* indică — în cadrul unei terțe — o succesiune de terță mare, secundă mărită și secundă mică. Scris după nota *re* se va cînta : *re fa diez, mi bemol, re*.

44. Ftoraua *nenano* indică o cromatizare a tetracordului. Scrisă pe *sol* se va cînta în sus : *sol, la, si bemol, do diez, re* ; iar în jos se va cînta : *sol, fa diez, mi bemol, re*.

45. Ftoraua modului III autentic indică modul de *fa* sau cvinta lui.

La începutul exercițiului de paralaghie, Naum Rîmniceanu (ms. rom. 3210, fol. 5r—7r) scrie : «Începutul al dulcii și foarte de folos paralaghii care să începe de la ananes și să înalță și să pogoară pînă la al șaptelea glas»⁴⁶, iar în ms. rom. 4443, fol. 1v, citim : «Începutul acei dulci și prea folositoare paralaghii, adevă schimbările celor opt glasuri».

Dăm în paralel trei manuscrise din perioade diferite, ms. gr. nr. 760 (sfîrșitul sec. XVII), ms. gr. 879 (prima jumătate a sec. XVIII) și ms. rom. 3210 (sfîrșitul sec. XVIII), ale căror exerciții de paralaghie sînt identice, pentru a putea compara și stabili, în primul rînd, formulele de intonare ale fiecărui eh și identitatea lor în diferite perioade (Anexa III).

Recapitulînd, formulele de intonare ale ehurilor sînt :

gl. I *A na ne es; A na ne es; A na ne es.*

gl. II *Ne a ne es; Ne a ne es; Ne a ne es*

gl. III *A ne a ne es; Na na a; A ne a ne es; Na na a.*

gl. IV *A ghi a a; A ghi a a.*

gl. V *A ne a ne es; A ne a ne es; A ne a ne es; A ne a ne es.*

gl. VI *Ne — a ne es; Ne — a ne es; Ne — a ne es.*

46. De ce spune Naum : «Pînă la al șaptelea glas» nu știm, căci în realitate noi constatăm pe parcursul celor patru pagini — ca și la sfîrșitul paralaghiei — că se «inalță și se pogoară» pînă la neaghie (gl. VIII).

gl. VII
A a — ne es; A a — ne es; A a — ne es.

gl. VIII
Ne a ghi e e; Ne a ghi e e.

În acest tablou recapitulativ, am stabilit mai întâi formulele de intonare ale fiecăruia eh în parte.

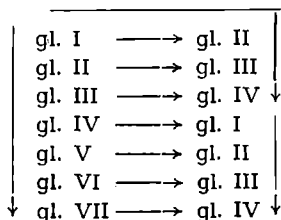
Fixarea ehurilor am făcut-o în funcție de formulele de intonare, mărturii și silabe mnemotehnice corespunzătoare.

Numirile mnemotehnice, care însoțesc formulele de intonare ale ehurilor sînt : *ananes* pentru eful I autentic care mai este numit și *ananeanes*; *neanes* pentru eful II autentic; *aneanes* sau *nana* pentru eful III autentic; *aghia* pentru eful IV autentic; *aneanes* pentru plagalul efului I; *neanes* pentru plagalul efului II; *anes* pentru plagalul efului III și *neaghie* pentru plagalul efului IV. De observat că glasului V i se zice *aneanes* ca și glasului III, iar glasului VI, *neanes*, ca și glasului II. Mărturia, formula melodică și sensul ascendent sau descendent al finalului formulei deosebesc (în această privință) glasul III de glasul V și glasul II de glasul VI.

Urmărind sensul ascendent și descendent al mersului melodic și al legăturilor formulelor de intonație ale ehurilor vechi bizantine, observăm o foarte mare logică și simetrie, mai ales în urcare. Astfel, urcînd cite o secundă :

- de la *ananes* (gl. I la^1 sau re^1), dăm de *neanes* (gl. II si^1 sau mi^1);
- de la *neanes* (gl. II si^1 sau mi^1), dăm de *aneanes* sau *nana* (gl. III do^2 sau fa^1);
- de la *nana* (gl. III do^2 sau fa^1), dăm de *aghia* (gl. IV re^2 sau sol^1);
- de la *aghia* (gl. IV sol^1 sau do^1), dăm din nou de *ananes* (gl. I la^1 sau re^1);
- de la *aneanes* (gl. V la^1 sau re^1), dăm de *neanes* (gl. II si^1 sau mi^1);
- de la *neanes* (gl. VI si^1 sau mi^1), dăm de *neanes* sau *nana* (gl. III do^2 sau fa^1);
- de la *anes* (gl. VII fa^1 sau si^1), dă, de *aghia* (gl. IV sol^1 sau do^1);
- de la *neaghie* (gl. VIII sol^1 sau do^1), se coboară numai, nu se urcă.

Recapitulînd, schema înlănțuirii sensului ascendent al formulelor de intonație ale ehurilor vechi bizantine, arată astfel :

Coborînd cite o secundă :

- de la *ananes* (gl. I la^1), dăm de *neaghie* (gl. VIII, sol^1);

- de la *neanes* (gl. II *si*¹), dăm de *aneanes* (gl. V *la*¹);
- de la *aneanes* sau *nana* (gl. III *do*¹), dăm de *neanes* (gl. VI *si*¹);
- de la *aghia* (*so*¹ sau *do*¹) se urcă numai, nu se coboară;
- de la *aneanes* (gl. V *la*¹ și *re*¹), dăm de *neaghie* (gl. VIII *sol*¹ și *do*¹);
- de la *neanes* (gl. VI *si*¹ și *mi*¹), dăm de *aneanes* (gl. V *la*¹ și *re*¹);
- de la *aanes* (gl. VII *la*¹), dăm de *neanes* (gl. VI *mi*¹);
- de la *neaghie* (gl. VIII *sol*¹ și *do*¹), dăm de *aanes* (gl. VII *la*¹ și *si*).

Cuvintele *ananes*, *neanes*, *nana* etc., care însoțesc formulele muzicale, numite *noane* nu au vreo semnificație; ele sînt doar o reuniune de silabe, destinate să indice o melodie⁴⁷. Aceste silabe mnemotehnice se întilnesc în aproape toate manuscrisele psaltice.

Cunoașterea acestor formule, este de mare importanță și indispensabilă studiului muzicii bizantine, pentru că ele sînt întrebunțate în imnele celor opt ehuri aranjate după ordinea sunetelor menționate mai sus.

După exercițiile de paralaghie, în foarte multe manuscrise psaltice din Biblioteca Academiei R. S. România (ms. gr. nr. 102, fol. 5r; 760 fol. 7r—12r; 830, fol. 7r—8v; 867 fol. 6v; 507 fol. 6r—7r; 648 fol. 7r—8r; 661 fol. 4v—5v; 953 fol. 12r—20v; 840 fol. 8r-v și ms. rom. nr. 4305 fol. 6r—7r; 3210 fol. 7v—8v; 4233 fol. 9r—12r; ca și în cel al lui Filotei *sin Agăi Jipei* fol. 69v—70v) urmează *apehematele* (Anexa IV), care poartă diferite nume ca: *apehema*, *enehema*, *epehema* sau «glăsurile după fieștecare glas» cum le numește Filotei (fol. 69v), și care sînt tot formule de intonație ale ehurilor, un fel de paradigme muzicale întrebunțate ca mijloace mnemotehnice pentru instrucția și practica muzicală⁴⁸. Aceste formule, mai dezvoltate decît cele din exercițiile de paralaghie, (arătate în anexa II), puse la începutul cîntărilor, au menirea de a crea atmosfera tonală a ehului respectiv. Egon Wellesz spune că «aceste formule de intonație sînt în aparență reminiscențe ale melodiilor vechi, după a căror schemă au fost construite noile cîntări⁴⁹.

Formulele *apehemate*lor bizantine ale ehurilor I și IV se caracterizează prin terminarea — treptată sau prin salt — pe treapta a cincea a scării, cum observă muzicologul Gh. Ciobanu⁵⁰, iar cele ale celorlalte ehuri (n.n.), se încadrează în melodie, fie treptat prin interval de secundă (gl. II, III și VII), fie prin unison, subton și quartă, ca în muzica populară (gl. V); fie prin terță sau quartă (gl. VI și VIII).

După *apehemate*, la Filotei urmează *troparul* «lui *Hrisali cătră ucenici*» (glasul I (fol. 70r-v)). «Cel ce va să învețe musichia și cătră toț(i) să fie lăudat trebuiaște-multă răbdare, trebuiaște-i multe zile, cinste cătră dascălul și darur(i) mari. Atunce va învăța și desăvirșit să va face» (Anexa V). Identic acest tropar apare și la Duma (ms. rom. nr. 4305 fol. 7r) și Naum (ms. rom. nr. 3210 fol. 8r). Și ms. gr. nr. 830 f. 8v conține un astfel de «*τροπάριον εισαγωγικόν νοῦθεσιν πῦρ τῆς μαθητῶν*», «Tropar introductiv, învățătură către școlari», tradus de C. Erbiceanu⁵¹, care nu seamănă

47. Cousemaker (E. de) : *Mémoires sur Hucbald*, Paris, 1841, p. 95.

48. Gîgore Panțîru. În *Notația și ehurile...*, op. cit., p. 131—136, transcrie aceste *apehemate*.

49. I. D. Petrescu : *Les Idiomeles...* op. cit., p. 25 apud Egon Wellesz, *Byzantinische Musik*, Breslau, 1927, p. 47—48.

50. Gh. Ciobanu : *Muzica bizantină*, în «Studii de muzicologie», Edit. Muzicală a Uniunii compozitorilor, vol. VI, București, 1970, p. 76.

51. «Voind a învăța să cînți și voind să fii lăudat îți trebuie multă răbdare și multă vreme, plată dascălului în galbeni înmînați, atunci va învăța școlarul și va deveni desăvirșit».

deloc ca melodie cu cel al lui Hrisafi din manuscrisul lui Filotei, iar ca text diferă puțin, este însă identic cu cel din ms. gr. nr. 840 (fol. 8r-v), 1507 (fol. 7v), 1519 fol. 5v—6r) și ms. rom. nr. 4233 (fol. 12r-v). La sfârșitul manuscrisului gr. nr. 830 fol. 181r, găsim din nou acest tropar în limba română în două variante: una scurtă, identică cu cea din ms. lui Filotei (fol. 70r-v), scrisă pe marginea fol. 181r—187v și alta mult mai dezvoltată, după pilonii celei dintii, scrisă pe aceleași file — în dreptul variantei lui Filotei — după care urmează alte patru «trepăre pentru ucenici», aproximativ cu același conținut ca cele din Filotei (f. 258v): «Pre Kirigiu...» etc. La începutul tropărului: «Cel ce va să învețe musichia... (fol. 181r) găsim scris (în limba română cu litere chirilice): «Și aceste ce să văd de aicea înainte pentru ușurința ucenicilor, sînt a dumisale Kir Ioneță Prale, fiind dascăl în Socola».

După acest tropar, în propedia lui Filotei urmează «Schimbările celor opt glasuri», care identice sau mult mai dezvoltate le găsim în majoritatea gramaticilor muzicii psaltice din Biblioteca Academiei Române. Dăm în paralel «Schimbările celor opt glasuri din 9 manuscrise (ms. rom. nr. 61, fol. 70v; ms. gr. nr.: 1096, fol. 8r; 649, fol. 3v; 622, fol. 7v; 830, fol. 7r; 640, fol. 8r; 648, fol. 6r; 661, fol. 4v—5r; și ms. rom. nr. 5970, fol. 7r), pentru a putea observa asemănările și deosebirile acestor «schimbări» în diferite perioade și mai ales pentru a rezolva problema mărturiilor. (Anexa VI).

Mărturiile (μαρτυρία = mărturie, indicație), sînt semne aparținînd notației psaltice, care se scriu la începutul pieselor muzicale sau pe parcurs — la începutul și la sfârșitul frazelor — pentru a indica glasul sau modul în care se va cînta melodia, sau, pentru a determina sunetul inițial sau final al frazelor muzicale. Ele au pînă la un punct, rolul cheii și al portativului din muzica occidentală liniară.

În propedia lui Filotei — ca și în celelalte propedii — mărturiile ca și ehuriile nu sînt tratate special. După ce dă fctoralele, în continuare, Filotei face doar mențiunea: «Dintr-aceastea sînt 4 glasuri stăpînitore și 4 supuse. Și stăpînitore sânt:

ḡ ; ε̄ ; ḡ̄ și Ḷ iar supuse sînt: Ḹ ḡ ; Ḹ ε̄ ; Ḹ ḡ̄ adică Ḹ și Ḹ Ḹ (fol. 69r).

În scriitura diastematică bizantină, mărturiile sînt de o mare importanță, pentru că treptele nu sînt fixe. Fiecare din ele depinde de teapta precedentă și cînd nu se știe ce reprezintă o mărturie, solfegierea nu este posibilă. Mărturia, indicînd sunetul inițial —, în practica paralaghiei (solfegiarii) — este absolut indispensabilă pentru descifrarea și interpretarea unei melodii psaltice.

Înainte de a extrage din *Schimbările celor opt glasuri* mărturiile pentru fiecare treaptă în parte, dăm un exercițiu de paralaghie din ms. gr. 923, fol. 3 (Anexa VII), foarte interesant și semnificativ, — ce cuprinde majoritatea mărturiilor, pentru a putea completa apoi — în tabloul recapitulativ (Anexa VIII) — din aceasta ca și din roata mare-mijloc (ms. gr. nr. 879, fol. 4v și 867, fol. 594^{r52}, mărturiile care nu se găsesc (Do¹, Si, La, Sol) în: *Schimbările celor opt glasuri*, transcrise în Anexa VI.

De observat că fiecare mărturie reprezintă cel puțin cîte două sunete, primul și

ultimul din pentacord. Ex. ḡ sau Ḹ ḡ Re și La. Majoritatea mărturiilor au trei în-

52. A se vedea Sebastian Barbu-Bucur: *Propedii ale muzicii psaltice... op. cit.*, p. 34 și 37.

însemnări. Ex. $\leftarrow$ sau $\overleftarrow{\text{v}}$ = Si grav, Fa¹ și Do¹; $\overrightarrow{\text{R}}$ sau $\overrightarrow{\text{R}}$ - Do¹, Sol¹ și Re²; $\overrightarrow{\text{v}}$ sau $\overrightarrow{\text{R}}$ Mi¹, Si¹ și Fa² diez; $\overleftarrow{\text{v}}$ sau $\overleftarrow{\text{v}}$ = Fa¹, Do¹ și Sol² și chiar patru (Ex. $\overleftarrow{\text{v}}$ sau $\overleftarrow{\text{v}}$ La, Mi¹, Si¹, Fa² diez.

Din schimbările celor opt glasuri, din exercițiul de paralaghie, din tabloul recapitulativ și mai ales din lectura îndelungată pe manuscrisele psaltice vechi observăm că mărturiile de pe aceeași treaptă care se pun la capătul unui fragment muzical cu sens ascendent sînt grafiate diferit față de cele care se pun la capătul unui fragment muzical cu sens descendent. Așa de pildă, în urcare mărturia $\overrightarrow{\text{R}}$ (Fa¹, Do², Sol²) se grafiază în coborîre $\overleftarrow{\text{v}}$ iar mărturia $\overrightarrow{\text{v}}$ (Mi¹, Si¹, Fa² diez) în urcare, va fi grafiată în coborîre $\overleftarrow{\text{R}}$ sau $\overleftarrow{\text{v}}$. În general cînd melodia are sens descendent, mărturia este însoțită de semnul plagalului. Așa se explică faptul că dacă sîntem, de pildă, în glasul I (ex. priceasnă la Nașterea Domnului, fol. 49^r rînd 12) și apare semnul plagalului, nu înseamnă că am intrat în glasul V, căci structura formulei cadențiale respective nu ne arată acest lucru, ci înseamnă că fragmentul melodic are sens ascendent. Și invers, dacă sîntem în glasul VIII de pildă, și apare mărturia glasului IV ($\overrightarrow{\text{R}}$) nu înseamnă că am trecut în glasul IV, ci înseamnă că fragmentul melodic are sens ascendent. Tot așa se explică și faptul că în ehurile diatonice cadențele de pe Mi și Si ($\overrightarrow{\text{v}}$ sau $\overrightarrow{\text{R}}$) sînt cele ale treptelor respective care nu pot fi confundate cu cele ale ehurilor cromatice.

Cu aceste explicații putem afirma deci că ehurile autentice folosesc în coborîre mărturii însoțite de semnul plagalului iar ehurile plagale folosesc în urcare mărturii ale ehurilor autentice.

Precizăm, de asemenea, că în ehurile cromatice (II și VI) sau cînd se modulează într-un eh cromatic întîlnim mărturii cromatice pe orice treaptă. De pildă, în heruvicul gl. V «La simbăta cea mare» (fol. 50^{r-v}) cu mărturia $\overrightarrow{\text{R}}$ Re¹, de cîte ori apare fctoraua cromatică *nenano* pe treapta Sol, apare și mărturia cromatică $\overrightarrow{\text{v}}$ pe treapta Re¹. Deci, în cazul ehurilor cromatice găsim mărturii cromatice și pe alte trepte în afară de Mi¹, Si¹, Fa² diez din sistemul de cadențe al ehurilor diatonice arătate în tabloul de mai sus.

În Catavasier, foarte adesea găsim mărturiile, ca și în stavros-ul — care indica o pauză de respirație — chiar în mijlocul unui cuvînt, ceea ce înseamnă că Filotei în majoritatea cazurilor a respectat întocmai textul muzical original (grecesc).

După «Schimbările celor opt glasuri», Filotei sin Agăi Jipei își încheie propedia cu «roata glasurilor».

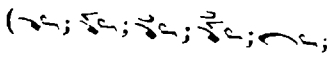
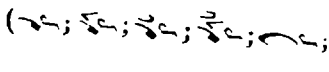
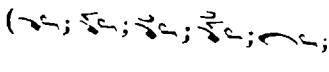
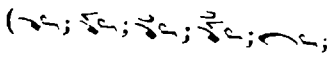
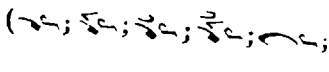
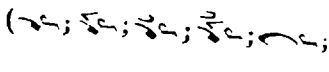
În cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R. S. România am descoperit un număr de 23 de roți în 21 de manuscrise (ms. gr. nr. 102, fol. 7v; 622, fol. 8r; 879, fol. 4v; 760, fol. 1r; 830, fol. 6r și 6v; 61, fol. 70v; 867, fol. 5v și 594r; 1507, fol. 5r; 640, fol. 8v; 648, fol. 8r; 649, fol. 3r; 923, fol. 21r; ms. rom. nr. 3210, fol. 9v; ms. gr. nr. 1511, fol. 7r; ms. rom. nr. 4233, fol. 9r; 4443, fol. 2v; ms. gr. rom. nr. 795, fol. 6r; ms. gr. nr. 1519, fol. 8v; ms. gr. rom. nr. 840, fol. 5r; ms. gr. rom. nr. 1350, fol. 4v; ms. rom. 5970, fol. 6v), pe care le-am publicat în studiul *Propedii ale muzicii psaltice în notație cucuzeliană*⁵³ și pe care le-am descifrat și transcris în notație modernă, în mai multe tablouri sinoptice, pentru a le putea compara și trage unele concluzii.

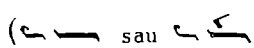
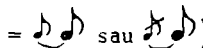
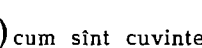
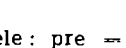
Menționăm că de «sistemul trahos» al lui Ioan Cucuzel, pe care-l găsim și-n propedia lui Filotei (fol. 70v) nu ne ocupăm în această lucrare, el făcînd obiectul unui studiu pe care-l vom publica separat.

În continuare, referindu-ne la textul literar din opera lui Filotei, vom încerca să facem lumină într-o problemă tot de ordin teoretic, foarte necesară pentru citirea și transcrierea manuscriselor bizantine, care nu este menționată în propedia lui Filotei — și în nici o altă propedie — dar pe care am sesizat-o din lectura îndelungată făcută pe manuscrisul său, ca și pe alte manuscrise. Este vorba de semnificația isonului mic grafiat înaintea isonului obișnuit și înaintea semnelor ascendente:

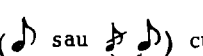
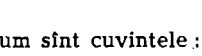
 SAU ; sau ; ; ; ;

; ;

etc.) ca și-n urma celor descendente în afară de iporoi (; ; ; ; ;).

Aproape întotdeauna două consoane formează două silabe, prima fiind scrisă cu apogiatură (sau = sau) cum sînt cuvintele: pre =

p re; spre = s pre; prune = p rune; cinstit = cin s tit; învrednicit = în vre d ni cit; vrăjmaș = v răj maș; petrecînd = pe t re cînd; suflet = su f let; slăvit = s lă vit; lesne = le s ne; primejdii = p ri me j dii; uscat = u s cat; dreapta = d rea p ta; smerind = s me rind; strigă = s tri gă; floare = f loa re; umbra = um b ra; trup = t rup; trimis = t ri mis; prunc = p runc; însuflețită = însu f le țită; pentru = pen t ru; Dumnezeu = Du m neze u le; Hristos = Hri s tos; răstignit = răs ti g nit; mistuitor = mi s tu i tor; a treia zi = a t re ia zi; trecînd = t re cînd; proslăvit = p ro s lă vit; Domnul = Do m nul; prin = p rin; Doamne = Doa m ne; ipostasuri = ipo s tasuri; acestea = a ce s tea; Spănzurare = s pân zu rare; să stea = să s tea; Dumnezeiască = Du m ne ze ia s că; credincioși = c re din cioși; sfinți = s finți; sfinte = s fin te; greșale = g re șale; Născătoare = Nă s că toa re etc.

De asemenea, întîlnim în opera lui Filotei silaba în sau im, însoțită de oricare altă silabă, sub o singură notă (sau) cum sînt cuvintele: început =

înce put; îndurare = îndu ra re; întru = întru; întregi = întregi; întărind = întă rind; înoind = îno ind; învrednicit = învre d ni cit; împletit = împle tit; împă-

53. A se vedea subnota 27 din această lucrare.

rat = împă rat; împrejur = impre jur; împărțit = împăr țit; închinăm = închinăm; în toate = în toa te; înfricoșat = infri co șat; împreună = impre u nă; întărire = întă ri re; Înviere = Invi e re; însemnat = inse m nat; în rînza hiarei = în rîn za hiarei; întinzîndu-și = întin zîn du-și; închiptuit = inchi pu it; îngropîndu-te = ingro pin du-te; impre jur; îndrăzneață = îndră z nea lă; însuflețit = însu f le țit; întărește = întă re ște; îngrozire = ingro zi re; împreună = impre u nă; etc. citindu-se prin elidare ca de pildă ngrozire, mpreună.

Foarte adesea în manuscrisul lui Filotei găsim însă aceste cuvinte din prima categorie, scrise și normal fără apogiatură ca: *pre*, *Hri stos* etc. sau din a doua categorie, scrise sub două note ca d, p. în să; în *chi* pul etc.

Dacă nu aceasta ar fi semnificația, n-ar avea nici un rost să se pună un ison

mic înaintea isonului obișnuit, unde apogiatura la unison Sol, Sol d.p.) nu

are nici o valoare și nici nu s-ar pune și gorgon și clasmă pe un singur semn

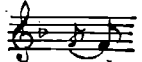
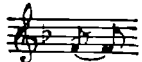
muzical, cum găsim d.p. la fol. 47v, rînd 6 astfel încît conchidem că la semnele

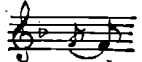
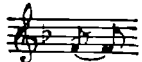
care indică un interval ascendent ca și la ison, isonul mic se pune înainte iar la semnele care indică un interval descendent isonul mic se pune după el, în ambele cazuri isonul mic transcriindu-se cu apogiatură. Menționăm, de asemenea, că în cazul semnelor care indică un interval descendent (epistrof și elafron) cînd isonul mic se

pune după aceste semne (;) apogiatura se scrie tot înainte () și nu după () , cum greșit o pune N. Moldoveanu⁵⁴, avînd loc un fel de metateză ca

la unele cuvinte din limba ebraică și paleoslavă.

Acest ison mic, echivalent apogiaturii, nefiînd înțeles de bizantinologi, n-a fost luat în considerație. Așa d.p. I. D. Petrescu⁵⁵, cînd este vorba de o apogiatură la

unison (care este lipsită de sens) transcrie   în trei feluri (decî inconsecvență) în loc să

 gră it *Hri stos* *prăz nuiți* *sme rească*

transcrie   , iar N. Moldoveanu⁵⁶ transcriînd troparul Bobotezii, adaugă

H ri s tos

incorect de la sine un ison () pentru a putea introduce silaba (în) Iordan.

Menționăm că problema vechilor moduri ale muzicii bizantine este una din cele mai obscure ale teoriei muzicale. Propedia lui Filotei — ca și toate vechile manuscrise de teorie muzicală bizantină — nu tratează această problemă din punct de

54. Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, p. 129, rînd 4 și p. 137, rînd 1.

55. I. D. Petrescu : *Études de paléographie...* *op. cit.*, p. 147, rînd 2 ; p. 147, rînd 4 și p. 146, rînd 4.

56. Nicu Moldoveanu, *op. cit.*, p. 129, rînd 1.

vedere esențialmente muzical, astfel încât între teorie și arta vie există de cele mai multe ori o mare diferență pentru că muzica a evoluat, iar propediile au rămas fixe, înțepenite, transmițându-se de la secol la secol, mecanic, necreator.

Astfel d.p. gl. I, așa cum îl arată mărturia, are bazul pe *La*. În evoluția lui pe timpul lui Filotei, bazul sau tonica se stabilește pe *Re*.

Ehul al II-lea prezintă ca structură melodică în această perioadă două forme: una care se bazează pe sistemul difonic cu cadențe frecvente pe *Mi*, *Sol* și uneori pe *Si*⁵⁷ și pe *Do*, ceea ce ne apropie de ehul al II-lea actual (ex. Οἶκος τοῦ Εὐφραθῆ «Casa Eufratului»⁵⁷) și alta care reprezintă cadențe pe *mi* și pe *la*, care corespunde cu vechea formă *nenano*, forme despre care propedia lui Filotei — ca și toate propediile menționate în această lucrare — nu spune absolut nimic. La peasna a IV din

Catavasiile Botezului (fol. 12^r) Filotei pune indicația *nenano* chiar la cheie (de la *mi* urcă o quartă) pentru a nu fi nici o îndoială. I. D. Petrescu, transcrie ambele forme ale acestui eh — diatonic, probabil pentru a se încadra teoriei medievale și-n primul rind gregoriene, teorie care — confruntată cu practica și cu manuscrisele secolului al XVIII-lea, în speță Filotei, trebuie probabil revizuită.

Ehul al IV-lea, după teorie, este un mod de *sol*, care corespunde cu mixolidia-nul medieval⁵⁸. Și acest mod prezintă mai multe forme.

Referindu-ne la Catavasiile Floriilor facem mențiunea că odele acestui Canon sînt semnificative pentru evoluția ehului al IV-lea și a diverselor sale forme. Dimitrie Suceveanu și chiar Macarie, le dă într-un *ionian* cu treptele IV și VII mobile. La Suceveanu sînt scrise în glas IV cu bazul în *Di* (*Sol*) așa cum era vechiul eh IV; la Macarie aceste catavasi — preluate de la Șărban protopsaltul prin intermediul lui Constantin — sînt scrise în glasul al III-lea cu bazul în *ga* (*fa*) ca de la *Ni* (*Do*), iar la Filotei (fol. 19^r—22^r) sînt în glasul al IV-lea ca la Suceveanu, dar cu bazul în *Ga* (*Fa*), ca la Macarie, folosind o formă aparte.

În același timp catavasiile «Înălțării», fol. 30^v—32^r, care sînt tot în glas IV, sînt în forma leghetos cu tonica *Vu* (*Mi*).

Și Catavasiile «Blagoveștenilor» indică eh. IV cu cadențe principale pe *Di* (*Sol*) și mai ales pe *Vu* (*Mi*); Propedia lui Filotei, ca și toate celelalte propedii, nu teoretizează forma leghetos și nici indicația de la cheie nu o semnaleză, dar din structura melodiei, ca și din sistemul de cadențe se vede clar că aceste catavasi sînt scrise în forme leghetos, în care se cîntă și astăzi. Teoretic, I. D. Petrescu este de acord cu întrebuintarea lui *Si becar* în forma leghetos, și-l folosește⁵⁹, practic însă uneori denotă inconsecvență întrebuintînd și *Si bemol*⁶⁰.

În afară de aceste forme în sec. al XVIII-lea găsim în gl. IV cîntări stihirice cu finala în *Re* mai ales și uneori în *Mi*. Cele papadice rămîn cu finala în *Sol*.

Catavasiile crucii sînt scrise în glasul al VIII-lea, în forma numită mai tîrziu *Ga* (*Fa*) ca de la *Ni* (*Do*). Filotei face aici o transpunere cu o cvartă mai sus, dar țesătura melodică coboară pînă la *Ni*. Nici acest lucru ca și multe altele — nu este teoretizat în propedia.

Comparînd manuscrisul lui Filotei cu ms. gr. 953 (Biblioteca Academiei R. S.

57. I. D. Petrescu : *Etudes de Paléographie...* op. cit., p. 322—325.

58. *Ibidem*. p. 119.

59. *Ibidem*, p. 149—150.

60. *Ibidem*, p. 131—144.

România) din sec. XIII—XIV, din punct de vedere al notației observăm o foarte mare evoluție, cea din ms. 953 fiind mult mai simplă. Astfel, semne hironomice ca: tromicon, paraclitiki, cratima, horevma, synagma etc. sînt rar întrebuițate în acest manuscris (953), iar semne ca: heteron, paracalesma, lyghisma, piasma, gorgo-syntheton, argo-syntheton, nu sînt deloc folosite. De asemenea, nu întilnim gorgoane și ftorale, iar mărturiile sînt foarte rare. Comparînd manuscrisul lui Filotei cu manuscrise de la sfîrșitul sec. XVIII, cum ar fi de pildă ms. gr. nr. 923, 153, 1511, 599 și ms. rom. 3210, observăm că notația este identică. Comparîndu-l cu alte manuscrise de la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, cum ar fi de pildă ms. gr. nr. 1519; ms. gr. rom. nr. 795, 840, 1350; ms. rom. nr. 4233, 4443 și 5970, observăm că acestea au notație cucuzeliană de tranziție spre cea hrisantică-modernă.

Rezumînd, după cum s-a putut observa, asupra semnelor somata, prevmata, hironomice și asupra combinațiilor de semne n-am insistat — semnificația lor fiind cunoscută — decît în măsura în care unele din acestea apar în plus în propedia și în opera lui Filotei, față de alte propedii, sau remarcîndu-le pe cele care nu apar la Filotei, ci în alte manuscrise mai vechi sau mai noi, consemnînd întrebuițarea sau neîntrebuițarea lor, ca și evoluția sau involuția acestor semne față de cele din propedia lui Filotei.

S-a precizat funcția ftoralei thematismos eso, față de ftoraua ehului al II-lea cu care seamănă ca grafieră; s-au comparat ftoralele din propedia lui Filotei cu încă alte șase manuscrise, pentru a se vedea asemănările și deosebirile de grafieră dintre ele precum și lipsa unora din anumite manuscrise, trăgîndu-se concluzia că ftoralele în genere nu erau frecvent întrebuițate, iar unele nu erau deloc folosite necunoscîndu-li-se semnificația.

Se dau în paralel «exerciții de paraloghie» (din trei manuscrise), alcătuite din formule melodice intonaționale ale ehurilor (care lipsesc la Filotei), pentru a completa propedia lui Filotei, stabilîndu-se formulele de intonare ale fiecărui eh în parte — indispensabile studierii muzicii bizantine — în funcție de mărturiile și silabele mne-motehnice corespunzătoare. Urmîndu-se apoi sensul ascendent și descendent al mer-sului melodic și al legăturilor formulelor de intonație ale ehurilor vechi bizantine, s-a observat logică și simetrie, obținîndu-se și o schemă a acestei înlănțuirii.

Se transcriu apoi apehematele sau «glăsuirile după fieștecare glas», care sînt tot formule de intonație ale ehurilor, mai dezvoltate decît cele din exercițiile de paraloghie și care puse la începutul cîntărilor, au rolul de a crea atmosfera tonală a ehului respectiv.

După apehemate urmează troparul lui Hrisafi către ucenici — din propedia lui Filotei — care corelat cu cele din alte manuscrise, scoate în relief greutatea și dificultatea învățării acestei muzici, recomandîndu-se ucenicilor multă răbdare și stăruință pe un timp îndelungat.

După acest tropar s-a dat în paralel — din propedia lui Filotei și din alte opt manuscrise — «schimbările celor opt glasuri», pentru a se putea vedea deosebirile și mai ales asemănările acestor «schimbări» în diferite perioade și mai ales pentru a rezolva problema mărturiilor care sînt de o mare importanță, în scriitura diastematică bizantină, treptele nefiînd fixe. Din «schimbările celor opt glasuri» s-a alcătuit apoi un tablou recapitulativ al tuturor mărturiilor, conchizîndu-se că fiecare mărturie

reprezintă două, trei și chiar patru sunete și că *mărturiile de pe aceeași treaptă*, care se pun la capătul unui fragment muzical cu sens ascendent, *sint grațiate diferit* față de cele care se pun la capătul unui fragment muzical cu sens descendent, acestea din urmă fiind însoțite de semnul plagalului și în cazul ehurilor autentice.

Se precizează de asemenea că în ehurile cromatice (II și VI) sau când se modulează într-un eh cromatic, întâlnim mărturii cromatice și pe alte trepte în afară de *Mi*¹, *Si*¹ și *Fa*² diez din sistemul de cadențe al ehurilor diatonice arătate în tabloul recapitulativ.

În încheiere făcându-se referire la textul literar — de sub note — din opera lui Filotei, s-a tras concluzia că aproape întotdeauna două consoane formează două silabe, prima fiind scrisă cu apogiatură, reliefându-se astfel semnificația isonului mic pus înaintea isonului obișnuit și înaintea semnelor ascendente ca și-n urma celor descendente.

Pentru analizarea principiilor teoretice existente în propedia lui Filotei — și completate cu cele din alte propedii din sec. XVII, XVIII și începutul secolului al XIX-lea — am transcris în întregime opera sa urmărind semnele: somata, pnevmata și hironomice, combinațiile de semne, floralele și mărturiile, formulele de intonare ale ehurilor, apehematele, schimbările celor opt glasuri etc.

Analizând ortografia semnelor psaltice din propedia și întreaga operă a lui Filotei sin Agăi Jipei, vedem că el n-a fost numai un om de mare cultură, un foarte bun cunoscător al limbii grecești și românești, ci și un posesor al unor vaste noțiuni teoretice în domeniul psaltichiei.

Propedia sa este așadar importantă pentru noi, ea constituind primul document muzical românesc de acest fel, cunoscut pînă acum.

Corelată cu alte propedii grecești mai vechi sau mai noi — și pe baza lecturii îndelungate pe manuscrise — propedia lui Filotei este importantă pentru literatura muzicologia și mai ales bizantinologia românească, ea dînd posibilitatea specialiștilor să transcrie și să studieze documente de acest fel, care ne dezvăluie vechi valori de cultură muzicală medievală Românească.

Lector SEBASTIAN BARBU-BUCUR

A N E X A I.

P R E F A Ț A (fol. 5r—7v)

Blagocestivului, prea luminatului, / prea înălțatului și de H[risto]s jubitorului Domnului nostru, Domnului, / Domnului Io Constantin Băsarabă Voevod a toată Ungro-Vlahia, marelui Brâncovean, cea smerită / și pînă la pămînt închinăciune aducând mă rog prea puter[nicului D]umnezeu, ca să dăruiască nălțimei mării tale / sănătate, cu viață îndelungată spăsenie sulletească, bună și cu pace întărire cu toate cele după Dumnezeu pohte.

Înălțimea cea iubită de H[risto]s a mării tale, cu cucernicie năzuește (prea luminate / Doamne) această mică / osteneală a mea, prin carea m'am sîrguit și eu din puțini/ca mea învățătură, ca să mă arăt înaintea mărimii Măriei tale, fără pregetare lucrători, lângă iubitoarea de D[umne]zeu / și de obște folositoarea socoteală. a Măriei tale, cea iubită/are de oameni, carea are întru asemănare cu rîvna fericitului.

Ap[o]s[t]ol Pavel, la a sa întâia carte cătră Corintheani, / cap. 14, unde zice : De va da trâmbița glasul nearătat, ci (fără de semn ci/ne să va găti la resboiu ; Așa și voi, de nu veți da cuvint / cu bună înțelegere, cum să va cunoaște ceea ce ați grăit ; și iarăși ; / cânta-voiu cu d[ui]hul și voiu cânta și cu mintea. Și Pro/rocul împărat D[ai]vid Ps[al]m. 46 zice : Cântați cu înțelegere — / Și iaste D[umne]zeiască socoteală a Măriei tale, cum ceale ce să / cântă în Beserică, nu numai să se cânte ci să se și înțe/leagă de ascultătorii pravoslavnicii creștini. Pentru carea / și nu incetezi în toată vremea cu îndurare cheltuind, spre / tîlmăcirile celor nelesne înțelese cuvinte și cântări ale / besericii cătră arătarea și mai buna înțelegere.

Pentru aceasta și eu smeritul, văzând cum că în fiestecare / zi în sfințele lui H[ri]sto]s Biserici, adecă să cântă Catavasiile / Sărbătorilor celor stăpânești și ale Maicii lui D[umne]zeu, / iar să înțeleg foarte de puținei, cit numai viersul sint ascultând, / iar nu și înțelesul celor ce să cântă, tîlmăcit-am după pu/țina mea putere pre a / noastră de țară și de obște limbă, toate Catavasiile, cu troparele și cu Condacele și cu / Hvalitele ale fiește-căruia praznic Stăpănesc ; Cu rîndu/iala Utrănelor și a câte trele liturghiile și cu irmosele cele veselitoare și cu Paraclisul Precistei / și cu toate trebuincioasele cîntări, ce să cântă preste tot anul. / Așădându-le toate cu meșteșugul psaltichiei pre glasurile / cele grecești, pentru mai multă dulceață și cuviință a viersurilor. Cătră aceste și Anastasima Octoichului cu propedia / și cu tot meșteșugul cit iaste în cea grecească. Încă și Sti/hirarul cu toate Samoglasnicile sărbătorilor celor mari / și ale Pendicostariului sărbători, cite cuprinde Anthologiul / stihîrar, cel grecesc, adecă : Vecerniile, Litiile și Stihoavnele, / aducându-le toate dinpreună într'această cărticică. / Carele cu cucernicie și cu smerenie le aduc supt acopere/mîntul și sprijineala Măriei tale, precum iaste cu cu/viință și cu dreptate ca să se aducă și să se incline numai / la singurā nălțimea Măriei tale unele ca aceste. De vreme ce măria ta cu osîrdnică răvnă ca să folosești neamului / nostru cu multe feluri de prilejuri, și mai vîrtos cu / tîlmăcirile și cu tipografiile cărților de multe feluri, / lângă carele și aceste Vlaho-musichii (carele întru lu/mi-norocul măriei tale cu ajutoriul lui D[umne]zeu s'au făcut) / spre propovăduirea din neam în neam și spre împodobirea cununii / a nenumăratelor bunătăților Măriei tale va să fie, nu / puțină podoabă besericii rumânești și mîngăeare crești/nescului norod și folos fericitului sufletului Măriei tale / și adaus și dobîndă vrednicii neguțătoriei carea lucrezi / Măria ta cerescului împărat. De vreme ce nu altă dată, / într'alte vremi, mai'nainte sau mai pre urmă, ci tot acum, întru / prea lumnatele și de D[umne]zeu dăruite zilele Măriei tale, / nici într'alte părți și prin alți nevoitori, ci tot aice, întru / prea cinstită casa lui Dumnezeu și a măriei tale, în sftina Mitro/polie, și printr'a Măriei tale robi și slujitori bine au / voit D[umne]zeu a le arăta lumii sale. Nici pre alte meșteșuguri / lătimești și rusești, ci pre aceleaș musichii ale dascăli/or Besericii noastre a răsăritului. Cu îndemnarea și blagoslovenia prea sfințitului părintelui nostru și Mitropolitului a totă / Ungro-vlahia, chir Anthim Iverea-nul, cu voia și cererea / a toată boerimea și a tot norodul. Că cine auzind sau va/zănd atâtea îndreptări și chivirnisiri, carele au strălucit în / țară, întru dăruitele de D[umne]zeu zilele Măriei tale să nu / proslăvească pre iubitorul de oameni Dumnezeu, carele cu mare / purtare de grijă te au înălțat pre Măria ta în lumnatul / scaun spre paza și tot folosul pravoslavnicului norod, / și să nu ia folos și mîngăiere în sufletul său și să nu fe/ricească împărătescul și Domnescul Măriei tale neam al Băsără/bescilor ; că după tot adevărul te-ai arătat Măria ta / alt nou Alexandru sau Ptolomeiu într'aceste vremi ; că pre/cum în vremile acelora au crescut meșteșugurile și au / înflorit învățăturile și s-au mărit înțelepciunea și s-au / umplut casele de cărți. Așa și acum în lumnatele de/D[umne]zeu zilele Măriei tale s-au înpodobit această păzită / de D[umne]zeu stăpânire cu cărți și cu dascăli și cu / meșteșuguri de învățătură pentru marele dar și cinste, ca/re cu facere de bine arăți spre unele ca aceste. Precum / Bogoslovul Grigorie zice : că acelora lucruri acărora / le știu lauda și cinstea, le știu aiave și procopsirea / și înmulțirea. Deci caz și mă rog iubitoarei de H[ri]sto]s / bunătății Măriei tale, ca și priimești cu bunețe și cu / blândețe aciastă

smerită a mé osteneală, necăutând măria ta / la micșorarea darului, ci la a minții
mele osirdie și / smerenie. Iară Împăratul tuturor Dumnezeu să dăruiască / nălțimei
Măriei tale așezămint cu pace, înlărire bună și fără / turburare, întru prea înălțat
scaunul Măriei tale într'adânci bă/trănețe, cu sănătate și cu veselie, împreună cu toți
/ ai Mării tale, întru prea mulți și prea norociți ani. Și după / această slăvită de
D[umne]zeu Domnie să ți dăruiască și împără-ția ceriului. Amin.

Al nălțimei Măriei tale / Smeritul și către D[umne]zeu / usîrdnic rugătoriu, /

Filotheiu ier[o]monah, uc[e]nic a părintelui Theo[dosie
din Sfânta Mitropolie.

*Către iubitorii de H[risto]s cântăreși ai aceștii Vlaho-musichii / și cătră cela-l-ah
pravoslavnic norod al țării rumânești.*

O iubitorilor de H[risto]s cinstiți musicotați,
Cuvioșilor părinți și întru H[risto]s frați,
Pravoslavnice norod, limbă rumânească
Păzită de D[umne]zeu țară creștinească,
În Domnul să vă bucurați prin sfînta cântare,
Cu credință cu nădejde, cu dragoste mare.
Că iată s'au tîlmăcit, spre al vostru folos,
Carele cu nevoință din grecie s'au scos.
Prin cuvinte rumânești, și prin glasuri grecești,
Inima și sufletul să ți le îndulcești.
Cântând, slăvind, lăudând, pre Dumnezeu cel mare,
Cu dragoste, cu frică, că e împărat tare.
Și prea Sfânta Stăpână, să o lăudați,
Cu tot felul de cinste, slavă mare să-i dați.
Ca unii împărătese și Doamne cerești,
Împreună cu mulțimea oștilor îngeresti,
Că ea tuturor iaste folositoare mare,
Acoperămînt, scăpare și nădejde tare.
A sfintelor prasnice taină să cinstiți,
Cântând cu înțelegere și să o proslăviți.
Pentru care dragoste, vă veți învrednici,
Împărăției ceriului, și să veți îndulci.
În desfătăciunea raiului, în veci odihnindu-vă,
Luând plată din destul, și veselindu-vă.
Cu toți d'înpreună rugăciuni făcând,
Din tot sufletul nostru, să grăim zicând :
Prea puternice -mpărate, Dumnezeu cel mare,
Atotjitoriu, Doamne cel prea tare,
Dă pace și sănătate, bună norocire,
Ani mulți și zile bune, și cu fericire,
Domnului *Constantin Vodă* ca să stăpânească,
Țara Ungro-Vlahiei și să moștenească,
Scaunul strămoșilor, precum să cuvine
Păzind țara apărînd, cum iaste mai bine.
Cu multă veselie, cu multă bunețe.
Cu viață îndelungată, într'adânci bătrănețe.
Cu Doamna cu coconii, întru toată nălțimea
Cu rudele cu boarii, cu toată mulțimea.
Biruind vrăjmași lui, cu puterea de sus,
Că a ta iaste mărirea, slava și puterea
Stăpînirea și cinstea și toată ținerea.
Și acum și pururea și în veci fără'nceput
În vecii vecilor, fără de sfârșit.

Amin.

Anexa II

FTORALELE

sau „stricările celor 8 glasuri”

Ftoralele sau „stricările celor 8 glasuri”	ms.rom. nr.61 fol.69 ^r	ms.gr. nr.102 fol.4 ^r	ms.gr. nr.661 fol.4 ^r	ms.gr. nr.879 fol.2 ^r	ms.gr. nr.648 fol.3 ^r	ms.gr. nr.649 fol.2 ^r	ms.rom. nr.3210 fol.3 ^r
Ftora tu protu (α ^o) ϕ (gl.I)	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ	ϕ
Ftora tu defteru (β ^o) ϑ ^α (gl.II)	ϑ	ϑ	ϑ	ϑ	ϑ	ϑ	ϑ
Ftora tu tritu (γ ^o) ρ (gl.III)	ρ	ρ	ρ	ρ	ρ	ρ	ρ
Ftora tu tetartu (δ ^o) ς (gl.IV)	ς	ς	ς	ς	ς	ς	ς
Ftora tu plaghiu protu (ε ^o) ϛ (gl.V)	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ
Ftora tu plaghiu defteru (ζ ^o) ϛ (gl.VI)	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ
Ftora tu plaghiu tritu (η ^o) ϛ (gl.VII)							
Ftora tu plaghiu tetartu (θ ^o) ϛ (gl.VIII)	ϛ						ϛ
Ftoraua nenano	ϛ		ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ
Thematismos eso	ϑ						ϑ
Thematismos exo	ϑ						ϑ
Thema haplum	ϑ						ϑ
Imifonon	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ
Imifthoron	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ	ϛ
Enarxis	ϛ	ϛ			ϛ		ϛ

Anexa III

EXERCIȚII DE PARALAGHIE

ms. gr.
m. 879
f. 3^r-4^r

A na ne es, Ne a ghi e e, A a —

ms. gr.
nr. 760
f. 4^r-5^v

A na ne es, Ne a ghi e e, A a —

ms. rom.
nr. 3210
f. 5^r-7^v

A na ne es, Ne a ghi e e, A a —

879

ne es, Ne - a ne es, A ne a ne es, Ne a

760

ne es, Ne - a ne es, A ne a ne es Ne a

3210

ne es, Ne - a ne es, A ne a ne es Ne a

879 *gt. III* *gt. IV* *gt. I*
 ne es, A ne a ne es, A ghi a a, A na

760 *gt. III* *gt. IV* *gt. I*
 ne es, A ne a ne es, A ghi a a, A na

3210 *gt. III* *gt. IV* *gt. I*
 ne es, A ne a ne es, A ghi a a, A na

879 *gt. II* *gt. V* *gt. VIII*
 ne es, Ne a ne es A ne a ne es, Ne

760 *gt. II* *gt. V* *gt. VIII*
 ne es, Ne a ne es A ne a ne es, Ne

3210 *gt. II* *gt. V* *gt. VIII*
 ne es, Ne a ne es, A ne a ne es, Ne

879 *gt. VII* *gt. VI*
 a ghi e e, A a — ne es, Ne — a ne es,

760 *gt. VII* *gt. VI*
 a ghi e e, A a — ne es, Ne — a ne es,

3210 *gt. VII* *gt. VI*
 a ghi e e, A a — ne es, Ne — a ne es,

879 *gl. III* *gl. IV* *gl. I* *gl. II*
 A ne a ne es, A ghi a a, A na ne es,

760 *gl. III* *gl. IV* *gl. I* *gl. II*
 A ne a ne es, A ghi a a, A na ne es,

3210 *gl. III* *gl. IV* *gl. I* *gl. II*
 A ne a ne es, A ghi a a, A na ne es,

879 *gl. III* *gl. VI*
 Ne a ne es, A ne a ne es, Ne — a

760 *gl. III* *gl. VI*
 Ne a ne es, A ne a ne es, Ne — a

3210 *gl. III* *gl. VI*
 Ne a ne es, A ne a ne es, Ne — a

879 *gl. V* *gl. VIII*
 ne es, A ne a ne es, Ne a ghi e e,

760 *gl. V* *gl. VIII*
 ne es, A ne a ne es, Ne a ghi e e,

3210 *gl. V* *gl. VIII*
 ne es, A ne a ne es, Ne a ghi e e,

1) *Lipsește aici oligonul cu chentima deasupra lui ca și cei doi apli dedesubt.*

879 *gl. VII* *gl. IV* *gl. I*
A a - ne es, A ghi a a, A na ne

760 *gl. VII* *gl. IV* *gl. I*
A a - ne es, A ghi a a, A na ne

3210 *gl. VIII* *gl. IV* *gl. I*
A a - ne es, A ghi a a, A na ne

879 *gl. II* *gl. V* *gl. II*
es, Ne a ne es A ne a ne es, Ne

760 *gl. II* *gl. V* *gl. II*
— es, Ne a ne es, A ne a ne es, Ne

3210 *gl. II* *gl. V* *gl. II*
es, E Ne a ne es, A ne a ne es, Ne

879 *gl. V* *gl. VIII*
a ne es, A ne a ne es, Ne a ghi

760 *gl. V* *gl. VIII*
a ne es, A ne a ne es, Ne a ghi

3210 *gl. V* *gl. VIII*
a ne es, A ne a ne es, Ne a ghi

879 *gl. VII* *V* *λ* *π* *q* *sf*
e e, A a — ne es, Ne — a ne es, A ne

760 *gl. VII* *λ* *π* *q* *sf*
e e, A a — ne es, Ne — a ne es, A ne

3210 *gl. VII* *V* *λ* *π* *q* *sf*
e e, A a — ne es, Ne — a ne es, A ne

879 *gl. VIII* *λ* *π* *R* *V*
a ne es, Ne a ghi — e e, A a —

760 *gl. VIII* *λ* *π* *R* *V*
a ne es, Ne a ghi e e, A a —

3210 *gl. VIII* *λ* *π* *R* *V*
a ne es, Ne a ghi e e, A a —

879 *gl. IV* *f* *R* *q* *V*
ne es, A ghi a a, A na ne es, Ne a

760 *gl. IV* *f* *R* *q* *V*
ne es, A ghi a a, A na ne es, Ne a

3210 *gl. IV* *f* *R* *q* *V*
ne es, A ghi a a, A na ne es, Ne a

879 *ne es, Na na a, A ghi a a, A na ne es, Ne a*

760 *ne es, Na na a, A ghi a a, A na ne es, Ne a*

3210 *ne es, Na na a, A ghi a a, A na ne es, Ne a*

879 *ne es, Na na, Na na a, Ne — a ne es, A ne a*

760 *ne es, Na na, Na na a, Ne — a ne es, A ne a*

3210 *ne es, Na na Na na a, Ne — a ne es, A ne a*

879 *ne es, Ne a ghi e e, A — a ne es, etc.*

760 *ne es, Ne a ghi e e, A — a ne es, etc.*

3210 *ne es, Ne a ghi e e, A — a ne es, etc.*

Anexa IV

APELEMATELE GLASBAILOR

(„glăsurile după fieștecare glas”)

ms. 61 fol. 69^v - 70^v

gl. I

A na ne a ne — es, Do - si - t-au in - tra - rea a - nu - lui

gl. I

A na ne a nes, În mun - te — e u - ce — ni - cii

gl. II

Ne a ne — Ve - ni - t-au g la — sul cu — vin - tu — lui

gl. II

Ne a ne . es De la stil - pări și de — la ra — muri

gl. III

Na n na prea cu - vi — oa - se — A - an - to - ni — e

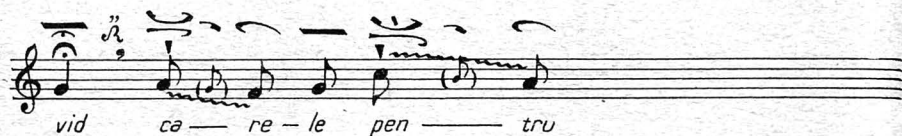
ne - vo - in — ță — cea —

gl. III

Na n a Cu — um să nu — ne mi - răm de naș - te - rea Ta

gl. IV

A — ghi — a — p ro - ro - cul Da —

gl.VI
 Ne a — ne es Pa — cea cea a — de — vă — ra — tă Tu ești Hris-toa-se

gl.VII
 A a nes, Mai — că — te-ai cu — no — s cut
 mai p re — sus — de fi — re

gl.VII
 A a nes, la — tă — ntu — ne — ric și
 di — mi — nea — tă — și ce stai la — mor — mint

gl.VIII
 Ne a ghi e — mpă — ra — tul ce — riu — ri —
 lor pen — tru iu — bi — rea — de oa

gl.VIII
 Ne a ghi e — La — cră — me — le
 e — Ma — ri — e.

Anexa V

TROPAR CĂTRE SCENICI

al lui Hrisafi ηχος ᾠ fol. 70^r

Cel ce va să — în — ve te — Mu — si
 chi — ia — și că t ră toț să fi e lă — u — dat —
 t re bu ea — ște-i mul tă răb da — re —
 t re bu ea — ște-i mul — te zi — le — Cin —
 ste — că — tră — da — scă —
 lul — și da rur(i) mar(i) A tun ce va în — vă
 ță — și de să vă — ăr șit — să va —
 fa — ce — e

Anexa VI SCHIMBĂRILE CELOR OPT GLASURI

ms.rom. 61 f. 70^v

ms. gr. 1096 f. 8^r

ms. gr. 649 f. 3^v

ms. gr. 622 f. 7^v

ms. gr. 830 f. 7^r

ms. gr. 640 f. 8^r

ms. gr. 648 f. 6^r

ms. gr. 661 f. 4^v-5^r

ms.rom. 5970 f. 7^r

The image displays a musical score for a piece titled "Schimbările celor opt glasuri" (The Changes of the Eight Voices). The score is presented in ten staves, each corresponding to a different manuscript source. Each staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The notation includes various rhythmic values (quarter, eighth, and sixteenth notes) and rests, with some notes marked with accents or slurs. The manuscript references and folio numbers are as follows:

- ms.rom. 61 f. 70^v
- ms. gr. 1096 f. 8^r
- ms. gr. 649 f. 3^v
- ms. gr. 622 f. 7^v
- ms. gr. 830 f. 7^r
- ms. gr. 640 f. 8^r
- ms. gr. 648 f. 6^r
- ms. gr. 661 f. 4^v-5^r
- ms.rom. 5970 f. 7^r

ms. rom. 61

ms. gr. 1096

ms. gr. 649

ms. gr. 622

ms. gr. 830

ms. gr. 640

ms. gr. 648

ms. gr. 661

ms. rom. 5970

ms. rom. 61

ms. gr. 1096

ms. gr. 649

ms. gr. 622

ms. gr. 830

ms. gr. 640

ms. gr. 648

ms. gr. 661

ms. gr. 5970

ms. rom. 61

ms. gr. 1096

ms. gr. 649

ms. gr. 622

ms. gr. 830

ms. gr. 640

ms. gr. 648

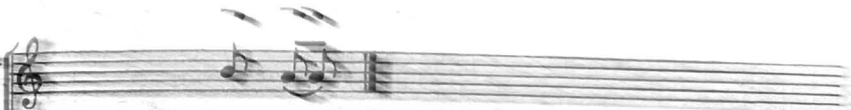
ms. gr. 661

ms. rom. 5970

The image displays a page of musical notation with nine staves. Each staff is labeled with a manuscript reference on the left. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and accidentals, along with specific manuscript notations above the notes. The staves are arranged vertically, with the first staff at the top and the last at the bottom.

1) Din comparația cu celelalte manuscrise cit și din indicația mărturiei însoțitoare, vedem că aici trebuie a secundă descendentă (Re) și nu una ascendentă (Fă)

ms. rom.
61

ms. gr.
649

ms. gr.
622

ms. gr.
830

ms. gr.
640

ms. gr.
648

ms. gr.
661

ms. rom.
5970

ms. gr. 649

ms. gr. 622

ms. gr. 830

ms. gr. 640

ms. gr. 648

ms. gr. 661

ms. rom. 5970

The image displays a page of musical notation, labeled 'XVI' at the top left. It consists of seven staves of music, each with a manuscript reference on the left. The staves are arranged vertically. The notation is in treble clef and includes various note values, rests, and accidentals. The manuscript references are: ms. gr. 649, ms. gr. 622, ms. gr. 830, ms. gr. 640, ms. gr. 648, ms. gr. 661, and ms. rom. 5970. The music appears to be a single melodic line, possibly for a voice or a single instrument. The notation is somewhat sparse, with many notes having stems but no heads, and some notes having flags or beams. There are also some accidentals, such as a sharp sign in the last staff.

ms. gr. 649

ms. gr. 830

ms. gr. 640

ms. gr. 648

ms. gr. 661

ms. rom. 5970

ms. gr. 661

ms. gr. 661

ms. gr. 661

ms. gr. 661

ms. gr. 661

ms. gr. 661

Anexa VII

EXERCITIUL DE PARALAGHIE

cuprinzînd majoritatea mărturiilor

(ms. gr. nr.923 fol.3^v)

First system of musical notation, consisting of two staves. The top staff features a treble clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The bottom staff features a bass clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The notation includes various rhythmic values and accidentals.

Second system of musical notation, consisting of two staves. The top staff features a treble clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The bottom staff features a bass clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The notation includes various rhythmic values and accidentals.

Third system of musical notation, consisting of two staves. The top staff features a treble clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The bottom staff features a bass clef and contains a sequence of chords and melodic fragments. The notation includes various rhythmic values and accidentals.

Anexa VIII TABLOX RECAPITULATIV AL MĂRTYRIILOR		
	În urcare	În coborîre
Sol ²	ᳵᳶ	ᳵᳶ
Fa ² #	ᳵ ; ᳵᳶ	ᳵ ; ᳶᳵ
Mi ²	ᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶ ; ᳶᳶ
Re ²	ᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
Do ²	ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ	ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ
Si ¹	ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳵ ; ᳵ	ᳵ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
La ¹	ᳶ ; ᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
Sol ¹	ᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
Fa ¹	ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶ ; ᳶᳶ
Mi ¹	ᳵ ; ᳵ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
Re ¹	ᳶ ; ᳶ ; ᳶᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ ; ᳶᳶᳶ
Do ¹	ᳶ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ
Si ^b	ᳶ	ᳶᳶ
La	ᳵ ; ᳶᳶ	ᳶᳶᳶ
Sol	ᳶᳶ	

FIGURI DE CLERICI ÎN OPERA LUI MIHAIL SADOVEANU

Din anul 1904 și pînă la sfîrșitul vieții sale, Mihai Sadoveanu a scris peste 100 volume, parte din ele fiind traduse în diferite limbi, bucurîndu-se pretutindeni de o caldă primire. Pe bună dreptate se spunea la sărbătorirea lui Mihail Sadoveanu, cu prilejul împlinirii a 70 de ani: «Printre piscurile înalte ale reliefului literaturii noastre din ultima jumătate de veac, acela care în toponimia literară se numește Sadoveanu, se înalță ca Ceahlăul și Negoii, dominînd copleșitor Clăbucetele, măgurile și rîncurile vecinate, ca să apară mai falnic din răsărit pînă în amurg, acoperit de pajîstea smalțului de flori, neîntîlnite aiurea pe glob»¹.

Insemnătatea operei lui Sadoveanu nu este determinată de impresionantul număr de volume, ci de profundul umanism oglindit în ele, dublat de măiestria artistică cu care au fost scrise. Referindu-se la începuturile sale scriitoricești, autorul însuși spunea că povestirile sale se ocupau de oameni simpli, de la țară și de la orașe, cei mai mulți cu care petrecuse în peisajele minunate ale Moldovei de miazănoapte: «Ceteam cu ușurință în sufletul lor; îmi erau dragi; sufeream și mă bucuram cu dinșii. Natura o vedeam prin ei. Pămîntul și soarele, codrii și apele, le asociam cu viața acestor frați pe care îi simțiam venind spre timpurile nouă, purtînd povara persecuțiilor... Limba în care îmi scriam povestirile o învățasem de la ei. Din instinct căutam să dau o semnificație dramelor ce înfățișam. Nu vorbeam și nu povesteam fără scop. Vîrsta și experiența au adîncit aceste însușiri cari mi se par și astăzi necesare la temelia artei noastre».

În notele scrise la sfîrșitul fiecărui volum, Profira Sadoveanu — fiica autorului — dădea importante informațiuni, unele necunoscute, asupra scrisului și eroilor tatălui său, informațiuni care ajută pe cititor să-i înțeleagă mai bine opera. Potrivit spuselor sale, autorul nostru era «legat de adîncurile pitorești ale Mioriței prin mama sa, care era coborîtore din ciobani de la munte (bunicul său după tată era originar din Gorj)»² iar în orașelul de pe malul Siretului unde a copilărit a văzut și a auzit multe întîmplări din viața familiei sale și a localnicilor. În anii tinereții mergînd la pescuit sau la vînat, stătea îndelungă vreme de vorbă cu sfătoșii vînători și pescari, precum și cu oamenii întîlniți în deseale lui colindări prin codrii bătrîni sau pe malul apelor Moldovei.

Făcîndu-și stagiul militar la Suceava și Fălticeni, a cîștigat încrederea soldaților care, în clipe de răgaz, îi destăinuiau bucurii sau necazuri, nedreptăți îndurate, întîmplări din viața satelor.

Trîmis cu o companie de soldați la Tîrgu-Ocna să facă paza deținuților de la salină, cunoaște multe tragedii din viața ocașilor care l-au impresionat adînc.

Cu ocazia manevrelor din timpul stagiului militar sau mai tîrziu, cînd îndeplinea anumite îndatoriri în legătură cu Cercurile culturale, autorul a umblat prin multe sate, cunoscînd oameni și aspecte din viața țaranilor, cu bucurii ori întristări, cu cîntece de jale sau de dor, cu credințe, eresuri ori naivități, cu dureri înăbușite ori dușmăni consumate an de an. «Urechea atentă a uriașului blond, cu ochi albaștrii de copil, sub fruntea masivă, prindea tot ce i se părea interesant: idei, portrete, împrejurări»³.

A cunoscut îndeaproape și viața orașelor, cu spoiala de cultură și civilizație a vremii, cu viața tihnită a unora, cu munca istovitoare a altora, cu localnici sau oameni transplantați pe care mizeria și suferința i-au mînat spre orașe, iar aici i-a determinat să se complacă într-o existență searbădă, cu clevetiri și preocupări minore. «Ca și albina care strînge din locuri sterpe stropi pentru fagurii ei, așa și harnicul Sadoveanu reușește să adune de oriunde material pentru scrisul lui»⁴.

La sfîrșitul volumului I, fiica autorului, în «Notele» sale, spunea că mulți din eroii tatălui său au existat în familia sa, ori în satele și orașele moldovenești, dînd numeroase exemple în acest sens. «Pe Ion Ursu îl asemuise c-un unchi după mamă care își lăsase la fel ogorul ca să caute cîștig bun la atelierele Pașcani»⁵. Vorbînd,

1. Traian Săvulescu, «Studii și articole închinare lui Sadoveanu», București, 1956, p. 20.

2. Mihail Sadoveanu. *Opere*, Editura de Stat pentru literatură și artă, vol. I, București, 1954, p. 712.

3. Profira Sadoveanu, «Note» la Mihail Sadoveanu, *Opere*, București, 1955, vol. III, p. 582.

4. Profira Sadoveanu, *op. cit.*, vol. II, București, 1955, p. 682.

tot aici, despre un alt erou al tatălui său — de data aceasta cleric — spune: «Să afle celitorul că Popa Ciotică a existat într-un sat de răzeși de pe apa Moldovei, Mitești, și că l-a botezat pe autor, iar istoria cu *Ciolorosul* i-a fost povestită de către mama sa»⁶.

Îndrăgostit de istoria țării, de cronici și letopisețe asupra cărora îi plăcea să zăbovească, Sadoveanu — în dorința de a afla cât mai multe date și documente privind trecutul poporului nostru — a cercetat în nenumărate rânduri minăstirile din munții Moldovei cunoscând călugări stăpîniți de preocupări pentru studii istorice ca starețul Narcis Crețulescu de la Minăstirea Neamț. Printre altele acesta i-a pus la îndemînă opt volume manuscrise — rod al muncii lui de mulți ani, cuprinzînd însemnări ale sale privind legende ori întîmplări auzite de la bătrîni în legătură cu viața minăstirilor și a satelor din Carpații Moldovei. Portrete și întîmplări, oameni și locuri întîlnite în viață, fapte citite în istorie, cronici și letopisețe ori legende auzite de la bătrîni, toate se acumulasă în sufletul său, erau filtrate prin inima sa simțitoare, apoi, la o anumită vreme, erau «culese pînă la ultima picătură, descîlcite și periate cu grijă, sufla asupra lor și le dădea viață»⁷.

Elementele acestea au constituit simburii acțiunilor unor povestiri sau romane cu fapte din viața satelor și orașelor din timpul acela, ori din vremuri de mult apuse, pomenite de cronici, autorul plasînd eroii săi în cadrul peisajelor moldovenești, atît de cunoscute lui, realizînd tablouri și întîmplări atît de plastic zugrăvite încît de multe ori ești ispitit să crezi că a fost de față la ele: «Forța operii lui (Sadoveanu) este între altele rezultatul unei osmoze unice și originare între personalitatea unui scriitor și faptele istorice, folclor, tradiții ale poporului moldovean»⁸.

La acestea s-au adăugat, desigur, imaginația bogată, darul său de neîntrecut povestitor, măiestria neegalată a stilului cu cuvinte cizelate, ca niște bijuterii, stil și culoare adecvate întotdeauna caracterului povestirii, toate dovedind atîta frumusețe și farmec încît citindu-i scrisul îți pare că sorbi dintr-o apă minunată de care nu te mai poți sătura.

În operele lui Sadoveanu găsim oameni din toate straturile sociale, unii cinstiți și buni, alții vicleni ori răi, așa cum erau întîlniți în viață, purtînd caracteristicile și amprenta perioadei în care sînt plasați de autor. Și, lînind seama de realități, faptul că poporul moldovean era creștin de veacuri, nu se putea să nu întîlnim în opera scriitorului și eroi ale căror gînduri, vorbe și fapte mărturisesc credința lor în Dumnezeu.

Întîlnim și figuri de clerici vrednici, mistuiți de rîvna slujirii Domnului, care te fac să zăbovești fără să vrei asupra paginilor în care sînt zugrăviți.

Mihail Sadoveanu este un scriitor realist, iar realismul este incompatibil cu poleiala, cu dulcegăria și denaturarea realității, pentru a prezenta numai aspectele tandăfirii ale vieții. De aceea este necesar să privim lucrurile cu luare aminte, gîndindu-ne la situația clericilor în perioada de timp zugrăvită în opera lui Sadoveanu, raportată la Moldova, la pregătirea și mijloacele de recrutare a preoților la enoții și a călugărilor la minăstiri, la condițiile în care își duceau ei viața. «Sadoveanu a zugrăvit locuri, moravuri și năravuri din orînduirea socială în care a trăit, sau pe care a plămăuit-o...»⁹.

Socotim semnificative și lămuritoare cuvintele autorului cu care termină bucata «Crîșma lui moș Precu» în care abundă eroi cu fapte întunecate, printre care se numără și doi preoți: «Și de atunci au trecut ani după ani... Uitarea i-a troienit pe toți și acum știu bine că dintre cei răi, nici unul nu era vinovat»¹⁰. Da! cu adevărat, nici unul nu era vinovat și între altele «era vinovată proasta ocîrmuire a acelor țări cari acordă toate privilegiile clasei boierești, lăsînd pe țăran iobag pe moșiile stăpînului»¹¹. Preoții și călugării moldoveni — precum ne arată istoria — și-au împletit întotdeauna viața lor cu a oamenilor de rînd, și cite unii, uneori, coleșiți de greutatea vieții, neglijau latura lucrării sufletești, slăbind în cele ale duhului și alunecînd fără să-și dea seama pe povîrnișul unor fapte triste.

5. *Idem*, vol. I, p. 716.

6. *Ibidem*, p. 714.

7. *Ibidem*, vol. III, p. 587.

8. Vera Călin, «*Pornind de la clasici*», București, 1957, p. 181.

9. Traian Săvulescu, *op. cit.*, p. 26.

10. Mihail Sadoveanu, *op. cit.*, vol. I, p. 649.

11. Profira Sadoveanu, *Viața lui Mihail Sadoveanu*, București, 1957, p. II.

Nu ne oprim asupra disputei care a avut loc cu ani în urmă între criticii Sanielevici și Garabet Ibrăileanu asupra caracterelor eroilor lui M. Sadoveanu; subliniem doar concluzia celui de al doilea care, între altele, arată că viața satelor și orașelor Moldovei, i-au furnizat scriitorului eroi și fapte care, zugrăvite în opera sa, constituie în mare măsură un rechizitoriu la adresa conducerii din orinduirea socială a vremii aceleia. Este o concluzie de care beneficiază, ca de o circumstanță atenuantă și clericii cu oarecare scăderi morale, pe care îi întâlnim în opera lui M. Sadoveanu.

Am socotit necesare aceste considerații generale asupra eroilor lui Sadoveanu, înainte de a trece la tema propriu-zisă, în care îmi propun să arăt figuri de clerici vrednici în opera sa. Pentru o mai bună înțelegere, voi grupa clericii, nu după poziția lor (ierarhi, călugări și preoți de mir) ci, pe cât îmi va fi cu putință, ținând seama de caracterele și preocupările lor înrudite.

1. Clerici cu viața îmbunătățită.

În operele lui Mihail Sadoveanu se întâlnesc pagini în care este vorba de clerici vrednici, pătrunși de învățătura Domnului, cu viața curată și sfântă, închinată în întregime slujirii lui Dumnezeu. Astfel este călugărul din bucata *Poveste de sărbători* căruia, descoperindu-i-se Arhanghelul Mihail, îi spune, printre altele: «Știu că toată viața ta ai petrecut-o urmind învățăturile și pildele prea sfintului Isbăvitor-carele a fost răstignit pe cruce... Știu că în viața ta numărui n-ai spus o vorbă rea și numărui nu i-ai făcut rău. Știu că ai alinat durerile sărmanilor și ai mîngîiat pe orfani... Ai fost curat todeauna în cugetul tău și în inima ta și Dumnezeu va pune coroană de lumină în jurul frunții tale...»¹².

Tot atît de dăruită Domnului este viața ascetului Iov, cel care își alesese loc al sihăstriei lui o peșteră din muntele la poalele căruia se afla vestita minăstire Rîșca. Pînă la locul schimniciei lui ajungea după arcușuri grele peste stînci prăpălioase, pe o cărare știută doar de călugării de la Rîșca și oamenii din partea locului. Figura pustnicului este descrisă astfel: «Iov, bătrînul ascet slab și osos, în rasa-i veche de pănură cafenie, sta chircit la pămînt înaintea peșterii a mormintului în care trăia, cu minile pe genunchi, acoperite aproape de barba-i albă. Din orbite negre, ochii, pustii de vedere, priveau țintă prin sprîncenele cu peri rari, creșcuți incovoiați înaintea pleoapelor»¹³. Bătrînul acesta care avea 110 ani, trăia în schimnicie de 20 de ani «alungind cu rugăciunile lui rătăcitoare duhuri necurate, trăind Dumnezeu știe cum, prin vijeliile nopților, prin viforurile iernii». O singură dată pe an cobora la minăstirea Rîșca, unde se spovedea și se împărțăsea urcînd iarăși, cu ajutorul călugărilor, spre peșteră «în care își avea chilioara sub stîncă săpată, cu brad căptușită... În hruba îngustă, înaintea cîtorva icoane șterse, ardea candela de se, clipind ca un ochi fricos...»¹⁴.

2. Clerici plini de credință și zel pentru Hristos.

O minunată figură de slujitor al Domnului este zugrăvită în lucrarea intitulată «În noaptea anului nou», în persoana părintelui Dumitraci Dăscălescu. Seara sfîrșitului unui an găsește, în jurul mesei plină de bunătăți, așa cum este obiceiul într-o astfel de împrejurare, mai multe familii. Discuții... cîntece... veselie. «Venise la asemenea petrecere și Popa Dumitraci Dăscălescu, un vrednic slujitor al Domnului, cu barba lui mare, albă, cu ochii... plini de voie bună și împăcare»¹⁵.

Dintre toți, cel mai în vervă era boierul Costăchel Mîndru, care, de la o vreme, începuse să spună că el în toată viața «nu purtase o adevărată dușmănie... decît religiei, preoților și lui Dumnezeu — care nu există cucoane ce-mi umblați mie cu fleacuri». Cu toate încercările mesenilor, boierul Costăchel Mîndru continua cu aceeași îndrjire, străpungînd cu vorbele și cu privirile pe părintele Dăscălescu, care nu răspundea nimic, ci numai «zîmbind blajin învirtea între degete o bobită de piine»¹⁶. S-ar părea că acest preot care era atît de calm și care se bucura de mare prețuire, chiar în ochii boierului Costăchel Mîndru, precum mărturisise în seara aceea — cu lăcerea lui menașa ieșirile nesocotite ale boierului împotriva preoților și a lui Dumnezeu. Dar lucrurile se lămuresc peste puțină vreme, căci la indemnul mesenilor, și desigur a conștiinței sale, părintele a vorbit răspunzînd prin evocarea unei întîm-

12. Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 4, București, 1955, p. 306.

13. *Ibidem*, vol. III, p. 216.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*, vol. II, p. 611.

16. *Ibidem*, p. 613.

plări la care a luat parte și boierul Costăchel Mindru. Și preotul Dumitrache, în tăcerea care s-a așezat în cameră, povestește cu glas domol, cum cu mulți ani în urmă, într-o iarnă cu viforită amarică, fata boierului Costăchel Mindru — care se afla și ea la masă — căzuse greu bolnavă. Toate leacurile, toți doctorii aduși, n-au putut ușura suferința copilei, care se topea văzînd cu ochii. Plîngea și boierul Costăchel, plîngea și soția lui, plîngeau cu toți, privind neputincioși la bolnavă. Atunci a intrat în casă părintele Dumitrache Dăscălescu, care fusese chemat grabnic. Cu toate că doctorii își spusese cuvîntul din care reieșea că nu mai există nici o scăpare, părintele a încercat puterea rugăciunii. Pentru frumusețea-i negrăită, redăm aici o parte din povestirea sa: «...Și atunci mi-a venit așa, ca o undă de lacrimi, ca o lumină mare, care numai de la Dumnezeu poate veni... Și mi-am pus domnule Johan patrafirul, și mi-am luat cucoană Liză cartea... Și m-am gîndit eu mult și m-am înălțat cu tot sufletul, cu tot cugetul, cu toată mila, cu toată durerea dumitale, cucoane Costăchel, cu toată zdrobirea cucoanei Nastasiica spre Domnul și m-am rugat, m-am rugat — și tustrei plîngeam. Așa ceas de smerenie rar se întîmplă... Dar atunci puteam pricepe ceva, care nu se întîlnește în fiecare clipă a vieții...

Îți aduci aminte, cucoane Costăchel, văd bine, stătea cu palmele la ochi, cu fruntea pe marginea patului lângă cucoana Nastasiica. Și fetița nici nu gemea, nici nu se clintea, poate nici nu mai sufla. Și s-a întîmplat lucrul cel mai mare, nu-i așa cucoane Costăchel? Ce-ai simțit atunci? Uită-te la fetiță, de aceea trăiește... Dacă n-ar fi fost ceva, acu ar fi fost țărînă, sub volbura vîntului!»¹⁷. Se potolise chiar și boierul Costăchel Mindru, toți ascultau impresionați povestirea preotului, stînd neclintii în tăcerea tulburată doar de bătăile ceasornicului din perete, care vesteau miezul nopții, momentul cînd cea din urmă clipă a anului se cufunda în veșnicie, și în vremea aceasta preotul privea pe gînduri cum ochii tuturor se umezeau de lacrimi»¹⁸.

Așa a răspuns părintele Dumitrache Dăscălescu la afirmațiile boierului Costăchel Mindru.

O altă figură de cleric este aceea a preotului Sofronie.

După înmormîntarea feciorului său Alexandru, boierul Nour zdrobit de durere și frămîntat de părerea de rău că prin moartea singurului său fiu, a rămas fără urmaș, este cercetat de multe ori de bătrînul preot al satului «adus din spate și cu barba albă», care căuta să aline și să mîngîie, prin vorba și prezența sa, sufletul zdrobit al bătrînului boier. Cu prilejul unei asemenea vizite, cînd în durerea sa boierul Nour își pierduse cumpătul și începuse să blesteme, preotul cu multă răbdare căuta să-l liniștească amintindu-i întîmplări similare din Biblie. Autorul descrie momentul acesta cu lux de amănunte: «...preotul se așeză alături cu glas de mîngîiere: Boierule, măria ta... nu blestema. Așa a fost voia Celui de Sus. Cotite și neînțelese sînt căile Domnului. Nu blestema boierule că păcătuiești. Pleacă-ți fruntea și ca Iov mulțamește lui Dumnezeu... Dacă l-ai prăpădit în lumea aceasta, Dumnezeu ți-l va da în cealaltă...»¹⁹.

Față de izbucnirea boierului cu vorbe de ocară adresate lui și chiar lui Dumnezeu preotul Sofronie se mîhnește, dar nu se tulbură, și, înțelegînd situația, se pregătește de plecare rostind abia murmurat o rugăciune către Cel de Sus: «Nu-l asculta Doamne că durerea îi întunecă mintea... și a plecat făcînd semnul crucii asupra lui Nour, spunînd înainte de a ieși din cameră: «am să viu mai tîrziu, măria ta... cînd Domnul se va milostivi să-ți trimită liniște»²⁰.

În adevăr, în aceeași zi, spre seară a venit din nou stînd mult de vorbă cu boierul Nour, stăruînd asupra rostului încercărilor îngăduite de Dumnezeu și căutînd în același timp să picure în sufletul sfîșiat de durere al bătrînului, nădejdea în puterea celui de Sus amintindu-i că nu-i nici un an de cînd feciorul pe care îl plînge acum s-a cununat cu Dochia și că poate «va da Dumnezeu ca neamul lui Nour să nu se stingă și să fi rămas sămînța care rodește... Să așteptăm în pace și să credem și de va vrea El, semînția lui Nour nu se va stinge»²¹.

Nădejdiile preotului s-au adevărit, căci nora boierului a născut un băiat care a adus multă bucurie bătrînului Nour. În urma acestui fapt ne închipuim cit de mult a crescut în ochii lui prețuirea pentru vrednicul părinte Sofronie.

17. *Ibidem*, p. 615.

18. *Ibidem*, p. 617.

19. *Ibidem*, vol. I, p. 20—21.

20. *Ibidem*, p. 21.

21. *Ibidem*, p. 22.

În paginile volumului I autorul arată strădania unui bătrîn călugăr de a semăna cuvîntul lui Dumnezeu într-un suflet părăginit de patimi și de a-l pregăti măcar cît de cît înainte de a trece în lumea de dincolo. Este vorba acolo, de un om ce plecase de tînăr de acasă pribegînd prin diferite locuri, trăind departe de legea lui Dumnezeu și ajuns acum, în pragul bătrînețului, retras, cu o femeie — aventurieră ca și el — la marginea Bucureștiului, unde au deschis un han. De cîțiva ani era bolnav trupește și sufletește iar moartea femeii cu care trăise în ultimii ani l-a îndurerat și mai mult pe Ivanciu. Se vedea rămas singur pe lume, bolnav, bătrîn, simțînd deasupra sorocul, remușcările pentru viața ticăloasă pe care a dus-o.

Cu puțin înainte de moartea Elvirei, soția lui Ivanciu, la han a poposit «un călugăr bătrîn... cu barba ca omătul» venind de la Sfîntul Munte și care, văzînd deprimarea hangiului, a rămas la el mai multe zile slujînd și la înmormîntarea Elvirei, iar după asta căuțînd să aducă alinare sufletului zbuciumat al lui Ivanciu, prin sfătuiri și citiri din cărți sfinte: «Călugărul citea dintr-o carte veche; glasul lui mîngios, era adesea acoperit de furtuna de afară»²².

Adînc impresionat de deprimarea lui Ivanciu, bătrînul călugăr mărturisește: «Vin de la Sfîntul Munte, treceam prin țară, m-am abătut la hanul ăsta singuratic și, iată, am întîlnit un om, cum n-am văzut în viață ... în opt zeci și mai bine de ani...»²³. Văzînd că Ivanciu e aproape să-și dea sufletul, bătrînul călugăr prinse a cînta o slavă de la Sfîntul Munte. Oftările lui Ivanciu scădeau. Sufletul părea că ascultă. Călugărul murmură:

De vreme ce eu păcătosul
Văzut-am că astă lume este deșartă
Și degrab trecătoare
Am zis sufletului meu : suflete, suflete

Pocăiește-te cît vreme este...». Și povestirea se termină astfel: «...apoi murmurul fin se stinse. Fața lui Ivanciu se liniștise, alinată de moarte»²⁴.

3. Clerici sirguincoși întru combaterea credințelor deșarte și a falsei evlavii.

În povestirea intitulată «Sfîntul Vasile», autorul zugrăvește o întimplare care a adus multe frămîntări într-un sat din părțile Moldovei de nord. Într-o vară a venit de prin satele vecine o veste precum că pe acolo a trecut un sfînt cu numele Vasile Haliciuc, coborît de prin părțile Bucovinei.

Zvonul despre apariția și minunile sfîntului, căpăta cu fiecare zi proporții, datorită plusului de imaginație pe care îl adăuga fiecare odată cu transmiterea știrilor, ce se răspîndeau cu o iuțime uimitoare.

Întregul sat era într-o fierbere neobișnuită; unii se gîndeau și se sfătuiau asupra pregătirilor trebuitoare pentru primirea «sfîntului» și la ei, unii își schimbaseră felul de trai, alții nu se mai duceau la muncă etc.

Cum era firesc într-o situație de asta, oamenii s-au dus la preot cerîndu-i lămuriri. Părintele satului era un om «încărcat de ani», un bătrîn «care se bucura de multă prețuire înaintea tuturor. «Știa el că au să vie poporării lui să-l întrebe despre sfînt. Cum i-au împiestrițat oamenii ograda largă, el a ieșit în ceardacul casei»²⁵. Murmurul mulțimii s-a potolit ca o apă atunci cînd a apărut păstorul lor duhovnicesc, iar în convorbirile care au urmat se vedea tactul și înțelepciunea preotului. Prin răspunsuri potrivite el căuta să împrăștie din mințile păstoriiților săi o credință eronată ca aceea despre pretinsul Sfînt Haliciuc.

— «Părinte, a zis cineva, se aude de unul care vine făcînd minuni... Zice că-i sfînt...

— A fi! grăi părintele Năstase, dar la noi la Carte nu scrie... Cum îl cheamă?

— Cică Vasile... Haliciuc.

— Apoi nu, în Carte nu-i scris așa sfînt»²⁶.

După lămuririle părintelui oamenii s-au împrăștiat pe la casele lor, liniștiți doar pentru puțină vreme, căci la cîteva zile, zvonul începe iarăși să circule, de data aceasta cu elemente noi, legate de originea sfîntului care cică s-ar trage din Sfîntul Ioan de la Suceava, Sfîntul cel așa de mult iubit de huțuli și de iuteni. Turburații din

22. *Ibidem*, p. 151.

23. *Ibidem*.

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*, vol. III, p. 37.

26. *Ibidem*, p. 37—38.

nou, credincioșii vin iar la preot și-i cer lămuriri, întrebându-l ce crede el despre ce se zvoneste în legătură cu originea sfintului. «Părintele, cuminte ca întotdeauna: — Nu știu, n-am de unde să știu dacă se înrudește cu Sfintul Ioan cel Nou... Doar sfinții sînt schimnici, depărtați de lumeștile păcate...»²⁷. Înțelepte răspunsuri a dat acest bătrîn preot, care, cu puțina-i știință teologică la acea vreme, a luat atitudine împotriva credințelor deșarte și a unor denaturate forme ale evlaviei creștine, ce turburau și pe atînci — după cum au tulburat și mai tîrziu — viața satelor Moldovei.

Alături de clericii care s-au străduit la această lucrare îl menționăm și pe părintele Miron de la Lunca, cu toate că într-o împrejurare schițează doar o atitudine din care desprindem condamnarea credinței greșite.

Acest preot venind într-o seară a la un sat vecin, s-a rătăcit din pricina întunericii și a viforului dezlănțuit, nimerind la o stîină singuratică. Baciul ca și ceilalți ciobani se uitau cu mirare la Petre străinul, un om cu înfățișarea și apucături ciudate, venit la stîină nu cu mult înaintea părintelui. Vederea omului pribeg, îi amintește bătrînului baci, de un tînăr din satul lui, unul Zaharia al lui Zadoina, care arăta tot așa. «Acela era fermecat» spune baciul în socotința lui²⁸. Părintele Miron — precum se și cade unei fețe bisericesti — nu crede în farmece, credință care circula frecvent în lumea satelor, alături de alte deșertăciuni și superstiții, cu care desigur și el se lupta să le împrăstie din mintea păstoriților săi. Afirmția baciului îi aduce zîmbetul pe buze, ba chiar rîsul, ceea ce îl face pe baci să spună: «...da, da părinte, nu rîde, fermecat, zău fermecat».

Lupta împotriva deprinderilor unor creștini de a îndeplini îndatoririle religioase fără a trăi faptic preceptele creștine, a fost obiectivul și strădania de veacuri a preoților, căzîndu-se să-i facă pe credincioși să înțeleagă că nu tot cel ce zice Doamne, Doamne, va cîștiga împărăția cerurilor, ci cel ce împlinește poruncile lui Dumnezeu. Un creștin numai cu numele întîlnim în bucată «Moș Alisandru Ciobanu» unde ni se arată munca părintelui Irimia din Vișoara de a determina pe enoriașul său, bătrînul Alisandru, să nu mai cumpere cărți eretice și să se facă mai bun cu semenii săi lăsîndu-se de patima zgîrceniei ce pusese stăpînire pe el. Eroul povestirii amintite, era un om foarte ciudat; avea acasă «icoane pe toți pereții, icoane de toate felurile și mai mari și mai mici, îngrămădite unele lîngă altele, împodobite cele mai de seamă cu mînunchiuri de flori uscate»²⁹ dar faptele lui nu erau de creștin.

Cînd, cu ocazia unei vizite pe care i-o făcea, părintele Irimia îi spune că epistolia și alte cărți cu fals caracter religios care circulau printre săteni, sînt eretice și-l sfătuieste să nu mai cumpere și să nu citească asemenea cărți, cu toată căldura cu care-i vorbește preotul, moș Alisandru nu dă crezare spuselor păstorului său duhovnicesc.

Pe de altă parte părintele Irimia, care cunoaște zgîrcenia bătrînului, caută să-l determine să facă fapte de milostenie, căci acestea constituie criteriul după care, la dreapta judecată, va primi fericirea cea veșnică. Văzînd rezistența enoriașului său, îi spune deschis: «Cu toți sfinții, cu toate icoanele cumpărate de prin iarmaroace, ai să te duci în focul nestîns, moșnege. De pomană nu dai, pe un suflet de creștin nu-l alini c-o facere de bine ... Paraua o legi cu zece noduri și o păzești cu cîni și cu parul ... Ce-a zis Domnul? Nu vă adunați vouă comori pe pămînt, unde moliiie și rugina le strică și unde furii le sapă și le fură, ci vă adunați comori în cer...»³⁰.

Cînd bătrînul se supără încruntînd sprîncenele, ba chiar face un gest care-l arată că poate fi brutal, preotul Irimia nu mai stăruie ci pleacă de la el, aminînd pentru altă dată străduința de a-l face pe moș Alisandru cel zgîrcit să înțeleagă că adevăratul creștin nu este omul formelor, ci al înduioșării față de aproapele și al faptei bune.

Într-o zi părintele Irimia este chemat ca să facă o rugăciune pentru soția bătrînului, care se îmbolnăvise. Preotul vine grabnic, face rugăciunea și folosește acest prilej pentru a strecura lui moș Alisandru sfatul de a se îngriji mai mult de tovarășa lui de viață, spunîndu-i: «...Dar dai omule ceva să mănînce, dai oleacă de zeamă de găină, oleacă de carne, dai să bea și oleacă de vin»³¹.

27. *Ibidem*, p. 39.

28. *Ibidem*, vol. I, p. 514.

29. *Ibidem*, vol. III, p. 134.

30. *Ibidem*, p. 136.

31. *Ibidem*, p. 141.

Datorită citirii de cărți eretice, bătrînul ajunsese să interpreteze eronat o mulțime de lucruri: cînd a văzut pentru înția oară trenul, era încredințat că-i balaur și că «de acu nu-i departe sfîrșitul lumii» și alte năzdrăvăanii de acestea.

Părintele Irimia, cu adincă înțelegere și grije față de rătăcirea bătrînului, a căutat să-i explice că trenul nu are nici o legătură cu balaurul despre care a citit și că apariția lui nu vestește sfîrșitul lumii, ci că este o descoperire a unor minți luminate, puse în slujba oamenilor. Toate strădaniile preotului s-au dovedit zadarnice; moș Alisandru a rămas același om zgîrcit, fără nici o milă față de nimeni, nici chiar față de soția sa, care s-a prăpădit nu după multă vreme — poate și din pricina lui — continuînd să creadă mai departe în năzbitiile scoase din cărțile lui eretice. Ne putem închipui cit de mult va fi suferit părintele Irimia din Viișoara văzînd că, cu toată străduința lui, n-a putut să lopească gheața zgîrceniei, a răutății și a rătăcirilor din inima și sufletul ciudatului său enoriaș, moș Alisandru.

4. Clerici cu rivnă și devotament pentru lăcașul Domnului.

Preoții de mir și călugării se îngrijesc mai mult ca de orice de lăcașurile de închinăciune, pe care le clădesc, le repară ori le înzestreză din daniile credincioșilor la care adaugă obolul și străduința lor.

Se întîlnesc în numeroase pagini ale lui Mihail Sadoveanu tablouri ca acestea: «sate liniștite cu biserici albe»³², «un acoperiș de biserică lucea ca o oglindă sau ca o apă»³³, «o biserică albă înălțîndu-și turla sclipitoare în cerul curat»³⁴, «departe, sub o piclă ușoară, se zăreau satele în mijlocul cărora albeau bisericile, ca grămezi de omăt rămase din iarnă»³⁵, în curtea unei minăstiri «Biserica din piatră se ridica în noapte, în cer limpede, cu crucea din vîrf scîlpînd»³⁶ etc. În mare măsură acestea sînt mărturii grătore ale rivnei clericilor pentru lăcașul Domnului. Dintre ei menționez figura egumenului Veniamin, un vrednic gospodar. Niște vizitatori fac constatarea că biserica este curată, iar în curte se află chiliile și toată gospodăria minăstirii pusă în bună rînduială încît «din toate înțelegem că gazda noastră este un gospodar cum rar găsești». În continuare vizitatorii spun: «Părintele Veniamin ne arată chiliile din nou ridicate din risipire, ne arată toată gospodăria bine ținută strîns și cu socoteală stăpînită și ne lămurea cu glasul tinăr planurile pe care și le făcuse pentru acoperirea bisericii, pentru că e păcat să rămîie așa un lăcaș vechi și sfînt ca acesta»³⁷.

Nu pot rezista ispitei de a aminti numele unui călugăr de la sihăstrie — cam naiv sărmanul — dar cu o dragoste pentru biserică cum rar se întîlnește. El face ascultări măturînd, curățînd și frecînd odoarele bisericii. Este stăpînit pînă la obsesie de grija pentru repararea acoperișului stricat al bisericii. Este călugărul Ionaftan, care într-o convorbire cu un vizitator spune între altele: «...ași vrea să desgot o comoară ca să acopăr Minăstirea ... că acoperișul a început a se strica de vechime...»³⁸. Și chiar dacă nu va găsi comoara dorită el tot nu renunță la gîndul său, precum mărturisește mai departe «...tot am să o acopăr; am să umblu cu milostenia... Păcat să se strice așa Sfînt Lăcaș...». Despre biserica unde a depus votul călugăriei el spune: «Să vezi ce frumoasă-i Minăstirea de la Sihăstrie. Tare-i mîndră și mi-i dragă .. În fiecare zi mătur și grijesc. Și-apoi vin de face slujbă și eu trag clopotele. Este acolo un clopot care mi-i drag că sună tare mîndru...»³⁹. Vizitatorul care se vede că a fost convins de călugărul Ionaftan să cerceteze Sihăstria, spune descriînd priveliștea minunată ce se deschide înaintea ochilor, dintr-o poiană unde s-au odihnit: «De acolo, în ceață albastră se văd valurile munților, tot mai deslușite cu cît se apropie, tot mai pline de grele și întunecate podoabe ale codrilor. Și călugărul Ionaftan ne arată într-un ochi de verdeață Sihăstria lui, albă în umbra întunecată care o împresoară; rămîne după aceea tăcut, privind-o așa, cu dragoste, de departe»⁴⁰.

Trebuie amintit starețul Ioan de la Minăstirea Rîșca — călugăr devotat pînă la dăruire altarului la care slujea. În vremea unei apropiate năvăliri tătărăști, după sfîrșitul slujbei, el ia grabnic măsuri pentru salvarea măcar a unei părți din bunurile minăstirii. Între altele el îndeamnă pe credincioși să ajute la coborîrea clopotelor din

32. *Ibidem*, p. 47.

33. *Ibidem*, p. 296.

34. *Ibidem*, vol. V. București, 1956, p. 128.

35. *Ibidem*, vol. II, p. 152.

36. *Ibidem*, vol. III, p. 198.

37. *Ibidem*, vol. IV, p. 121.

38. *Ibidem*, p. 157.

39. *Ibidem*, p. 156.

40. *Ibidem*, p. 157.

turn și să le cufunde în iazul de la poartă «pentru ca să nu cadă în mina necredincioșilor să facă gloanțe pentru puști din ele»⁴¹. Sub ochii și îndrumarea vrednicului stareț, călugării și credincioșii duc lăzi pline cu odăjdii, sfeșnice și odoare de preț în locuri ferite, iar după ce toate au fost tocmite cu grije gospodărească a plecat și el cu călugării săi sus în munte spre poiana lui Iov. Deseori și-a întors privirea spre minăstire, iar când au ajuns la un loc de unde încă se mai putea vedea lăcașul Domnului, «Ioan bătrînul se întoarce și mai privi o dată lung spre minăstirea cu luminile stinse, cu porțile și ușile incuiate. Ca de un tovarăș drag se despărțea... În tine am căutat liniștea sufletului meu... păreau a zice lungile priviri ale monahului și-acum îmi pornesc bietul trup în pribegie, în stîncile muntelui. Întorcîndu-se, bătrînul porni cu rămășița soborului după el, cu ochii în lacrimi...»⁴².

Acolo, în poiana lui Iov, starețul s-a rugat mult alături de schimnicul Iov și ceilalți călugări, căutînd să aducă mîngiere și întărire în sufletele cuprinse de spaimă ale celor din jur, dar din inima sa nu putea scoate grija ce-l stăpînea pentru sfînta minăstire rămasă jos, în calea hoardelor tătărăști.

Cînd, din pricina unor freamăte demolite de depărtare, oamenii au înțeles că «o undă din șuvoiul năvălirii a ajuns și jos la Bogdănești și la Rișca ... atunci se sculă în picioare bătrînul Ioan starețul, își făcu cruce, înalță ochii spre cer, și începu să se roage domol. În urma-i călugării se ridicau, făceau semnul sfînt și băteau mătănii ... apoi călugării incremenită în genunchi și starețul, lăsîndu-se la pămînt, își cuprinse capul între palme și rămase așa»⁴³. Nu după multă vreme, la urechile starețului Ioan a ajuns groaznică veste că arde minăstirea; auzînd-o el rămase neclintit, ca o stană de piatră, cu fața în jos și capul între palme. Cei din jur îi auziră glasul înnăbușit: «nu, nu pot să mă uit într-acolo, spre așa nelegiuire...».

În aceeași bucată, autorul zugrăvește în chip măiestrit, prăpădul lăsat în urma lor de hoardele tătărăști: «se întîlneau, între altele, minăstiri prădate sau arse, biserică în care năvălitorii au intrat călări tăind sfînți de pe icoane cu săbiile, săbii cu care au tăiat și pe unii călugări rămași în rugăciune ... I-au tăiat, le-au svirlit capetele în foc și bucățile trupului în toate părțile. Se cunoșteau urme de sînge pretutindeni. Și apa fîntinelor din preajma sfîntului lăcaș era crușită de sînge. Pe mulți i-au tăiat și i-au svirlit în fîntini...»⁴⁴. Așa au sfîrșit viața cea pămîntească vrednicii slujitori ai lui Hristos de la minăstirile din Moldova, în vremea năvălirilor tătărăști, plătînd cu viața cutezanța de a rămîne lingă altar în clipe de mari primejdii. Citînd paginile în care sînt arătate suferințele și jertfele lor îți amintești de sfîrșitul vieții mucenicilor prăznuiți de Sfînta noastră Biserică și te cuprinde o înfiorare ca atunci cînd citești în sînxar ori în viețile sfîntilor.

5. Clerici înzestrați cu darul slujirii frumoase.

Unii dintre clericii întîlniți în paginile lui Mihail Sadoveanu se impun atenției cititorului prin darul slujirii frumoase care cucerește sufletele credincioșilor. Așa este părintele Petrea din lucrarea «Floare ofilită» cu slujba săvîrșită de el în noaptea Învierii. «Preotul Popa Petrea își începuse slujba. Glasul lui rar de moșneag, trecea peste capetele mulțimii...»⁴⁵. La miezul nopții «toate făcliile se aprinseră și începură a fumea. Ca printr-un nour se zărea catapeteasma cu sfînți nemișcați și icoane aurite din preajma altarului, după aceea preotul bătrîn cu odăjdii, cu dascălii și eclesiarhul după el printre șiragul de lumini — și un răstimp mare, se auziră afară glasuri și cîntări. Apoi, întors, Popa Petrea strigă tuturor bucuria:

«— Hristos a înviat!

— Adevărat a înviat! ... răspuneră glasurile poporănilor. Cîntări se înălțară: Hristos a înviat din morți,

cu moartea pre moarte călcînd...⁴⁶.

Și în bucată «Apa morților» se întîlnește un preot bun liturghisitor. În această minunată povestire se arată cum Maria, o tinăra care a avut parte de o copilărie nefericită simțînd de mică durerea pierderii mamei, iar după aceea indiferența tatălui și răutatea mamei de a doua, nu are noroc nici în căsătorie. Zdrobită sufletește se retrage la țară în casa bunicului ei, de unde o dată scrie, între altele, unei prietene de la Săveni: «...O plăcere pe care nu-am avut-o pînă acum, și-o mărturisesc, o încerc

41. *Ibidem*, vol. III, p. 195.

42. *Ibidem*, p. 202.

43. *Ibidem*, p. 219.

44. *Ibidem*, p. 299.

45. *Ibidem*, vol. II, p. 181.

46. *Ibidem*, p. 183.

Duminica la biserică...». Apoi adaugă amănunte: «Ajungem la biserică, trecem prin îngrămădeala de lume, batem mătâni, punem luminări de ceară în sfeșnice și ne apropiem de ușa din stînga ca să strecurăm părintelui Ion o liturghie...». Din tot ceea ce comunică Maria prietenei sale, se vede că părintele Ion, pe lângă alte alese însușiri, are și pe aceea de bun săvîrșitor al dumnezeieștilor slujbe. Și scrisoarea continuă descriind farmecul din biserică: «Ca o muzică de departe vine la urechi zvonul slujbei, în lumina de amurg se împrăștie și se înalță din cădelniță fumul de tămîie»⁴⁷.

Bătrînul preot Ștefan de la Șoimărești, pe care îl vom mai întîlni în paginile ce urmează, este un virtuos slujitor al altarului despre el autorul spunînd că oficia «slujba după tipicul cel mare». Lăcașul Domnului era întotdeauna plin de credincioși, atrași desigur de frumusețea cu care slujea părintele, ba chiar și Tudor Șoimaru — stabilit pentru o bucată de vreme în sat la casa părintească — mergea des la biserică unde «asculta cu luare aminte slujba cu voce înceată a părintelui Ștefan...»⁴⁸.

6. Clerici sirguincioși în îndeplinirea îndatoririlor sacerdotale.

Chiar atunci cînd primejdia amenința buna liniște a credincioșilor — și asta se întîmpla destul de des în trecutul îndepărtat al Moldovei — preoții, la sate și călugării, la minăstiri făceau slujbe cerînd îndurare de la Dumnezeu pentru norodul drept-credincios. Odată, cu toate că tătarii nu erau departe de minăstirea Rîșca, în jurul căreia se refugiaseră mulțime de oameni din satele din jur, în biserică era slujbă. Un călugăr care este întrebare unde este starețul, răspunde: «Sfinția sa Părintele-î la slujbă ... E sobor mare în biserică ... Se slujește...»⁴⁹. Terminată slujba, mulțimea ieșea afară după soborul călugărilor îmbrăcați în veșminte, cu luminări aprinse în sfeșnice» iar «Clopotele din turnul înalt de la poartă vuiră de odată, întii cu bătăi rare, apoi într-o plîngere amestecată, care tremura ca un cîntec de jale ... Cîntînd treceau călugării cu bătrînul stareț Ioan în frunte și cîntarea lor amestecată cu a clopotelor, acopere» murmurul îngrămădirii din jur...»⁴⁹.

Pe una din paginile volumului al treilea, autorul evocă în chip minunat o întîmplare veche, din vremea năvălirii tătarilor, cu lupte care au avut loc în apropierea Minăstirii Rîșca, unde se mai vedeau urmele focului ce a mistuit-o. Cu toată durerea și jalea unor clipe ca acelea, după ce s-a îndepărtat puhoiul năvălitorilor, prin grija călugărilor au fost adunate trupurile celor morți, făcîndu-li-se slujba de prohodire, înainte de a-i cobori în mormintul pentru care își jertfiseră viața. În timpul slujbei «călugării cîntau lin și un bucium, după obiceiul plăieșilor, jelea în singurătatea locurilor»⁵⁰. Erau acolo mulți morți, multă zdrobire sufletească, multe lacrimi și vaiete la cei vii, dar dintre ele se deslușea bocetul unei mame în urma năvălirii pe care era feciorul ei cu logodnică; glasul ei întretăiat de plîns se împărștia ca un ecou, pînă în zărilor depărtate: «Bucură-te Minăstire, Că frumoasă floare-ți vine...»⁵¹.

În povestirea «Ceasuri de pace» este descrisă viața ostașilor dintr-o perioadă de încetare a luptelor, în care timp, un preot se nevoia în săvîrșirea creștineștii slujbe a prohodului pentru cei căzuți în invălmășagul încaierărilor: «Și preotul își înalță glasul și începu a citi rugăciunile din urmă, pe cînd batalioanele se descoperău. Era o liniște în întinderi, ca într-o biserică uriașă și toți tăceau. Numai glasul Popii se auzea slab: Veșnica pomenire, veșnica lor pomenire...»⁵².

Un vrednic slujitor al altarului, plin de rivnă pentru lucrarea pastorală găsim în «Bordeienii». Cunoscînd că oamenii care trăiau în jurul curții boierești, «de la bordeie», nu aveau biserică, iar satele erau departe, preotul acesta dintr-o parohie vecină, se gîndește la ei în preajma sărbătorilor Crăciunului, hotărîndu-se să se ducă și acolo cu icoana Nașterii Domnului. Învingînd oboseala drumului și asprimea vremii de iarnă, «Cu o zi înainte de ajunul Crăciunului, un preot și un dascăl se abătură călări pe la satul cel mare al domnului Vilcu. Veneau să vestească și «bordeienilor» Nașterea Mîntuitorului. Intrară și la curte... trecură și pe la bordeie și femeile și copiii le ieșeau înainte...». Mare bucurie a adus părintele și dascălul în sufletele acestor creștini, care trăiau acolo, izolați de lume. Cînd au terminat de cercetat toate locuințele, ei au plecat spre satul lor, înconjuțați de dragostea oamenilor, care i-au petrecut pînă la marginea așezării lor și «îi urmăriră cu ochii pînă ce se pierdură în depărtare ca două puncte negre...»⁵³.

47. *Ibidem*, vol. V, p. 706.

48. *Ibidem*, p. 638.

49. *Ibidem*, vol. III, p. 195.

50. *Ibidem*, p. 233.

51. *Ibidem*.

52. *Ibidem*, vol. II, p. 97—98.

53. *Ibidem*, vol. V, p. 422—423.

7. Clerici plini de duh samaritean.

Dintre clericii cu milă față de aproapele se remarcă părintele Miron din bucată «Petre Străinul». În seara când s-a rătăcit din cauza viscolului, nimerind la stîna satului Blăgeni, are prilejul să găsească acolo un om nenorocit, pe Petre Străinul. Din cele spuse de ciobani, părintele înțelege că din pricina ninsorii, drumurile fiind troienite, ei nu s-au mai putut duce în sat ca să-și aducă merinde, iar acum nu mai au nimic de mâncare, nici măcar cît să dea necăjitului care gărise adăpost în seara aceea la stîna lor... Preotul auzind acestea zice: «Să-i dăm ceva să mănînce, am eu merinde în sanie. Om mîncă și noi că frigul ista te stoarce de comedie...». Odată cu mîncarea ce consta din două pîini, o legătură cu brînză și niște usturoi, părintele aduce și o sticlă cu rachiu pe care a luat-o cînd a trecut pe la velniță. A desfăcut legătura cu merinde și au început să mănînce cu toții, acolo, în mijlocul stîinii, luminați și încălziiți de limbile flăcărilor de la foc. Părintele Miron a gustat din sticla cu rachiu, apoi a trecut-o celorlalți. El este un om cumpătat și asta se vede din faptul că atunci cînd baciul îl mai imbie cu sticla, el nu mai bea făcîndu-l pe cioban să spună: «Nu ? să mai sorb eu dar o leacă ; eu, dă, is mai bătrîn»⁵⁴.

S-au desmorțit cu toții la căldura focului, au mîncat, apoi au început a vorbi despre viscol, despre lupi, despre întîmplări la vreme de iarnă, în timp ce «părintele Miron se uita la toți cu ochii plini de mare mulțumire».

Ciobanii n-au putut să dea lui Petre Străinul decît adăpost și posibilitatea de a se încălzi la focul din mijlocul stîinii. Rătăcirea preotului prin vifoniță, aducînd cu el merinde cu care a ospătat și pe pribeagul ce nu mai mîncase cîne știe de cînd, este pusă de un cioban pe seama grijii lui Dumnezeu pentru fapăturile sale căci adresîndu-i-se lui Petre îi spune: «...De ce a rătăcit părintele drumul și a apucat la stînga spre stîna noastră ? Vezi, asta-i puterea Celui de Sus. Te-a găsit pe unul ca tine flămînd și trudit»⁵⁵.

Înfățișarea nenorocită a lui Petre Străinul — pe care nu-l știa cine este — a impresionat adînc pe părintele Miron, care desigur era mulțumit că a putut să-l ajute cu mîncare ; dar Sfinția Sa, înainte de a pleca, se gîndea ce se va întîmpla cu el în zilele următoare la stîna aceea unde ciobanii terminaseră alimentele, iar posibilități de aprovizionare din sat nu se vedeau din pricina troienilor care făcuseră drumurile impracticabile pentru cine știe cită vreme. Inima lui bună și grija pentru aproapele l-au făcut să ia o hotărîre care cinstește pe acest slujitor al lui Hristos: «...Am să-l iau cu mine la Lunca» — lucru pe care l-a și făcut. L-au suit într-o sanie cu fin și au plecat spre satul lor, dar în drum, la o zdruncinătură, în dreptul unei cotituri, Petre cade jos, în omăt, de unde — la îndemnul părintelui — oamenii au venit în grabă și l-au ridicat. De data aceasta l-au așezat în sania preotului care era nespus de mulțumit că a băgat de seamă la vreme prăvălirea lui Petre și l-au salvat de la înghețare în marginea drumului unde căzuse. În grija sa de a fi de ajutor nenorocitului găsit la stîna în noaptea aceea cu vifor groaznic, părintele Miron «se alătură cu giubeaua de Petre, ca să-i ție cald ... simțea o mare bucurie că a scăpat viața unui om»⁵⁶.

Cititorul care a terminat cu lectura povestirii «Petre Străinul» rămîne adînc înduioșat de bunătatea și mila vrednicului preot de sat, părintele Miron de la Lunca.

În drumul spre Mînaștirea Neamț — care trecea printr-o pădure — niște vizitatori întîlnesc mărturia unei fapte bune săvîrșite de un vlădică : este o fintînă pe a cărei furcă se putea citi «stejarul Mitropolitului Veniamin Costache». Fintîna din care se răcoreau drumeții binecuvîntînd pe cel ce a făcut-o, aducea aminte de «moșneagul acela blajin pe care l-a chemat Părintele Veniamin ... Trupul său doarme în pămînt somnul dreptilor, iar numele fi strălucеște pe un stejar uriaș, lingă apa curată ca lacrima»⁵⁷.

Precum se știe fintîna aceasta poate fi socotită una dintre cele mai mici fapte de milostenie săvîrșită de strălucitul ierarh moldovean care era de o bunătate rar întîlnită. Maestrul Sadoveanu a cunoscut faptele de binefacere ale bunului părinte Veniamin, pomenind pe unele din ele în povestirile sale, iar la locul unde odihnește

54. *Ibidem*, vol. I, p. 514.55. *Ibidem*, p. 513.56. *Ibidem*, p. 520.57. *Ibidem*, vol. IV, p. 142.

trupul vlădicului care a cinstit cu vrednicia lui scaunul mitropolitan din Iași, il numește «mormintul bunului părinte Veniamin».

8. Clerici primitori de oaspeți.

Mulți dintre clericii zugrăviți în paginile lui M. Sadoveanu sînt buni primitori de oaspeți pe care îi omenesc din mult-puținul lor cu o bunăvoință pornită din inimă. Menționez dintre dînșii doar cîțiva :

Egumenul de la Mînăstirea Secul, este un om bun cum rar se poate întîlni, despre el niște vizitatori mărturisind că, îndată ce au ajuns la mînăstire, a poruncit să li se dea «odae în arhondaric» și să li se aducă «niște lapte și niște smîntînă», scuzîndu-se că nu are mai mult cu cuvînte ca acestea : «Alit putem da, din sărăcia noastră»⁵⁸.

Tot așa este și părintele Costandie de la Schitul Brătești, care pofteste oaspeții «în odăile sale strimte, curate, răcoroase» ocupîndu-se de ei, străduindu-se să-i facă să se simtă bine și să-și aducă aminte cu plăcere de timpul cît au poposit la așezarea mînăstirească pe care o conducea.

Cu o bunăte deosebită și grijă pentru oaspeți ce depășesc obișnuitul, ne este arătat călugărul Antonie de la Schitul Bourului. El s-a retras din lume, încă din tinerete, ducîndu-și viața potrivit pravilelor călugărești, cu posturi aspre, rugăciuni și dese citiri din cărțile sfinte; toate acestea au făcut ca inima lui să vibreze adînc față de semenii săi.

Într-o noapte de iarnă, cu viforniță aprigă, părintele Antonie, în dorința lor de a fi de folos altora, se gîndește că ar fi bine să tragă clopotul schitului spre a se auzi pînă departe că acolo este așezare omenească și că pot găsi adăpost eventualii călători, rătăciți din cauza viscolului. Gîndul îl preface în faptă.

Cînd s-au domolit dangătele clopotelor, părintele aude un glas strigînd după ajutor și trimite pe cineva din gospodărie să-l caute. «Te-a bate Dumnezeu Costandine, dacă-i lăsa creștin în pradă nopții și a lupilor!» îi spune părintele omului ce se pregătea să plece în căutarea celui care striga după ajutor. Nu după multă vreme cel rătăcit este găsit și adus la schit, iar părintele Antonie coboară din turn «c-o bucurie nesfîrșită, c-a putut scăpa de la moarte un suflet de creștin». Mare a fost mirarea părintelui Antonie cînd recunoaște, în omul rătăcit, pe boierul care, cu mulți ani în urmă, îi necinstise logodnica, din care pricină el a luat calea mînăstirii. Călugărul l-a iertat de atunci, iar acum nu se trădează cu nimic că-l cunoaște. Trei zile, cît a ținut vremea rea, l-a adăpostit în chilia și patul lui, i-a dat mîncare din puținul pe care îl avea, iar după ce a plecat oaspetele, părintele Antonie «încet trecu spre cărțile lui legate cu scoarțe tari, domol se îndreptă spre candelă și spre icoanele din răsărit, își făcu cruce și se închină...»⁵⁹, cerînd poate, încă o dată, în rugăciunea-i fierbinte către Dumnezeu, iertare pentru neomenia și păcatul boierului pe care-l adăpostise.

9. Clerici respectați de credincioși, bucurîndu-se de încrederea lor.

În bucata «Petre Străinul» din care am mai citat fapte care cinstesc pe părintele Miron, găsim pagini unde ni se arată alesele lui însușiri și respectul credincioșilor față de acest vrednic slujitor al lui Hristos. Comportarea demnă a părintelui la parohia la care era rînduit îndreptălesc acest respect.

Într-o seară de iarnă pe cînd se întorcea acasă cu cîteva sâni de fin dintr-un sat apropiat, părintele Miron pornește înainte cu săniuța lui, dar pe drum, din cauza viforniței dezlănțuite se rătăcește, nimerind la o stîna singuratică. Un cioban îl păzește de ciini, îl ajută să-și ducă roibul la adăpost, apoi îl conduce în stîna imbiîndu-l «Poftiți înăuntru părinte». În stîna, așezați în jurul unui foc mare, se încălzeau cîțiva oameni care întîmpină intrarea preotului cu salutări de «Bine ai venit părinte», «sărutăm dreapta», iar unul mai tînăr s-a sculat în picioare în semn de respect pentru preotul Miron de a cărei vrednicie auzise poate și el.

Peste puțină vreme, sâniile cu fin lăsate în urmă de părintele Miron, din pricina viscolului care se întetise, rătăcesc și ele drumul nimerind tot la stîna aceea. Albi de omăt, cu mustățile și bărbile pline de țurțuri, însoțitorii sâniilor intră în stîna, iar cînd dau cu ochii de preotul lor pe care îl socoteau de mult ajuns acasă,

58. *Ibidem*, p. 150.

59. *Ibidem*, vol. III, p. 123.

il salutară bucuroși cu cuvintele: «Sărutăm dreapta părinte... cum se poate și Sfinția Ta ai apucat drumul Blăgenilor?».

Între clericii care se bucură de multă prețuire din partea credincioșilor menționez și pe părintele Sofronie din povestirea «Răzbușarea lui Nour».

Precum am mai amintit boierul Nour a avut durerea să piardă în timpul unor lupte pe singurul său fecior. Părintele satului s-a nevoit prin dese cercetări și sfaturi înțelepte ca să aducă mângâiere în sufletul îndurerat al pătrînului. Într-una din zile, boierul era așa de îndurerat încât simțea că nu mai putea suporta în camera lui prezența nimănui și de aceea a dat dispoziție logofătului ca să nu mai dea voie nimănui să vină la el, sfârșind porunca cu cuvintele: «poate să vină și Vodă de la Suceava ... să spui că așa mi-i voia». Cu toate acestea, hotărârea lui așa de categorică este înfrîntă de părintele Sofronie care anunță pe logofăt, iar acesta vine la boierul Nour să-l întrebe dacă «părintele poate îndrăzni să-l vadă». Se vede că preotul se bucura de multă prețuire înaintea lui Nour de vreme ce deși cu puțin înainte dăduse porunca să nu dea voie să vină la el nici chiar domnitorul țării cînd aude de numele bătrînului preot Sofronie, spune fără nici o ezitare «...poți să-i spui să vie». Tactul și înțelepciunea preotului au avut darul să liniștească turburarea și durerea bătrînului, să-l facă să vorbească blajin, ba chiar să-i amintească vrednicului păstor duhovnicesc despre slujbele și despre pomenirile pentru cel răposat și să rostească la sfârșit: «Părinte iartă-mă că prea mi-i sufletul bintuit ... să vii să mă spovedești și să-mi dai iertare pertru necredințele mele»⁶⁰.

Nu peste multe pagini întîlnim o altă figură de preot vrednic, în bucata «Necunoscutul». Popa Ion, din satul unde-și avea moșia bătrînului proprietar Manolache, este chemat grabnic la curte, în Vinerea patimilor. Boierul avea obiceiul să se spovedească și să se împărtășească în săptămîna întîia a postului cel mare, lucru pe care îl făcuse și în anul acela, și acum părintele Ion, în drum spre boier se gindea de ce îl va fi chemînd într-o zi ca asta slîngerindu-l de la unele treburi gospodărești pe care se apucase să le îndeplinească în scurtul răgaz ce-l avea, înainte de a pleca la biserică unde-l așteptau slujbe, spovedit, împărtășit și alte îndatoriri preoțești legate de săptămîna patimilor.

Îl găsește pe boier în ceardac, stînd în jilț, slăbit mult, cu ochii tulburi, cu înfățișarea obosită de parcă ar fi petrecut o noapte de nesomn. Din felul cum este primit se vede că acest preot se bucură de multă încredere în fața boierului care, simțindu-și sfârșitul, îl chema ca să-i mărturisească un păcat greu, săvîrșit cu mulți ani în urmă, în vremea zbuțumatei sale tînereji. Prezența preotului îl înseninează pe bolnav care, pe îndelete, își dezvăluie păcatul tînuit atîta vreme, întretîind povestirea cu cuvinte ca acestea: «mă duc părinte, simt că sint aproape, de abia staț în jilț ... vreau să mă ușurez...»⁶¹. Și părintele îl îmbărbătează, îl ajută să-și deschidă sufletul, să-și mărturisească păcatul care-l chinuia iar la urmă, desigur, îi va fi dat dezlegare, precum se și cuvine într-o împrejurare ca aceasta.

Pentru prestigiul, corectitudinea și cinstea lor, unii preoți erau luați în unele ocazii drept mărturie pentru stabilirea adevărului. Astfel în bucata «Toader Licea» se povestește cum beizadea Grigore, venit în satul unde avea moșia să cerceteze niște învinuiri aduse unui slujbaș al său, după ce stă de vorbă cu mai mulți oameni de încredere, înainte de a pleca, trece și pe la preotul satului — fapt ce ne îndreptățește să credem că părintele Năstase era un om de încredere, pe cuvîntul căruia se putea pune bază⁶².

Un caz asemănător este amintit în povestirea «Printre gene» unde este vorba de preotul Gavril ce este luat drept mărturie pentru dovedirea îndeplinirii unor îndatoriri și practici creștinești: «...am făcut noi toată slujba, cu părintele Gavril...»⁶³ — spune cineva, cu încredințarea că a adus o mărturie ce nu poate fi pusă la îndoială.

Dacă preoții au cîștigat încrederea enoriașilor aceștia, cînd au a se hotărî asupra unor lucruri mai însemnate, aleargă la sfaturile păstorilor lor duhovnicesți. Așa s-a întîmplat cu Marghioala lui Cătănuță care, după moartea soțului ei, rămasă cu oarecare avere, dar fără nici un copil, se gindea că ar fi bine să înfieze o nepoată de a

60. *Ibidem*, vol. I, p. 22.61. *Ibidem*, p. 84.62. *Ibidem*, vol. V, p. 348.63. *Ibidem*, vol. IV, p. 336.

sa. Pînă a ajuns să facă acest lucru ea s-a sfătuit cu părintele Ion de la biserica Înălțării. Preotul a îndemnat pe bătrînă să se poarte frumos cu copila adoptată, să-i facă toate cele trebuitoare și, arătînd folosul științei de carte, «tot după sfatul părintelui a dat-o și, la școală»⁶⁴. Fata a crescut mare, s-a măritat, a fost înzestrată de bătrînă, dar a fost și ea, ca și soțul ei, mai mult decît nerecunoscătoare față de binefăcătoarea lor care, într-un moment de rătăcire, a lovit mortal pe ginerele său ce o bătuse. După fapta aceasta groaznică Maria lui Cătănuță caută, dar nu găsește, pe părintele Ion, îi lasă vorbă să vină neintirziat la dînsa, iar cînd acesta vine, bătrîna zdrobită în bătăi și cu conștiința încărcată pentru omorul săvîrșit, cere preotului o luminare, pe care luînd-o în mînă spune: «sînt fărîmată ... Aprinde lumina care vine, părinte și iartă-mă...». Simte că se sfîrșește și faptul că are duhovnic lingă patul ei, înaintea de a-și da sufletul, o face să mărturisească taina care o rodea sufletește: «...sînt împacată ... Iartă-mă părinte: eu l-am omorît...»⁶⁵.

10. Clerici preocupați, în timpul lor liber, și de activități gospodărești.

Preoții de sat ca și călugării de la mînăstiri, după îndeplinirea îndatoririlor sacerdotale se îndeletniceau cu treburî gospodărești, munceau pămîntul alături de păstorii lor, agonisînd cele trebuitoare traiului, prin sudoarea frunții. Din pricina asta înfățișarea multora abia se distingea de a țărănilor în mijlocul cărora își duceau viața.

Nî se mai povestește că într-un an, de Paști, cînd boierul s-a abătut pentru cîteva zile la moșia sa din Domnești, între cei care au venit la curtea boierească, a fost și preotul satului care avea «un obraz ars de vînturi»⁶⁶ — mărturie a strădaniei lui la arat, semănat ori alte munci din timpul primăverii.

Același lucru se vede și în povestirea «Puștiul», unde Eugenia, fiica unei moșierese, venită în vacanță de la oraș unde învăța, ducîndu-se într-o sărbătoare la biserica satului, face constatarea că gusturile ei religioase «nu se potriveau cu simpla slujbă a unui preot cu minile bătătorite și cu fața arsă de vînturi»⁶⁷.

Vrednică a fi menționată este figura unui cleric, ce în timpul liber se ocupa cu stupăritul, pentru care avea o adevărată pasiune. Unor vizitatori veniți la Mînăstirea Secu, care întrebă de părintele egumen, li se răspunde: «...trebuie să fie la deal, în prisacă». Musafirii sînt conduși «la locul unde e prisacă părintelui egumen» și acolo văd că «un bătrîn cărunt, cu fața de țaran blajin, umblă printre știube, printre straturi de flori, pe cînd, în juru-i roiesc albinele ca o pleavă de aur scinteiitoare la bătaia piezișă a razelor...»⁶⁸.

11. Clerici cu preocupări cărturărești.

În paginile lui Sadoveanu se întîlnesc și clerici cu preocupări cărturărești deosebite așa cum este starețul Narcis Crețulescu de la Mînăstirea Neamț, pe care niște oaspeți l-au găsit la masa lui de lucru între cărți. Citez: «Zărim aplecat asupra unei mese pe un bătrîn mititel, cărunt, cu ochelari. Pe vlădica Narcis mi-l închipuim alb, c-o barbă mare, înalt, liniștit, trist, — și deodată se scoală de la măsuta lui de lemn, bătrînul mititel cu ochelarii lui —, și ne privește cu ochi cercetători, neliniștiți și plini de vioiciune ... Și îndată, ca și cum cu bucurie ar fi tresărit din amorțea chiliei, a tăcerii ... a muncii lui și a răsfoirii lui în vechi hîrtoage ... ne învăluie aproape în vorba-i bogată și înflorită...».

Vorbind despre roadele muncii vrednicului cărturar Narcis, autorul face următoarele considerațiuni: «...bătrînul acesta neostenit la vîrsta lui, cufundat cu dragoste în trecutul mînăstirii, în hărnicia-i tînără, îmi amintește de vrednicii monahi de odinioară, care inzestrau cu cărți o țară întregă, se străduiau de crețetua, învățau și duceau o viață intensă spirituală, urmînd căile Domnului. Iar părintele Narcis, singur stă între hîrtoagele mînăstirii, între cărțile lui legate cu scoarțe tari, la care a muncit o viață întregă, singur pare un urmaș al vremurilor bune...»⁶⁹.

Și părintele Lovinescu de la Rădărești merită a fi amintit între clericii cărturari. El știe «multe lucruri» aflate de la bătrînii satului ori din hrîsoave și cărți vechi — pe care le spune cu oarecare mîndrie credincioșilor și vizitatorilor care se abăteau prin parohia sa. De la dînsul se putea afla că satul unde păstora «a avut o școală veche la care a învățat chiar neam domnesc, căci o dată Ștefan Tomșa cel tînăr

64. *Ibidem*, p. 356.

65. *Ibidem*, p. 373.

66. *Ibidem*, vol. IV, p. 69.

67. *Ibidem*, vol. II, p. 659.

68. *Ibidem*, vol. IV, p. 149.

69. *Ibidem*, p. 144.

acolo a prins a sloveni, întâi az-buche, alătura de feciori de gospodari...»⁷⁰. Căutînd să semene și să cultive în sufletele tuturor dragostea pentru trecutul poporului nostru care-i plin de viteji, părintele aminea de locuri cu însemnătate istorică, ori evoca într-un grai ce amintește de acela al letopisețelor, chipuri de voievozi vrednici.

Vorbînd despre scaunul domnesc al lui Ștefan cel Mare de la Suceava spunea: «De acolo de departe, din cuibul de piatră al Sucevei ... au pornit oștile răzbunătoare...». Pe Ștefan cel Mare îl numește «nedomolitul Voevod» iar pămîntul Moldovei, pe care s-au purtat atîtea lupte de apărare «a fost sfințit, a sorbit singele vechilor viteji...».

12. Clerici identificați cu viața păstoriților, rugîndu-se lui Dumnezeu și nevoindu-se pentru drepturile lor.

În povestirea «Nefcrederea» din al cincilea volum, nu este arătat chipul unui anonim preot de sat care se ocupa nu numai de mîntuirea sufletelor enoriașilor săi, ci și de buna lor stare trupească. În satul unde era rînduit păstor de suflete — nu prea departe de Botoșani — într-un an izbucnise molima scarlatinei, care făcea ravagii. În ziua cînd în sat se strîng mai mulți învățători cu ocazia unui cerc cultural — unde vine și doctorul cu agentul sanitar — preotul invită pe oaspeți să vină și la biserică. Pe lingă alte considerente ce l-au determinat să facă acest lucru, bănuim că va fi fost și nădejdea lui că cu acest prilej se va vorbi și se vor da sfaturi pentru potolirea epidemiei, sfaturi ce trebuiau auzite de un număr cit mai mare de oameni iar biserica era locul cel mai încăpător din sat. La sfîrșit oamenii se plîng și de un alt necaz al lor — acesta venit din partea boierului — care le-a închis drumul vechi silindu-i să ocolească foarte mult atunci cînd se duc la tîrg. Preotul ținea parte enoriașilor săi stăruind să li se facă dreptate precum se arată: «Preotul ... cu ochii la oameni, căuta să lămurească și el dreptatea satului».

În paginile lui Sadoveanu se întîlnesc și vlădici cu dragoste de popor, de oameni obidiți. Așa cum se spunea, ori de cite ori se aminea numele mitropolitului Veniamin Costache se adăugau și cuvintele «bunul părinte Veniamin». Asta desigur, pentru faptele lui de milostenie, știute de toată lumea, dar poate și din pricină că vrednicul ierarh moldovean ținea întotdeauna cu cei necăjiți.

Într-una din povestiri este arătată o întîmplare cu un hoț de drumul mare care ataca și jefuia pe boieri și negustori, iar cu banișii luai de la ei ajuta pe săraci, orfani și văduve. În faptele lui se răsfrîngea obida celor de jos care trudeau pe moșiile boierești, trăind în lipsă în vreme ce stăpînii lor huzureau. Cînd înțepa cu jungherul pe boierul prins el cînta rîzînd:

«Am prins pe ciocoi de barbă
Și-am să-l pun să pască iarbă...»⁷¹.

Călăuzit de gîndul de a-l scăpa de la osîndă, căci între timp fusese prins de autorități, dar poate și pentru că hoțul ajutase mult pe nevoiași, «mitropolitul care era atunci la Iași, bunul părinte Veniamin, s-a pus luntre și punte și a scăpat pe hoț de la moarte! ... Am să-l călugăresc și are să se stingă în liniște și în îndurarea Domnului...» spunea mitropolitul, lucru pe care l-a și făcut, după ce a căpătat de la Domnie iertarea osînditului de la spînzurătoare.

O altă figură de preot vrednic este părintele Ștefan din romanul «Neamul Șoimăreștilor», a cărui viață a fost organic legată de viața păstoriților săi, luptînd alături de dînșii pentru înlăturarea nedreptăților sub zodia cărora își duceau zilele. Tudor Șoimaru și unchiul său bătrînul Mișu, se întorseseră de la Iași, unde prezentaseră noului domn Ștefan Tomșa o jalbă cu privire la nedreptățile făcute satului lor, sub domnia lui Aron Vodă, de către boierul Stroie Orheianul. În așteptarea sorocului pentru cercetare și judecată hotărît de domn, bătrînul Mișu, Tudor Șoimaru și «bătrîni și cu preotul Ștefan, tînură în biserică sfat, făcură cislă și strînseseră bani pentru cheltuieli» iar cu trei zile înainte de praznicul Sfinților Trei Ierarhi, toate pregătirile de drum fiind terminate, odată cu bătrînul Mișu și Tudor Șoimaru ca delegați ai satului, a plecat și preotul Ștefan. «Mișu, preotul și Tudor virîră zloții tătărăști în chimiruri, își făcură cruce, se suiră în sănii și porniră spre scaun, din mijlocul tuturor neamurilor adunate în preajma bisericii»⁷². La Iași s-au întîlnit mai întîi cu Birnovă,

70. *Ibidem*, vol. I, p. 260.

71. *Ibidem*, vol. V, p. 137.

72. *Ibidem*, vol. V, p. 625.

prietenul lui Tudor Șoimaru — ce era în mare slujbă la domnie — cu care au stat mult de vorbă și cu care prilej, părintele Ștefan se dovedește a avea multă dragoste pentru popor punând mari nădejdi în domnia lui Tomșa. El a ținut să pomenească de unele lucruri bine auzite despre noul domn și, gândindu-se la binele țăranilor, spune: «Va auzi Dumnezeu și va sta ... căci după cit se svonește în țară, e om cu priință pentru norod».

Tudor Șoimaru cu delegația satului — în care era și părintele Ștefan — a fost invitat să ia masa cu Tomșa, domnul țării, iar a doua zi când a început judecata divanului cu privire la văsluirea drepturilor satului Șoimărești de către boierul Stroie Orheianul, au vorbit și bătrînul Mihu și Tudor Șoimaru, iar la urmă întărind spusese înaintea vorbitorilor săi, a cuvîntat părintele Ștefan: «În fața lui Dumnezeu cel mare, zise și popa Ștefan cu pătrundere înălțînd ochii spre icoane, încredințez măria ta, că mărturiile scrise și legate sînt făcute după știință și după adevăr».

Cu inimile pline de bucurie pentru izbîndă, delegația satului au plecat spre Șoimărești și bănuim că la sugeriile părintelui Ștefan, comunicarea rezultatului s-a făcut într-un cadru deosebit, dreptatea făcută de domnul țării fiind socotită lucrare a lui Dumnezeu. «Popa Ștefan dădu poruncă dascălului să se suie în turnul bisericii și să tragă clopotele. Oamenii se adunară în grabă și aflară pe părintele în odăjdi slujind. Primiră vestea cea bună cu sufletele înfiorate de bucurie și apoi îngenunchară cînd preotul își înălță brațele și murmură cu fruntea plecată o umilită rugă. Oameni buni! Dumnezeu ne-a izbăvit...»⁷³.

Cînd într-o duminică sosește în sat venind de la Iași un slujitor aducînd scrisoare pentru Tudor Șoimaru, acesta «tocmai ieșea de la biserică». Vestea nu era bună; ea spunea că parte din boieri unelteau, amenințau domnia lui Tomșa, încît Tudor Șoimaru trebuia să plece la Iași. Știrea aceasta a fost desigur împărțită și părintelui Ștefan, care a căutat să o aducă la cunoștință poporănilor săi și «curînd se auzi bălînd la biserică clopotul de primejdie, rar și numai într-o dungă».

Sătenii s-au adunat în grabă la biserică — unde desigur nu lipsea părintele Ștefan — și acolo «Șoimaru încins cu sabia, își înălță capul dinaintea ușilor împărălești», vorbi oamenilor și-i îndemnă să meargă la luptă, pentru a abate primejdia care amenința pe vodă Tomșa, plecînd cu el mulțime de oameni, spre cetatea domnească, la Iași. Înainte de a da pînteni murgului și a pleca la drum, Tudor Șoimaru «își scoase cușma din cap și-și făcu cruce»⁷⁴.

Movileștii, cu ajutor de la poloni, intraseră în țară iar Șoimaru unindu-și cetele sale cu tătarii lui Cantemir s-a alăturat oastei lui Tomșa și nu după multă vreme luptele au început. Părintele Ștefan și sătenii rămași la Șoimărești nu primiseră nici-o veste despre ce se întîmpla prin părțile Iașului dar: «Oamenii aveau nădejde că Dumnezeu va fi cu dreptatea lor și nu va îngădui să-i calce iar nemiloasa și aspra lăcomie a lui Orheianu. Desigur că aceste nădejdi erau cultivate în sufletele păstorilor săi de vrednicul părinte Ștefan care, între altele, «în fiecare amurg făcea o slujbă de vecernică și cu toți intrau cu inima înfrîntă și cu capetele umilite în biserică».

Dar bătălia este pierdută de Tomșa și se zvonește că boierul Orheianu, venit din Polonia cu Movileștii, se va întoarce la moșia lui. Oamenii bănuind că din nou vor fi încălcate în picioare drepturile lor, ciștigat sub domnia lui Tomșa, se frîmîntă și se sfătuesc în dese rînduri nelipsind dintre ei niciodată preotul lor sufletesc. În întîlnirile cu poporănii preotul Ștefan caută să-i îmbărbăteze spunîndu-le, între altele, că drepturile lor, consințite de urice și hrisoave, vor trebui să fie respectate. Odată le spunea: «Să cerem judecată nouă oameni buni, să mergem iar la domnie, să pui pe masa divanului fiecare îndreptările lui. Și oare vor fi ochii oamenilor așa de orbiți să nu vadă? Și Dumnezeu chiar ne va lăsa pieirii? Pentru păcatele noastre n-am suferit destul?»⁷⁵. Se vede că vorbele preotului aduceau mare mîngiere în sufletele înfiorate ale oamenilor, de vreme ce la sfîrșitul unui asemenea sfat, «bătrînii se întoarseră spre preot, mulțumiți de cuvîntul cel bun».

Nu peste multă vreme Orheianu s-a întors la conacul moșiei sale de lîngă Șoimărești și, auzînd că de data aceasta are gînduri bune de pace, oamenii «împreună cu preotul lor, mulțumesc lui Dumnezeu că-i scăpase de tot vrăjmașul, minia și primejdia».

73. *Ibidem*, p. 633.74. *Ibidem*, p. 652.75. *Ibidem*, p. 698—699.

Minunat de plastic este arătată dragostea și grija clericilor pentru popor în «Vremuri de bejenie». Pe vremea năvălirii tătarilor minăstirile din munți erau locurile unde-și căutau scăparea moldovenii: «acolo în minăstiri la adăpost la zile grele» spune unul din eroii bucății amintite. În puterea unei nopți, la minăstirea Rîșca, este adunată multă lume fugită de groaza năvălitorilor de prin satele de la poalele munților. Călugării se roagă lui Dumnezeu dar au și grijă de soarta oamenilor refugiați acolo. În clipele acelea grele ca de plumb, cind oamenii erau cutremurați de spaimă, apare figura starețului Ioan: «...Clopotele tăcură. Între capetele descoperite, în tăcerea care se întinse, bătrînul stareț Ioan ridicase mîna dreaptă. Barba albă începu să-i tremure; în tăcere începu să vorbească» iar cuvîntul său de mîngîiere spune, între altele: «...pentru păcatele noastre, ale tuturor, vine urgia păgînului iară ... dar ... multe au trecut, va trece și asta...». Starețul nu se mîrginește numai la atîta; el dă anumite îndrumări spre exemplu, ca fără zăbavă, femeile, copiii și cei mai slabi să se ridice sus în munte, la un loc mai ferit, numit poiana lui Iov, iar «cine are arme să se împotrivescă». La auzul acestui sfat, mulțimea adunată acolo au început să se aleagă, tineri și oameni în puterea vîrstei hotărîți să lupte împotriva năvălitorilor. Ei și-au croit loc cu greu pînă aproape de stareț care a sfîrșit cuvîntul său așa: «Dumnezeu să binecuvinteze armele voastre ... și făcu semnul Crucii cu mîna asupra mulțimii ... Săbiile lucind ca fulgere ieșiră afară din teacă...» iar luptătorii «...treceau pe dinnaintea starețului și-i sărutau mîna întinsă...» (vol. 3, p. 195). Sus în creerul muntelui, unde viețuia bătrînul schimnic Iov, s-au refugiat femeile, copii și oamenii bătrîni precum și starețul Ioan cu călugării de la Minăstirea Rîșca. Durerea celor aciuai aici o împărtășea din plin și schimnicul care, alături de ei, se ruga cu multă osîrdie lui Dumnezeu: «Călugării rîșcani adunați aproape de el, îngenunchiaseră; o sută și mai bine de călugări se smereau înaintea Domnului, și se rugau în gînd ori șopteau abia auzit, cerînd îndurare pentru țară, pentru creștini și pentru sfîntul locaș părăsit» (p. 217).

În aceeași situație se arată căldura pe care o punea schimnicul Iov în rugăciunile sale pe care le făcea pentru izbăvirea creștinilor refugiați lingă peștera lui de frica puhoiului tătarilor. Cînd ochii lui slăbiți de bătrînețe au văzut în zare flăcări așa de mari încît părea că s-au aprins norii, semn că primejdia se apropiase, «bătrînul lăcu un răstimp, apoi își făcu cruce cu mîna osoasă, încet, o dată, de două ori, de trei ori, — Doamne al puterilor, rosti el lîn și încet, tu care gemi mai greu decît furtunile mării, ... tu pleci cerurile și le cobori, și zbori și plutești pe aripile vîntului ... Doamne! obosit am în suspinare, toată noaptea îmi scald patul cu lacrimi; ochii mei se topecs de mîhnire... Bate iar Doamne peste fălci pe dușmanii noștri, căci plin de spaimă-i sufletul norodului tău ... Fă să ploaie peste ei fulgere foc și pucioasă; și vînt arzător să fie partea paharului lor...»⁷⁶. Atît de impresionantă a fost rugăciunea lor încît pe multe fețe se vedeau șuroaiele lacrimilor, rodind însă în suflete nădejdi și liniștire care s-au simțit îndată la toți aceia care se găseau în noaptea aceea în poiana lui Iov. Nu peste multă vreme asupra tuturor s-a așternut pace adîncă, oameni adormind poate cu gîndul la căsuțele lor nimicite de puhoiul tătarilor; numai schimnicul Iov și călugării de la Minăstirea Rîșca vegheau lingă dinșii, rugînd pe Dumnezeu să întindă asupra tuturor mîna-I ocrotitoare.

În paginile lui Mihail Sadoveanu se întîlnesc și povestiri în care este arătat și faptul «că slujitorii lui Hristos au împărtășit durerile celor ce conduceau patria românească, căutînd să-i ajute cu rugăciunea lor către Cel de Sus. Autorul pomenind despre minăstirea Bistrița unde s-a abătut domnitorul Petru Rareș în timpul fugii lui din fața numeroasei oștiri a lui Soliman Sultanul, scrie la pagina 109 din volumul 4: «Aici în fața altarului a gemut un om mare, cu durere, și cu amar ridicînd cu smerenie ochii spre Acela care împărățiile ca pleava la vîntură...». Și peste cîteva rînduri — reproducînd dintr-un hrisov — adaugă mărturisirea lui Petru Vodă: «Atuncea am văzut că nu voi putea să stau împotriva și lăsînd oștile mele am fugit și am ajuns la Minăstirea Bistriței și intrînd în sînta biserică, am căzut la pămînt înaintea sfîntelor icoane și am plîns; așaderea și egumenul și soborul plîngea împreună cu mine cu fierbinți lacrimi .. iar părinții încă au înmulțit ruga către Dumnezeu, dînd multe laude, făcînd denie pentru mine...».

În paginile lui Sadoveanu se mai întîlnesc numeroși eroi al căror fel de viață, arată influența directă sau indirectă a bisericii și clericilor. Oameni bătrîni sau tineri,

76. *Ibidem*, vol. III, p. 219—220.

la sate sau la orașe, în case, pe drum, pe cîmp ori în alte locuri în vorbirea lor pomenesc de multe ori numele lui Dumnezeu ori amintesc de precepte religioase, iar în relații cu semenii lor se comportă de așa manieră încît se vede că sînt creștini; sînt roadele muncii preoților ori a călugărilor din părțile unde au trăit sau au copilărit. În această privință apar semnificative cuvintele vătăfului Faliboga — un om cu porniri aprige și trecut întunecat — către Niță, păzitorul vitelor, un tînăr liniștit, cinstit și cu adîncă înțelegere față de semenii săi: «Măi, tu ești un om tare, de parc-ai fi venit din ținuturi unde sînt multe biserici și mulți popi ... Tu ai alt fel de inimă ... Tu ești un om cu milă și cu durere, cum n-am fost eu»⁷⁷.

Ar trebui multe pagini pentru a aminti toate locurile din operele lui Sadoveanu unde se vede influența clericilor asupra credincioșilor și din această pricină mă mărginesc a menționa doar cîteva:

— La Paști, în jurul horei de la marginea pădurii, oamenii ciocnesc ouă roșii după ce rosteau întii vestea cea bună: «Hristos a înviat»⁷⁸;

— În convorbirea a doi călători care mergeau într-o iarnă grea pe locul pustiu dintre două sate la un moment dat unul spune: «Pe aici, prin asemenea singurătăți și cum îi acu, după Sfîntul Andrei, poate să ne iasă și lupii înainte, Doamne ferește!» la care celălalt răspundea: «Ferească Dumnezeu ... și-și făcu cruce»⁷⁹.

— Înainte de a porni la drum cu Șoimarul, spre meleagurile Orheiului, un tovarăș de călătorie spune: «Calea, Dumnezeu are să ni-o rinduiască...» iar altul amintește din cuvintele Sfintei Scripturi: «Așa este, vorbi iar Simion, nici un fir de păr nu se clintește din lumea asta fără știrea Celui de Sus ... căci așa e scris în cărțile noastre sfinte»⁸⁰.

— Primirea cu dragoste a călătorilor este identificată cu calitatea de creștin: «Bine că am dat de o casă de creștini» spune Alexandru Potcoavă în casa lui Andrei Davideanu, unde a fost primit de fratele său Nicoară, grav rănit în timpul luptelor.

— Rodnicia pămîntului este datorată muncilor bune la care se adaugă binecuvîntarea lui Dumnezeu; moș Israil vorbind cu vătăful Faliboga despre belșugul scos de pe pămîntul moșiei aceleia, spune: «Aici e un fel de pămînt ... Dumnezeu l-a făcut așa de dă roade cum nu s-a mai auzit prin alte părți de lume ... Așa l-a binecuvîntat Dumnezeu»⁸¹.

— Necazurile și suferințele erau socotite de creștini încercări ale lui Dumnezeu pentru păcatele oamenilor, așa' cum se vede din spusele unui bătrîn din timpul unei sece: «Mă băieți, am apucat holeră, și cîmă, și foame te ne-a dat Dumnezeu și asta tot așa de .. Să nu credeți că pentru bunătățile noastre ne-a fost dată»⁸².

— Încredințați că Dumnezeu va răsplăti fiecăruia după faptele sale, creștinii se rețin de la fapte de răzbunare; astfel cînd copilul bolnav al lui Vasile Popazu, alungat de tatăl său, este găsit pe marginea drumului în nesimțire de bunicul său, care îl duce în casa lui Popazu bătrînul înfruntînd pe neomenosul ginere, îi spune: «Te-ai zdrobi în picioare dacă n-aș avea credința că va împlini Dumnezeu de Sus judecata cea dreaptă»⁸³.

— Creștinul nu uită binele făcut și caută să-l răsplătească, chiar după moartea binefăcătorului prin fapte de pomenire creștinească. Niță Lepădatul s-a căsătorit cu Marghiolița și și-au întocmit gospodăria pe locul unde fuseră înainte adăposturile bordeienilor. Au trecut mulți ani, dar el nu poate uita fapta lui Faliboga, care într-o noapte de viitor năprasnic, cînd s-a prăbușit acoperișul peste adăpostul vitelor, în care se găsea și el, a fost scos aproape mort de sub dărîmături de către vătăful boieresc. Cu toate că de multă vreme nu mai știe nimic de el, Niță nu uită pe binefăcătorul său: «...fac o dată pe an praznic creștinesc pentru odihna lui... Poate mai trăiește; s-o fi dus și el unde ne-om duce cu toții...»⁸⁴, spunea el într-o discuție.

— Se întilnesc amintite în lucrările lui Sadoveanu obiceiuri creștinești la botuzuri, la nunți, înmormintări și la alte cazuri însemnate din viața credincioșilor. Ei păstrează cu sfințenie rînduiala strămoșească de a avea în colțul de răsărit al odăii icoane frumoase ori mai modeste, unele împodobite cu ștergare înflorate, cununi de

77. *Ibidem*, vol. V, p. 400.78. *Ibidem*, vol. IV, p. 67.79. *Ibidem*, vol. V, p. 513.80. *Ibidem*, p. 507.81. *Ibidem*, p. 424.82. *Ibidem*, vol. IV, p. 465.83. *Ibidem*, vol. V, p. 122.84. *Ibidem*, vol. III, p. 269.

flori ori de busuioc, dedesuptul unora dintre ele licărind lumina sfoasă a candeliei. Un erou din povestirea «Casa Veche» amintește o imagine din vremea copilăriei care i-a rămas adinc întipărită în minte: «... la răsărit, la icoane, într-un cerc de rume-neală se deslușeau cununi de siminoc, de sinziene și mănunchiuri de busuioc. Îmi era drag să privesc în lumină dulce a candeliei la o cruce de lemn vechi roș, o cruce cu raze de sîdef și la un sfînt săpat în fideș, lucrat fin, mărunț, cu virf de ac parcă, perdut ca într-o horbotă în cadrul de argint al icoanei».

În fața icoanei creștinii se roagă, iar copiii învață de la cei mai mari să-și plece genunchii și fruntea în fața chipului Mîntuitorului, al Maicii Domnului și al sfinților; desigur făcînd legătură cu rugăciunea ei din fiecare seară, fetița Anișoara uitîndu-se într-un amurg la niște berze care-și aveau cuibul pe o casă vecină, cînd le-a auzit bătînd din ciocuri, se gîndea cu nevinovăție: «...cînd toacă din ciocuri, își fac rugăciunea»⁸⁵.

*
* * *

În cele de mai sus am încercat să scot din primele cinci volume ale lui Mihail Sadoveanu, figuri de clerici a căror vrednicie s-a manifestat din plin.

Am amintit și de cîteva aspecte din atitudinile și practicile cu caracter creștin, care se văd la unii din eroii povestirilor lui Sadoveanu, subliniînd faptul că acestea s-au păstrat cu «scumpătate» și s-au propovăduit de-a lungul veacurilor datorită rîvnei «cu timp și fără timp a slujitorilor lui Hristos».

Preoți tineri sau bătrîni, în sate sau orașe, la schituri singuraticе, sau la mînăstiri monumentale, lîngă altarele pe care erau încredințați că sălășluiește Hristos Domnul sub chipul sfintei jertfe, cu glas înalt s-au abia șoptit, s-au rugat cu osîrdie lui Dumnezeu întreaga lor viață, citind în Sfînte cărți cu file îngălbenite de vreme, tipărite ori copiate de mîna meșteră a unui preot sau călugăr.

Acolo își întăreau clericii puterile duhovnicești întru sporirea predicării cuvîntului lui Dumnezeu în mijlocul turmei cuvîntătoare, făcînd ca aluatul învățăturii sfînte să crească în inimile credincioșilor și să se reverse în fapte creștinești.

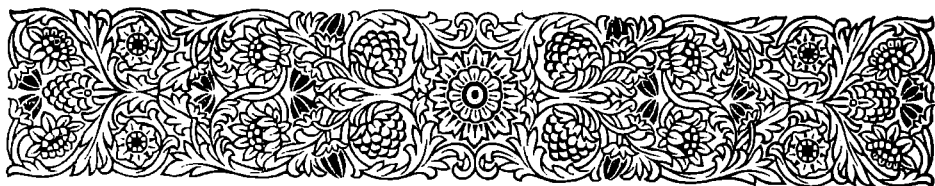
Dacă în scrisul lui Sadoveanu se întîlnesc pagini unde se vorbește de icoane împodobite și candelae aprinse, de datini creștinești legate de cele mai însemnate momente din viață, de opriri de la răz bunări și răsplătirea răului cu binele, de viața creștină înfloritoare, cu practici vechi din vremea apostolică, socotesc că acestea sînt roadele strădaniilor nenumăraților preoți de mir și călugări, succedați generații după generații, clerici anonimi a căror dăruire s-au risipit lîngă altare și în rîndurile credincioșilor, zi de zi, ani de ani, în tăcere și în modestie, gîndindu-se că de sir-guințele lor știu doar ei și Dumnezeu căruia îi slujeau.

Munca lor a influențat însă viața păstoriților ca aluatul din parabola evanghelică realizînd în viața poporului nostru chipuri și fapte cu aureolă creștină, pe care mulți scriitorii le-au amintit în pagini minunate așa cum a făcut marele prozator de care m-am ocupat.

Pentru aceea, ținînd seama de binefăcătoarea înrîurire a strădaniilor lor, socotesc că nu greșesc, ci împlinesc un act de dreptate, număriînd și pe acești anonimi slujitori ai lui Hristos, în rîndurile clericilor vrednici din literatura lui Sadoveanu. Totodată, ca slujitori ai lui Hristos, nu ne putem reține de a ne exprima bucuria și mulțumirea că în operele marelui scriitor Mihail Sadoveanu, se întîlnesc și figuri de clerici precum și aspecte din viața creștinească a poporului nostru. Îndrăznim deci ca, lîngă mulțimea florilor din buchetul prețurii întregului popor, pentru Sadoveanu, să adăugăm și modesta floare a recunoștinței noastre.

Preot GH. NĂSTASE

85. *Ibidem*, vol. V, p. 446.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN LA LOCURILE SFINTE

În ultima decadă a lunii mai 1975, când darurile cerului se împletesc rodnic cu prospețimea pământului, — cu smerenie și evlavie, ca odinioară Magii, cu dor creștinesc și osîrdie apostolică, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, a purces pe locurile care poartă urmele pașilor Mîntuitorului, la Locurile Sfinte, ca răspuns la invitația Prea Fericitului Patriarh Benedict al Ierusalimului, care ne-a vizitat țara și Biserica în anul 1968.

Din delegația oficială au făcut parte: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Teoctist al Olteniei, I.P.S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul — Vicar Patriarhal, P. C. Pr. Constantin Pârveu — Consilier Patriarhal, PP. CC. Arhidiaconi: Evghenie Dascălu, Nicanor Motorga și Constantin Dumitrescu, adăugîndu-se la Ierusalim: P. S. Episcop Lucian Făgărășanul — Vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris și P. C. Arhimandrit Vasile Costin — Superiorul Bisericii Române din Ierusalim.

Delegația a fost însoțită, în această călătorie, și de un grup de opt preoți din Capitală, care au dat răspunsurile la slujbele oficiale la Locurile Sfinte, grupul fiind format din PP. CC. Consilieri Mihail C. Marinescu și Ion Cristache de la Arhiepiscopia Bucureștilor, P. C. Inspector Patriarhal Octavian Popescu și PP. CC. preoți: Nițescu Constantin — Militari I, Ion Brătulescu — Manea Brutaru, Haralambie Bărbuleanu — Sf. Spiridon, Gh. Costescu — Sf. Ioan Moși și Marinescu Nicolae — Pucioasa.

Plecarea delegației spre Ierusalim a avut loc în ziua de 20 mai crt., orele 16,00 de pe Aeroportul Internațional Otopeni — București, fiind condusă de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul — Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, P. C. Ioan Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar al Arhiepiscopiei Bucureș-

tilor, P. C. Pr. Traian Ghica, Director al Casei de Pensii B.O.R., P. C. Rector al Institutului teologic universitar din București, Pr. Mircea Chialda, PP. CC. Consilieri Patriarhali și Mitropolitani etc.

Au fost prezenți Dl. vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu și Yohanan Cohen, Ambasadorul Israelului la București.

După două ore și jumătate de zbor la o altitudine de peste 10.000 metri, sulvolîndu-se Podișul Anatoliei (Turcia), Insula Cipru și Marea Mediterană, avionul a aterizat pe Aeroportul Lod (Ben Gurion) de lângă Tel-Aviv, delegația fiind întâmpinată de reprezentanții Patriarhiei Ierusalimului; I. P. S. Mitropolit Isidor al Nazaretului, I. P. S. Arhiepiscop Artemios al Neapoleosului, I. P. S. Arhiepiscop Stefanos al Gazei, I. P. S. Hrisatos al Elefteriopoleosului, I. P. S. Arhiepiscop Iacobos al Diocезееi, de delegația autorităților de stat și alte oficialități precum: Dr. Pratto, Director în Ministerul de Externe, Dl. Israel Lippel, Director General în Ministerul Cultelor, Dl. Gh. Roată, Prim Secretar al Ambasadei Române din Israel, P. S. Episcop-Vicar Lucian Făgărășanul, P. C. Arhimandrit Vasile Costin și P. C. Diacon Emilian Cornițescu, aflat la studii, ca reprezentanți ai Așezămîntului Patriarhiei Române din Ierusalim, foto-reporteri de la televiziunea Israeliană etc.

În salonul oficial al aeroportului, răspunzînd la cuvîntul de bun-sosit rostit de I. P. S. Mitropolit Isidor al Nazaretului, în numele Prea Fericitului Patriarh Benedict al Ierusalimului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a arătat scopul întreit al călătoriei la Ierusalim a delegației Bisericii Ortodoxe Române: de a întoarce vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Benedict; de închinare la Locurile Sfinte și de a tîrnosi Biserica ortodoxă română din Ierusalim.

Pe tot timpul vizitei, membrii delegației au fost găzduiți la Hotelul Internațional de pe muntele Măslinilor din Ierusalim, iar preoții și diaconii în Căminul Așezămîntului românesc.

În timpul celor zece zile de ședere în Ierusalim, delegația Bisericii Ortodoxe Române a oficiat slujbe divine la Locurile Sfinte, legate de viața și activitatea Mîntuitorului Iisus Hristos, a vizitat cele mai însemnate locuri mesianice de pe aceste meleaguri, făcînd și vizite protocolare unor înalte personalități bisericești și laice din Israel și a tîrnosit Biserica ortodoxă română din Ierusalim.

Astfel, în ziua de *miercuri 21 mai*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației au fost primiți de autoritățile locale și reprezentanții tuturor cultelor religioase din Ierusalim în piața Iaffa și de aci au plecat într-o impresionantă procesiune spre biserica Sfîntului Mormînt; la procesiune, conform protocolului local, s-a atașat și Prea Fericitul Patriarh Benedict din fața Sălii Sinodale.

La intrarea în Biserica Sfîntului Mormînt, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Benedict, îngenunchind au sărutat «Piatra ungerii» în fața căreia Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost înveșmîntat cu mantia patriarhală, mitra și cîrja, iar de aici procesiunea s-a îndreptat spre Capela Sfîntului Mormînt unde Prea Fericitul

Primirea delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh, de către Prea Fericitul Patriarh Benedict al Ierusalimului

<https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://bipsinod.ro>

Primirea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Președintele Statului Israel

Patriarh Justinian a citit pericopa din Sfânta Evanghelie de la Marcu cap. XVI — versetele 1—8: «După ce a trecut ziua sîmbetei, Maria Magdalena, Maria, mama lui Iacov și Salomeea, au cumpărat miresme ca să se ducă să ungă trupul lui Iisus...».

După ectenia întreită, Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației s-au închinat pe rînd la «Piatra Sfîntului Mormînt».

Prea Fericitul Patriarh Benedict a rostit un cuvînt de întîmpinare la care a răspuns Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care a subliniat legăturile spirituale, dragostea și comuniunea frățească, ce leagă de veacuri cele două Biserici, adăugînd, între altele :

«...În urmă cu 50 de ani, înaintașul nostru, fericit întru pomenire patriarhul Miron Cristea, a călcat și el aceste Locuri Sfinte. A statornicit atunci un Așezămînt românesc în apropierea Sfîntului Mormînt al Mîntuitorului, pe care, prin bunvoința Prea Fericitului Patriarh Benedict al Bisericii Apostolice a Ierusalimului, l-am restaurat, pictat și înzestrat cu cele necesare pentru folosul sufletesc al închinătorilor ortodocși români la Locurile Sfinte...».

«Mărturisim că ne încearcă o emoție profundă văzîndu-ne astăzi la locul pămîririi, morții și Învierii Domnului, loc sfînt al răscumpărării neamului omenesc. Aici, femeile mironosițe au strigat văzînd mormîntul gol, «Hristos a înviat». De aici, Sfinții Apostoli, după ce s-au convins simțînd, văzînd, auzînd și pipăind pe Domnul cel Înviat, au plecat în toată lumea și asistați de Cel ce le zisese: «Voi fi cu voi în toate zilele pînă la sfîrșitul veacurilor» (Matei XXVIII, 20), au cucerit Atena filosofilor, Roma Cezarilor și multe popoare, care devenind creștine, din generație în generație, și pînă în deșertarea veacurilor, vor adora pe Iisus Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu și Mîntuitorul lumii...».

În după-amiaza aceleiași zile, delegația a vizitat în Lida Biserica «Sfîntul Gheorghe» în subsolul căreia se află mormîntul Marelui Mucenic.

Joi 22 mai, între orele 7 și 9,30 dimineața s-a oficiat Sfînta Liturghie la Biserica Mormîntului Maicii Domnului din Grădina Ghetsimani de către I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, PP. CC. Preoți Mihail C. Marinescu și Ioan Cristache și alți preoți și diaconi, răspunsurile fiind date de corul preoților români.

În dreapta, coborînd pe treptele care duc spre mormîntul Maicii Domnului, se află mormîntul Sfinților Ioachim și Ana, iar în stînga, mormîntul bătrînului Iosif.

Tot dimineața, au fost vizitați cei doi Șefi Rabini ai Ierusalimului : Dl. Goren, reprezentantul grupei așkenazinilor și Dl. Ovadia Iosif, reprezentantul șefaridinilor.

La orele 13,00 s-a vizitat Așezămîntul românesc de la Ierusalim, unde s-a constatat o rînduială și ordine exemplară.

După-amiază, s-a vizitat biserica Sfîntul Ștefan (locul unde a fost ucis cu pietre primul martir creștin, Arhidiaconul Ștefan), «Poarta de Aur» — pe unde a intrat triumfal Mîntuitorul în Ierusalim, Mormintele

proorocilor Zaharia, Agheu și Maleahi, Scăldătoarea Vitezda, Biserica Națiunilor — în grădina Ghetsimani — unde se află stinca de care s-a rezemat Iisus la rugăciune, Muntele Măslinilor cu biserica Maria Magdalena, biserica Sfântul Ioan Botezătorul, locul unde a plîns Mîntuitorul privind Ierusalimul, Valea Cedrilor, biserica Tatăl nostru, Cetatea Antonia și locul flagelului lui Iisus, locul punerii Coroanei din spini, Altarul «ECCE HOMO», locul unde Pilat s-a spălat pe mîini, închisoarea lui Varnava, Drumul Crucii, Foișorul Cinei celei de Taină, mormîntul lui David, ruinele Palatului lui Irod cel Mare etc.

La orele 18,30 în aceeași zi, cu un deosebit fast, care se obișnuiește numai o dată pe an la sărbătoarea Crăciunului, a fost primită oficial delegația Bisericii Ortodoxe Române la Betleem și în biserica Nașterii Domnului, unde s-a oficiat un Te-Deum și s-au rostit cuvîntări.

Biserica cea Mare de deasupra peșterii Nașterii Domnului care are o lungime de cca. 100 m, lățime cca. 50 m și înălțime de cca. 35 m a fost ridicată de Sfînta Elena și împodobită cu coloane mari din marmură și pardosită cu mozaic de Împăratul Justinian. Are trei candelabre mari cu cîte 160 candelă din argint de fiecare, și alte podoabe prețioase.

Vineri 23 mai s-a oficiat Sfînta Liturghie în Peștera din Betleem de către I. P. S. Mitropolit Teoctist, preoți și diaconi români și de la Patriarhia Ierusalimului, răspunsurile fiind date de corul preoților ortodocși români.

În complexul Bisericii din Betleem se află și grota unde au fost depuși cei 14.000 de prunci uciși de Irod. După Sfînta Liturghie s-a vizitat Țarina lui Booz, la sud de Betleem, Betsaur — cîmpia păstorilor, mormîntul Rahilei, mausoleul lui Irod cel Mare, Tanturul, proprietatea Institutului Ecumenic, Mînăstirea Sfîntul Sava, unde se găsesc moaștele Sfîntului Sava și mormîntul Sfîntului Ioan Damaschin. Tot aici se găsește și biserica Sfîntul Nicolae, care servește drept gropniță pentru cei 3.000 de călugări uciși de Perși. S-a vizitat, în continuare, mînăstirea Sfîntul Teodosie, mînăstirea Sfîntul Ilie, construită de Patriarhul Ilie al Ierusalimului la anul 525.

Sîmbătă 24 mai s-a oficiat Sfînta Liturghie la biserica de pe Golgota, de către I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, preoți și diaconi, români, greci și arabi, răspunsurile fiind date de corul preoților noștri.

În după-amiaza zilei de 24 mai s-au făcut vizite protocolare la unele reprezentanțe de biserici creștine, cu sediul la Ierusalim, dintre care menționăm: la Misiunea Bisericii Anglicane, la Misiunile Bisericilor: Coptă, Siriană, Etiopiană și Luterană, purtîndu-se discuții în spirit ecumenic cu conducătorii și clericii acestora. La fiecare din Misiunile vizitate au fost înmîinate daruri din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Foarte impresionantă a fost întîlnirea din cursul aceleiași zile a Prea Fericitului Părinte Patriarh și a membrilor delegației, la Așezămîntul Românesc din Ierusalim cu o parte din credincioșii români de aci, îmbrăcați majoritatea în costume naționale și emoționați pînă la lacrimi.

Duminică 25 mai s-a oficiat Sfânta Liturghie la Biserica Sfântului Mormînt de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române, și alți Arhieri, Arhimandriți, preoți și diaconi, sobor format din peste 60 de slujitori, răspunsurile fiind date alternativ de corul elevilor Seminarului din Ierusalim și de corul preoților ortodocși români.

Biserica are o lungime de peste 110 m, o lățime de cca 95 m, înălțime de cca 35—40 m, cu multe candelabre și sute de candelă de argint etc.

După oficierea Sfintei Liturghii, întreaga delegație a mers în procesiune în Sala Sinodală a Patriarhiei din Ierusalim, unde a avut loc un schimb de daruri.

La orele 14,00 a avut loc masa oficială, oferită de Prea Fericitul Patriarh Benedict, în saloanele hotelului Intercontinental, unde s-au rostit cuvîntări de către cei doi Patriarhi.

La această masă au participat reprezentanți ai autorităților locale de Stat și delegați ai tuturor cultelor din Israel.

Ziua de luni 26 mai a fost rînduită pentru călătoria delegației în Samaria și Galileea, unde s-au putut vizita localitățile și ținuturile legate de activitatea Mîntuitorului, ca : Sihemul, Fîntina lui Iacob, Muntele Garizim, Jenin (unde a avut loc vindecarea celor 10 leproși), Afula, — de unde începe valea mănoasă spre Haiffa, cu plantații de portocali, lămii, banani și eucalipti. Muntele Taborului cu o altitudine de cca. 600 m., de unde se poate vedea Muntele Golan și Libanul, rîul Iordan — cu apă limpede verzui-albastră, care are o înclinație de cca. 650 m., de la izvor pînă la vărsarea în Marea Moartă, Marea Tiberiadei cu o lungime de 25 km., lățime de 9 km., și adîncime maximă 300 m., Tiberia, Magdala, Capernaum — unde se văd și astăzi ruinele Sinagogii celei Mari, unde a predicat deseori Mîntuitorul, ca și ruinele casei lui Petru. După ce s-a vizitat și locul unde au fost chemați la apostolat, pe malul lacului Tiberiadei, primii apostoli, s-a pornit spre Nazaret, locul copilăriei lui Iisus, unde se află Biserica Bunavestire, de sub altarul căreia izvorăște o apă limpede, rece și iute, — vizitîndu-se în continuare biserica Sfîntul Toma din Cana Galileei etc.

Spre seară, de la Nazaret, pe o distanță de cca. 40 km., s-a mers la Haiffa, oraș modern așezat pe mai multe terase, pe marginea Mării Mediterane, și la poalele Muntelui Carmel, cu bogate centre comerciale și industriale și apoi prin Lod s-a ajuns la Ierusalim.

În dimineața zilei de *marți 27 mai*, s-au vizitat diferite centre comerciale și culturale, iar seara la orele 18,00, Ministrul Cultelor Dr. Itzac Raphael din Ierusalim, a oferit o recepție în onoarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române, în saloanele Teatrului Municipal din Ierusalim, cu participarea reprezentanților a 39 culte din Israel, în număr de peste 300 persoane, manifestîndu-se o atenție deosebită față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care promovează în România un climat pilduitor de conviețuire în spirit ecumenic între toate cultele, și care la recepție a spus, între altele :

«...în țara noastră între cultele religioase există o armonie și colaborare deplină trăind într-un climat de pace și frățietate. Odată mai mult astăzi, orînduirea socialistă din țara noastră a creat condiții prielnice unui climat de pace și colaborare între culte. Acestea se bucură de libertate deplină de funcționare și organizare, Constituția țării asigurîndu-le dreptul de a se organiza după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor. Totodată, ca urmare a celor de mai sus, în țara noastră s-a realizat un ecumenism interconfesional. Toți sîntem fiii aceluiași Părinte ceresc, care dorește să fie în lume pace și bunăînțelegere. Religiiile nu desparte ci unesc pe oameni în realizarea marilor idealuri de pace, bine și fericire a poporului și propășirea Patriei...».

În ziua de *miercuri 28 mai* a avut loc sfințirea Bisericii Așezămîntului românesc din Ierusalim.

După ce, în ajunul sărbătorii de sfințire, s-a săvîrșit după toată rînduiala tipiconală, de către preoți români, slujba Vecerniei, Litiei și Privegherii, în dimineața zilei de 28 mai, a fost oficiată de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, slujba de sfințire a bisericii, secundat fiind de I.P.S. Arhiepiscop Stefanos al Gazei, delegatul Prea Fericitului Patriarh Benedict, I.P.S. Mitropolit al Olteniei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei, P. C. Consilier Patriarhal Constantin Pîrvu, P. C. Consilier Mitropolitan Mihail C. Marinescu, preoți și diaconi din Patriarhia Română și Patriarhia Ierusalimului, răspunsurile fiind date psaltic de corul preoților ortodocși români.

Înainte de începerea Sfintei Liturghii, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, a dat citire hrisovului de sfințirea bisericii din Ierusalim, în care se spune :

«Cu vrerea Tațalui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfintului Duh s-a înălțat din temelie, pentru adăpostirea pelerinilor români sosiți în Sfînta Cetate Ierusalim, acest Așezămînt și biserica lui cu daniile unui mare număr de binecredincioși creștini din țară, hărăzite în curs de mulți ani.

S-a început zidirea la 15 august 1935, cînd s-a pus piatra de temelie, și s-a sfîrșit în anul 1938, în zilele de veci pomeniților patriarhi MIRON I AL ROMÂNIEI (1925—1939) și TIMOTEI AL IERUSALIMULUI și a toată Palestina (1935—1956). Lucrările, executate după planurile întocmite de arhitectul Patriarhiei Române, Dimitrie Ionescu Berechet († 1969), de către arhitectul Andoni Baramki, au fost cercetate și luate în primire în anul 1940 de o comisie formată din delegați ai patriarhiilor din Ierusalim și București, rînduită de Patriarhul Timotei al Sfintei Cetăți, la rugămintea Patriarhului Nicodim al României (1939—1948).

Întîmplările vitrege ale vremii, pricinuite de cel de-al doilea război mondial din anii 1939—1945, cînd orașul Ierusalim, muma tuturor Bisericilor, a îndurat triste restriști, au făcut însă, ca biserica Așezămîntului românesc de aici să nu poată fi zugrăvită și nici sfințită, suferind, în schimb, dimpreună cu acesta, și grele stricăciuni.

Biserica și Așezământul de Peleș Românesc de la Ierusalim

<https://biblioteca-digitala.ro/> <https://bibisind.ro>

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și delegația Bisericii Ortodoxe Române la solemnitatea sfințirii bisericii Ortodoxe ruse din Ierusalim

Starea în care ajunsese acum Așezămîntul s-a prelungit pînă la anul 1963, cînd, din îndemnul și prin osîrdia PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN PATRIARHUL ROMÂNIEI, s-a purces la înlăturarea stricăciunilor ce-i prilejuise războiul, la împlinirea și a altor lipsuri, la înzestrarea lui cu toate cele necesare bunei găzduiri a pelerinilor români și, în anul 1965, la zugrăvirea bisericii de către pictorii prof. Gheorghe Popescu († 1975) și Niculina Dona din București. Și s-a isprăvit de tot lucrul în anul 1970, purtînd grija săvîrșirii lui Arhim. Lucian Florea, superiorul bisericii românești din Ierusalim.

Împlinindu-se toate cele aici amintite, astăzi 28 mai, anul mîntuirii 1975, s-a sfințit biserica Așezămîntului românesc din Sfînta Cetate Ierusalim, cu hramul «Sfîntul Mare Mucenic Gheorghe», de către însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian al României, împreună cu un mărit sobor, alcătuit din ierarhi, preoți și diaconi, din Patriarhia Română și din Patriarhia Ierusalimului, fiind prezent la sfînta slujbă și un grup de preoți și închinători ortodocși români sosiți la Locurile Sfinte.

A fost de față și PREA FERICITUL PATRIARH BENEDICT al IERUSALIMULUI.

Acest hrisov de sfințire s-a întocmit în două exemplare, astăzi 28 mai 1975, unul s-a așezat, după rînduială, în prestolul sfîntei biserici, spre veșnică aducere-aminte, iar al doilea a fost adus în țară spre a fi păstrat în Arhiva Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

«Binecuvîntează, Doamne, pe cei ce iubesc podoaba Casei Tale !
Ierusalim 28 mai 1975».

Hrisovul a fost semnat de întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Române, de delegații Prea Fericitului Patriarh Benedict, de reprezentanții Misiunilor Bisericilor : Catolică, Armeană, Etiopiană, Siriană, Luterană și de reprezentanți ai autorităților creștine ca și de reprezentanți ai autorităților Israeliene și de credincioși ortodocși români participanți la Sfînta Slujbă.

La sfîrșitul Sfîntei Liturghii, P. S. Episcop-Vicar Lucian Florea, care s-a străduit să termine și să înfrumusețeze acest Așezămînt, a făcut o succintă dare de seamă despre lucrările ce s-au făcut aici, cu sprijinul și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În cuvîntul său Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a spus între altele :

«...Cu ajutorul lui Dumnezeu, am pus astăzi cunună unei lucrări începute cu patru decenii în urmă, sfințind unul din cele două așezăminte din Ierusalim. Toți cei prezenți aici ne-am unit cugetele în rugăciune avînd în inima și mintea noastră pe toți cei ce s-au ostenit și au adus la bun sfîrșit această sfîntă lucrare...».

«Cunoscînd că acest așezămînt, pe lîngă menirea lui de locaș de închinare are și rolul de Reprezentanță a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române pe lîngă Patriarhia Ierusalimului este de datoria noastră să amintim că între rosturile lui este și acela să întrețină și să promoveze bunele relații din Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române și Patriarhia

Ierusalimului, fără a se amesteca în chestiunile Tronului Patriarhal al Ierusalimului și ale Frăției Sfintului Mormint. Să împlinească permanent și după rînduiala tradițională ortodoxă slujbele bisericești spre folosul și zidirea credincioșilor acestei biserici...».

«...Sîntem încredințați că prezența acestui sfînt așezămînt românesc la Ierusalim și a slujitorilor lui va fi și în viitor mărturie vie a bunelor relații de totdeauna din Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române și Patriarhia Ierusalimului...».

La orele 15,00 în saloanele oficiale ale restaurantului Regele David din Ierusalim, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o agapă creștinească în cinstea tuturor participanților la sfințirea Bisericii Ortodoxe din Ierusalim, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului și autoritățile locale de Stat.

În dimineața zilei de *joi 29 mai*, s-au făcut vizite în Betania, la Casa lui Lazăr prin pustiul Iudeii, la casa de oaspeți, care amintește de parabola Samariteanului milostiv, la Ierihon, lângă muntele Karantania, la biserica Sfîntul Ilie, în curtea căreia se găsește dudul lui Zaheu, la Marea Moartă — care are o lungime de 80 km., lățime 20 km., și o adîncime maximă 280 m., fiind la 400 m., sub nivelul Mării Mediterane. Este apa cu nivelul cel mai scăzut din lume, fără nici un fel de vîetate în ea, cu o concentrație mare de sare, unsuroasă și foarte liniștită.

S-a vizitat în continuare, Qumranul, unde s-au găsit cele mai vechi suluri biblice, localitate ce se află pe malul Mării Moarte la o distanță de 5 km., de vărsarea Iordanului în Marea Moartă. Tot pe malul Mării Moarte, la o distanță de cca. 50 km., de Ierusalim, s-a vizitat renumita fortăreață Masada, așezată la 500 m., înălțime față de nivelul Mării Moarte, de pe platoul căreia se vede Muntele Nebo, unde se află mormîntul lui Moise.

În cuprinsul aceleiași zile, delegația a făcut vizite protocolare: Președintelui Statului, Ephrain Katzir, Ministrului Cultelor — Itzac Raphael, Președintelui Parlamentului — Yeshayahu, primarului și prefectului Ierusalimului, fiind însoțită de reprezentanți ai Ambasadei Române ca și de cei patru mitropoliți greci — delegați ai Patriarhiei Ierusalimului.

În seara aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu delegația română, a făcut o vizită oficială la Ambasada Română din Tel-Aviv, unde s-a întreținut cu ambasadorul Ion Covaci și ceilalți membri ai Ambasadei.

În *ziua de 30 mai*, încheindu-și vizita oficială la Locurile Sfinte, delegația Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, încărcată de nespuse bucurii duhovnicești, pentru cele văzute și trăite aici, cu puteri sporite pentru împlinirea mesajului divin în lume, se reîntoarce în țară, fiind întâmpinată la Aeroportul Internațional Otopeni—București, de aceleași personalități care se găseau prezente la data plecării delegației spre Ierusalim.

În cursul celor zece zile de pelerinaj la Locurile Sfinte, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și întreaga delegație, s-a bucurat de o deosebită atenție atît din partea autorităților locale de Stat, cît și din

partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Benedict, precum și din partea tuturor reprezentanților cultelor din Israel. Vizita aceasta constituie un eveniment de o mare importanță creștină ortodoxă și ecumenică, înscriind pagini de un real folos în adâncirea relațiilor interbisericești și a întăririi acțiunii pentru cultivarea și întronarea păcii în întreaga lume, iar realizarea Așezământului Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim este o nouă mărturie despre prestigiul Patriarhiei Române sub îndrumarea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Pr. MIHAIL C. MARINESCU

Pr. IOAN CRISTACHE

CEA DE A II-A CONFERINȚĂ DE ORIENTARE A CLERULUI DIN ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

Între 28 mai și 10 iunie a.c. a avut loc cea de a II conferință de orientare a clerului din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Desfășurată la început de vară, conferința, prin tema ce a avut de dezvoltat, a avut rolul de a îndruma potențialul pastoral al activității preoțești și sprijinirea eforturilor întregului nostru popor în lupta sa pentru marile realizări ale veacului nostru; pacea, progresul și bunăstarea întregului popor.

Tema: «*Preotul, factor esențial în pastorație*» a fost dezbătută de întreaga preoțime, cu o reflecție asupra activității preoțești și o meditație asupra răspunderilor pe care aceasta o are în vremurile noastre. Rolul activității sale pastorale este slujirea omului, ca prin această slujire să slujească lui Dumnezeu. În lucrarea sa de îndrumare a credincioșilor pe calea mântuirii, îndatorirea sa de învățător și de îndrumător spiritual trebuie să fie consolidată cu bagajul de cunoștințe necesar, armonizat cu un model de pietate, de evlavie și de viață curată în familia sa și în societatea în care trăiește, având ca pildă pe însuși Mântuitorul Iisus Hristos și marile figuri sfinte ale bisericii creștine. Cu toată viața și munca sa preotul are îndatorirea de a se integra în viața credincioșilor sprijinind toate strădaniile poporului pentru progresul material cultural și social al lui.

Astfel conferința a început prin oficierea unui Te-Deum în biserica fixată de protoierii de către un sobor de preoți dintre cei prezenți, continuând cu lucrările propriu-zise ale programului, sub președinția delegatului chiriarhal.

În ziua de 28 mai a avut loc *la Protoieria Urziceni*.

A prezidat P. C. Pr. Ioan Popa, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost dezvoltat de preotul Rădulescu Leon. Au luat parte la completări și discuții preoții: Popa Vasile, Nicolescu Ion, Ștefan Ene, Alexandru Marinescu, Rotaru Gh., Boris Rădulescu, Zaharia Alexandru, Uzună Nicolaie, Baltag Porfirie și Marinescu Ștefan.

Au citit rapoarte de activitate preoții: Stoenescu Constantin, Nedelcu Vasile și Georgescu Aurel.

La 29 mai.

La Protoieria Turnu Măgurele a prezidat Pr. Ioan Popa.

Tema a fost tratată de preotul Marinescu Ion—Piatra. Au participat la discuții preoții : Iliescu Ștefan, Stănescu Mihai, Naidin Constantin, Nicolae Ivan, Stancu Ion, Pencescu Gane și Balcangiu Petre.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții : Balcangiu Petre și Netcu Gheorghe.

La protoieria Slobozia a prezidat P. C. Pr. Vasile Diaconescu, inspector eparhial.

Subiectul a fost tratat de preotul Iacob Mihai—Dragalina. Au luat parte la completări și discuții preoții : Ciolca Petre, Voiculescu Vasile, Petcu Dumitru, Turlui Gheorghe, Rășanu Ion, Borcan Gh. și Petre Ion.

Au citit rapoarte preoții : Niță Ștefan și Pătrașcu Simion.

La protoieria Circa III Capitală a prezidat P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicar mitropolitan.

Tema a fost prezentată de preotul Delcea Alexandru. Au participat la completări și discuții preoții : Drăguliu Gheorghe, Cristea Ion, Stănescu Marin, Stoica Teodor, Sava Cornel, Mircea Ion, Șerban Gh., și Tătărîm Mihail.

La protoieria Titu a prezidat P. C. Pr. Nicolae Diaconu, Consilier patriarhal.

Subiectul a fost tratat de preotul Bogdan Nicolae—Hodărăști. Au luat parte la discuții și completări preoții : Georgescu Mihai, Dragnea Nicolae, Cristescu Constantin, Popescu Vasile, Oprea Lazăr și Grecicosea Simion.

Au citit rapoarte preoții : Ștefan Nicolae și Savu Marin.

La 4 iunie

La protoieria I Ilfov.

A prezidat P. C. Pr. Petre Alexandru, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost prezentat de preotul Fluture Năstase și au participat la discuții preoții : Dumitriu Gheorghe, Tătulescu Ion, Vasiliu Vasile, Anghel Tudor, Toma Manea, Pană Aurel și Stănescu Gheorghe.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții : Șeitan Ion și Trăistaru Nicolae.

La protoieria Ploiești.

A prezidat P. C. Pr. Ion Cristache, Consilier mitropolitan.

Tema a fost prezentată de preotul Ardeleanu Mihail—Fintinele. Au luat parte la completări și discuții preoții : Gheorghiu Mircea, Platon Ion, Simion Gheorghe, Zamfir Ion, Popescu Gheorghe, Laudă Florea, Gidiuță Valeriu, Manu Ion, Niculescu Vasile, Gheorghe Ion. Au citit rapoarte de activitate preoții : Nicolae T. Ion și Barbu Vasile.

La protoieria Cîmpina.

A prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost prezentat de către Pr. Mihai Ioan—Sf. Treime. Au participat la completări și discuții preoții : Dojan Alexandru, Popa Ștefan, Georgescu Teodor, Săndulescu Gh., Arjoca Aurelian, Anghel Ion, Georgescu Ion, Floroiu Gheorghe și Sandu Ion.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Cursaru Dumitru și Vasiliu Vlăduț.

La 5 iunie

La protoieria Circa I Capitală a prezidat P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar mitropolitan.

Tema a fost tratată de preotul Șchiopu Iulian. Au luat parte la discuții preoții : Căciulă Gh., Stoenescu D-tru, Grigorescu Ion, Popescu Leonida, Popescu Paraschiv, Banu Alexandru, Cîmpeanu Augustin, Chiriac Gh., Tifu Ion și Tănase Ilie.

La Protoieria Videle.

A prezidat P. C. Pr. Ion Cristache, consilier mitropolitan.

Tema a fost susținută de preotul Ciulacu Valeriu. Au participat la completări și discuții preoții : Ștefan M. Ștefan, Stănescu Nicolae, Andrei Gh., Popescu Ion—Bujoreni, Grigorescu Ion, Nicolae Ionescu—Slăvești și Ciortan Gh.

Au prezentat rapoarte preoții : Istrate T. și Palaloga Victor.

La protoieria Vălenii de Munte.

A prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost tratat de preotul Ilie Vasile de la parohia Drajna. Au luat parte la discuții și completări preoții : Lungu Petre, Radan Gheorghe, Ionescu Gh., Vlaiculescu Emil și Nedelcu Nedelcu.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Bilbiie Nicolae și Alexandrescu Ion.

La protoieria Fetești.

A prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan, consilier mitropolitan.

Tema a fost susținută de preotul Nicu Alexandru.

Au participat la completări și discuții preoții : Rusu Petre, Popescu Gheorghe, Iordache Nicolae, Roșcovanu Andrei, Stan Dumitru și Popescu C. Gheorghe.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții : Panculescu Teodor, Iordache Nicolae și Dojan Nicolae.

La protoieria Giurgiu.

A prezidat P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost tratat de preotul Serghe Ion. Au luat parte la discuții preoții : Axinte Dumitru, Teodoru Teodor, Barbu Ion, Bilcea Nicolae, Bădărică David și Raportorul Constantin.

*La 10 iunie.**La protoieria Cîmpulung Muscel.*

A prezidat P. C. Pr. Teodor Cazan, consilier patriarhal.

Subiectul a fost tratat de preotul Nicolae Gîrleanu.

Au luat parte la completări și discuții preoții : Păunescu Dumitru, Alexe Gheorghe, Bilea Petre, Pircălabu Ion, Molea Ion, Popescu Ion, Grigorescu Vasile, Bărboi Petre, Heroiu Mihai, Becuț Gheorghe.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Ion Ionescu și Olteanu Cornel.

La Protoieria Tîrgoviște.

A prezidat P. IC. Pr. Prof. Ene Braniște, de la Institutul teologic din București.

Subiectul a fost tratat de preotul Gh. Dinu—Adîncea. Au luat parte la discuții preoții : Zechia Matei, Bucurescu Traian, Gergescu Gh., Ion Cristache, Iacobescu Gh., Constantin Nițescu, Ceașu Ion și Popescu Alexandru.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții : Duță Ion și Popescu Leonard.

La protoieria Ottenița.

A prezidat P. C. Pr. Ioan Gaگیu, Directorul Administrației Patriarhale.

Tema a fost susținută de preotul Nicolaie Bălășescu. Au luat parte la completări și discuții preoții : Bădiceanu Valeriu, Enache Mihai, Popescu Ion, Anca Ilie, Alexandru Erhan, Voicu Alexe, Moise Nicolae, Grosu Vladimir, Voiculescu Gh., și Dobre Florea.

Au citit rapoarte de activitate preoții : Florea Tudor, Florea Vasile și Săndulescu Ștefan.

La protoieria Alexandria.

A prezidat P. C. Pr. Octavian Iatan, consilier mitropolitan.

Subiectul a fost tratat de preotul Stănescu Marin. Au participat la discuții și completări preoții: Stoicescu Petre, Antonescu Dumitru, Marinescu Marin, Pieleanu Teodor, Mocanu Marin, Păun Matei, Mitroi Stancu, Sandu Ion, Săndulescu Constantin, Niță Geanta, Buse Dumitru, Tilpeanu Ion și Banu Ion.

Au prezentat rapoarte de activitate preoții: Gologan Marin și Bonaș Nicolae.

La protoieria Călărași.

A prezidat P. C. Pr. Mihail Marinescu, consilier mitropolitan.

Tema a fost tratată de preotul Ion Gheorghe parohia Boșneagu.

Au luat parte la discuții preoții: Ion Chiriță, Manole Marin, Alecu Paulin, Rădulescu Vasile, Alexandru și Popa Cristea.

A citit raportul de activitate preotul Dan Haralambie.

După rapoarte PP. CC. Președinți, delegați ai Centrului eparhial, au tras concluziile convenite, subliniind încă o dată îndatoririle preoțimii noastre de a sprijini întru totul activitatea poporului nostru pentru o viață tot mai îmbelșugată, armonizând în munca lor «apostolatul creștin» cu «apostolatul social».

La sfârșit au fost aduse la cunoștința preoțimii diferite ordine și dispoziții oficiale date de Centrul eparhial.

Astfel Conferința de orientare din luna mai a.c. a constituit un nou prilej de angajare în sprijinirea muncii poporului nostru, pentru progres, pentru pace și mai binele tuturor.

REDACTIA

SERBAREA DE SFÎRȘIT DE AN ȘCOLAR 1974 — 1975 LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Cursurile anului școlar 1974—1975 s-au încheiat la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București, cu tradiționala serbare de sfârșit de an, care a avut loc în ziua de 23 iunie a.c.

Pînă în amiază, s-a participat la slujba sărbătoririi hramului bisericii minăstirii Radu Vodă, capela Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, Sfînta Treime, săvîrșită de P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomițeanul, înconjurat de un sobor de preoți profesori ai școlii, în frunte cu P. C. Director, Pr. Ioan Ionescu, răspunsurile la strană fiind date de elevii școlii, sub conducerea profesorului de muzică psaltică, D-1 Chiril Popescu.

La sfîrșitul slujbei, P. S. Sa a rostit un cuprinzător cuvînt de învățătură despre însemnătatea zilei, cu aplicații la viața elevilor din seminar, în vederea pregătirii lor ca viitori preoți.

În după-amiaza zilei, între orele 16—18, s-a desfășurat, în sala de festivități a școlii, serbarea de sfârșit de an școlar, în prezența P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomițeanul, ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a PP. CC. Consilieri ai Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a P. C. Rector al Institutului teologic

din București, Pr. Mircea Chialda, a profesorilor și personalului școlii și a unui număr public, alcătuit din părinți ai elevilor.

Programul festiv a fost alcătuit din mai multe coruri și recitări, cu conținut religios și artistic-patriotic, executat cu multă însuflețire de către elevi.

Dintre coruri amintim: *Pentru Tine, Doamne*, de Prof. Chiril Popescu; *Eu sînt învierea*, de I. Brătianu; *Priceasna «Ochiul»*, armonizare de Augustin Bena; *Sfînt, Domnul Savaot*, de Vorobkievici; *Cuculeț cu pene sure*, de I. C. Sgondea; *Te salut, drag București*, de D. Petrovici; *România, Țara mea de dor*, de Mircea Neagu; *Pe-al nostru steag*.

Dintre poezii: *Vocea lui Dumnezeu*, de J. Stephens, traducere de Lucian Blaga; *Mulțumire*, de Z. Lațcu; *Candela*, de I. Alexandru; *Cuptor*, de I. Pilat; *Mărire Patriei* de Victor Eftimiu; *Să se știe*, de George Radu Chirovici.

La sfîrșitul programului, P. C. Pr. Ioan Ionescu, Directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului, a prezentat situația la învățătură a elevilor, ca rezultat al procesului de învățămînt în anul școlar respectiv, remarcînd realizările, ca urmare a efortului depus de elevi, ca și de personalul didactic, administrativ și de serviciu, și a adus respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ctitorul școlii, pentru toată grija ce o acordă îndeaproape acesteia, dotînd-o, an de an, cu noi construcții, și mijloace moderne de întreținere, creînd toate posibilitățile pentru desfășurarea în condițiile cele mai avantajoase a învățămîntului în școală, care obligă, atît pe elevi cît și cadrele didactice la un efort și mai susținut, ca rezultatele procesului de învățămînt să fie din ce în ce mai sporite.

Respectuoase mulțumiri s-au adus Conducerii Departamentului Cultelor, pentru toată sollicitudinea acordată școlii, ca și P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomîțeanul, pentru bunăvoința arătată în toate împrejurările de a fi în mijlocul elevilor, de a-i îndruma și sfătui părintește. S-a prezentat mulțumiri și PP. CC. Consilieri ai Centrului Eparhial, ca și corpului profesoral al școlii și întregului personal, pentru munca și grija în tot timpul anului școlar.

S-au arătat și unele scăzăminte, care au făcut ca munca școlară să nu fie întru totul la înălțimea așteptărilor și, s-a considerat, că, atît pentru elevi, cît și pentru profesori, anul care s-a încheiat este o lecție de învățat pentru toți ca, în anul care va începe din toamnă, rezultatele, atît la învățătură cît și la conduită să nu mai rețină nici un scăzămînt.

După ce s-au strigat pe clase premianții și li s-au împărtășit prin diriginți, ca recompense, cărți și felicitări, în numele absolvenților celor două cicluri care au depus examenul de diplomă, pentru Școala de Cîntăreți bisericești și Seminarul teologic, a vorbit absolventul de Seminar Stan Alexandru, premiantul anului V, care a adus alese mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru creșterea care au primit-o în seminar, pentru ajutorul material neprecupețit, și sprijinul ce li s-a acordat și a încredințat că vor și să corespundă înaltei prețurii ce li s-a acordat, căuțînd să slujească cu demnitate ca preoți în parohiile în care vor fi trimiși și să fie, în același timp, demni și loiali cetățeni ai Patriei socialiste.

A adus mulțumiri și toată recunoștința colegilor săi și Conducerii Departamentului Cultelor, ca și P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomîțeanul, corpului profesoral și întregului personal al școlii, pentru toată grja și sprijinul ce li s-a acordat din partea tuturilor.

La sfârșitul programului a vorbit P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomițeanul care a adus tuturor celor de față, ca delegat, binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, părintele duhovnicesc și purtătorul de grijă al acestui așezămînt școlar teologic.

În numele Prea Fericirii Sale, P. S. Sa a mulțumit elevilor și profesorilor pentru reușita programului festiv prezentat și a făcut considerații pe marginea expunerii dării de seamă a P. C. Director al școlii, arătînd răspunderea care revine elevilor ca și cadrelor didactice în pregătirea cît mai temeinică a viitoarelor cadre slujitoare ale Bisericii noastre Ortodoxe Române și a îndemnat pe elevii rămași în urmă la învățătură, corigenți, ca pe timpul verii să-și însușească cunoștințele venind la zi cu ele, ca în anul ce vine să nu mai fie nimeni printre cei rămași în urmă cu învățatura.

Cu mai multă căldură, P. S. Sa a evocat marele rol al școlii pentru viața elevilor, frumusețile ei, care nu vor putea fi uitate niciodată în viață, și a îndemnat pe elevi ca, în timpul ce-l petrec în Seminar, să facă totul pentru a se pregăti și intelectual și sufletește, să adune cît mai multă învățătură de la profesorii lor, să rămînă tot timpul uniți în dragoste, și simțul solidarității să-i conducă atît în școală cît și în viață, regăsindu-se mereu unii lîngă alții în slujirea lor preoțească. Să știe să prețuiască toate jertfele ce s-au făcut pentru ei în această școală, căutînd să fie adevărați preoți ai Bisericii noastre strămoșești și devotați fii ai Patriei noastre socialiste.

Serbarea s-a încheiat cu tradiționala agapă servită în sufrageria școlii, binecuvîntată de P. S. Episcop-Vicar Roman Ialomițeanul.

ASISTENT

BISERICA PAROHIALĂ «MIHAI BRAVUL» DIN BUCUREȘTI

Așezată într-un cartier semicentral al Capitalei, biserica cu hramul «Cuvioasa Parascheva» din parohia «Mihai Bravul», s-a construit din temelie și s-a pictat în timpul Arhiepiscopiei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian (1948—1973).

După ce la 3 iunie 1974 (ziua Sfintei Treimi), a avut loc sfințirea bisericii — într-un cadru solemn — oficiată de Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor — înconjurat de un sobor distins de P. C. preoți și diaconi. La 23 iunie 1975 (Sf. Treime), s-a făcut într-un cadru tot așa de festiv — sfințirea noilor lucrări executate — în mai puțin de un an, la fațadă și anume: Pictura în mozaic de Murano (Veneția) a patru icoane mari — Sfinta Treime, Sfîntul Apostol Petru, Sfîntul Apostol Pavel și Sfinta Parascheva.

Totodată s-a sărbătorit, pentru prima oară, și noul hram »Sfinta Treime» care a fost adoptat cu prilejul sfințirii bisericii (1974). La acest eveniment sărbătoresc, Prea Fericitul Părinte Patriarh a delegat pe P. C. Preot Alexandru Ionescu — Vicarul Sf. Arhiepiscopii a Bucureștilor, ca să săvîrșească convenitele slujbe. Sfînta Liturghie a fost oficiată de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Vicar, înconjurat de P. C. Preot Octavian Iatan — Consilier al Sf. Arhiepiscopii, P. C. Protoiereu Dinu Provian, P. C. Preot Ioan Popescu, parohul bisericii și alții, iar răspunsurile au fost date de credincioși și de corul bisericii.

După oficierea Sfintei Liturghii, s-a făcut sfințirea icoanelor din mozaic — de la fațada bisericii. P. C. Preot Ioan Popescu — parohul bisericii, a prezentat o scurtă dare de seamă asupra noilor lucrări executate, menite să înfrumusețeze și mai mult noul sfânt locaș. Mulțumește cu profundă recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru înalta aprobare și sprijinul acordat în vederea realizării acestor icoane în mozaic. Aduce aceleași calde mulțumiri Departamentului Cultelor, care ne-a sprijinit în această acțiune. Mulțumește din toată inima P. C. Vicar pentru osteneala de a veni în mijlocul enoriașilor parohiei noastre, spre a sfinți și binecuvînta noile podoabe ale bisericii, ca și pentru sollicitudinea arătată în mod permanent față de nevoile preoților și ale bisericii în general. Adresează vii mulțumiri P. C. Consilier Iatan și P. C. Protoiereu Dinu Provia, atît pentru participarea la această sărbătoare a bisericii, cît și pentru sprijinul acordat și bunăvoința arătată în cazul lucrărilor executate.

În încheiere, se adresează tuturor enoriașilor și binefăcătorilor, care și-au dat obolul lor pentru împodobirea sfintei biserici, mulțumindu-le din tot sufletul și roagă pe bunul Dumnezeu să le răsplătească din darurile sale cele bogate.

Exprimă mulțumiri deosebite în numele tuturor credincioșilor, familiei Găină Tudor din această parohie, care ne-a sprijinit material la această lucrare.

P. C. Sa subliniază faptul că lucrarea acestei picturi în mozaic — s-a făcut într-un timp foarte scurt — deși valoarea ei depășește suma de 70.000 lei. Aceasta a fost posibil datorită dragostei cu care credincioșii au răspuns la apelul preoților «Să binecuvînteze Dumnezeu pe toți cei ce iubesc podoaba Casei Sale».

Luînd cuvîntul P. C. Vicar, transmite enoriașilor, membrilor Consiliului și Comitetului parohial — precum și harnicilor preoți — binecuvîntările P. F. Patriarh Justinian. Felicită pe credincioși și pe preoți pentru frumoasele realizări ce s-au efectuat la această biserică, numai la un an de la tîrnosirea ei și laudă rîvna păstorilor, dar apreciază în mod deosebit dragostea și spiritul de jertfelnicie al enoriașilor acestei parohii. Sfătuiește pe credincioși să-și trăiască viața potrivit rînduieșilor sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Îi îndeamnă, să încălzească cu credința lor această prea frumoasă biserică, luînd parte regulat la sfintele liturghii din duminici și sărbători — cu aceeași dragoste și rîvnă, cu care au înțeles s-o împodobească. Recomandă o strînsă colaborare cu preoții pentru sprijinirea acțiunilor cetățenești pe plan local, îndeamnă pe toți credincioșii prezenți la această solemnitate, să fie buni cetățeni ai Patriei, lucrînd pentru prosperitatea ei și pentru promovarea ideilor de pace, de dragoste și bunăvoință și înțelegere între toți oamenii.

Încheind, P. C. Vicar, făgăduiește că va raporta Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian despre tot ceea ce a găsit la această parohie, cum și despre frumoasa activitate a preoților ei.

A urmat apoi un Polihroniu pentru P. F. Părinte Patriarh, pentru Conducătorii Statului, pentru enoriașii parohiei, ca și pentru toți care au participat la această măreață sărbătoare.

S-a oficiat un parastas pentru ctitorii decedați ai bisericii, după care a avut loc o mică agapă în casele preotului paroh.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA FULGA DE SUS, JUDEȚUL PRAHOVA

În ziua de duminică 1 iunie 1975 — Ziua Sfântului Justin Martirul și Filozoful — zi frumoasă de vară, credincioșii din parohia Fulga de Sus, județul Prahova, în haine de sărbătoare se îndreptau spre vechea lor biserică din sat să participe la sfințirea lucrărilor de restaurare și de pictură a Sfântului Locaș.

De aceea, odată cu venirea Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Sfinței Arhiepiscopii a Bucureștilor, însoțit de P.P. C.C. Preoți Cristache Ion și David Popescu și Arhidiaconii Constantin Dumitrescu și Petre Zamfira, bucuria tuturor a fost de nedescris.

După sfințirea apei și ocolirea bisericii a fost săvârșită Sfânta Liturghie arhierască într-o atmosferă de adâncă evlavie.

După terminarea serviciului divin a luat cuvîntul P. C. Preot Săvulescu Ștefan, protoiereul din Ploiești, care, după ce a salutat prezența Prea Sfințitului Episcop Roman, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, subliniază lucrările de restaurare, înfrumusețare și împodobire a sfințelor biserici din cuprinsul protoieriei Ploiești, printre care se numără și parohia Fulga de Sus. Felicită pe preotul paroh Traian Nicolae care, sprijinit de organe, a făcut o lucrare atât de frumoasă. Aduce cuvînt de laudă credincioșilor, care au dat răspunsurile liturgice în comun.

Preotul Traian Nicolae, parohul Bisericii, face un istoric al parohiei și al bisericii sale. Zidită în anul 1834 de Iordache Vătafu, a suferit din cauza intemperiilor vremii și a fost reparată în două rânduri. Venit în anul 1960 în parohia Fulga de Sus, a întreprins noi lucrări de reparații a bisericii și de restaurare, care s-au încununat cu lucrările de reînnoire a picturii murale, prin pictorița Olga Greceanu din București. În activitatea sa pastorală a ținut seama de orientarea dată de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian prin marea sa operă «Apostolat Social», căruia și pe această cale îi aduce respectuoase mulțumiri și pentru sprijinul moral și material pe care l-a acordat parohiei.

De asemenea, aduce mulțumiri Departamentului Cultelor, care i-a acordat sprijin la vreme.

P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în cuvîntarea Sa, plină de mireasmă duhovnicească, aduce mai întîi binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian credincioșilor din parohia Fulga de Sus și păstorului lor sufletesc. Adîncindu-se cu mintea și cu inima în fondul pericopei evanghelice din acea zi — Convorbirea Mîntuitorului Hristos cu femeia samarineancă — Prea Sfinția Sa scoate din fîntina spirituală a credinței și a tradiției noastre străbune picături de învățătură sfîntă care înouăază viața sufletească a tuturor. Subliniind dorința fierbinte a femeii samarince de a fi împăcată cu conștiința sa și setea de Dumnezeu și de mîntuire. Prea Sfinția Sa aruncă peste inimile tuturor florilor duhovnicești ale învățăturii Sfîntei Scripturi și cald îndemn de a ne apropia cu toții de Fîntina spirituală și veșnică — Biserica — și de lezaurul sfînt și neprețuit al sfințelor Taine și mai ales de Sfîntul Potir euharistic.

Laudă pe credincioși pentru lucrarea frumoasă făcută și pe preotul paroh. Această lucrare — spune P. S. Sa să fie frumoasă totdeauna, nu numai azi și biserică să fie împodobită totdeauna cu florile credinței și ale rugăciunii, căci acestea constituie o jertfă adusă lui Dumnezeu.

După ce hirotesește pe preotul paroh cu gradul de «econom» feliicită pe toți și le acordă binecuvîntarea sfințită arhierescă.

Sfințirea bisericii din parohia Fulga a fost pentru toți cei prezenți prilej de aleasă trăire duhovnicească, de neuitat.

ASISTENT

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA BRAGADIRU — ILFOV

Praznicul «Sfinților Apostoli Petru și Pavel» (29 iunie) a.c. a constituit pentru preotul și credincioșii parohiei Bragadiru nu numai o zi de bucurii sfinte, dar și un popas duhovnicesc în calea rugăciunilor lor spre mîntuire.

Credincioșii, în fața bisericii, așteptau venirea Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, însoțit de o aleasă delegație de la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, formată din PP. CC. Preoți Petre Alexandru, Ion Cristache, consilieri mitropolitani, David Popescu și arhidiaconii: Evghenie Dascălu, Nicanor Motorga și Constantin Dumitrescu de la Catedrala Patriarhală.

Ceremonia sfințirii lucrărilor de reînnoire a bisericii s-a oficiat după rînduiala ortodoxă cu rugăciunile de curățire citite de P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în fața unei numeroase asistențe de credincioși. Slujba a continuat cu săvîrșirea solemnă a Sfintei Liturghii iar predica zilei a fost rostită de către Pr. David Popescu.

La sfîrșit a luat cuvîntul P. C. Pr. Constantin Ștefănescu de la Protoieria Circa I Capitală, care, după ce salută prezența Prea Sfințitului Episcop Roman Ialomițeanul și a delegaților de la Centrul Eparhial, la parohia Bragadiru, feliicită pe credincioși în frunte cu preotul lor — Petre Tecuceanu — pentru frumoasele realizări efectuate prin reparațiile aduse întregului patrimoniu parohial și înfrumusețarea bisericii, lucrări încununate prin restaurarea picturii bisericii de către pictorița Olga Greceanu. Lucrarea aceasta este cu atît mai valoroasă cu cît este la una din porțile de intrare ale Capitalei pe unde circulă mulți turiști din țară și din străinătate.

Luînd cuvîntul, preotul paroh Petre Tecuceanu, prezintă un scurt istoric al bisericii care acum, pentru a doua oară, îmbracă haine noi sărbătorești, cu totul deosebite. Zidită în anul 1886 ea a fost sfințită în anul 1899. Inzestrată cu o frumoasă pictură făcută de Serafim, după școala lui G. Tattarescu, biserica a strălucit ca o carte de vizită de onoare printre bisericile dimprejur. Vreme de 75 de ani au slujit într-însa 9 preoți dintre care 2 au murit în activitate, iar ceilalți s-au transferat la alte parohii. În 1970, la chemarea preotului celui nou, credincioșii au răspuns în mare număr, și astfel după împrejmuirea cimitirului cu gard nou și-au îndreptat privirile spre biserică pe care au înfrumusețat-o și au împodobit-o așa cum se prezintă azi, fiind inzestrată, cu lumină electrică și cu o pictură nouă. Pentru toate acestea a avut sprijinul și concursul credincioșilor, fiind înconjuțați și de prețiosul ajutor acordat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian prin Arhiepiscopia Bucureștilor, căruia îi aduce alese mulțumiri. Mulțumește Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat, organelor locale de stat și organelor parohiale pentru toate contribuțiile materiale și morale acordate la îndeplinirea acestor lucrări. Mulțumește credincioșilor în această mare zi a bisericii parohiale.

În încheiere, luînd cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, iar toți cei prezenți asistă la o frumoasă lecție duhovnicească cu adînci reflexe în viața lăuntrică a fiecăruia dintre noi. Prea Sfinția Sa, după ce aduce binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian asupra lucrărilor realizate aici, felicită pe preotul paroh și pe credincioșii bisericii pentru rîvna și dragostea pe care au arătat-o pentru «Casa Domnului».

Referindu-se la tripla serbare a zilei, P. S. Sa arată că se prăznuiește odată «Praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel», Duminica Tuturor Sfinților (Duminica Mare) și evenimentul sfințirii bisericii, menționînd că Sfinții Părinți au rînduit să se facă rugăciuni de curățire pentru lucrările cărora li se face reparații. O biserică odată sfințită și curățită devine locaș sfînt închinat Domnului. Reflectînd, în oglinda sufletelor ascultătorilor spiritul de muncă și de jertfă pe care l-au arătat pentru această lucrare, P. S. Sa le aduce felicitări și binecuvîntări. Biserica însă trebuie să fie frumoasă întotdeauna cu florile credinței și să fie încălzită cu dogoarea sufletelor creștine. De la curățenia vieții se ajunge la curățenia faptelor noastre. Ascultînd de învățăturile sfinților apostoli Petru și Pavel, sărbătoriți astăzi, care pentru Hristos și pentru Evanghelie au pătimit pînă la mucenicie, P. S. Sa aduce mărturii emoționante din descrierea pătimirilor Marelui Pavel, oglindind într-insele faptele vieții noastre. Așa au trăit și au adus jertfă lui Hristos toți sfinții sărbătoriți azi — mari și mici —, apostoli, mucenici, mărturisitori și cuvioși, a căror galerie Biserica o sărbătorește astăzi la Duminica Tuturor Sfinților». Cuvîntul de învățătură al P. S. Episcop a rămas de neuitat în sufletele tuturor.

Astfel sărbătoarea sfințirii Bisericii din parohia Bragadiru s-a încheiat cu un polihroniu și cu o agapă în curtea bisericii la care au participat toți cei prezenți, ziua aceasta rămînînd ca ceva de neuitat pentru credincioșii bisericii.

ASISTENT

† PREOTUL CONSTANTIN M. PETRE

La 9 aprilie a.c., a trecut la cele veșnice preotul Constantin M. Petre de la biserica «Sfântul Haralambie» din Ploiești.

În ziua de 12 aprilie, biserica, arhiplină de credincioși, a răsunat de glasul celor ce au oficial prohodirea răposatului preot Constantin Petre în frunte cu P. C. Protoiereu de Ploiești, Ștefan Săvulescu, cu un sobor de preoți, alcătuit din : Ion C. Zamfir, parohul bisericii, Ion Juncu, secretarul protoieriei, starețul minăstirii Sinaia, Dumitru Nicolescu, Gheorghe Popescu și alți preoți, — răspunsurile la strană fiind date de corul cîntăreșilor bisericești din oraș și de credincioșii bisericii «Sfântul Haralambie».

Săvîrșindu-se slujba prohodirii într-o atmosferă de adincă evlavie, P. C. Părinte Protoiereu Ștefan Săvulescu a vorbit în numele Centrului Eparhial București, al cucernicilor preoți din protoieria Ploiești și al său personal, despre activitatea preotului Constantin M. Petre. După ce a arătat pe larg calitățile de bun slujitor, bun predicator, iscusit păstor și îndrumător al enoriașilor săi, P. C. Sa s-a adresat enoriașilor bisericii «Sfântul Haralambie» cu îndemnul : «să înscrieși de azi înainte, lîngă cei adormiți în nădejdea învierii, în pomelnicele dumneavoastră și pe Constantin preotul și rugați-vă Bunului Dumnezeu neincetat pentru odihna sufletului său. Noi, preoții îi vom păstra o vie amintire, îl vom pomeni mereu la sfintele slujbe și ne vom ruga pentru odihna sufletului său, pentru ca Bunul Dumnezeu să-l primească printre liturghisitorii altarului ceresc, iar cu sentimentul ce ni-l dă credința noastră stră-bună, cugetăm spre revederea în veșnicie».

A urmat la cuvînt preotul paroh Ion C. Zamfir, care a arătat meritele preotului Constantin M. Petre, capacitatea sa misionară, ca și activitatea sa ca subprotoiereu și protoiereu al județului Prahova, între anii 1924—1928; 1928—1933 și 1940—1941, pentru care a primit și rangul de iconom stavrofor. P. C. Sa a spus printre altele : «preotul Constantin M. Petre a fost un om al cărții, al studiului care s-a îndeletnicit și cu scrisul, colaborînd la revistele locale și centrale bisericești. Ca preot era bun și corect slujitor, cu evlavie, bun cunoscător al slujbelor bisericești, bun predicator și chiar gustat orator, inițiat și orientat în multe preocupări intelectuale.

În timpul ultimei sale pastorații, la biserica «Sfântul Haralambie», s-au construit două case parohiale pentru preoții bisericii și s-au adus și alte îmbunătățiri de ordin gospodăresc».

În încheierea cuvîntării sale, părintele Ioan Zamfir, în numele său, al organelor parohiale și al enoriașilor, a exprimat familiei defunctului preot sincere condoleanțe și a asigurat-o că-l vor pomeni necontenit la sfintele slujbe bisericești.

Ultimul a luat cuvîntul părintele Dumitru Nicolescu, parohul bisericii «Sfântul Gheorghe», care l-a cunoscut pe cel decedat de cînd era protoiereu de Ploiești, scoțînd în evidență calitățile sale administrative și sufletești, amintînd că mulți, din cei

ce erau tineri atunci, l-au avut pe părintele Constantin M. Petre ca pe un adevărat îndrumător în ale preoției și ale treburilor bisericești.

După ultima cuvîntare și intonarea cîntării «Veșnica pomenire», preoții și consiliul parohial, ridicînd coșciugul pe umeri, l-au scos afară din biserică și apoi, parcurgînd drumul călcat cinci decenii de cel răposat, l-au înmormîntat în cimitirul Bolovani al orașului.

Așa s-a stins o activitate de peste 50 de ani de preoție din cei aproape 84 de ani de viață ai celui ce a fost preotul Constantin M. Petre.

Dumnezeu să-l odihnească în ceata dreptilor Săi!

ASISTENT

† PREOTUL ICONOM STAVROFOR LEONIDA MATEESCU

În ziua de 12 mai 1975 s-a pristăvit din viața aceasta trecătoare și zbciumată, după o scurtă suferință, pe pat de spital, preotul Leonida Mateescu de la parohia Hagiu din protoieria II Capitală.

Sfirșitul vieții i-a venit pe neașteptate. A slujit Sfînta Înviere și Liturghia din noaptea Sfîntelor Paști, Vecernia, adică a doua Înviere, și luni, a doua zi de Sfîntele Paști. Se obișnuise de mult cu gîndul că nu are aici o cetate stătătoare și-și aștepta cu liniștea în suflet izbăvirea de acest trup mult pătimitor.

Știrea decesului său a umplut de întristare inimile enoriașilor parohiei Hagiu, ale cunoscuților, colegilor săi de seminar, de facultate, precum și ale întregului corp administrativ din cancelaria Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, unde a slujit postul de consilier la Sectorul Administrativ-Bisericesc din 1959—1974, cînd s-a pensionat pentru caz de boală. A continuat să ocupe mai departe postul de preot paroh la biserica Hagiu pînă în ultimele zile ale vieții.

Preotul Leonida Mateescu s-a născut în comuna Tutana din județul Argeș, avînd ca tată pe brigadierul silvic Ion Mateescu și ca mamă pe Ioana. După cursul primar urmat între anii 1917—1923, a frecventat cursurile Seminarului Central din București între 1925—1929 și ale seminarului din Huși între 1929—1933, apoi cursurile Facultății de teologie din Iași, pe care le-a absolvit în anul 1941.

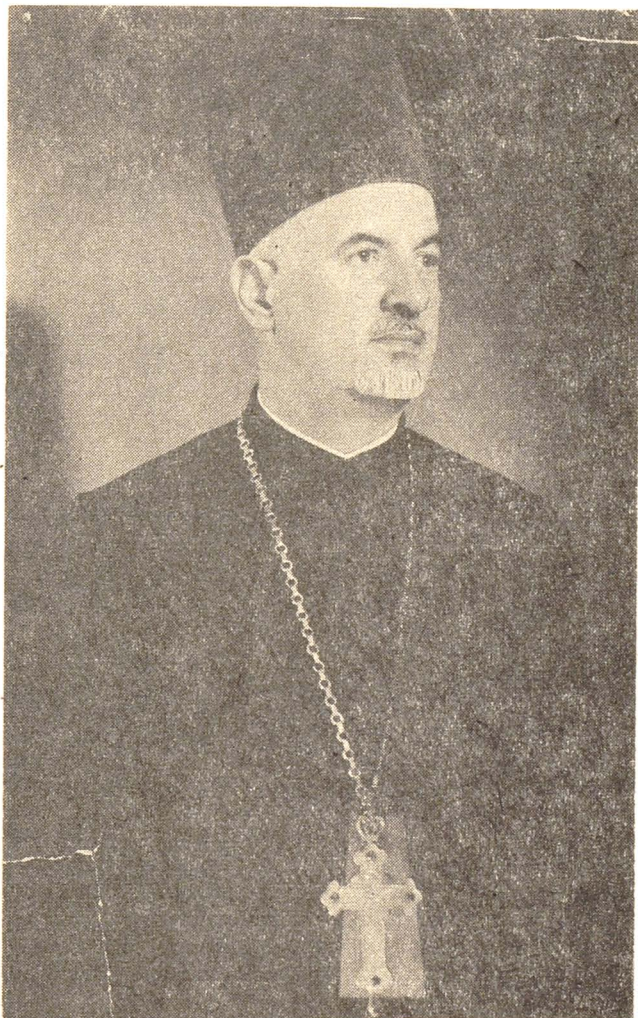
Căsătorit în martie 1935, a fost hirotonit la 12 iunie 1936 pe seama parohiei Saba, de unde a fost transferat în 1940 la parohia Mircea Vodă, apoi la parohiile Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe și la Catedrala din orașul Călărași, unde a păstorit din octombrie 1948 pînă la 18 mai 1959. Timp de 14 ani, din aprilie 1945 pînă la 19 mai 1959, a ocupat și funcția de protoiereu la Călărași.

Pentru meritele sale a fost promovat în postul de Consilier Administrativ Bisericesc la Arhiepiscopia Bucureștilor și ca preot la biserica Ceauș-Radu, între anii 1959—1961, iar de acolo transferat la biserica Hagiu unde a slujit împreună cu preotul Virgil Godeanu, în perfectă și exemplară înțelegere și armonie.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită în biserica Hagiu, în ziua de 15 mai 1975 de un mare sobor de preoți din București și din protoieria Călărași, avînd în frunte pe P. S. Episcop Gherasim Constanțeanul, Vicarul Episcopiei Dunării de Jos, și pe

P. C. Părinte Alexandru Ionescu, Vicar Mitropolitan, delegați de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

După slujbă, a vorbit mai întâi preotul, conslujitor dr. Virgil Godeanu, din partea consiliului, comitetului și enoriașilor parohiei Hagiu, care — după ce a descris cali-

tățile de bun slujitor și de bun chivernisitor al treburilor parohiale — a subliniat unitatea în dragoste colegială, cuminenția, înțelepciunea și deosebitul tact de părinte duhovnicesc și sfătuitor al celor veniți la mărturisire, regretat acum și plîns de întregă parohie.

«Aceste virtuți și podoabe — a spus părintele Godeanu — i-ar fi dat dreptul să mai slujească și mai departe mulți ani. Dar cine poate să cunoască ori să schimbe

voia Bunului Dumnezeu? Nu repetăm cu toții cuvîntul Domnului nostru Iisus Hristos: «Facă-se voia Ta, Doamne, precum în cer, așa și pe pămînt?».

El, prea milostivul Dumnezeu-Părintele, la care nu este părtinire, a pus sfîrșit și părintelui Leonida Mateescu, așa cum pune sfîrșit obștesc tuturor atunci cînd se împlinește firul vieții fiecăruia. Domnul l-a chemat din moarte la viață și de pe pămînt la cer. Hristos l-a trecut pe el, curînd după ce împărțise credincioșilor lumină din lumina lui Hristos de Sfintele Paști. De aceea, lacrimile calde pe care i le vărsăm acum nu pot fi lacrimi de jale, ci lacrimi prietenești de bun-rămas pe acest drum fără de întoarcere pe care el a pornit.

Să luăm aminte la cele ce învață Biserica la prohodirea preoților. Din taină venim la viață, în taină părăsim această viață. Ceea ce trebuie să nu uităm însă nici o clipă este împlinirea chemării și misiunii ce avem de plinit. Lucrarea de mîntuire hărăzită nouă de Dumnezeu prin Iisus Hristos este aceea de hristofori, adică de purtători ai lui Hristos.

«Ori de trăim, ori de murim, ai Domnului sîntem» — ne-o spune răsplat Pavel Apostolul Domnului. Taina despărțirii sufletului de trup este înfricoșătoare. Dar aceasta numai pentru cei ce nu au nădejdea învierii sufletului. Nu murim pentru totdeauna — spune un dicton latin. Pentru răposatul părinte Leonida Mateescu nu ne vom tîngui ca niște neștiutori. A trăit cu credință în Hristos, a slujit Biserica, a slujit păstoriților ce i-au fost încredințați, bun și milostiv și plin de fapte bune s-a arătat; în dragoste de Dumnezeu a rîvnit, în blîndețe cu toți a trăit, în vrednicie preoțească și înfrumusețat cu bună cinștire în toate slujbele preoțești a lucrat.

Să ne rugăm Domnului vieții să-l așeze cu dreptii, printre cei bine plăcuți și să mîngîie cu milostivirea Sa pe rudele cele cuprinse de durere și întristare și să-l odihnească întru nădejdea învierii vieții celei de-a pururea».

Din partea preoților protoieriei Călărași a vorbit P. C. Protoierul Ion Purcărea, arătînd modul deosebit și lactul cu care a condus părintele Leonida Mateescu cea protoierie timp de 14 ani.

Părintele Iuliu Man, protoiereul Circ. II Capitală, a adus ultimul salut al preoților Capitalei, arătînd în cuvinte calde activitatea depusă la biserica Hagiu și în mijlocul colegilor din această protoierie.

Părintele Vicar Alexandru Ionescu a prezentat, alături în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian condoleanțe familiei, cît și în numele său personal, precum și în numele consilierilor și al tuturor funcționarilor din Cancelaria Arhiepiscopiei Bucureștilor.

«Preotul Leonida Mateescu — a subliniat Părintele Vicar — a avut merite deosebite, a rezolvat cu multă competență grelele probleme legate de slujba de Consilier administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor». A scos apoi în evidență calitățile sufletesti ale răposatului, cu care a lucrat în bună armonie și în deplină înțelegere.

Trupul neînsuflețit al decedatului preot Leonida Mateescu a fost purtat de colegi în jurul bisericii Hagiu și apoi dus și așezat în cavoul familiei, din cimitirul Ghencea din Capitală.

Pomenirea lui să-i fie din neam în neam!

ASISTENT

† PREOTUL ALEXANDRU VLAICULESCU

În candelabru clericali din Arhiepiscopia Bucureștilor s-a mai stins o lumină.

În ziua de 24 mai a.c. s-a sfârșit din viața cea pămîntească Preotul Iconom Stavrofor Alexandru Vlaiculescu, fost protoiereu al orașului Ploiești, membru în Con-

siliul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor și slujitor la Biserica Sfântului Haralambie din acel oraș.

Vestea trecerii sale din această viață a cuprins de mîhnire pe toți cîți l-au cunoscut, l-au iubit și l-au apreciat, pentru calitățile sale omenești, părintești și sacerdotale.

Născut în anul 1897 în comuna Șoimari, județul Prahova, dintr-o vrednică familie de țărani gospodari, regretatul dispărut a urmat școala primară în satul natal și apoi

Seminarul teologic din București. Hirotonit tânăr pe seama parohiei Podenii Noi din același județ, preotul Vlaiculescu, dintru început dă dovadă de alese calități preoțești, ca bun slujitor al altarului sfânt și ca părinte bun și grabnic ajutător la nevoile sufletești și economice ale enoriașilor săi. Își desăvârșește pregătirea teologică la Facultatea de teologie din București, luându-și licența printre primii studenți ai clasei sale. Se transferă la parohia Sfântul Haralambie din Ploiești și slujește cu vrednicie, timp de 40 de ani, fiind apreciat atât de autoritățile civile cât și cele bisericești. Pentru meritele sale, preotul Vlaiculescu Alexandru a primit multe și înalte funcții în conducerea bisericii: secretar de protoierie, protoieru de oraș și de județ, membru în Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor și în Consiliul Eparhial și deputat în Marea Adunare Națională. A fost mai ales preotul și părintele sufletesc al credincioșilor săi din parohia sa, pe care vreme de patru decenii i-a păstorit cu toată dragostea și mărinimia sa. În activitatea sa preotul Alexandru Vlaiculescu s-a distins, ca un element promotor al noii orientări în cadrul «apostolatului social» inaugurat de Biserica Ortodoxă Română sub fructuoasa conducere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în ultimii 30 de ani ai Bisericii noastre.

La parohia Sfântul Haralambie s-a dovedit un bun chivernisitor al bunurilor bisericești. A restaurat biserica, a împodobit-o cu o pictură nouă, înzestrându-o cu toate cele de trebuință, cu sprijinul enoriașilor săi și cu dragostea lor pentru biserică și pentru preotul lor devotat. De aceea dispariția sa din mijlocul lor îi doare. Deși de o vreme era pensionar, erau totuși învățați a-l vedea în biserică și la altarul la care a slujit cu vrednicie. Pentru toate acestea autoritatea bisericească i-a acordat rangul de Iconom Stavrofor, iar conducerea de stat l-a distins cu mai multe decorații pentru activitatea sa obștească.

Serviciul înmormântării s-a oficiat în ziua de 27 mai 1975 în biserică la care a păstorit regretatul, de către un sobor de preoți din orașul Ploiești și o delegație de la Centrul eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, în frunte cu P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, însoțit de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, P. C. Pr. Octavian Iatan, P. C. Pr. David Popescu de la centrul eparhial, iar din Ploiești: P. C. Pr. Ștefan Săvulescu, protoierul orașului Ploiești, P. C. Pr. Marin Cilă, fost protoieru și alți preoți din protoieria ce a fost condusă cândva de protoierul Alexandru Vlaiculescu.

După oficierea slujbei a luat cuvântul P. S. Episcop Roman Ialomițeanul, care a prezentat regretul Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru pierderea neașteptată a distinsului preot și a întreg Centrului eparhial.

Protoierul Ștefan Săvulescu a înfățișat frumoasele calități sacerdotale și obștești ale regretatului dispărut și a adus omagiul întregii preotimi ploieștene memoriei vrednicului lor protoieru, prezentînd condoleanțe sincere îndureratei familii, doamnei și copiilor săi.

Preotul Marin Cilă, ucenicul apropiat al preotului Alexandru Vlaiculescu și urmașul său la conducerea protoieriei, a evocat figura de adevărat preot și cetățean patriot care a știut să armonizeze fericit «apostolatul creștin» cu cel social.

Preotul Dumitru Nicolescu de la parohia Sf. Gheorghe-Vechi a ilustrat elogios, figura regretatului dispărut ca protoieru, efor al Bisericii și membru în organele centrale de conducere a Bisericii.

Seria cuvîntărilor a fost continuată de preotul I. Zamfir, noul paroh al bisericii, care a adus omagiul credincioșilor din parohie la sicriul fostului lor păstor sufletesc și încheiată de P. C. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor. Sub-

liniind calitățile de om, coleg, preot și prieten. P. C. Sa evidențiază bogata activitate a preotului Al. Vlaiculescu în slujba Bisericii și a Patriei. Arată că regretatul se înscrie între preoții de prestigiu ai Bisericii Ortodoxe Române care a sprijinit cu dragoste construirea României noi și libere. El a onorat preoția și viața în genere, prin acțiuni multiple și prin munca sa a adus mult bine Bisericii și Patriei, precum și poporului din care s-a ridicat și a contribuit la îndeplinirea idealurilor sociale din țara noastră. Îi putem defini activitatea întregii sale vieți prin cuvintele: «Slujirea lui Dumnezeu a înfăptuit-o prin slujirea oamenilor».

După ocolirea bisericii sicriul a fost condus, sub norii ce începuseră să-și cearnă picăturile de lacrimi, de către toții cei care l-au prețuit pînă la cimitirul Bolovani din orașul Ploiești și a fost coborât din brațele preoților în cavoul familiei sale.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

ASISTENT

† PREOTUL IOAN SECĂREANU

Miercuri 28 mai 1975 s-a stins din viață după o scurtă dar grea suferință, Preotul Ioan Secăreanu, de la Parohia Gheboiaia, din Protoieria Titu, județul Dimbovița.

Slujba înmormintării a fost săvîrșită în ziua de vineri 30 mai 1975 de un sobor de 20 de preoți avînd în frunte pe P. C. Părinte Protoieriu, Nicolae Dumitrescu-Răcari, al protoieriei Titu, județul Dimbovița.

După serviciul înmormintării a luat cuvîntul Prea Cucernicul Părinte Protoieriu Nic. Dumitrescu-Răcari, arătînd, într-un impresionant necrolog, viața, faptele și înfăptuirile Preotului Ioan Secăreanu.

Prea Cucernicia Sa a spus: preotul Ioan Secăreanu s-a născut în ziua de 31 martie 1907, în comuna Runcu județul Dimbovița, dintr-o familie de oameni muncitori, fiind cel mai mare dintre cei 4 copii, două surori și un frate cel mai mic.

Fiind unul dintre cei mai străluciți elevi ai școlii primare, cadrele didactice din localitate, au sfătuit pe părinții săi, să-l dea la o școală secundară, deoarece erau siguri de reușita lui.

Părinții au socotit că cea mai bună școală pentru fiul lor, este Seminarul și în toamna anului 1921 l-au înscris la Seminarul Nifon din București unde a reușit prin-lre cei dintîi bursieri și pe care l-a absolvit în iunie 1929.

În toamna aceluiași an, se înscrie la facultatea de teologie din București, dar la 15 februarie 1930, întrerupe cursurile facultății și după căsătorie este hirotonit preot paroh, pe seama Parohiei Letca Veche din fostul județ Vlașca, unde păstorește timp de 11 ani și în anul 1944 se transferă la Parohia Gheboiaia, unde păstorește pînă în ultima clipă a vieții sale, timp de 31 ani.

În timpul șederii la Parohia Gheboiaia, și-a terminat studiile teologice, luîndu-și licența în anul 1946.

Întreaga sa activitate a fost pusă — fără precupețire — în slujba credincioșilor din parohia sa în săvîrșirea trebuințelor lor sufletești și în ajutorarea lor, împletind rugăciunea cu fapta.

Moartea l-a surprins în plină muncă, pentru înfrumusețarea Casei lui Dumnezeu, începînd pictura în anul 1974 în tempera, pe care o terminase de curînd și a cărei recepție s-a făcut în prezența sa, deși era grav bolnav.

A lăcrimat la gândul, că nu va putea să fie prezent la această minunată lucrare a picturii. Își dădea perfect seama de puținele zile ce i-au mai rămas de trăit.

Sînteți îndreptățiți — a spus Părintele Protoiereu Nic. Dumitrescu-Răcari, — voi credincioșii parohiei Gheboiaia, să vărsați lacrimi pentru părintele vostru sufletec, care n-a precupeți nimic pentru a fi prezent în orice clipă în bucuriile voastre, în greutățile voastre, în durerile voastre.

El își va lua plata sa și cuvintele cerului parcă se aud :

«Bine slugă bună și credincioasă, peste puține ai fost pusă, peste multe te voi pune, intră întru bucuria Domnului tău» (Matei XXV, 23).

În veci să-i fie pomenirea și amintirea veșnică».

Au mai luat cuvîntul : Preot Ion Popescu-Mărcești cu care timp de 31 de ani au fost împreună-slujitor la Gheboiaia și Mărcești, și Preotul Nic. Bogdan din partea semi-nariștilor Nifoniști.

Din partea credincioșilor a vorbit, enoriașul Costache Nicolae scoțînd în evidență calitățile sufletești și gospodărești ale Preotului Ioan Secăreanu, care timp de 31 de ani, a fost ca un adevărat părinte sufletec al credincioșilor săi.

Dupe terminarea serviciului divin, corpul neînsuflețit al Pr. Ioan Secăreanu, a fost luat pe brațe de preoții slujitori, care după ce au ocolit biserica l-au depus în cripta nou-săpată, în partea din dreapta a bisericii.

ASISTENT

† PREOTUL IOAN Z. STĂNESCU

În ziua de 16 iunie 1975, s-a stins din viață, după o lungă și grea suferință, Preotul Ioan Z. Stănescu, de la parohia Sf. Atanasie din Municipiul Ploiești, Județul Prahova.

Pierderea timpurie a acestui distins preot a umplut de mîhnire pe toți cei care l-au cunoscut și l-au apreciat ca om și ca vrednic slujitor al altarului.

S-a născut la 13 noiembrie 1909, în orașul Moreni. A urmat școala primară în orașul Vălenii de Munte, la Orfelinatul «Nicolae Iorga». Apoi a urmat la Seminarul teologic din Cîmpulung-Muscel, pe care l-a absolvit în anul 1930.

În anul 1931, a fost preoțit pe seama parohiei Trestienii de Jos, din comuna Ciupelnița, Județul Prahova.

În anul 1941, s-a transferat la parohia Românești, Jud. Prahova.

Dornic să-și desăvîrșească pregătirea teologică, între anii 1963—1967 a urmat cursurile Institutului teologic din București.

În anul 1968, a fost transferat la parohia Sfîntul Atanasie din municipiul Ploiești de unde s-a pensionat pentru caz de boală în anul 1971.

Fire blîndă, sinceră, prietenească, cumpătat în toate, modest în manifestările vieții lui, săritor și ajutător la nevoie, el a știut să se facă iubit și apreciat de toți cei care l-au cunoscut, precum și enoriașii săi.

Pentru meritele sale deosebite, a fost distins cu rangul de Iconom.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 18 iunie 1975, în biserica Sfîntul Pantelimon din municipiul Ploiești, de către un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Protoiereu Ștefan Săvulescu, în prezența credincioșilor, în majoritate foști enoriași ai săi.

După oficierea slujbei de prohodire, a luat cuvîntul P. C. Protoiereu Ștefan Al. Săvulescu, care a înfățișat calitățile de om și preot ale părintelui Ioan Stănescu, frumoasă sa activitate pastorală și socială. În numele Centrului Eparhial al Preoților din Protoieria Ploiești și al său personal, vorbitorul a adus un ultim omagiu regretatului dispărut, exprimînd sincere condoleanțe și calde cuvinte de compasiune familiei sale.

A vorbit, apoi în numele colegilor, Preotul Ioan T. Nicolae, de la parohia Sfîntul Pantelimon din Ploiești.

După ocolirea tradițională a Sfintei Biserici, sicriul a fost condus spre cimitirul Bolovani, din municipiul Ploiești, unde a fost coborît, pe brațele preoților și al enoriașilor, în cavoul familiei.

Dumnezeu să-l odihnească în pace.

ASISTENT

---

† MARIA MOISESCU

La 21 decembrie 1974, a încetat din viață, în satul Cîndești — Muscel, venerabila văduvă a eroului locotenent, învățătorul Ion Moiescu, din primul război mondial. Născută la 12 octombrie 1886, s-a căsătorit în anul 1906, cu tînărul învățător din același sat, Ion Moiescu. În exemplara viață de familie, au trăit însă numai 10 ani, în care timp au dat naștere la 4 copii, căci, la chemarea Patriei, învățătorul Ion Moiescu a luat parte, de la început, la războiul pentru întregirea neamului, căzînd eroic în luptele de la Bălăria — Vlașca, în noiembrie 1916. Grea încercare pentru tînăra soție, să rămînă văduvă la vîrsta de 30 de ani, cu răspunderea creșterii a patru copii mici. Dar, înzestrată cu o voință dîrză, care i-a atras admirația și respectul întregului sat, și cu o pufernică credință în Dumnezeu, Maria Moiescu și-a fixat ca suprem ideal al restului vieții, creșterea și educarea celor patru copii, socotind aceasta și ca cea mai aleasă cinstire a memoriei soțului său, ale cărui oseminte a avut mîngîierea să le vadă așezate, spre veșnică odihnă, între alți eroi ai neamului, în cimitirul militar Ghensea din Capitala țării.

Pe trei din copii — două fete și un băiat — i-a îndrumat spre profesia de învățător, atît de dragă tatălui lor, iar pe al doilea băiat, ținînd seama și de înclinările lui, l-a îndemnat și l-a închinat slujirii lui Dumnezeu și Bisericii strămoșești, astăzi fiind Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Sacrificiile făcute pentru creșterea și educarea copiilor nu i-au rămas însă nerăsplătite, căci, prin munca stăruitoare cu care s-au pregătit în timpul studiilor și apoi prin pricepera și conștiinciozitatea cu care și-au îndeplinit, de la început, îndatoririle profesionale și sociale, copiii — și apoi nepoții ei dragi — au produs multe bucurii și alese satisfacții. Succesele și prețuirile copiilor și nepoților n-au clătînat-o pe Maria Moiescu în modestia creștinească în care era crescută, ci, cu aceeași seninătate, atribuia atît bucuriile cu care era răsplătită cît și necazurile cu care era încercată, rînduiei lui Dumnezeu.

De aceea, în greaua încercare la care a fost supusă ca mamă în anul 1948, cînd a trebuit să-și conducă la groapă, pe primul copil, distinsul învățător Octavian Moiescu, din Cîmpulung-Muscel, Maria Moiescu s-a impus prin aceeași țărnie sufletească de care dăduse dovadă, în 1916, ca soție, la moartea eroică a soțului ei.

Aceste grele încercări la care a fost supusă, încă din tinerețe, au impus chipului falnic al Mariei Moisescu o seriozitate care impunea fără să fie nevoie de cuvinte și atitudini aspre. Sub această ținută, în aparență aspră, se ascundea încă o inimă bună, iubitoare, care îmbrățișa cu căldură și dăruire nu numai pe cei apropiați, copiii, nepoți și rude, ci pe toți cei care aveau nevoie de o îndrumare sau de un sprijin. Așa s-a putut explica emoționanta participare alături de membrii și prietenii familiei a întregului sat Cîndești, vîrstnici și tineri, într-o atitudine de adevărată; pioasă cinstire, la conducerea la locul de odihnă veșnică a venerabilei Maria Moisescu, învrednicită să ajungă la vîrsta de 88 de ani.

Increderea nezdrcinată pe care a avut-o tot timpul în ajutorul lui Dumnezeu, bucuria cu care a fost răsplătită în viață, văzîndu-și nu numai copiii, ci și nepoții rînduiți și prețuiți în funcții de răspundere în viața socială a Patriei, dragostea și respectul de care era înconjurată de toți cei care au cunoscut-o și s-au împărtășit de sfaturile ei înțelepte și de ajutorul pe care, din bunătatea inimii ei iubitoare, îl acorda tuturor, fără nici o rezervă, i-au dat Mariei Moisescu tăria să primească, cu seninătate și liniște sufletească, sfîrșitul acestei vieți pămîntești, încredințîndu-și sufletul, după credința noastră străbună Bunului Dumnezeu, pe care-L rugăm să i-l primească și să i-l odihnească în pace.

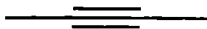
Serviciul religios al înmormîntării a fost săvîrșit, în ziua de 25 decembrie 1974, de un sobor de preoți alcătuit din P. C. Preot Alexandru Ionescu, Vicarul Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor, Pr. Gh. Dudu, Protoiereu de Cîmpulung-Muscel, preoții Ion Brătulescu, Dobrescu Ion, Isbășoiu Alexandru, Becuț Gh., Polexe Eugen, Suseanu Stelian, Rădulescu Gheorghe, Bărbieru Gheorghe, Cărpinișanu Mihai.

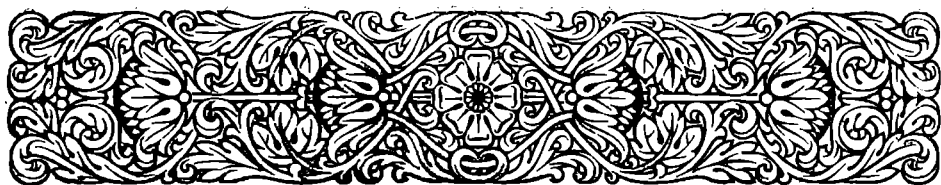
Cuvînt de omagiu, arătînd meritele cu care se prezintă Maria Moisescu înaintea Dreptului Judecător, au rostit P. C. Vicar Alexandru Ionescu și P. C. Protopop Gh. Dudu.

A fost înmormîntată în cavoul familiei din curtea bisericii satului Cîndești — Muscel.

Fie-i neștearsă amintirea.

ASISTENT

EPISCOPIA BUZĂULUI

ȘTIRI DIN CUPRINSUL EPARHIEI

De Paști în vizită la P. S. Episcop Antim

Potrivit tradiției, în ziua de Paști, la orele 12, preoții din municipiul Buzău, însoțiți de cîntăreții bisericești și mulți credincioși, participă la «Învierea a doua» ce se oficiază la Catedrala Sfintei Episcopii.

Anul acesta, slujba Vecerniei Paștilor a fost săvîrșită, în asistența P. S. Episcop Antim, de către un numeros sobor de preoți din Buzău și diaconii Catedralei, în frunte cu P. C. Pr. Gheorghe Popescu, vicar administrativ.

După citirea Sfintei Evanghelii în 12 limbi, preoțimea s-a îndreptat către sala de recepție a Palatului episcopal. Aici, P. S. Episcop Antim, însoțit de colaboratorii din administrația superioară bisericească, este întâmpinat cu imnul arhieresc, intonat de corul Catedralei.

Mai sînt prezenți profesorii Seminarului, salariații Centrului Eparhial și alți invitați.

Intr-o atmosferă sărbătorească, de înaltă trăire și bucurie duhovnicească, corul Catedralei episcopale, sub conducerea Arhid. Dumitru Stoica, a executat cîteva bucăți corale închinată luminosului praznic al Învierii Domnului.

În numele celor de față, a luat cuvîntul P. C. Pr. Gheorghe Popescu, vicar administrativ, care într-o cuvîntare amplă, în numele celor prezenți, a remarcat măreția praznicului aducînd totodată prinos de recunoștință P. S. Antim pentru grija părintească ce o poartă tuturor.

Răspunzînd, Prea Sfințitul Episcop Antim, a mulțumit mai întîi P. C. Pr. Vicar Popescu, pentru urările transmise în numele preoțimii buzoiene, după care a dezvoltat o meditație privind — actul de o covîrșitoare însemnătate pentru creștinătate — Învierea Domnului, garanție sigură a învierii noastre.

Porînd de la textul din I Tes. IV, 14 «Pentru că de credem că Iisus a murit și a înviat, tot așa să credem că Dumnezeu pe cei adormiți în credința lui Iisus îi va duce să fie cu El», Prea Sfinția Sa a arătat, printre altele :

«Învierea Domnului a schimbat ipoteza vieții viitoare și a luminat chipul întunecos al morții, a umplut golul și a animat tăcerea despre viitorul etern. Nădejdea s-a sălășluit pe pămînt odată cu predica despre Învierea Domnului. Învierea constituie un fapt religios, moral și social de o imensă însemnătate. Consecința imensă a

acestui eveniment, credința reînsoțită a Apostolilor, Duhul Sfânt pogorându-se asupra lor și Biserica întemeiată — toate acestea atestă realitatea și grandoarea Învierii...

În încheiere, P. S. Episcop Antim a spus: «Să serbăm Paștile nu în aluatul cel vechi și nici în al răutății și al viclesugului, ci întru azimile curăției și ale adevărului».

Preoții noștri trebuie să desfășoare în biserici și în mijlocul păstoriiților un adevărat apostolat sacerdotal și social, pentru a se învrednici ei personal și păstoriții lor de darurile Sfintei Învieri.

Învierea Domnului este faptul generator al credinței noastre. «Dacă mărturisești că Iisus este Domnul și dacă crezi cu toată inima că Dumnezeu L-a înviat din morți, vei fi mântuit» (Rom. X, 9).

Aceasta să fie predica și credința preoțimii noastre.

Cerul este deschis deasupra capului nostru și iadul este sfărmat și închis sub picioarele noastre».

«Hristos a înviat!».

După acest cuvânt cald și cu semnificații profunde pentru clerici și credincioși, ascultat cu deosebită atenție și interes de cei prezenți, Prea Sfințitul Episcop urează tuturor sărbători cu bucurie, pace și sănătate.

A doua conferință de orientare a clerului

Subiectul celei de a doua conferințe de orientare a clerului pe anul 1975 a fost intitulat: «Preotul, factor esențial în pastorație».

În cuprinsul Eparhiei noastre, această conferință și-a desfășurat lucrările între 15—19 mai a.c., după următorul program: 15 mai la Protoieria Pătirlagele, prezidată de P. C. Pr. Consilier Gh. Guță; 20 mai la protoieria Brăila, prezidată de P. C. Pr. Vicar Gh. Popescu; 22 mai la protoieria Rm. Sărat, prezidată de P. C. Consilier Nic. Bivolaru; 27 mai la protoieria Focșani, prezidată de P. C. Pr. Consilier Gh. Guță; la 28 mai la protoieria Buzău, prezidată de P. C. Pr. Inspector Manea Cristișor și în ziua de 29 mai la protoieria Panciu, prezidată de P. C. Pr. Consilier Nic. Bivolaru.

La patru protopopiate — Pătirlagele, Brăila, Rm. Sărat și Focșani — conferința a fost inspectată și îndrumată de Prea Sfințitul Episcop Antim. Prezența permanentă, activă și indispensabilă, a Prea Sfinției Sale la aceste conferințe, aduce întotdeauna un plus de încurajare, însuflețire și angajare din partea preoților. Știindu-se în atenția și grija părintească a Prea Sfințitului nostru Episcop, preoțimea Eparhiei se străduiește, să depună tot efortul pentru a corespunde așteptărilor și îndatoririlor sale religioase și sociale.

Prea Sfinția Sa, după ce mulțumește delegațiilor eparhiale și părinților protoierei pentru cuvântul de «bun-venit» ce i-a fost adresat și pentru urările transmise cu prilejul împlinirii celor 31 ani de episcop la Buzău, arată, printre altele, următoarele:

«Subiectul conferinței ne indică pe preot ca factor esențial în pastorație, punându-ne în fața unui strălucit capitol de Pimenică ortodoxă și ca atare preotul este în Biserica noastră păstor de suflete în planul mântuirii. El are ca sarcină îndrumarea pe calea mântuirii sufletelor încredințate lui de însuși Mântuitorul prin hirotonie. Pastorația are ca obiect final transcendent al misiunii Sale și îi imprimă un caracter

supranatural. Turma pe care o păstorește este a lui Dumnezeu, care l-a pus în conducerea ei. Preotul este așadar «omul lui Dumnezeu» (I Tim. VI, 11) este un om însărcinat cu slujba lui Dumnezeu, este un om în serviciul lui Dumnezeu».

Preotului, pentru a fi la înălțimea misiunii sale, pentru a se achita cu succes de obligațiile sale și a avea rezultatele dorite, continuă Prea Sfințitul Episcop Antim, îi este necesară o anumită dispoziție interioară, care se cheamă vocație, îi sînt necesare niște calități și însușiri deosebite cum ar fi : iubire, devotament, jertfă, zel pastoral, sfințenie, moralitate, castitate, cumpătare, tact pastoral, exemplu personal, stăpînire de sine, pietate etc.

Prea Sfinția Sa pune un accent deosebit pe viața de familie a preotului și pe obligația permanentă a acestuia de a se pregăti din punct de vedere Teologic și cultural. Familia și casa preotului, în afară de biserică, trebuie să-i creeze o atmosferă de reconfortare, să-i tonifice entuziasmul, aici trebuie să se reculeagă, să-și verifice acțiunea și tactul.

Referitor la instrucția preotului, se citează textele de la Osie IV, 6 «Poporul meu se nimicește din lipsă de știință (cunoașterea legii) și Eu te voi lepăda ca să nu-mi mai fii preot pentru că ai uitat legea lui Dumnezeu» și de la I Tim. IV, 16 «Ia aminte la citit... făcînd aceasta și pe tine te vei mîntui și pe cei care te ascultă». Preotul trebuie să fie familiarizat în mod special cu Sfînta Scriptură, a cărei lectură stăruitoare să-l pună în contact intim cu revelația divină și să-i fi dat o dexteritate în căutarea și mînuirea textelor. Instrucția căpătată în timpul școlarizării trebuie continuată, adîncită și amplificată. Toate disciplinele ramurilor teologiei sînt neapărat necesare pentru cultura de specialitate a preotului. Nu se pot neglija cunoștințele din studiile profane. Fără ele preotul s-ar găsi dezarmat, neadaptat, negăsind pe ce să sprijine intervenția lui în viața actuală. Nu se poate concepe un preot fără o bibliotecă personală care să cuprindă : manualele din școală ; cărți care ajută la predică și cateheză ; cărți care privesc direct și imediat îndatoririle pastorale și preoțești, cărți care îi sporesc cultura și-l ajută să aibă o opinie și o atitudine, ori îl înarmează pentru problemele puse de autoritatea bisericească, la conferințele preoțești, cărți de informație despre mersul științei în general și al ideilor curente.

Cuvîntul autorizat și competent al Prea Sfințitului Episcop Antim, fixarea ideilor principale ale temei conferinței, a încurajat, a stimulat și a orientat participarea preoților la discuții cît mai ample.

În continuare, subiectul conferinței a fost susținut de preoții : Dușu Constantin—Joseni, la protoieria Pătînlagele, Vlășceanu Dumitru—Sf. Cruce la protoieria Brăila, Pîrvu Constantin—V. Sălciei, Ia Rm. Sărat, Tolescu Emil—Răstoaca, la protoieria Focșani, Bratu Mircea—Nașterea Maicii Domnului, la protoieria Buzău și Strat Vasile—Sf. Dumitru—Adjud, la protoieria Panciu.

Tema a fost bine tratată, la care s-au adăugat discuții insuflețite, remarcîndu-se interesante aspecte practice, legate de persoana preotului, ca factor primordial și hotărîtor în activitatea sa pastorală, în lucrarea sa de îndrumare a credincioșilor pe calea mîntuirii.

În concluziile fixate cu acest prilej, s-a arătat, printre altele, următoarele :

Misiunea preoțească este de origine divină, dar îndeplinitorii ei sînt oameni, rînduiți să slujească pentru oameni. Preotul nu trebuie să uite niciodată că este slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor, că este păstor, învățător, sfătuitoar, mîngîietor și împăciuitoar al credincioșilor săi.

Între slujirea preotului de la altar și activitatea sa ca păstor de fiecare zi a credincioșilor este o strînsă legătură și ele nu pot fi despărțite. Dacă în trăirea cu Dumnezeu la Altar, preotul are în fața sa sușuri infinite și motive de cutremur, tot așa ca propovăduitor și păstor are o misiune nesfîrșită, care nu trebuie să-l lase să adoarmă pe laurii izbînzilor cîștigate, ci să-l țină mereu într-o teamă că nu face destul pentru membrii turmei sale. Preotul, nu are numai rolul să nască la o viață nouă pe credincioși, ci să-i și crească bine și să-i scape din primejdia păcatului.

Avem obligația de a crea «făptura nouă», pe calea îndrumării moral-religioasă a credincioșilor, pentru călăuzirea lor pe căile binelui, dreptății, păcii și dragostei. Calitatea dată de Iisus Hristos Sfinților Apostoli și urmașilor lor de a fi «lumina lumii» și «sarea pămîntului» trebuie să devină realitate și hrană de toate zilele a preotului.

Preotul zilelor noastre nu poate fi un vestitor oarecare al Evangheliei. El trebuie să țină seama de nivelul și împrejurările în care își duce viața credincioșii. Preotul trebuie să fie un om cult, informat, larg deschis sufletește pentru înțelegerea progreselor științifice și pentru gustarea frumosului în literatură și artă. Se așteaptă de la el să fie și să rămînă un om intelectual și bun cetățean.

Încoronarea oricărei propovăduiri o dă preotul prin exemplul vieții sale personale, familiare și obștești, prin concordanța dintre cuvîntul și faptele sale. Viața preotului confirmă sau infirmă toată învățătura pe care a răspîndit-o.

Taștul pastoral este o virtute, pentru că preotul în activitatea sa are de-a face cu oameni de cele mai diverse caractere, temperamente sau firi. Preotul cu tact nu exagerază greutățile ivite, nu se sperie de ele, le previne, le recunoaște, le cîntărește, e conștient, dar nu înfricoșat, nu disperă etc. Tactul pastoral nu trebuie înțeles ca o prefăcătorie, abilitate, șiretenie, ci el trebuie înțeles ca o «cumințenie creștină» și ca un «echilibru sufletesc».

Cu privire la viața obștească, cetățenească, a preotului, s-a stabilit că acesta nu trebuie să se retragă în turnul de fildeș al îndatoririlor lui duhovnicești, ci să coboare în mijlocul realităților sociale ale vremii, unde s-au înregistrat realizări mărețe, prin muncă cinstită și mari progrese științifice și tehnice. În țara noastră slujirea înseamnă efort comun pentru bunăstarea tuturor, pentru promovarea unității, frățietății și progresului material și spiritual al poporului nostru.

Preotul trebuie să împletească strîns împlinirea datoriilor religioase cu cele cetățenești. El trebuie să sprijine cu răspundere bunul mers al treburilor obștești și să mobilizeze cu convingere pe credincioși la toate îndatoririle de interes public, cetățenești.

Ca cetățean al Patriei în care viețuiește, trebuie să imprime în inimile credincioșilor, respect față de muncă și orice îndeletnicire cinstită, îndemnindu-i să trăiască în dragoste, frățietate, egalitate și colaborare.

Datori sintem să propovăduim zi de zi, prin cuvînt și exemplu personal, pacea bazată pe înfrățire și dreptate.

S-a trasat apoi ca sarcină permanentă a preoțimii Eparhiei noastre, de a-și forma și îmbunătății continuu personalitatea religios-morală, cultura sa, a-și spori destoinicia și rîvna în îndeplinirea datoriilor sacerdotale și concomitent cu acestea, obligația preoților de a se integra în viața păstoriiilor lor, sprijinind strădaniile poporului nostru pentru progresul material, cultural și obștesc.

Făcînd astfel ne vom dovedi preoți adevărați ai bisericii noastre devotați misiunii preoțești și patrioți luminați în viața poporului nostru.

Rezumându-se, în încheiere, s-a precizat că succesul preotului în parohie este determinat, în mod cert, de următorii factori: înțelepciune, sau tact pastoral în toate împrejurările, iubire nesfârșită pentru credincioși, o viață personală, familială și socială ireproșabilă și oficierea serviciilor religioase cu evlavie și convingere.

Conferința de orientare din luna mai, desfășurată în modul arătat, cu subiectul de mare însemnătate și actualitate, care a luat în dezbatere chipul ideal al preotului, credem că și-a ajuns scopul său, acela de a îndruma și orienta pe preoții noștri în activitatea lor pastorală, misionară și obștească.

Hramul Paraclisului Seminarului teologic

Paraclisul Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din Buzău, situat în incinta Sf. Episcopii, ctitoria strălucitului Episcop Chesarie (1825—1846) unde elevii își fac practica liturgică, în ziua de 21 mai a.c., și-a serbat hramul: pe Sfinții Împărați și întocmai cu Apostolii, Constantin și maica sa Elena.

Cu acest prilej, s-a oficiat Sfînta Liturghie de un sobor de preoți profesori, alcătuit din Pr. Prof. Luca Dumitru, directorul Seminarului, Pr. Prof. I. Constantinescu, Pr. Prof. Aurel Grigoraș și Diac. Prof. Tudor Mihalache.

Răspunsurile la strană au fost date de corul elevilor seminariști, dirijat de elevul Munteanu Nicolae Marian, din anul V.

Prea Sfințitul Episcop Antim a asistat la Sfînta Liturghie, fiind însoțit de părinții consilierii N. Bivolaru și Gh. Guță și de părintele secretar eparhial, Diac. Leon Cristian.

La momentul potrivit, elevul Oancea Constantin, din anul V, a rostit predica zilei, unde a reliefat personalitatea, viața și faptele Sfinților Constantin și Elena, patronii paraclisului, două modele demne de cinstire și laudă din partea credincioșilor ortodocși de pretutindeni.

La sfîrșitul Sfîntei Liturghii s-a oficiat un parastas pentru pomenirea celor decedați, ctitori, profesori, elevi, în frunte cu vrednicul de pomenire, episcopul Chesarie.

După oficierea parastasului, P. C. Pr. Luca Dumitru, directorul Seminarului, a evocat figura proeminentă a episcopului Chesarie, care are merite deosebite, atît în organizarea învățămîntului Seminarului la Buzău, cît și în privința realizărilor gospodărești. Părintele Director a dat apoi glas simlămintelor P. C. Sale, ale profesorilor și elevilor, de înaltă prețuire, respect și supunere față de P. S. Episcop Antim, cel mai distins și vrednic urmaș al Episcopului Chesarie la cirna Episcopiei Buzăului, ctitorul actual al Seminarului de la Buzău.

În continuare, P. C. Pr. Nic. Bivolaru, consilier administrativ, a arătat că ziua de 21 mai 1975 — Sfinții Împărați Constantin și Elena — a marcat în viața Prea Sfințitului Episcop Antim o zi de hotar: împlinirea a 31 de ani de la instaurarea ca episcop la Buzău.

La acest popas aniversar, părintele consilier N. Bivolaru, în numele salariaților Centrului Eparhial, a transmis P. S. Episcop Antim urări de sănătate, viață îndelungată și putere de muncă, pentru îndeplinirea cu succes a nobililor strădanii pe care le depune în slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, împreună cu angajamentul de a fi ascultători, supuși și împlinitori ai tuturor îndatoririlor ce le revin în cadrul serviciului.

Emoționat de această neașteptată manifestare ce i s-a făcut, la împlinirea celor 31 de ani de episcopat la Buzău, P. S. Episcop Antim a mulțumit pentru urările trans-

mise, arăbind că s-a străduit permanent, așa cum i s-a spus când a fost ridicat la treapta arhieriei în 1944, să fie la înălțimea înaintașilor, mai ales a episcopului Chesarie, străduindu-se cu timp și fără timp, din împlinirea datoriei nefăcându-și niciodată un merit, pentru ridicarea pe noi culmi a prestigiului Eparhiei Buzăului.

A urmat apoi o agapă frățescă la Seminarul teologic.

Praznicul Sfintei Treimi la Mânăstirea Rătești

La 30 km de reședința Centrului Eparhial, în partea stângă a râului Buzău, s-a statornicit din anul 1840 un așezământ monahal — Mânăstirea Rătești. Totdeauna și-au trăit viața duhovnicească aici, călugărițe devotate, retrase pentru contemplații și meditații religioase.

Echilibrând rugăciunea cu munca, și-au realizat un așezământ care să le ofere condițiile dezvoltării simțămintelor religioase și ale împlinirii obligațiilor cetățenești.

Conducerea acestei obști și-a pus în lucru toată capacitatea de organizare și, în ziua de 23 iunie a.c., a reușit o manifestare de adâncă trăire duhovnicească, cu ocazia praznicului «Sfintei Treimi» al bisericii celei mari.

Și așa cum este de cuviință într-un asemenea ansamblu bisericesc, centrul manifestărilor l-a constituit serviciul liturgic, după rânduiala călugărească și tipiconală.

P. S. Episcop Dr. Anlim al Buzăului, reținut la Centrul Eparhial de alte importante treburi, nu a putut participa personal la această prăznuire, și a delegat ca reprezentant al P. S. Sale pe P. C. Pr. Vicar Gh. Popescu, cu indicația de a participa la serviciul liturgic și la celelalte manifestări din desfășurarea acestuia.

După oficierea Sf. Liturghii, săvârșită de P. C. Pr. Vicar Gh. Popescu, însoțit de P. C. Inspector Eparhial M. Cristișor și P. C. Protopop N. Sburlan — Buzău, precum și cei doi deservenți ai mânăstirii, Dosoftei Mocănașu și Arsenie Mărgărit și după cuvîntul adecvat sărbătorii, rostit de P. C. Pr. Vicar, în biserică, s-a trecut la slujba de pomenire a celor adormiți și la mergerea în cimitir și la cripta în care sînt așezate oșemintele respective.

Oaspeții și gazdele s-au bucurat în această zi de o atmosferă înălțătoare. Și-au unit glasurile în simfonia rugăciunilor, și-au primenit simțirile în liniștea și căldura omeniei și a apropierii.

Toți au apreciat, au evidențiat și au felicitat pe viețuitoarele de aici. Toți au admirat progresul material și spiritual înregistrat aici și ținuta demnă și corectă a viețuitoarelor.

La sfîrșit a avut loc în trapeza mânăstirii agapa frățescă.

Închelarea cursurilor la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău

După terminarea examenelor de fine de an și cele de diplomă pentru anii II și V, potrivit aprobării P. S. Episcop Antim, în ziua de 25 iunie a.c., orele 13, a avut loc serbarea tradițională de sfîrșit de an școlar.

Prea Sfințitul Episcop Antim a fost reprezentat la serbare de către P. C. Pr. Gh. Popescu, vicarul administrativ al Episcopiei Buzăului. Au mai fost prezenți în sală

Părinții consilieri Nic. Bivolaru și Gh. Guță, Pr. Inspector eparhial Manea Criștișor, Pr. Secretar eparhial Diac. Leon Cristian, P. C. Protoiereu N. Sburlan-Buzău, P. C. Pr. D. Luca, directorul Seminarului, profesorii, părinți ai elevilor și alți oaspeți.

Festivitatea a început cu cântecul «Republică mareață vatră», de I. Chirescu.

În continuare, corul seminarului condus de Diac. Tudor Mihalache, profesor de muzică, a executat: «Fata de păstor» — cor popular; «Taina creștinătății» de N. Lungu; «Coasa» de I. Vidu; «Pe a binelui cărare» de Al. Podoleanu și «Gaudeamus igitur». Corurile au fost intercalate cu poezii recitate de elevii: Mihalcea Ionel, Isbășoiu Costin, Antoche Costică, Stavăr Mihai și Rimboiu Angel.

P. C. Pr. Director D. Luca a prezentat apoi darea de seamă asupra activității școlare pe anul 1974—1975, cu aspectele pozitive și negative semnalate în cursul anului, precum și situația la studii a elevilor celor două eparhii: Buzău și Galați. S-a scos în evidență și faptul că elevii au manifestat mult interes și pentru educația cetățenească, prestînd peste 3.000 ore muncă patriotică.

La sfîrșit, Pr. Director a adresat cuvinte de recunoștință și de mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Departamentului Cultelor, Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Nica al Dunării de Jos și Prea Sfințitului Episcop Dr. Antim Angelescu al Buzăului, pentru sprijinul și grija permanentă acordată Seminarului în tot cursul anului școlar.

În încheiere, P. C. Sa și-a luat un călduros rămas bun de la ultima generație de elevi — a 39-a din cariera sa de profesor — întrucît începînd cu anul școlar 1975/1976 dorește să se retragă la pensie.

Au urmat momente emoționante, cînd elevii absolvenți i-au înmînat Pr. Director D. Luca un frumos coșuleț cu flori, iar P. C. Pr. Teofil Dumitrescu, Spiritualul Seminarului, în numele profesorilor și ca cel mai apropiat colaborator în munca educativ-gospodărească din școală, a exprimat în cuvinte pline de afecțiune regretul pentru despărțirea de bunul lor coleg și Director, urîndu-i mulți ani cu sănătate deplină.

Șeful promoției de absolvenți ai anului V, elevul Crăciun Costică, a adresat mulțumiri profesorilor și tuturor celor care s-au străduit pentru formarea lor ca oameni și ca viitori preoți, în cei 5 ani de studii la Seminarul de la Buzău.

În numele Prea Sfințitului Episcop, Dr. Antim Angelescu, a luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Vicar Gh. Popescu, care a spus printre altele: «Ca delegat al P. S. Episcop Dr. Antim al Buzăului, aduc tuturor ostenitorilor din acest așezămînt de învățămînt teologic, arhierestile P. S. Sale binecuvîntări, transmițînd distinsului corp profesoral, în frunte cu P. C. Pr. Director Dumitru Luca, mulțumiri și felicitări, pentru strădania depusă în procesul instructiv-educativ din anul școlar, încheiat acum.

Actul acesta, la care asistăm acum, de încheiere a unui an de curs școlar, este într-adevăr un moment solemn, cu dimensiuni și semnificații deosebite.

De aceea, P. S. Episcop îndeamnă îndeosebi pe toți elevii acestei școli să folosească și timpul vacanței, în pregătirea de a deveni cadre în continuarea lucrării Bisericii și buni cetățeni. Actul cunoașterii și al realizării, practic este nelimitat și trebuie să fie așa. Școala vrea să creeze caractere tari, oameni cu voință, ea face doar o decantare a valorilor, nu se limitează la un rețetar prestabilit».

După cuvîntul rostit, P. C. Pr. Vicar Gh. Popescu a înmînat cărți, sub formă de premii, elevilor distinși la învățătură.

A urmat apoi tradiționala agapă, la care au participat profesorii și elevii absolvenți.

H i r o t o n i e

În ziua de 11 mai — Duminica Tomii — tânărul seminarist Crețu Dumitru a fost hirotonit diacon, iar în ziua de Duminică 18 mai a.c., a fost hirotonit preot pe seama parohiei Oprișănești, protoieria Brăila, județul Brăila, de către Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Angelescu al Buzăului.

† Preotul Gheorghe Negulescu — Padina

În ziua de 1 iunie 1975, a încetat din viață, pe neașteptate, unul dintre cei mai vrednici preoți ai Eparhiei, preotul Gheorghe Negulescu, parohul parohiei Padina I, județul Buzău.

Răposatul și vrednicul de laudă Pr. Gh. Negulescu s-a născut în anul 1909 în satul Meteleu, jud. Buzău. A urmat Seminarul la Buzău și apoi facultatea de Teologie.

După terminarea studiilor, s-a dedicat slujirii lui Dumnezeu, fiind hirotonit preot în 1935, pe seama parohiei Grădiștea — Prahova. În anul 1939 a fost transferat la parohia Padina I, unde a păstorit neîntrerupt, cu vrednicie, dăruire și demnitate, timp de 36 ani.

Dotat cu calități deosebite, fire pătrunzătoare, minte ageră, mare la suflet, model de seriozitate, corectitudine și servire preoțească, Pr. Negulescu Gh. a desfășurat o bogată activitate pastorală și gospodărească la parohia Padina.

Apreciind meritele sale deosebite, P. S. Episcop Antim i-a încredințat sarcina de protopop la Pogoanele, iar apoi a deținut multă vreme funcția de președinte al Consistoriului Disciplinar Protopopesic Buzău.

S-a dovedit un om studios și bine documentat și orientat în problemele actuale, susținând în cadrul conferințelor preoțești de la protoieria Buzău numeroase referate.

Slujba prohodirii a avut loc în ziua de 4 iunie 1975, fiind oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop N. Sburlan-Buzău, delegat al P. S. Episcop Antim.

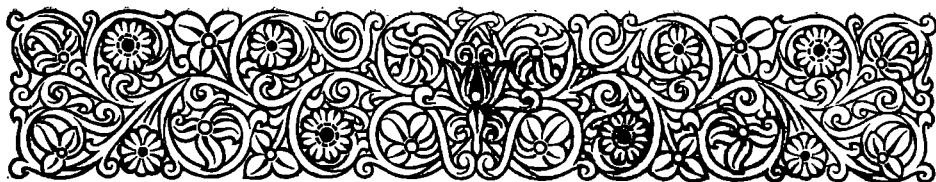
Au omagiat și înfățișat personalitatea preotului Gheorghe Negulescu, în cuvântări alese, preotul Atanasie Constantinescu, conslujitor cu răposatul la aceeași biserică și preoții Radu Stanciu și Leon Teodorescu, din Buzău, colegi și prieteni cu cel dispărut.

La sfârșit a luat cuvântul P. C. Protoieriu N. Sburlan, care a transmis din partea P. S. Episcop Antim, familiei îndoliate și credincioșilor arhieriești binecuvântări și mângâieri duhovnicești pentru greaua pierdere suferită.

Credincioșii păstoriți de el au ținut să asiste la slujba prohodirii și să aducă un ultim omagiu bunului lor păstor, dovedind pentru ultima dată prețuirea ce au dat-o acestui preot.

Apoi, sicriul cu corpul nefinsuflețit al preotului Gheorghe Negulescu a fost purtat pe umeri de preoții slujitori în jurul bisericii, după care i s-a făcut îngroparea cea după rânduială în cripta din curtea bisericii.

Pr. Nic. I. BIVOLARU

EPISCOPIA DUNĂRII DE JOS

ȘTIRI ȘI FAPTE DIN CUPRINSUL EPARHIEI

1. Prăznuirea Sfintei Învieri la Centrul Eparhial și în Eparhie

Praznicul Învierii Domnului, așteptat cu bucurie de credincioși pentru bogatele sale daruri duhovnicești, a fost sărbătorit ca în fiecare an cu toată cinstirea cuvenită la Centrul Eparhial și în întreaga eparhie.

Prea Sfințitul Episcop Antim a participat la slujba Deniilor de la catedrala episcopală din Săptămîna mare și la Sfînta Înviere. În Joia mare, Prea Sfinția Sa a citit două din Sfintele Evanghelii, iar în Vinerea mare a oficiat la slujbă Prohodul Domnului. Preoții catedralei prin cuvîntări au dat povățuiri credincioșilor asupra rînduiei slujbelor din această săptămînă și a semnificației lor, ca pregătire pentru a înțelege momentele pe care le comemorează Biserica în amintirea Mîntuitorului, care în aceste zile s-a răstîgnit, a pătimit și s-a îngropat și a înviat a treia zi după Scripturi.

— Duminică 4 mai, în noaptea Învierii, slujba a început la orele 12, în fața catedralei episcopale. Prea Sfințitul Episcop înconjurat de întregul cler al catedralei, a citit Evanghelia Învierii, apoi a rostit cuvîntul său pastoral de Sfintele Paști, adresat clerului și credincioșilor întregii eparhii.

— Slujba utreniei și a Sfintei Liturghii s-a desfășurat apoi înăuntru în catedrală.

— La a doua Înviere din prima zi a Sfințelor Paști, la vecernie, care potrivit tradiției se săvîrșește la orele 14, Prea Sfinția Sa a slujit de asemenea tot la catedrală. După obicei, cu acest prilej, s-a citit Sfînta Evanghelie în mai multe limbi, în amintirea Sfinților Apostoli care, după porunca Mîntuitorului «mergînd învățați toate neamurile» (Matei XXVIII, 19) au propovăduit Evanghelia la popoarele din vremea aceea din Răsărit și din jurul Mării Mediterane. S-a citit astfel în limbile: română, greacă, latină, ebraică, slavonă, rusă, germană, franceză și italiană.

— Tot în prima zi de Paști, după vecernie, la orele 17, potrivit tradiției, salariații Centrului Eparhial, clerul și cîntăreții bisericești din municipiul Galați, au venit la reședința episcopală pentru a prezenta felicitări Prea Sfințitului Episcop Antim și pentru a primi binecuvîntarea pascală. P. C. Protopop Stanciu Măllia, în numele tuturor, a exprimat bucuria și prinosul dragostei fiești față de Părintele duhovnic al Eparhiei Dunării de Jos și a înfățișat unele realizări din activitatea pastoral-misionară și gospodărească a parohiilor. Prea Sfințitul Episcop a mulțumit P. C. Protoiereu și celor de față pentru urările prezentate și și-a exprimat bucuria de a fi, ca și altă

dată, împreună cu slujitorii sfințelor altare în ziua marelui praznic al Învierii și de a putea să le răspundă cu străvechiul salut creștin: «Adevărat a înviat!». În ce privește viața bisericească din eparhie, Prea Sfinția Sa a spus: «Este îmbucurător că am găsit aici o preoțime conștientă de răspunderea pe care o are și care, ascultînd de cuvîntul nostru a reușit să obțină unele roade în lucrarea pastoral-misionară și gospodărească. Această activitate nu se poate separa de idealurile societății noastre și ale poporului. Ea se împletește armonios cu trebuințele obștești». În încheiere a urat sănătate deplină și mult spor întregului cler și tuturor credincioșilor eparhiei. Apoi, Prea Sfinția Sa a ciocnit tradiționalele ouă roșii de Sfintele Paști și s-a întreprins cu fiecare dintre cei prezenți.

— Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Gherasim Constanțeanul, cu binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop Antim, a luat parte la deniile din Joia mare și Vinerea mare la biserica Sfinții Împărați din orașul Galați, păstorită de P. C. Pr. Nicolae Lazăr — paroh și Pr. Gheorghe Buruiană.

— Slujba Învierii din prima zi a Sfințelor Paști, Prea Sfinția Sa a oficiat-o la biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel din orașul Medgidia, împreună cu preoții locului: P. C. protopop Nicolae Virgil, Pr. Pavel Cobilaș, Pr. Voineagu Teodor, Pr. Moise Onofrei și diacon Ioan Dobre de la catedrala episcopală din Galați.

— În ziua a doua de Sfintele Paști, Prea Sfinția Sa, a oficiat liturghia arhierescă la biserica Adormirea I din orașul Constanța, păstorită de PP. CC. preoți Gheorghe Brătășanu — paroh, Arghir Virnav, Vasile Paraschiv și Constantin Lembrău.

2. Slujbe arhieresti și în sobor

— Duminică 18 mai, Prea Sfințitul Episcop Antim Nica a oficiat liturghia arhierescă la biserica parohială din Babadag cu hramul Sfîntul Dumitru, păstorită de P.C. protopop Ioan Secuianu și Pr. Alexandru Dimitriu. Pe lângă cei doi deservenți ai parohiei, din soborul slujitorilor au mai făcut parte: P.C. consilier Costică Mohonea, preoții Ene Lefter, îndrumător misionar, Constantin Antonescu, Hristu Ploscaru și diaconul Ioan Dobre.

În cuvîntul de întîmpinare a Arhipăstorului, P. C. Protoiereu Ioan Secuianu a arătat între altele că la Babadag sînt în curs de refacere și înfrumusețare unele sfînte locașuri. Iar despre credincioșii din Babadag a spus că vizita și slujba arhierescă a Prea Sfinției Sale constituie un îmbold pentru o activitate și mai sporită în viitor, atît în ogorul Bisericii cît și al scumpei noastre Patrii.

Prea Sfințitul Episcop Antim, răspunzînd, a arătat că dorința preoților și a credincioșilor de a se întîlni cu Ierarhul lor, a fost și din partea Prea Sfinției Sale, în aceeași măsură. De aceea, a acceptat cu bucurie invitația ce i s-a făcut, pentru a săvîrși o slujbă arhierescă în această biserică. «Liturghia de astăzi, a arătat Prea Sfinția Sa, are loc în Duminica sfințelor femei mironosițe care, pline de credință și de dragoste, au adus mir și au uns trupul Domnului pentru înmormîntare. Din pilda acestora Biserica ne cere să avem și noi rîvnă și dragoste pentru Mîntuitorul Iisus Hristos, iar în loc de mir să-I aducem inimă curată, suflet deschis și voința hotărîtă de a urma învățătura Lui. Femeia creștină are un rol deosebit în viața socială de astăzi, în buna creștere și educare a copiilor, la dezvoltarea științei, a progresului și a păcii. Ea lucrează și în comitetele parohiale, alături de preoți și de consiliile

parohiale și sprijină lucrările gospodărești de înfrumusețare și îngrijire a bisericilor. Cuvîntul femeii creștine poate fi important și în păstrarea datinelor creștinești și a credinței care ne călăuzește viața spirituală de toate zilele».

În încheiere, Prea Sfinția Sa și-a exprimat mulțumirea de a fi putut sluji la acel sfînt altar și a împărtăși tuturor arhieriești binecuvîntări.

— La 21 mai, de Sfinții Împărați Constantin și Elena, Prea Sfințitul arhieru-vicar, Gherasim Constanțeanul a slujit la parohia Topologu, din protopopiatul Babadag, cu prilejul sărbătoririi hramului. Alături de Prea Sfinția Sa au participat la slujbă : P. C. Consilier Nicolae Grosu, P. C. protopop Ioan Secuianu și preoții Drăguș Enache — îndrumător misionar — Dumitru Dulgheru, Constantin Necșulescu, Grigorie Alistar, Mihai Sirghie, Gheorghe Sulschi, Dumitru Popescu și Alexandru Tară.

— Duminică 25 mai, Prea Sfinția Sa a oficiat liturghia arhierescă la parohia Cernavodă, din protopopiatul Medgidia, cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, păstorită de PP. CC. preoți : Marin Apostol — paroh, Gheorghe Găvan și Gheorghe Pinculescu. Pe lângă preoții parohiei au participat la slujbă și P. C. protopop Nicolae Virgil, Pr. Pavel Cobilaș — îndrumător misionar, preoții Nicolae Ciorbaru, Constantin Savu, Gheorghe Miu și diaconul Ioan Dobre.

3. Hirotesii

— P. C. Ierom. Porfirie Adomniței din serviciul Centrului Eparhial i s-a conferit rangul monahal de «Singhel». Ceremonia hirotesiei a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop Antim la slujba vecerniei din prima zi a Sfintelor Paști în catedrala episcopală. Cu acest prilej Prea Sfinția Sa a prezentat credincioșilor pe noul singhel ca pe un destoinic slujitor al celor sfinte.

— P. C. Pr. paroh Gheorghe Brătășanu de la biserica Adormirea I — Constanța a fost hirotesit ca «Econom» de Prea Sfințitul Arhieru Vicar Gherasim Constanțeanul cu prilejul oficierei liturghiei arhieriești săvîrșită în a doua zi a Sfintelor Paști la aceea biserică.

4. Punerea pietrei fundamentale a unei noi biserici

— Duminică 11 mai, Prea Sfințitul Arhieru-Vicar Gherasim Constanțeanul a oficiat slujba punerii pietrei fundamentale pentru construirea unei biserici noi în parohia Oltina, protopopiatul Medgidia, păstorită de tînărul preot Constantin Lungu. Noul locaș, proiectat în stilul tradițional al bisericilor dobrogene, se construiește pe temelile celui vechi, cu hramul Sfîntul Gheorghe, care nu mai era propriu pentru slujirea celor sfinte. La oficierea slujbei, alături de Prea Sfinția Sa au participat : P. C. protopop Nicolae Virgil din Medgidia și preoții Moise Onofrei, Dumitru Păureanu și Viorel Picu.

5. Sfințire de biserică

— Duminică 25 mai, s-a făcut resfințirea bisericii parohiale Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil din orașul Isaccea, județul Tulcea. Acest vechi lăcaș de închinare a fost construit în anul 1842 și prin diferitele reparații care i s-au făcut de-a lungul anilor s-a menținut în stare de funcționare pînă în zilele noastre, deservind credincioșii or-

todocși din partea de miazăzi a orașului. În acest an credincioșii parohiei, consiliul — și comitetul, în frunte cu P. C. preot paroh Petru Motoc au purces la reparația capitală a bisericii, primind sprijin și din partea Sfintei Episcopii. Slujba resfințirii a fost oficiată de P. C. Arhim. Ieronim Motoc ca delegat din partea Sfintei Episcopii, însoțit de P. C. protoiereu Gheorghe Ciocănel din Tulcea și de preoții Dumitru Andone, Ni-coale Mihalea, Octavian Popa, Valerian Popa, Gheorghe Dăscălescu, Petru Motoc — paroh și protodiaconul Necula Nica de la catedrala episcopală. P. C. Vicar Ieronim Motoc a transmis preotului paroh, consiliului și comitetului și tuturor enoriașilor binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop Antim al Dunării de Jos.

6. Vizite canonice și de lucru

— În zilele de 5 și 6 mai, Prea Sfințitul Episcop Antim a făcut vizite la minăstirile din Dobrogea: Celic-Dere, Cocoșu și Saon, interesîndu-se de starea sfințelor locașuri și a viețuitorilor, din acele așezăminte duhovnicești.

— Duminică 11 mai, Prea Sfinția Sa, însoțit de P. C. consilier Costică Mohonea, a vizitat parohiile: Oancea, Suceveni, Vădeni, Aldești și Pleșa din protopopiatul Galați. Iar sîmbătă 17 mai, a vizitat parohiile: Jijila, Garvăn și Văcăreni din protopopiatul Tulcea.

— Duminică 18 mai, în cadrul relațiilor ecumeniste între cultele din țara noastră, Prea Sfinția Sa a vizitat geamia veche «Panaghia» și geamia mare, monumente istorice din orașul Babadag, precum și mormîntul lui Gazi Ali Pașa. Domnul Hoge Kenseit Ilias a dat explicațiile cuvenite. În aceeași zi, Prea Sfinția Sa a vizitat și minăstirea Slava Rusă din județul Tulcea a cultului creștin de rit vechi.

— Marți 6 mai, în a treia zi de Sfintele Paști, Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Gherasim Constanțeanul a vizitat parohia Ovidiu din protopopiatul Constanța. Iar la 25 mai, a vizitat parohiile: N. Bălcescu din protopopiatul Babadag, Seimeni, filiala Seimenii Mari și Dunărea din protopopiatul Medgidia, Gălbiori și filiala Băltărești din protopopiatul Constanța.

7. Ședința adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului

La 15 mai, s-a ținut la sediul Protoieriei Galați ședința ordinară de lucru a adunării generale a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului și salariaților bisericești din Eparhia Dunării de Jos. Ședința a fost prezidată de P. C. Arhim. Ieronim Motoc, vicar administrativ. Ca delegat din partea Sfintei Episcopii, P. C. Sa a transmis membrilor adunării generale și comitetului de conducere binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop Antim Nica și urări de succes în lucrările de pe ordinea de zi. Comitetul de conducere a Casei, alcătuit din P. C. preot Emanuil Hogaș, președinte, P. C. Pr. Constantin Picoș, secretar-contabil, P. C. Pr. Grigore Lungulescu, casier, au prezentat pentru analiză și aprobare *Raportul asupra activității desfășurate în 1974; Bilanțul și darea de seamă contabilă anuală pe 1974 și Planul de muncă pe 1975*, raportor fiind P. C. Pr. Constantin Picoș. Supuse la vot, aceste situații contabile au fost aprobate în unanimitate de membrii adunării generale. Cu acest prilej P. C. Pr. Nicolae Grosu a fost ales ca membru în comitetul de conducere a Casei, din partea salariaților Centrului eparhial, iar P.C.

Pr. Moise Onofrei de la Medgidia, ca supleant. În incheiere, P. C. vicar a elogiat și a adus mulțumiri Comitetului de conducere pentru modul conștiincios în care s-a lucrat, precum și membrilor Adunării generale pentru interesul pe care-l manifestă bunului mers al Casei de Ajutor Reciproc.

8. Conferințele de orientare ale preoților pe trimestrul II/1975

În zilele de 27 și 29 mai, s-au desfășurat conferințele de orientare ale preoților pe trim. II, la sediile celor 6 protopopiate din eparhie, avînd ca subiect: «Preotul, factor esențial în pastorație».

Conferința de la protopopiatul Tulcea a fost prezidată de Prea Sfințitul Episcop Antim Nica. În cuvîntarea de deschidere, Prea Sfinția Sa arătată că «dacă la alte conferințe am discutat probleme teologice și sociale, în legătură cu rolul Bisericii pentru credincioși, astăzi discutăm despre preot, care este un factor esențial în pastorația credincioșilor». Referindu-se apoi la atmosfera sărbătorească din țara noastră cu privire la aniversarea a 375 de ani de la unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul, Prea Sfinția Sa a arătat că «aceste evenimente fac ca să se vorbească despre unitatea poporului român, despre continuitatea lui pe aceste locuri, precum și despre vechimea creștinismului. De aceea, e binevenită orice contribuție a preoților care, răscolind arhivele, vor aduce la lumină noi știri despre viața poporului nostru și a creștinismului în aceste părți. Subiectul de astăzi: «Preotul, factor esențial în pastorație», ne arată care sînt obligațiile și responsabilitatea preotului în raport cu societatea actuală, căci Biserica niciodată n-a fost străină de aspirațiile poporului, de lupta lui pentru progres și pace.

Pentru susținerea temei conferinței a fost rînduit P. C. preot Dumitru Andone de la parohia Sfîntul Gheorghe-Isaccea, care călăuzindu-se după schița și bibliografia trimisă de Cancelaria Sfîntului Sinod, a prezentat o lucrare temeinică sub toate aspectele.

La discuții, pe marginea acestui subiect, au luat parte mai mulți preoți care au subliniat importanța temei și au făcut unele completări din experiența lor pastorală.

La concluzii, Prea Sfințitul Episcop a arătat că la acest subiect se pot adăuga încă multe lucruri importante. «Un lucru esențial este că trebuie ca mereu să ne îmbunătățim felul de a fi, nivelul de pregătire și modul de a lucra. Ne trebuie o mai bună pregătire profesională, cît și una culturală. Ca slujitor al celor sfinte, preotul trebuie să slujească cu evlavie. Cuvîntarea pe care o rostește să fie pregătită din vreme și să fie însuflețită și convingătoare. Să fie la curent cu problemele mediului în care se găsește. Pentru pregătirea sa teologică și culturală în general, formarea unei biblioteci personale are o mare importanță. Viața duhovnicească a preotului și a familiei, sale este tot așa de importantă pentru succesul activității pastorale în parohie. Credincioșii urmăresc totdeauna cum vorbește preotul, cum se poartă, sau dacă fapta i se potrivește cu cuvîntul. Starea bisericii, a curții și a cimitirului, arată de la prima înfățișare dacă el este un bun chivernisitor și dacă are dragoste de biserică. O mare răspundere o are preotul pentru propovăduirea dreptei credințe și pentru păstrarea neștirbită a turmei pe care o păstorește. Tot așa de mare este răspunderea lui în privința colaborării pentru sprijinirea inițiativelor care se jau spre binele societății».

Ca exemplu de preoți care s-au identificat cu trebuințele și aspirațiile credincioșilor, Prea Sfinția Sa a amintit de preotul Dimitrie Chirescu de la Rasova, tatăl profesorului muzicolog emerit Ioan Chirescu. Acesta, pe la 1830, în timpul stăpînirii otomane, a trecut cu tatăl său din județul Ialomița în Dobrogea și a desfășurat aici o activitate de mare însemnătate pentru cauza poporului nostru.

În partea a doua a conferinței, preotul Ionescu Nicolae de la parohia Sfîntul Nicolae — Tulcea a prezentat raportul de activitate pe trimestrul II. Au fost purtate apoi discuții cu privire la unele aspecte din viața pastoral-misionară și gospodărească și s-au făcut diferite comunicări din partea Centrului Eparhial și a protoieriei.

În partea ultimă rezervată problemelor misionare, preotul Nicolae Nistor de la parohia Sfinții Împărați Tulcea, a prezentat o predică despre «A doua venire a Domnului», iar preotul Nicolae Ionescu de la parohia Sfîntul Nicolae Tulcea, a prezentat referatul cu același subiect.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Antim, dînd și alte îndrumări preoților pentru desfășurarea activității pastoral-misionare și sociale în parohii, a adus mulțumiri pentru interesul pe care prea cucerniciile lor l-au manifestat, în legătură cu dezvoltarea temelor prezentate și a discuțiilor purtate în mod constructiv. Cu aceasta conferința a luat sfîrșit. Conferințele de orientare de la protoieriiile Constanța și Galați au fost prezidate de Prea Sfințitul Arhiepiscop-Vicar Gherasim Constanțeanul, cea de la Babadag de P. C. Arhim. Ieronim Motoc, vicar administrativ. La protoieria Tecuci a prezidat P. C. Consilier Costică Mohonea, iar la Medgidia, P. C. Inspector bisericesc Costică Comșa. Lucrările s-au desfășurat, după program, în bune condiții, astfel că aceste conferințe și-au atins scopul propus, de a da preoților o bună orientare în problemele de pastorație bisericească.

Arhim. IERONIM MOTOC

9. Vizita în Eparhia Dunării de Jos a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a Domnului Philip Potter, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva

— În zilele de 28 și 29 iunie a.c., Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl. Philip Potter, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Geneva, împreună cu Doamna Potter, au fost invitații de onoare ai Episcopiei Dunării de Jos la Constanța și Techirghiol.

Înălții oaspeți au fost însoțiți în această vizită de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul — Vicar Patriarhal. Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor au participat și P. C. Pr. Prof. Ion Bria, secretarul pentru relațiile cu Bisericile Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Dl. Remus Rus.

Primirea s-a făcut la casa de odihnă a Sfintei Patriarhii de la Techirghiol. Cu acest prilej au fost vizitate: Litoralul, Muzeul de Arheologie din Constanța, o moscheie și unele biserici din județ, printre care biserica în construcție din filiala 23 August, biserica de la Ciocîrlia de curînd terminată și altele.

În cinstea oaspeților Sf. Episcopie a oferit la 28 iunie, la sosire, un dejun oficial, la care au participat și alți invitați printre care Dl. Mehmet Iacob, muftiul Cultului Musulman din țara noastră și Dl. Rizea, primarul stațiunii Techirghiol.

Prea Sfințitul Episcop Antim, luind cuvîntul, a salutat prezența înalților oaspeți și a arătat că această vizită constituie o mare cinste și bucurie pentru eparhie. Referindu-se apoi la întîlnirea P. F. Patriarh Justinian și a D-lui Philip Potter în casa de odihnă a Sfinței Patriarhii de la Techirghiol, Prea Sfinția Sa a spus că acest fapt constituie o mărturie vie a bunelor raporturi statornicite între Biserica Ortodoxă Română și Consiliul Ecumenic al Bisericilor și speră că aceste relații se vor adînci și mai mult, spre folosul cauzei urmărite în comun, aceea a unității creștine și a înfrățirii dintre oameni și popoare. Mulțumindu-le pentru această plăcută vizită, în încheiere, Prea Sfinția Sa le-a urat înalților oaspeți tradiționalul: «Bine ați venit!».

A răspuns Dl. Philip Potter arătînd că în cele 10 zile petrecute în țara noastră a avut prilejul, ca împreună cu D-na Potter și cu ceilalți reprezentanți ai delegației Consiliului Ecumenic al Bisericilor, să vadă multe locuri frumoase, care sînt pline de vestigii ale istoriei poporului nostru. Adresîndu-se în același timp și d-lui muftiu, D-sa arată că pe linia ecumenică a călătorit foarte mult și a lucrat și în lumea islamică, a vizitat lagărele de refugiați arabi și a căutat să le vină în ajutor. În această misiune a fost stimulat, a zis D-sa, de noțiunea ortodoxă «filantropia» care are un profund conținut ecumenic. Grija față de om și de toate ființele este în același timp și o dedicație față de Dumnezeu, Creatorul tuturor. «Aici la Techirghiol, a arătat D-sa, este un loc minunat de cooperare între Bisericile noastre prin sentimentul de filantropie care stă la baza mișcării ecumenice».

În încheiere, a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Antim pentru primirea călduroasă ce li s-a oferit membrilor delegației Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

A doua zi, la 29 iunie, fiind sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, în cadrul programului de vizite la biserici, înalții oaspeți au fost invitați de P. S. Episcop Antim să participe la slujba de la catedrala din orașul Constanța care își prăznuia hramul, iar Prea Sfinția Sa urma să officieze liturghia arhierescă. Invitația a fost acceptată cu plăcere. Astfel, în ziua prăznuirii Sfinților Apostoli Petru și Pavel, înalții oaspeți au sosit la catedrală și în sunet de clopote și de cîntări duhovnicești au fost întîmpinați cu multă bucurie de clerici și credincioși, în frunte cu P. S. Episcop Antim și P. S. Arhieru Vicar Gherasim Constanțeanul. Prea Fericitul Patriarh Justinian a împărlășit tuturor arhiereschi binecuvîntări.

La sfîrșitul liturghiei, Prea Sfințitul Episcop Antim, ca Chiriarh al locului, a rostit un cuvînt ocazional de întîmpinare a înalților oaspeți, legat totodată de praznicul catedralei și de trecutul aproape bimilenar al vieții creștine în Dobrogea. Prea Sfinția Sa, între altele, a spus că roadele propovăduirii celor doi apostoli au ajuns încă din primele veacuri creștine pînă la noi, prin rîvna misionară a ucenicilor acestora și a urmașilor lor. Prezența multor martiri, a unor locașuri sfinte și obiecte de cult, care s-au găsit pe întreg teritoriul Dobrogei, atestă începuturile și existența vieții creștine aici din cele mai vechi timpuri. La Tomis, Constanța de azi, precizează Prea Sfinția Sa, a existat cel mai însemnat scaun episcopal din Sciția Mică. Unii episcopi ai acestei celăți au luat parte la sinoadele ecumenice ca apărători ai dreptei credințe, alții au fost mari cărturari. În continuare, prea Sfinția Sa a prezentat apoi pe înalții oaspeți credincioșilor, amintindu-le că Prea Fericitul Patriarh Justinian, în dragostea sa părintească și în grija pe care o poartă bisericilor din întreaga țară, a mai vizitat această catedrală și a sfințit-o în anul 1951, după ce a fost reștaurată de Episcopia Galați.

Prea Sfinția Sa a arătat de asemenea credincioșilor că Dl. Philip Potter este conducătorul celei mai mari organizații creștine mondiale, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din care face parte și Biserica noastră. Acest mare for urmărește promovarea unității creștine și sprijină cauza păcii și a colaborării între toate popoarele lumii.

Adresându-se din nou oaspeților, în încheiere, Prea Sfinția Sa a mulțumit pentru vizita făcută în cuprinsul Eparhiei noastre și le-a urât «ca această vizită să însemne o nouă contribuție la cauza ecumenică și la înfrățirea dintre popoare».

A răspuns Dl. Philip Potter, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care și-a arătat bucuria și mulțumirea pentru invitația ce i s-a făcut de Prea Sfințitul Episcop Antim ca să participe la slujba hramului catedralei din Constanța și să se roage împreună cu credincioșii acestei biserici. În continuare, a subliniat activitatea Apostolilor Petru și Pavel în slujba evanghelizării și unității Bisericii. A precizat că la temelia propovăduirii lor a stat Învierea Domnului. Despre acestea ei s-au încredințat prin credința lor puternică și prin propria lor cunoaștere și experiență duhovnicească. Lucrarea acestor apostoli poate servi drept pildă Consiliului Ecumenic al Bisericilor în activitatea sa pentru unitatea Bisericii creștine.

S-a oficiat apoi un polihroniu, după care, într-o atmosferă înălțătoare, pătrunsă de duhul ecumenicității, slujba a luat sfârșit.

În aceeași zi, după-masă, înalții oaspeți s-au înapoiat la București, cu sufletul plin de frumoase impresii despre aceste părți ale țării noastre, de la Dunărea de Jos, despre mărețele înfăptuiri ale poporului nostru și despre viața și activitatea bisericească a clerului și credincioșilor de sub oblădurea Arhiepiscopului lor, Prea Sfințitul Episcop Dr. Antim Nica.

10. Hramul Mînăstirii Cocoșu, județul Tulcea

— Duminică 22 iunie, la Praznicul pogoririi Sfintului Duh, Prea Sfințitul Episcop Antim a oficiat liturghia arhierescă la Mînăstirea Cocoșu, străvechi lăcaș de închinare, care și-a sărbătorit hramul «Sfînta Treime». În ajun, s-a săvîrșit slujba privegherii, după rînduiala tipiconală, de soborul de preoți și diaconi ai mînăstirii.

În ziua praznicului, Prea Sfințitul Episcop Antim, înconjurat de același sobor de preoți a oficiat liturghia arhierescă, unită cu vecernia și cu rugăciunile speciale de invocare a Sfintului Duh care se citește în Duminica Rusaliilor. Predica zilei a fost rostită de P. C. Arhim. Ieronim Motoc — vicar administrativ, iar P. C. stareț Silvan Costiuc a adresat un cuvînt de mulțumire Prea Sfințitului Episcop Antim, pentru slujba arhierescă și bucuria făcută soborului mînăstirii și credincioșilor.

La încheierea slujbei, Prea Sfințitul Episcop Antim, adresându-se obștii sfintului lăcaș și închinătorilor și-a exprimat bucuria de a fi prezent astăzi la această mînăstire, în mijlocul soborului părinților și fraților, precum și a credincioșilor din satele mai apropiate, care au venit pentru închinare la acest sfînt lăcaș, unde se cinstește hramul «Sfînta Treime».

Ca încheiere a sărbătorii hramului, a doua zi, luni, la praznicul Sfîntei Treimi, în cadrul Sfîntei Liturghii și a parastasului care a urmat, potrivit tradiției, s-a făcut pomenirea ctitorilor adormiți ai sfintului lăcaș.

11. Slujbe Arhierești

— La 22 iunie, la praznicul Pogoririi Sfintului Duh, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Constantin a oficiat liturghia arhierească în catedrala episcopală din Galați.

12. Resfințire de biserică

— Joi, 12 iunie, la Praznicul Înălțării Domnului, s-a făcut resfințirea bisericii vechi a Mănăstirii Saon, județul Tulcea, de către Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Constantin, în prezența Prea Sfințitului Episcop Antim. Din soborul slujitorilor au făcut parte P. C. consilier economic C. Mohonea, de la Centrul eparhial și P. C. Ierom. Galaction Rusu, de la Mănăstirea Cocoșu.

Această biserică, cu hramul «Înălțarea Domnului» a fost construită din lemn și chirpici în anul 1881. Din cauza vechimei și a intemperțiilor vremii, în ultimul timp, s-au produs unele stricăciuni la zidiri și la acoperiș, care amenințau cu ducerea la starea de ruină a sfintului locaș. De aceea, Sfânta Episcopie a luat măsuri pentru repararea zidurilor și tencuirea în terasit, consolidarea turelor, refacerea completă a acoperișului, înlocuirea pardoselei interioare etc. Astfel, după aceste reparații, biserica a căpătat o înfățișare plăcută și corespunzătoare.

La sfârșitul slujbei, Prea Sfințitul Episcop Antim a rostit un cuvânt de învățătură la praznicul zilei, popas duhovnicesc și prilej de proslăvire a Mintuitorului Iisus Hristos, care, după 40 de zile de la Sfânta Sa Înviere, s-a înălțat de pe pământ la cer și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl.

În continuare, Prea Sfinția Sa a făcut o prezentare a acestei vechi biserici la care Episcopia a luat măsuri pentru reparare, întrucât Saonul prin poziția sa pitorească, cu cele două biserici ale sale și un paraclis, constituie un punct de atracție pentru turiști și tot aici se află și gospodăria Sfintei Episcopii, care trebuie menținută totdeauna în bună stare, spre a servi ca exemplu.

Prea Sfinția Sa a mulțumit muncitorilor și conducerii Cooperativei Unirea-Măcin, care a executat reparația de bună calitate a bisericii. De asemenea, a adus mulțumiri mamicilor și personalului care îngrijesc de sfintele lăcașuri din acel loc și țin rânduiala slujbelor și a gospodăriei cu rîvnă și cu dragoste.

13. Hirotesii

— La 22 iunie, cu prilejul slujbei oficiate la hramul Mănăstirii Cocoșu, din județul Tulcea, Prea Sfințitul Episcop Antim, a hirotesit ca singheli pe seama acestui sfânt lăcaș pe P.C. ieromonah Galaction Rusu, Gavriil Coman și Acahie Iorga. Acest rang monahal li s-a acordat ca răsplătire pentru dragostea și rîvna de care au dat dovadă în viața monahicească și în slujirea sfintului altar.

14. Vizite canonice

— Pentru a cunoaște modul cum se desfășoară activitatea pastoral-misionară și gospodărească la bisericile din eparhie, Prea Sfințitul Episcop Antim a continuat seria vizitelor la sfintele locașuri. Astfel, în zilele de 11, 12 iunie a.c., Prea Sfinția Sa, în-

soțit de P. S. Arhiepiscop-vicar Gherasim, a vizitat minăstirile Cocoșu, Celic-Dere și Saon din județul Tulcea.

— La 14 iunie, a vizitat parohiile: Frecăței Cataloi și Baia din județul Tulcea și parohia Lumina, filiala Maia-Sat din județul Constanța.

— Duminică 15 iunie, Prea Sfinția Sa a vizitat parohiile Corbu de Jos cu filiala Corbu de Sus, Vadu, Schitu și filiala 23 August din județul Constanța. Unele din parohiile vizitate execută în prezent lucrări de reparații la biserici. Prea Sfinția Sa a dat îndrumările convenite preoților și membrilor consiliilor parohiale, pentru a urmări cu atenție modul cum se execută aceste lucrări.

15. Conferință administrativă cu protopopii din eparhie

— La 26 iunie a.c. s-a ținut la Centrul Eparhial a doua conferință administrativă cu protopopii. Ședința a fost prezidată de Prea Sfințitul Episcop Antim. În cuvântul de deschidere, Prea Sfinția Sa a precizat că aceasta este o ședință de lucru și de consultare reciprocă. În sezonul de vară lucrarea preoților și a protopopilor trebuie să fie viu susținută. Ei folosesc acest prețios timp pentru transpunerea în faptă a planului de lucru pentru fiecare parohie și protoierie și a da urmare directivelor primite de la Centrul Eparhial.

Cu acest prilej au fost prelucrate unele dispoziții legale cu caracter normativ ce interesează și activitatea bisericească, apărute în ultimele luni; s-a făcut analiza activității misionare a inspecțiilor la parohii pe tr. II/1975 și s-au dat îndrumările convenite. Totodată au fost prezentate rapoarte scrise asupra șantierelor cu lucrări de reparații și pictură la biserici, precum și activitatea ce se desfășoară în legătură cu înfrumusețarea curților bisericii, a cimitirelor etc.

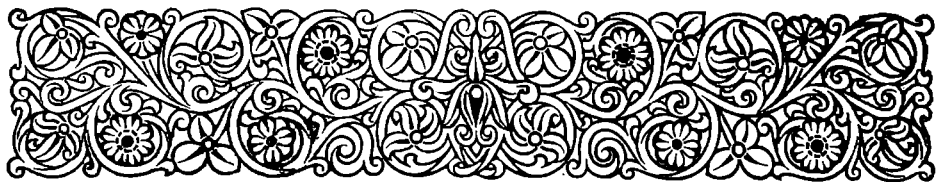
16. Vizite la minăstiri și monumente istorice

Duminică 1 iunie a.c., salariații Centrului Eparhial Galați, având binecuvântarea Prea Sfințitului Episcop Antim, au făcut o vizită la minăstirile dobrogene Celic-Dere, Cocoșu și Saon din județul Tulcea. În același timp, ei au vizitat Muzeul «Delta» din Tulcea și unele biserici din acest oraș.

De asemenea, în zilele de la 16—19 iunie a.c., o parte din salariații Episcopiei împreună cu unii preoți din municipiul Galați, au vizitat minăstirile din Nordul Moldovei și unele localități și monumente istorice de pe traseu. Ambele excursii ale salariaților și slujitorilor bisericești din Galați, au fost reconfortante și pline de satisfacții sufletești.

Arhim. IERONIM MOTOC

R E C E N Z I I

«*Invierea*», Buletinul Bisericii ortodoxe române din Geneva. An. I (1975), nr. 1, Sfintele Paști, 18 p.

Buletinul oficial «*ÎNVIEREA*» al Bisericii ortodoxe române din Geneva — Elveția este prima publicație religioasă a celei mai noi comunități ortodoxe române de peste hotare a Patriarhiei Ortodoxe Române.

Buletinul oficial «*ÎNVIEREA*» este redactat, în limbile română și franceză, de un Comitet condus de Pr. Prof. Dr. Ion Bria, actualmente secretar pentru cercetări și relații cu ortodocșii în Comisia «Misiune și Evanghelizare» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Articolul de fond este intitulat: *Dumnezeul Părinților noștri* prezintă etapele constituirii Bisericii ortodoxe române din Geneva, de la prima slujbă săvârșită în limba română pentru credincioșii ortodocși români din Geneva și împrejurimi la 29 aprilie 1973 pînă la Adunarea generală bisericească a acestor credincioși ținută la 5 ianuarie 1975, care a hotărît constituirea comunității sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române și a ales Consiliul parohial.

Potrivit înțelegerii dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Vechilor Catolici din Elveția, condusă de Excelența Sa Episcopul Léon Gauthier, pentru moment slujbele se desfășoară în biserica vechilor catolici din Geneva cu hramul «Sfintul Germain», în duminicile a doua și a patra ale fiecărei luni calendaristice.

La 12 ianuarie 1975, Consiliul parohial al Bisericii ortodoxe române din Geneva a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cererea oficială de primire sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ortodoxe Române, arătînd, între altele, scopul și structura acestei comunități astfel: «...Sfînt lăcaș de închinare în grai străbun; amvon de cinstire și propovăduire a predaniilor dreptei credințe; vatră de cultură românească și de alinare a dorului de plaiurile natale; punte de legătură între Ortodoxia românească și celelalte Biserici, Comunități și Asociații creștine din Elveția...» (p. 3).

Pr. Prof. Ion Bria prezintă articolul intitulat: *Biserica Învierii* (p. 4—5) unde arată că Biserica Ortodoxă este, prin excelență, Biserica Învierii, argumentînd importanța celei mai mari minuni săvârșite de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și nu Învierea Sa din morți. După ce a afirmat că Mîntuitorul Hristos a acceptat să devină «Paștele nostru», cunoscînd că singura cale de a restaura comuniunea omului căzut cu Dumnezeu și de a reda viața adevărată acestei lumi este Jerifa și că mîntuirea noastră s-a realizat în lupta directă pe care Hristos a purtat-o cu moartea pe cruce, autorul a precizat că lupta Mîntuitorului cu moartea pe Crucea Golgoței n-a fost un eșec, ci

dimpotrivă, o mare biruință. «În condițiile Patimii, a umilirii, agoniei și suferinței singeroase, Hristos a urcat eroic spre Înviere. De aceea, Învierea Sa rămâne momentul suprem al proslăvirii Fiului și al descoperirii dumnezeirii Sale: Dumnezeu L-a înviat, dezlegînd durerile morții, deoarece nu era cu puțință că Acesta să fie ținut de ea» (Fapte II, 2) (p. 5).

În continuare, Pr. Prof. Ion Bria arată că Iisus Hristos n-a distrus moartea de la distanță, ci luptîndu-se cu ea în trupul Său, care este trupul nostru îndumnezeit. În moartea Sa, Mintuitorul Hristos a fost și Arhiereul care aduce jertfa și Jertfa care se aduce (Evrei IX, 24—25), astfel toți au pățimit împreună cu El și toți au înviat împreună cu el.

În finalul articolului, autorul citează pe Sfîntul Ioan Gură de Aur care spune că prin învierea lui Hristos, Dumnezeu nu numai că a schimbat sensul morții și destinul existenței umane, dar a încheiat un nou «Legămînt» cu neamul omenesc. Sfîntul Părinte compară Învierea Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos cu o mare explozie de iertare și iubire dumnezeiască, menită să schimbe fața istoriei. Viața creștină și însăși existența Bisericii depind de revărsarea Luminii Învierii.

Urmează articolul: *Limba noastră-i limbă sfîntă* (p. 5—6) în care se tratează despre traducerea Sfîntei Scripturi în limba română și despre împlinirea a 325 ani de la apariția Noului Testament de la Bălgrad (Alba Iulia), opera mitropolitului Simion Ștefan al Transilvaniei. După ce se citează edițiile integrale ale Sfîntei Scripturi în românește, adică Biblia de la București (1688), Biblia de la Buzău (1854—1856), Biblia de la Sibiu (1856—1858), Biblia ediția Sfîntului Sinod (1914), Biblia de la 1936, Biblia de la 1944, precum și o serie de traduceri separate ale Noului Testament, este prezentată Biblia tipărită sub oblăduirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în anul 1968, în Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București, cu ediția a doua din 1974, ca și Noul Testament din 1972.

Relativ la valoarea Bibliei din 1968, se arată că aceasta «ține seama de dezvoltarea limbii române literare, încercînd, de fapt, o revizuire și o îmbunătățire a traducerilor anterioare» (p. 6).

Urmează articolul: *Coincidență fericită* (p. 7—8) scris de Dl. Ferdinand Polli, președintele Asociației «Amiciția Elveto-Română», în care se face o paralelă între crearea acestei Asociații, simbol al bunelor raporturi dintre popoarele elvețian și român, la 30 noiembrie 1974 și constituirea comunității ortodoxe române din Geneva, la 5 ianuarie 1975.

Pr. Prof. Ion Bria prezintă apoi un medalion intitulat: *Ce sfînt și mare ești* (p. 9) dedicat marelui poet Mihai Eminescu de la a cărui moarte s-au împlinit 125 ani la 15 ianuarie 1975.

Urmează un scurt articol intitulat: *Ce reprezintă anul 1975 pentru Bisericile creștine* (p. 10—11) în care sînt semnalate, ca principale evenimente ecumenice: sărbătorirea a 90 ani de la obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și a 50 ani de la organizarea sa ca Patriarhie; cea de a V-a Aadunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Nairobi-Kenya.

Rev. Franz Murbach prezintă, în franceză, articolul intitulat: *Pourquoi des offices orthodoxes roumains en l'église catholique-chrétienne de St. Germain à Genève* (De ce slujbe ortodoxe române în biserica vechilor-catolici Sf. Germain din Geneva) (p. 12) în care se explică rațiunile acordului intervenit între cele două Biserici pentru folosirea în comun a acestui lăcaș de cult. În august 1973, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a prezentat Excelenței Sale Episcopului Léon Gauthier al Bi-

sericii Vechilor-Catolici din Elveția cererea de a se folosi în comun această biserică pînă la găsirea unei soluții definitive, cerere la care s-a răspuns favorabil.

Pr. Prof. Ion Bria prezintă apoi, în limba franceză, articolul intitulat: *Initiation à l'Orthodoxie. Son vocabulaire. I. L'Orthodoxie* (Inițiere în Ortodoxie. Vocabularul ei. I. Ortodoxia) (p. 13—14), explicînd termenul din punct de vedere teologic și etimologic și reliefind faptul că Ortodoxia este nota fundamentală a Bisericii noastre răsăritene. Urmează o scurtă dar substanțială prezentare a Bisericii Ortodoxe ca Biserică a celor șapte Sinoade ecumenice.

Urmează apoi articolul Profesorului J. Degiorgiç de la Universitatea din Geneva intitulat: *Qu'est-ce que c'est la langue roumaine?* (Ce este limba română) (p. 15—17) în care se arată originea latină a limbii române, terminologia creștină care este de asemenea latină, influența limbii franceze asupra celei românești și evoluția unor cuvinte românești.

Redacția revistei «Învierea» recomandă lucrarea: *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974, cu o prefață de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și o introducere semnată de Prof. Vasile Drăguț și Prof. Corina Nicolescu — ca una dintre cele mai alese prezentări artistice a monumentelor religioase moldovenești.

În final (p. 18) este prezentat Calendarul slujbelor comunității ortodoxe române din Geneva pînă la 1 iulie a.c.

CEZAR VASILIU

«*Ieșit-a Semănătorul*», Culegere de predici, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1974, 335 p.

Literatura noastră omiletică a fost îmbogățită cu un nou volum de predici ieșit din teascurile Mitropoliei Banatului sub directa îndrumare a I.P.S. Nicolae.

Banatul, regiune cu vechi și strălucite tradiții bisericesti, culturale și naționale, se poate mîndri și cu o tradiție omiletică.

În Caransebeș, după înființarea Episcopiei în 1865, a apărut vestita «Foaie Diecezană», iar în ultimii ani ai existenței sale, revista de cultură bisericască «Altarul Banatului».

În Timișoara, odată cu restaurarea Episcopiei, a apărut foaia «Biserica Bănățeană», iar în 1941 revista omiletică «Duh și Adevăr».

În aceste publicații, clericii condeieri din acel timp și-au publicat rodul osteneților lor cărturărești, inclusiv unele din predicile ținute în Biserică sau la alte servicii religioase.

Unii preoți au tipărit și volume de predici. Amintim pe *Prot. Dr. Gh. Popovici* din Lugoj, Cuvîntări bisericesti, Caransebeș, 1898, *Prot. Dr. Ștefan Cioroianu* din Comloșul bănățean, Brazde în ogorul lui Hristos, Arad, 1913; *Dar de lumină*, Arad, 1917; *Un trup și un suflet* (cununii) Arad, 1930; *Nu plînge* (înmormîntări) Arad, 1930 și *Lauda crinilor* (boteze) Timișoara, 1942, *Prot. Petru Bogdan*, Viața în Hristos, Arad, 1943 și *Prot. Melentie Sora*, Îndemnuri duhovnicești, Timișoara, 1943.

După reînființarea vechii mitropolii a Banatului — Timișoara a devenit centrul Mitropoliei Banatului. Activitatea omiletică bănățeană, în prezent, este întreținută și promovată de revista «Mitropolia Banatului» de sub patronajul I.P.S. Nicolae.

Activitatea omiletică nu are sfârșit. Este legată de Biserică și de rostul ei pentru credincioși, de veșnicia preoției și considerată ca o funcție esențială a ei. Această activitate nu poate fi întrelăsată sau abandonată, ci mereu promovată și dinamizată, pusă pe noi temelii și desfășoară pe potriva vremurilor în care trăim și spre folosul credincioșilor contemporani cu felul lor de a gândi, a trăi și a munci. Sînt cîteva considerente pe care ilustrul ierarh le-a avut în vedere atunci cînd a scos la lumină volumul de predici pe care-l prezentăm.

Ca înalt slujitor al Bisericii lui Hristos, preocupat intens de promovarea vieții bisericești și obștești ca și de viața sufletească a păstorilor săi, I. P. Sa caută mijloace pentru ridicarea activității predicatoriale a preotului pentru că «nu putem afirma că situația în care ne găsim ar fi pe de-a-ntregul mulțumitoare» (p. 4).

Volumul «Ieșit-a semănătorul», într-un fel oarecare, continuă vechea tradiție omiletică de care am amintit. Desigur într-o formă înnoită. Predicile alese vor răspunde trebuințelor spirituale ale credincioșilor vremurilor noi pe care le trăim, avînd o problematică nouă și înnoită. «Predica, aceeași în esența ei, diferă totuși ca formă de la epocă la alta» — afirmă I.P.S. Nicolae (p. 3).

Titlul volumului este sugestiv și plin de semnificație.

Începe cu un «cuvînt înainte» al înaltului ierarh (p. 3—4), după care urmează 58 de predici la Duminicile de peste an (p. 7—178), 22 la marile praznice (p. 183—247), 17 la praznicele unor sfinți și cuvioși (p. 252—313) și 3 referitoare la praznicele creștine și înțelesul lor (p. 319—327), încheindu-se cu o notă asupra ediției.

Din cele 100 de predici cuprinse în aceste patru secțiuni, 88 sînt reproduse din revista «Mitropolia Banatului», 6 din «Glasul Bisericii», 4 din «Mitropolia Ardealului» și 2 din volumul «Viața în Hristos» a răposatului Petru Bogdan. Opierea cu precădere asupra predicilor preoților bănățeni s-a făcut ca «să ofere o imagine a nivelului activității omiletice a acestora din cuprinsul Mitropoliei» (p. 330).

La acest volum au contribuit cele mai de seamă condeie și cei mai distinși predicatori: ierarhi, profesori de teologie, consilieri, clerici din arhiepiscopie și din alte eparhii.

Pentru fiecare duminică și praznic de peste an s-a ales o singură predică, cu excepția marilor praznice: Paștile, Rusaliile, Crăciunul și Boboteaza, pentru care s-au reprodus trei predici axate fiecare pe altă temă.

Toate predicile au titluri și majoritatea lor indică tema dezvoltată. Temele sînt variate, adecvate pericopei evanghelice și privesc adevărurile de credință și morală ale Bisericii noastre. Sînt documentate biblic, patristic și cu citate din operele diferiților gînditori creștini.

Nu lipsesc nici temele legate de idealurile arzătoare ale omenirii, de realitățile vieții contemporane sau în strînsă legătură cu ele, ca și cele cu caracter moral-obștesc. Pr. Simion Radu se ocupă de «Pace și bunăvoință» (p. 204), Prof. D. Belu reliefează «Datoria de a sluji aproapelui» (p. 62) și «Datorii ale credinciosului față de colectivitate» (p. 85), Mitropolitul Nicolae al Ardealului pledează pentru «Muncă și rugăciune» (p. 72), Prot. Petru Bogdan arată necesitatea și caracterul «dreptății» (p. 89) și al «iubirii creștine» (p. 92), iar Pr. Ieremia B. Ghiță fundamentează biblic «Cinstirea părinților» (p. 82), combate «Păcatul egoismului» (p. 122), susține «Condamnarea nedreptății» (p. 247) și prezintă pe Sfîntul Vasile cel Mare ca «Apostol al faptei și al acțiunii creștine» (p. 290).

Stilul predicilor «corespunde vremii, căci într-altfel s-ar aluneca în anacronism» (p. 3). Este precis, clar, ușor de înțeles, încît face ca toate predicile să fie receptate cu ușurință.

Scopul publicării acestui volum este «pentru a veni în sprijinul misiunii preoților de propovăduitori cum și pentru a oferi tinerilor care se pregătesc a deveni preoți material în această direcție. Ceea ce am urmărit înainte de toate însă e sublinierea importanței propovăduirii în sine și, pe cit ar fi cu puțință, îndemnarea cuvîntătorilor de a căuta ei înșiși temele și acel mod de a le trata care să corespundă cel mai bine ascultătorilor» (p. 4).

Avem certitudinea că volumul prezentat va fi pentru predicatori un prețios auxiliar, în care vor găsi un bogat material omiletic, un adevărat tezaur de idei și principii ce poate fi valorificat cu succes în activitatea lor de învățători, sfințitori și conducători spirituali ai păstoriților lor.

Pr. IEREMIA B. GHIȚA

Teodor T. Burada, *Opere*, Editura Muzicală, București, 1975, *Ediție critică* de Viorel Cosma, 256 p.

Cel de al doilea volum de *Opere* ale lui Teodor T. Burada cuprinde studii de lexicologie muzicală, critică muzicală, organologie și bibliologie muzicală. Ni se dezvăluie astfel, noi laturi ale activității multilaterale a acestei «personalități de prestigiu și răspundere în mișcarea artistică a epocii» — după cum îl caracterizează muzicologul Viorel Cosma sub îngrijirea căruia apare volumul.

Primul capitol al lucrării grupează schițe monografice, compozitori, autori de scrieri muzicale, cîntăreți de renume.

Un interes deosebit trezesc articolele referitoare la preocupările muzicale ale învățatului domnitor Dimitrie Cantemir (1673—1723) — «una dintre personalitățile cele mai originale ale istoriei moldave»: «Dimitrie Cantemir-muzician (1892—1899)», «Un prince moldave musicien (1910)», «Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, Domnitorul Moldovei (1910)». Ultimul studiu citat, și cel mai complex, reprezintă de fapt «o dare de seamă» asupra cunoștințelor lui Dimitrie Cantemir asupra teoriei muzicale turcești incluzînd totodată și «o colecție de compozițiile sale necunoscute încă la noi, scrise parte pentru voce și parte pentru *nei* și *tambura* care, pe lîngă *end* (un soi de cobză), au fost pe atunci și sînt încă și astăzi instrumentele cele mai întrebuițate și mai de seamă din tot Orientul». Unele dintre aceste compoziții au fost adunate de cercetător de la lăutarii turci în timpul călătoriilor sale la Constantinopol și în Vilaietele Khodavendiklar și Kodgialî din Asia. Scoaterea lor din «noianul uitării» reprezintă pentru cercetătorul Teodor T. Burada o adevărată îndatorire patriotică.

Deosebit de interesante sînt și cronicile și articolele muzicale (capitolul II) — prilejuri pentru cronicar de a exprima răspicat «păreri personale, curajoase, necesare societății timpului»: «Actorii și comitetul teatral» (care nu trebuie să uite că «menirea teatrului este de a propaga morala și a înălța sentimentul»); «O întrebare Direcției Teatrului Național»; «Al 4-lea concert simfonic al Societății «George Enescu» (considerată de muzicolog o adevărată «podoabă a Iașului»).

Cele trei discursuri apărute în ziarul «Evenimentul» referitoare la Ioan Bursuc, Gavriil Musicescu și George Enescu sînt, de fapt, niște «portrete spirituale» — cum

le numea muzicologul Viorel Cosma. Alături de acestea, articolele biografice închinat lui Alexandru Flechtenmacher, Ioan Poni, Elena Asachi și A. D. Xenopol, ne dezvăluie «surprinzătorul har al muzicologului ieșean de a contura în câteva linii imaginea omului și a artistului...» (*Prefață*).

Activitatea desfășurată de Teodor T. Burada ca bibliograf (cap. III) muzical (cap. III) a rămas necunoscută pînă acum. Începută la Paris, în scop de documentare personală, cercetarea bibliografică a căpătat, treptat, un riguros caracter științific. Cele două materiale manuscrise — unul referitor la instrumentele de muzică iar celălalt asupra cărților de specialitate — impresionează și astăzi prin varietatea surselor și rigurozitatea trimiterilor. Adăugirile, îndreptările și completările făcute ulterior de cercetător — dovadă a intenției sale de a le încredința tiparului — au determinat includerea lor în prezentul volum de opere.

În tot timpul peregrinărilor sale prin țară și peste hotare, Teodor T. Burada a colecționat, cu banii proprii, numeroase instrumente populare ce au fost descrise mai apoi într-o serie de studii apărute în publicațiile vremii (*Lyra română*, *Almanah musical*, *Das Literarische Rumanien*, *Evenimentul*, *Arta Românească*). Este inserat aici și studiul «Despre întrebuițarea clopotelor în muzică» (manuscris), din care reținem, între altele: «Originea clopotelor e foarte veche. Asupra datei cînd ele au fost inventate există cea mai mare controversă între arheologii cei mai renumiți ... Se crede că introducerea clopotelor în bisericile noastre e înainte de 610, în secolul al VI-lea dacă la noi în armată s-au întrebuițat clopote, intrarea boierilor în comun se făcea în mijlocul sunetelor clopotelor, asemenea și intrarea în minăstire a Mitropoliților...» (p. 202).

«Ținînd seama că materialul adunat și studiat de Teodor T. Burada poate fi și astăzi consultat la colecțiile *Muzeului de artă populară* — preciza muzicologul Viorel Cosma — am adăugat la articolele sale de organologie muzicală și *fotografiile* principalelor instrumente descrise de cercetătorul ieșean.»

Publicarea, de către autor, a unora dintre studiile lexicografice asupra instrumentelor muzicale populare românești și în limba germană precum și a articolului despre Dimitrie Cantemir, în limba franceză, exprimau conștiința autorului asupra valorii științifice a acestora. Ca o recunoaștere a acestei valori a aportului lui Teodor T. Burada la afirmarea muzicologiei românești peste hotare se înscrie și aprecierea studiilor sale în *Encyclopédie de la musique et Dictionnaire du Conservatoire de La-vignac* și Lionel de la Laurencie (1922) și în *Die traditionele türkische Kunstmusik* de Oransay Gültekin (1964).

Publicarea, în viitor, a studiilor realizate de Teodor T. Burada asupra unor probleme de etnografie, folclor, istoria teatrului și didacticii muzicale vor întregi imaginea asupra fondatorului muzicologiei clasice românești.

Prot. SĂVULESCU AL. ȘTEFAN

3.60
4.60

8.20

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

41.360